

**SOTAHISTORIALLINEN
AIKAKAUSKIRJA**

17

1998

TOIMITUSKUNTA

Markku Palokangas
Eero Elfvengren, Antti Juutilainen,
Ohto Manninen, Pekka Saloranta,
Marja-Riitta Koski

ENGLISH SUMMARIES

J. E. O. Screen

SOTAHISTORIALLINEN
AIKAKAUSKIRJA

17

Helsinki 1998

SOTAHISTORIALLISEN SEURAN JA
SOTAMUSEON JULKAISUJA

JOURNAL OF MILITARY HISTORY
17

PUBLISHED BY:
THE SOCIETY FOR MILITARY HISTORY AND
THE MILITARY MUSEUM OF FINLAND

2. Painos
ISSN 0357-816X

Hakapaino Oy
Helsinki 1999

LUKIJALLE

Sotahistoriallinen Aikakauskirja numero 17 on perinteinen useista eri aiheita käsittelevistä kirjoituksista muodostuva kokoomajulkaisu. Vaikka teemanumerot ovat osoittautuneet kirjan myynnin kannalta suosituiksi, niiden on kuitenkin katsottu olevan perusteltuja vain erityisen ajankohtaisten tai sotahistoriamme kannalta keskeisten aiheiden kohdalla. Ne eivät saa kohtuuttomasti vallata julkaisutilaa sellaisilta sotahistorian eri alojen aiheartikkeleilta, joille maassamme ei muuten ole useinkaan löydettävissä julkaisukanavia.

Aikakauskirjan tärkein lukijakunta on Sotahistoriallisen Seuran jäsenistö, jolle noin puolet koko painoksesta jaetaan jäsenetuna. Siksi toimituskunta toivoo saavansa jäsenistöltä mahdollisimman runsasta palautetta kirjan sisältöartikkeleista ja samalla viitteitä siitä, mihin suuntaan sisällöllistä tarjontaa tulisi jatkossa ohjata. Palautetta otetaan mielellisesti vastaan toki muualtakin. Vaikka vuosikirjan tarkoituksena ei ole taloudellisen voiton saavuttaminen, hyvä sisältö tuo mukaan uusia lukijoita, edesauttaa myyntiä, pitää julkaisuhanketta kannattavana ja varmistaa seuraavien numeroiden kustannuspohjaa.

Sotamuseon osallistuminen kirjan toimitustyöhön ja jakeluun on koettu arvokkaaksi yhteistoiminnan muodoksi. Sen kautta kirjaa toimitetaan julkaisuvaihto-ohjelmien puitteissa sekä kotimaisille että ulkomaisille sotilasmuseoille, samoin puolustusvoimien kirjastoille ja laitoksille. Yhteistyölle on luonteva historiallinen tausta. Perustettiinhan Sotahistoriallinen Seura aikanaan Sotamuseoseurana juuri Sotamuseon toimintaa tukemaan ja tekemään sen tutkimusalaa tunnetuksi. Sotamuseon mukanaolo julkaisuhankkeessa on korostanut esineellistä sotahistoriamme valottavien kirjoitusten osuutta teosten sisällöstä. Myös heraldiikan ja sotilasperinteiden tunnetuksi tekemisen kannalta yhteistyö on ollut moitteettomasti.

Erityisen mieluista ja arvokasta sisältöä tälle julkaisulle ovat Sotahistoriallisen Seuran jäsenten omat kirjoitukset ja tutkimukset. Niitä on tämänkin kirjan sisällöstä valtaosa. Kohdistettakoon silti vielä kerran vetoamus kaikkiin niihin jäseniin, joilla on pöytälaatikoissaan omia julkaistaviksi soveltuvia kirjoituksia. Toimituskunta odottaa yhteydenottoja.

Kirjoittajille kuuluu ensisijainen kiitos teoksen sisällöstä. Erästä heistä tämä kiitos ei enää tavoita. Everstiluutnantti Lars Rönnquist siirtyi ajasta iäisyyteen ehtimättä koskaan nähdä kirjoitustaan julkaisutuna. Kunnia hänen muistolleen.

Puolustusvoimien kuvaosaston valokuva-arkisto ja Sotamuseon kuva-arkisto ovat jälleen kerran antaneet merkittävää apua kuvituksen koostamisessa, mistä parhaat kiitokset.

Toimituskunta esittää Maanpuolustuksen kannatussäätiölle kunnioittavan kiitoksensa seuran julkaisuhankkeeseen saamastaan tuesta.

Lopuksi huomautettakoon, että kirjoittajilla on vastuu heidän itse esittämistään mielipiteistä.

TOIMITUSKUNTA

SISÄLLYS

LARS RÖNNQUIST:

- Lunkulansaaren ja Mantsinsaaren maihinnousun
torjuntataistelut heinäkuussa 1941 7

JUKKA SUVINIEMI:

- Brest-Litovskin rauhan taustoista ja seuraamuksista
1917–1918. Itärintaman erillisrauhan poliittisia
vaikutusarviointeja Suomen itsenäistymiseen,
vapaussotaan..... 32

OHTO MANNINEN:

- Pietarilaiset joukot Suomessa 1918..... 45

MATTI LACKMAN:

- Punasissit suksilla. Punaisten sissitaktiikka
Neuvosto-Karjalan kapinan kukistamisessa
1921–1922..... 83

MARKKU SALOMAA:

- W. D. Gröndahl ja V. P. Nenonen – viholliset
vastoin tahtoaan..... 114

HEIKKI PAARMA – ELJA PURANEN – ERKKI KÄKELÄ:

- Näkökohtia pioneeritoiminnan järjestelyistä
läntisellä Karjalan kannaksella kesäkuussa 1944..... 133

PEHR-ERIK NYMAN:

- Kapteeni Hall Hangon vesillä 1854–1855..... 170

MARTTI PELTONEN:

- Ilmavoimien lentokalusto Talvi- ja Jatkosodassa..... 204

MARKKU PALOKANGAS:

- Suomen panssarintorjunnan tykkiaseistus..... 242

SOTAHISTORIALLINEN SEURA r.y. – KRIGSHISTORISKA SAMFUNDET r.f.:

- Vuoden 1997 toiminnasta 306

CONTENTS

LARS RÖNNQUIST:

- The battles to repulse the landings on the Lake
Ladoga islands of Lunkula and Mantsi in July 1941 .. 7

JUKKA SUVINIEMI:

- Some evaluation of the background and consequences
of the Peace of Brest-Litovsk, 1917–1918 32

OHTO MANNINEN:

- Russian troops from Petrograd in the Finnish War of
Independence in 1918..... 45

MATTI LACKMAN:

- Red guerillas on skis. The Reds' guerilla tactics
during the suppression of the rebellion in Soviet
Karelia in 1921–22 83

MARKKU SALOMAA:

- V. D. Gröndahl and V. P. Nenonen – enemies
against their will. Vladimir Davydovich Gröndahl
(1880–1940): Red officer..... 114

HEIKKI PAARMA & ELJA PURANEN & ERKKI KÄKELÄ:

- Field engineers on the Western Karelian isthmus in
June 1944..... 133

PEHR-ERIK NYMAN:

- Captain Hall in the waters off Hanko, 1854–55 170

MARTTI PELTONEN:

- Aircraft of the Finnish Air Force, 30 November 1939
– 15 December 1944..... 204

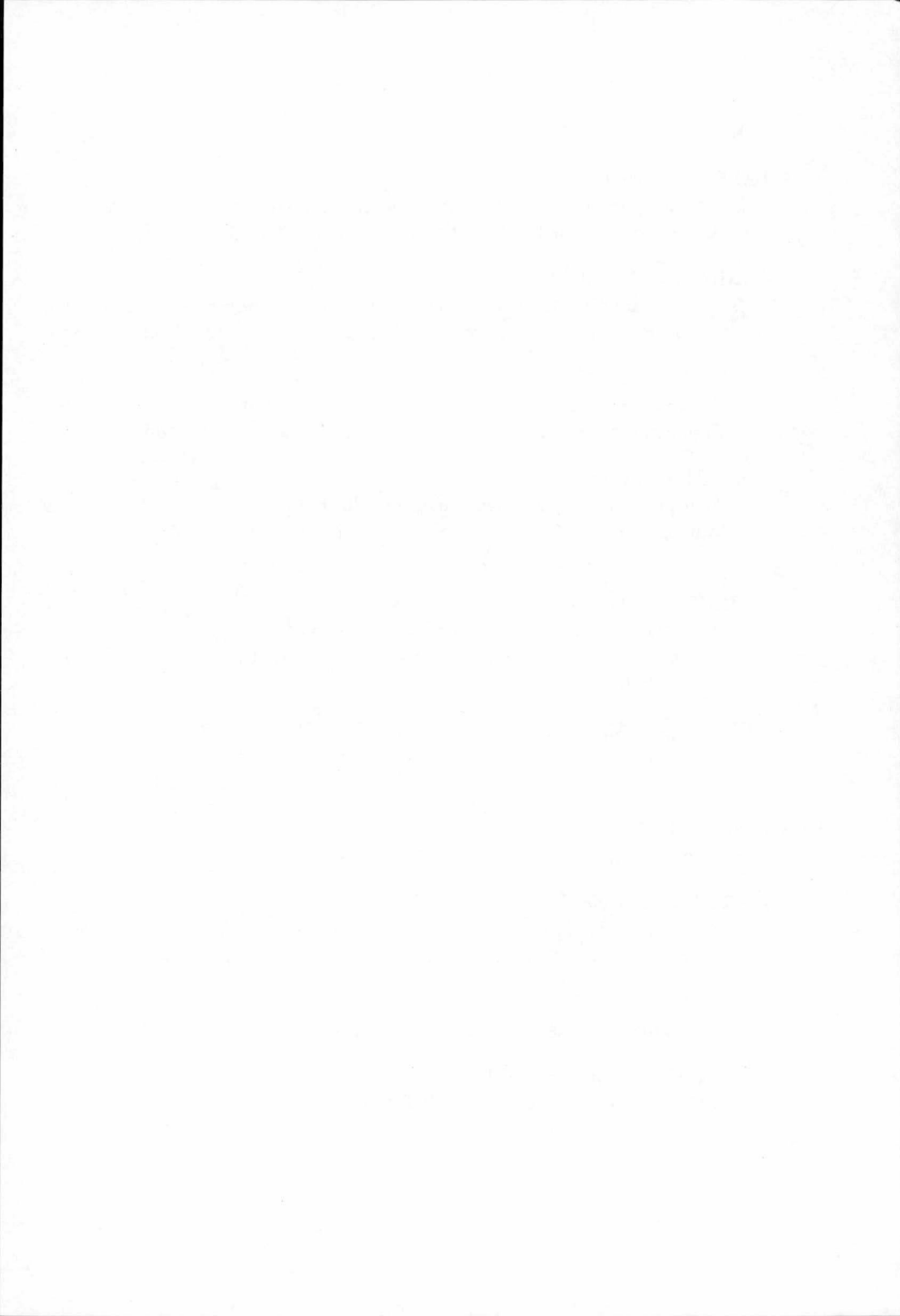
MARKKU PALOKANGAS:

- Anti-tank guns used by the Finnish army..... 242

SOTAHISTORIALLINEN SEURA r.y. –

THE SOCIETY FOR MILITARY HISTORY:

- Some activities in 1997..... 306

Lars Rönnquist*

LUNKULANSAAREN JA MANTSINSAAREN MAIHINNOUSUN TORJUNTATAISTELUT HEINÄKUUSSA 1941

Lunkulansaaren ja Mantsinsaaren maihinnousujen torjuntataisteluja kesällä 1941 on käsitelty sekä "virallisissa" sotahistorioissa että monessa joukko-osastohistoriassa, mutta mistään niistä en ole toistaiseksi tavannut käsitykseni mukaan objektiivista, taistelujen taustaa ja kokonaisuutta kuvaavaa selvitystä. Torjuntataisteluissa komentaja-asemassa mukana olleena katson olevani velvollinen antamaan oman selvitykseni tapahtumista. Subjektiivisuutta varoen olen rakentanut selvitykseni pääasiassa suomalaisiin ja neuvostoliittolaisiin lähteisiin sekä vähemmässä määrin omiin muistiinpanoihini ja muistikuviiini.

Taustaksi

Karjalan Armeija (KARA) aloitti hyökkäyksensä Joensuun–Kiteen alueelta itään. Armeijan oikealla siivellä hyökännyt kenraalimajuri Paavo Talvelan komentama VI Armeijakunta saavutti Laatokan jo viikon taistelujen jälkeen. Armeijakunnan kärjessä hyökännyt eversti Ruben Laguksen komentama 5. Divisioona saavutti Pitkärannan teollisuustaaajaman ja jatkoi kaakkoon Salmin suuntaan.

Laguksen joukkojen nopea eteneminen sai aikaan ongelmia Laatokan rannikon varmistuksessa hyökkäävien joukkojen selustassa. KARA:n joukot olivat täydessä liikkeessä, mutta avoimeksi jääneen

* (s. 1910, k. 1998) everstiluutnantti, toimi jatkosodan aikana Kev.Os. 8:n komentajana ja hänen osastonsa tunkeutui 1.10.1941 ensimmäisenä Petroskoihin. Myöhemmin hän toimi 1. Divisioonan operatiivisen osaston päällikkönä Maaselässä ja Laatokan pohjoispuolella. Hän kirjoitti yhdessä everstiluutnantti Anssi Vuorenmaan kanssa kirjan Törnin jääkärit (1993). Siviilissä Rönnquist oli arvostettu ratsastusurheilun puolestapuhuja.

Laatokan rannikon puolustukseen ei vielä ollut ehditty heinäkuun 17. päivään mennessä ryhmittää joukkoja. Komentamani Kevyt Osasto 8 oli yleishyökkäyksen alkaessa 1. Divisioonaan kuuluvana armeijan reservinä.

1. Divisioona aloitti 12.7. etenemisen Korpiselän–Kokkarin kautta Tolvajärvelle. Kokkariin päästyään osastoni sai käskyn siirtyä Ilomantsiin, jossa se alistettiin Ryhmä Oinoselle. Ilomantsin erämaissa osasto joutui ankariin taisteluihin suomalaissyntyisen majuri Valter Vallin komentamaa Jalkaväkirykmentti 126:tta vastaan torjuen 18.7. aamulla sen seitsemän erillistä hyökkäystä, ennen kuin osasto klo 10.15 vaihdettiin Jääkäripataljoona 1:n toimesta etulinjasta. Syytä vaihtoon oli KARA:n jo 17.7. klo 20.25 Ryhmä Oinoselle lähettämä seuraava lennätinsanoma:

"1.D:n kev.os. siirretään Tolvajärvelle, jonne saavuttuaan ottaa yhteyden VI AKE:aan."

Kevyt Osasto 8 lähti viipymättä pyörämarssille kohti Tolvajärveä, jossa se sai uuden käskyn marssia Loimolaan. Siellä sen oli otettava yhteys JR 56:n komentajaan eversti Martti Vihmaan. Loimolassa osastoni sai käskyn jatkaa Pitkärantaan, jonne saavuimme 20. heinäkuuta klo 19.30. Osastoni oli siis jo ollut mukana taisteluissa.

VI AKE:n pyytämä lentotiedustelu oli todennut Laatokan ulapalla vilkasta laivaliikennettä, jonka vuoksi kenraalimajuri Talvela oli lähettänyt KARA:an seuraavan sähkeen jo 18.7. klo 20.40:

"Pyydän mitä nopeimmin rannikopuolustusjoukkoja koska todettu vih. tuovan lisäjoukkoja meritse. Maihinnousu missä tahansa mahdollinen koska rannikko suojaamaton. Tarkoitukseen lienevät sopivimpia armeijakuntien linnoitusjoukot. Pyydän siirtämään JR 23 Suistamolta Syskyjärvelle, jossa se reservinä sekä Loimolan että rannikon suuntaan."

Vihollisen aktiivisuudelle Laatokalla on oma selityksensä. VI Armeijakunnan joukot – vahvennettu 5. Divisioona (Lagus) kärjessä – olivat saavuttaneet Salmin rajakylän Laatokan koillisrannalla. Laatokan pohjoisnurkassa Sortavalan seudulla, viitisenkymmentä kilometriä Salmista luoteeseen, eversti Antero Svenssonin komentama 7. Divisioona lähestyi Sortavalaa.

Tarkoituksena estää tai ainakin hidastaa Talvelan joukkojen etenemistä kohti Aunusta neuvostoliittolaisten Leningradin ja Jär-

vialueiden meripuolustuksen johto laati tehdyistä vastatoimenpiteistä seuraavan selostuksen:

"Maihinnousuoperaatiot ja puna-armeijan yksiköiden kanssa yhteiset toiminnot (20.7.–10.9.1941).

18.7. mennessä 168. Tarkka-ampujadivisioonan ja 71. Tarkka-ampujadivisioonan alueella vihollinen, jolla oli suuri määrällinen enemmistö sotavoimia, mursi joukkojemme puolustuslinjan Pitkärannan suuntaan mentäessä. Heinäkuun 17. päivään mennessä vihollinen tuli järven rannalle Pitkärannan alueella. 168. Divisioonan (Sortavalassa) yhteys naapuriin oikealla puolella oli poikki, ammuksot ja elintarvikkeet olivat siltä loppumassa. Sortavalan kaupunkiin kerääntyi jopa 10 000 siviiliä, jotka tarvitsivat evakuoitua.

Rautatiekuljetukset Sortavalan–Keksholmin kautta olivat mahdottomia ilmavoimien ajoittaisten hyökkäysten ja vihollisen tuholaisjoukkojen toimien vuoksi.

Näissä oloissa laivaston tärkeimmäksi tehtäväksi tuli tuen antaminen 7. Armeijalle ja sen sivustoille.

Tärkeimpiä operaatioita, jotka tänä aikana suoritettiin, olivat:

- a) Maihinnousuoperaatio Lunkulansaarelle ja Mantsinsaarelle,
- b) Armeijan tukeminen ja puolustustoimet,
- c) Yksiköiden 168., 142. ja 192. Tarkka-ampujadivisioonien siirtäminen Sortavalan ja Lahdenpohjan alueelta."

Ilmoittautuessani, VI AKE:ssa heinäkuun 20. päivänä klo 20.00 kenraalimajuri Talvela oli jo antanut Laatokan rannikkopuolustusta koskevan käskynsä, jossa muun muassa mainittiin:

"-----

Laatokan rannikkopuolustus järjestetään toistaiseksi, kunnes varsinaiset rannikkopuolustusjoukot ottavat sen haltuunsa, seuraavasti:

- b) Koirinoja–Pitkäranta lohko:

Lohkon oikea raja Impilahden lohkon vasen raja (Kitelä–Mursulanlahti), vasen raja Ylä-Uuksu–Samilahdi.

Komentaja: majuri Sandström, VI AKE.

Joukot: III/JR 8, Kev.Os. 8, 4.Pans.AutoJ, It.Jaos.

3. Rannikkopuolustusjoukkojen tehtävä on todeta vihollisen mahdolliset maihinnousuyritykset tai muut merisotatoimet

mahdollisimman ajoissa ja maihinnousun tapahtuessa pitää rantaviiva. Tätä varten on kiinteä ja liikkuva rannikko-puolustus heti järjestettävä. Joukot on pidettävä torjunta-valmiina ja mahdollisimman liikkuvina voimien heittämiseksi maihinnousukohtaan."

On syytä kiinnittää huomiota käskyn kohtaan, että rantaviiva oli pidettävä. Tilanne tuli kuitenkin jo vuorokautta myöhemmin muuttamaan ja sen mukana myös joukkojen tehtävät.

Samoihin aikoihin neuvostojohto laati omat suunnitelmansa maihinnousua varten:

"Joukkojen operaatio Mantsinsaaren ja Lunkulansaaren valtaamiseksi 24.-27.7.

19. heinäkuuta klo 7.00 merisotalaivaston varakansankomissaari amiraali, toveri Isakov antoi kontra-amiraali, toveri Tšepplanoville käskyn joukkojen maihinnousuun Lunkulansaa-relle, jotta ne voisivat auttaa puna-armeijan joukkoja ja suomalaisten läpimurron likvidoinnissa Laatokan koillisrannalla.

Operaation toteuttamiseksi Leningradin ja Järvialueiden meripuolustuksen komentajan alaisuuteen annetaan:

- a) Laatokan sotalaivasto, johon kuului kolme tykkivenettä (BIRA, SALEMDZHA ja OLEKMA), panssariveneet no 97 ja 98, moottoriveneet tyyppiä MO No 205 ja 206 ja muutama KM- ja R-tyyppinen moottorivene.
- b) Ilmavoimaryhmä, johon kuuluu viisi MBR-2 -konetta, kuusi SB-konetta ja kuusi I-15 bis -konetta.
- c) 4. Merijalkaväkirykmentti, johon kuuluu neljä pataljoonaa, joista I ja II pataljoona keskitettiin Leningradiin 19.7. ja III ja IV pataljoona 22.7.
- d) Vartioalus PURGA KBF:stä.

Annettuaan tarvittavat määräykset kuljetuskaluston keskittämiseksi Leningradiin joukkojen siirtämistä varten Leningradin ja Järvialueiden meripuolustuksen komentaja lähti taisteluesikuntansa kanssa 20.7. klo 04.50 Šlisselburgiin (Pähkinälinnaan) ja edelleen Ontrusovan poukamaan Laatokan itärannalle.

Yhteydenottoyritykset maajoukkojen päälliköihin Ontrusovan poukamassa ja sitten Vidlitsassa (Viteleessä) 20.7. aikana eivät onnistuneet.

Aamulla 21.7. meripuolustuksen komentajan luo tuli Laato-

kan sotalaivaston komentaja kontra-amiraali, toveri Trajnij, joka edellisenä päivänä oli tukenut OLEKMA ja SALEMDZHA -laivojen tykistötuella armeijan lippujoukkoja Salmin kylässä. Hänelle oli sanottu, että lähipäivinä odotettiin suoritettavan yhden pataljoonan vahvuisten joukkojen maihinnousu Lunkulansaarelle puna-armeijan auttamiseksi Laatokan rannalla ja käsketty:

1. Tehdä yöllinen tiedustelu Lunkulansaaren eteläosaan ja yllämeno mantereelle.
2. Pitää ympärivuorokautista partiotoimintaa veneillä Harjuosaaren alueella.
3. Laatia joukkojen maihinnoususuunnitelma.

Vidlitsassa olon aikana onnistuttiin saamaan yhteys 3. Merijalkaväkikiprikaatin joukkoihin Laatokan itärannalla. Tällöin ilmeni, ettei myöskään 3. Merijv. Pr:lla ollut yhteyttä 7. Armeijan joukkoihin.

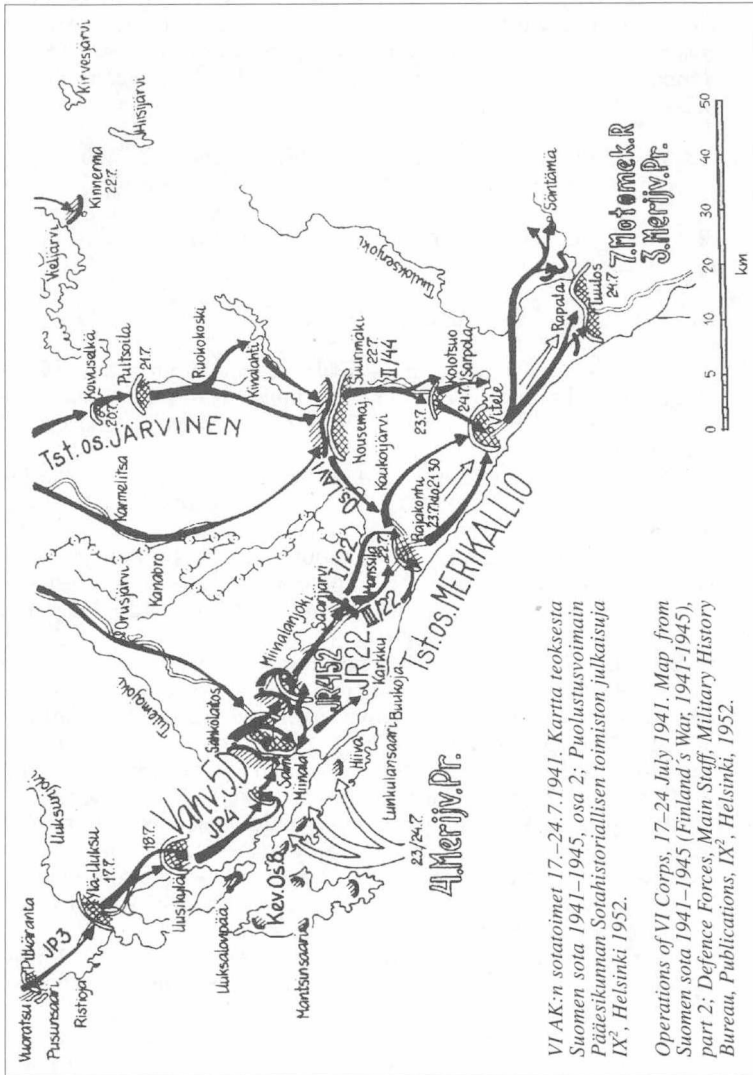
22.7. vihollinen tuli rajatukikohtiemme alueelle, jossa tykkiveneet OLEKMA ja SALEMDZHA tulittivat sitä klo 14–16. Kyseisenä päivänä saatiin amiraali, toveri Isakovilta määräys vain yhden pataljoonan maihinnousuun Lunkulansaarelle ja muiden käskettiin pysyä valmiudessa Ontrusovan–Vidlitsan alueella, kunnes saisivat erityismääräyksen (sotapäiväkirjan muistiinpano 22.7. klo 05.30).

22.7. klo 20.30 lentokoneella amiraali, toveri Isakoville lähetetyssä taistelukertomuksessa meripuolustuksen komentaja ilmoitti, että I pataljoonan kuljetuskalusto tulee 23.7. Maihinnousu oli määrätty aamuksi 24.7. Vihollinen oli vallannut Rajakonnun kylän ja oli korkeintaan kahden pataljoonan voimin tunkeutunut Bolšaja Goraan (Suurmäkeen) 15 km luoteeseen Vidlitsasta. Koska rannalla olleiden joukko-osastojen tilanne oli muuttunut ja 3. Merijalkaväkikiprikaatin tilanne oli vaikea, kontra-amiraali, toveri Tšepplanov pyysi vahvistamaan, onko aikaisemmin annettu tehtävä voimassa vai pitääkö siirtyä kokonaan tukemaan 3. Merijalkaväkikiprikaattia.

Vastauksena saatiin vahvistus, että aiemmin annettu tehtävä on täytettävä (meriosaston No 0013, varakomentajan käsky 23.7. ja radiogramma No 1350).

Yöllä 23.7. tehdyssä tiedustelussa saarella vihollista ei havaittu, mutta Lunkulansaarella yksi tiedusteluosastoista pääsi rantaviivalle asti, mutta toinen tiedusteluosasto ei palannut.

Aiemmin oli tietoja siitä, että Lunkulansaaren eteläkärjessä oli 152 mm:n patteristo, joka oli ampunut tykkivene BIRAA. Tiedustelun johtopäätös oli, että saaren eteläosassa oli vain vä-

hän vihollisen joukkoja.

23.7. klo 18 komentaja kutsui luokseen I pataljoonan komentajan sekä komppanioiden ja kuljetuslaivojen päälliköt ja antoi heille määräykset maihinnoususta Lunkulansaareen. Maihinnousun piti tapahtua 24.7. klo 03.00."

Suomalaiset vastaavat haasteeseen

Neuvostolaivaston liikenne oli 21.–22.7. jatkuvasti lisääntynyt ja kaikki merkit viittasivat jo nyt maihinnousuun. Kävin 22.7. klo 13.00 VI AKE:ssa ja sain käskyn olla lähtövalmiina uuteen tehtävään sekä tiedon, että osastolleni alistettaisiin panssarintorjuntajoukkue, panssariautojoukkue sekä patteri/Raskas Patteristo 3.

22.7. VI AKE:sta tuli klo 18.00 käsky:

"Vahv. Kev.Os. 8 ottaa viipymättä vastaan rannikopuolustuksen lohkon, jonka oikeana rajana on Samilahti ja vasempana rajana Karkunkylä ml."

Joskin tehtävänä edelleenkin oli rantaviivan pitäminen, kello 19.00 antamallani käskyllä siirtyi luutnantti Mauri Valon johtama 2./Kev.Os. 8 pyörämarssilla Lunkulansaareen, jossa komppania suoritti varmistusluonteisen runkomiehityksen. Komppanian toinen, vänrikki Segercrantzin joukkue siirtyi Uuksalonpään eteläkärkeen. Luutnantti Antti Anttilan 1./Kev.Os. 8:sta käskettiin vänrikki Haralan joukkue siirtymään Lunkulansaaren kautta Mantsinsaareen. Veneiden puuttuessa vänrikki Harala ui Mantsinsaareen, josta sai sopivat veneet. Osastoni pääosa siirtyi Haimokaisten maastoon. Raskas Patteristo 3:n 3. patteri siirtyi suorasuuntausasemiin Hiivan maastoon.

Tieto uhkaavasta maihinnoususta Lunkulansaareen aiheutti VI Armeijakunnassa joukon toimenpiteitä tarkoituksena selvittää, missä määrin ja mistä lisäjoukkoja oli saatavissa ja käytettävissä. Lähinnä tulivat kyseeseen 11. Divisioonan rykmentit, mutta KARA:n komentaja oli 16.7. tekemällään päätöksellä varannut divisioonan omaan käyttöönsä. 11. Divisioonan kuuluva eversti Pietari Autin komentama JR 8 (paitsi III P, joka jo oli rannikopuolustustehtävässä Koirinojalla) oli illalla 22.7. marssinut Koirinojalle, mutta jo seuraavana päivänä siirtynyt Sääksjärvelle. Everstiluut-

nantti Mauno von Schrowen komentama JR 23 oli Suistamolla ja sai 22.7. päivällä käskyn yhdessä kapteeni Martti Ahosen komentaman II/KTR 4:n kanssa siirtyä Salmin maastoon alistettuna eversti Laguksen 5. Divisioonalle. Tämä oli 22.7. vallannut Rajakonnun ja eteni Viteleen suuntaan. Tällainen oli suomalaisten joukkojen pääpiirteinen ryhmitys 22.7. illalla.

Neuvostoliittolaisten vuoro selostaa

Neuvostoliittolaisten joukkojen osalta heidän meripuolustuksen komentajan sotapäiväkirja selostaa maihinnosuoperaatiota seuraavasti:

"Irrottauduttuaan ankkurista Ontrusovan lahdessa joukot lähtivät 23.7. klo 20.21 levittäytymiskohtaan aikomuksenaan tehdä siirtyminen salassa viholliselta.

Noin klo 22 joukkoon yhtyi tykkiveneiden ja moottoriveneiden MO 205 ja 206 muodostama laivasto-osasto.

Laskuvirheen ja sumun vuoksi joukko ei tullut levittäytymiskohtaan ajoissa, suunnisti Legeisaaren alueelle, josta lähti alkuperäiseen levittäytymiskohtaan.

Levittäytymissignaali annettiin klo 6.55 ja klo 7.48 (itäistä aikaa) alkoi maihinnousu. Oli sumuista ja näkyvyys alle 20 kaapelinmittaa (1 kpm=185 m).

Ensimmäinen ryhmä, johon kuului 1. komppania ja yksi konekiväärikomppanian kk.joukkue, teki maihinnousun troolari SOVETILTA Siikalahdessa. Ryhmän maihinnousukalustona oli moottoriveneet R-34, KM-26 ja kaksi venettä tykkivene BIRALTA. Tukialuksina tässä ryhmässä toimivat tykkivene BIRA ja moottorivene MO No 205. 1. ryhmän maihinnousu sujui ilman vihollisen vastustusta.

Toinen ryhmä, johon kuuluivat 2. komppania, kk.joukkue ja pataljoonan esikunta, teki maihinnousun Hovatan kohdalla troolari RESPUBLIKALTA. Maihinnousukalustona oli moottorivene R-44 ja kaksi venettä tykkivene OLEKMALTA, joka toimi ryhmän tykistötukena.

Kolmas ryhmä, johon kuuluivat 3. komppania ja kk.joukkue, teki maihinnousun Hiivan alueelle troolari SHORSILTA. Maihinnousukalustona toimivat moottoriveneet KM No 11 ja No 24 sekä kaksi venettä SALEMDZHALTA. Tykistötukea antoivat SALEMDZHA ja BKA No 98.

Kun 2. ja 3. ryhmä menivät maihinnousupaikkoihinsa, niitä ammuttiin tykistötulella – kaliiperit 45, 105 ja 150 mm – joka

tuli Lunkulansaaren eteläkärjestä. Myös kk.tulta tuli maihinnousujoukkoja vastaan. Rantaan tultaessa moottorivene KM No 11 upotettiin.

Tykkiveneet OLEKMA ja SALEMDZHA ampuivat vihollisen patteria. OLEKMA meni rantaan ja ajautui hiekkasärkälle, jolloin siihen tuli täysosuma. Syntyi suuri määrä kaatuneita ja 11 haavoittunutta. Lievästi haavoittuneiden joukossa oli Laatokan sotalaivaston komentaja kontra-amiraali, toveri Trainij.

Joukkojen maihinnousun aikana ilmavoimien hävittäjäkoneet muodostivat ilmasuojan maihinnousujoukkojen ylle.

Noin klo 12:een mennessä maihinnousu oli suoritettu, ja komppaniat alkoivat edetä niille määrättyihin suuntiin sisemmälle saareen.

2. komppania kohtasi vastarintaa Hovatan alueella ja tuki selustaa, kun 3. komppania ryhtyi taisteluun. Klo 13 viisi vihollisen lentokonetta hyökkäsi OLEKMAN kimppuun. Yksi niistä ammuttiin alas ja putosi Mantsinsaareen. (Suomalaisen lähteen mukaan 'vihollinen suoritti 23./24.7. maihinnousun Mantsin- ja Lunkulansaariin. Kar.A:n ilmakomentaja esitti ilmavoimien pommituslaivueiden käyttämistä maihinnousun torjuntaan, mutta siihen ei saatu voimia.')

Klo 14:n tienoilla mantereelta saarelle, ryhmitettynä kohti lounasta, alkoi tulla uusia vihollisjoukkoja tankkeineen ja pansariautoineen. Niiden rynnäkköjen painostamina 1. ja 2. komppania alkoivat vetäytyä rantaa kohti ja lounaaseen Hovatasta. Tämän tilanteen vahvisti myös Laatokan meripuolustuksen esikunta."

Taas suomalaiset kertovat

Lunkulansaareissa toimineiden joukkojen sotapäiväkirjoissa ja taistelukertomuksissa on lukuisiakin merkintöjä taistelun kulusta. Kev.Os. 8:n esikunnan sotapäiväkirjassa mainitaan:

"6.30 vihollinen noussut kahdella veneellä maihin Lunkulansaaren eteläkärkeen Kansikassaareen ja Sorsaniemen kohdalla ja on lujasti pureutunut saaren eteläkärjen tiheään lepikköön."

Samaan aikaan oma ilmatiedustelu ilmoitti, ettei näe mitään saakean sumun vuoksi.

Heinäkuun 24. päivänä klo 6.35 Haimokaisten maastossa ollut luutnantti Anttilan 1. komppania sai käskyn siirtyä välittömästi Varpasen ja Puikanmäen kautta Sorsaniemeen ja lyödä siellä ollut

vihollinen. Kersantti Isoveden joukkue siirtyi saaren luoteispäähän, jossa se otti yhteyttä vänrikki Aarvan joukkueeseen ja jossa ne Hurskaiseniemessä heti saivat kosketuksen maihinnousseeseen viholliseen.

Kello 9.15 panssarintorjuntajoukkue oli asemissa Hiivan maastossa ja panssariautojoukkue partioi saaren läpi kulkevalla tiellä.

Vänrikki Harala ilmoitti saaneensa varmistuksen valmiiksi Mantsinsaaren Leppäniemessä ja Peipposenkylässä. Luutnantti Juuselan jääkärijoukkue vahvennettuna panssarintorjuntapuolijoukkueella ja konekivääripuolijoukkueella siirtyi Mantsinsaareen muodostaen osasto Juuselan.

Kello 10.00 kenraalimajuri Talvela lähetti radiosanoman Salmiin eversti Lagukselle:

"Vihollinen viidellätoista laivalla nousemassa maihin Lunkulansaareen. Lähettäkää taaemmista osistanne voimia torjumaan maihinnousua. Eversti Kraemer johtaa maihinnousutorjuntaa Salmin kirkon luona."

Everstiluutnantti von Schrowen JR 23 oli nyt siirtymässä Salmiin. Rykmentin I pataljoona, komentajanaan majuri Onni Lampinen, oli saanut käskyn marssia Lunkulansaareen.

Kello 10.35 KARA:n komentaja kenraaliluutnantti Erik Heinrichs lähetti joukoilleen puhelinsanoman:

"VI AK oikeutetaan käyttämään 11. Divisioonasta kevyt osastolla ja patteristolla vahvistettua rykmenttiä Salmin suunnassa maihinnousun torjuntaan. Ilmavoimat avustavat suorituksessa ----."

VI AKE antoi välittömästi käskyn eversti Kaarlo Heiskaselle:

"Vihollinen suorittanut maihinnousun Lunkulansaareen. KARA on alistanut osia VI AK:lle. Autoilla heti 11.D:sta niin paljon kuin liikkeelle saadaan. Talvela."

Kello 11.25 lähetettiin uusi puhelinsanoma KARA:n komentajalle:

"Pyydän jatkuvaa ilmoitointia Lunkulansaaren seudulle maihinnousun torjumiseksi. Pyydän myös että vihdoinkin rannikkotykistöjoukkojen tuloa kiirehditään. Pyydän myös, että 11.D alistetaan minulle, jotta voisin sen ryhmittää rantatielle maihinnousun torjumiseen. Talvela."

Kello 11.30 JR 8:n komentaja eversti Autti ja VI AKE:n operatiivisen osaston päällikkö majuri Alpo Marttinen saapuivat komento-paikkaani. Kenraalimajuri Talvela ei siihen mennessä ollut vielä päättänyt, kumpaa 11.D:n rykmenttiä hän tulisi käyttämään maihinnousun lopulliseen torjumiseen, JR 8:aa vai JR 23:a. Lopullista päätöstä hän ei vieläkään tehnyt, vaikka eversti Autti tulikin tilannetta seuraamaan. Voitiin vain todeta, että VI AKE:ssa oli jo 23.7. syntynyt oikea kuva tilanteesta niiden tietojen perusteella, jotka oli saatu Lunkulansaassa vangitulta venäläiseltä aliluutnantilta sekä huomautuksestani, etten voi vähäisillä joukoillani, jotka pystyivät vain heikokkoon runkomiehitykseen kahdessa suu-rehossa saassa, edes tyydyttävästi torjua vahvan vihollisen suoritamaa maihinnousua.

Apuvoimia olikin tulossa: kapteeni Onni Heinosen komentama Pioneeripataljoona 1, osia majuri Lampisen komentamasta I/JR 23:sta, Koirinojalta vahvennettu komppania Korhonen (III/JR 8) sekä yksi sillanrakennuskomppania.

Näin kirjavan osaston johtamista varten järjestettiin johtosuhteet siten, että majuri Marttinen otti maihinnousun torjunnan paikallisen johdon lähimpänä apulaisenaan Kev.Os. 8:n komentaja ratsu-mestari Lars Rönnquist. Alueen taistelujen ylin johto oli edelleen eversti Bror Kraemerilla. Sen sijaan eversti Autti oli toistaiseksi vain seuraamassa tilanteen kehittymistä.

Tapahtumista Lunkulansaaren eteläkärjessä 24.7. aamulla antaa osastoni 3. komppanian (kk.komppania) sotapäiväkirja seuraavan kuvauksen:

"Klo 7.00 aamulla saatiin eteläkärjen vartiolta tieto, että ryssä aikoo nähtävästi laskea joukkoja laivoista maihin. Kärkeen lähetettiin heti KKK:n II joukkue sekä joukkue 2. komppaniasta. Perille tultua havaittiin ilmoituksessa olevan perää. Ulkona oli suuria laivoja toistakymmentä kpl:tta. Lähellä rantaa kulki torpedovene suojaten kuljetuslaivaa sekä kahta suurta venettä, joissa oli väep. Vuoren arvion mukaan yhteensä n. 300 miestä, joka suurin piirtein todettiin myöhemmin oikeaksi. Tätä ennen olivat ryssät kuitenkin laskeneet joukkoja useissa muissa kohdissa maihin. Vangeilta saatiin myöhemmin kuulla, että saaren eteläpään oli heitä laskettu yön kuluessa n. 600 miestä. – Olo eteläpäässä olevalla mäellä alkoi käydä hiukan kriittiseksi. Ensimmäisestä komppaniasta oli edellisenä iltana lähetetty Mantsinsaareen yksi joukkue vahvistettuna kk.puolijoukkueel-

la ja 1/2 pst.joukkueella. Eteläkärjessä oli kaikkiaan 6 kivääriryhmää ja 4 kk:ta.

Ryssien hyökkäys alkoi ensin etelästä, mutta torjuttiin. Samaan aikaan keskitettiin laivoista myös tykkituli laajaan märkeen, jossa me olimme. Jonkun ajan kuluttua alkoi kuulua laukauksia myös lännestä ja pohjoisesta. Olimme joutuneet melkein pussiin. Pyyntömme saada apuvoimia täyttyi nopeasti ja suuri oli huojennus, kun mäelle ilmestyi komppiamme "isä", luutn. Hovila, ilmoittaen saaneensa määräyksen ottaa käskylvästä käsiinsä. Joka miehen kasvoista luki, että "hermosota" oli ohi. Lisäjoukkoja saatiin myös. Jo ennen luutn. Hovilaa oli avuksemme tullut 1/2 ensimmäisestä joukkueestamme kolmannen joukk. puolikkaan ollessa varmistamassa saarelle johtavaa tietä. Ryssien onnistui kuitenkin päästä jo mainitulle tiellekin, siis itäpuolelle, mutta verrattain pienin voimin. Suurin joukko, eteläkärjessä oleva, motitettiin ja taistelua sen murtamiseksi jatkettiin läpi yön. ----"

Heinäkuun 24. päivänä kello 12.30 oli Lunkulansaareissa jo saatu selvempi kuva tilanteesta, ja VI AKE:sta lähetettiin silloin puhe-
linsanoma KARA:n komentajalle:

"Tilanne Lunkulansaareissa nähtävästi hallitaan. On osoittautunut, ettei 11.D:n Koirinojan seudulla ollut pataljoona (III/JR 8) vielä ehtinyt lähteä. Osia siitä (vahv.komppania Korhonen) lähetetty autoilla Salmiin. Kun en halua siirtää reservejäni edestä taaksepäin (JR 23) keskitän 11.D:sta alistetun rykmentin Koirinojan-Salmin välille ja pyydän, että armeija huolehtii rannikosta länteen. Talvela."

Kenraalimajuri Talvela oli siis päättänyt siirtää JR 8:n Lunkulansaaren ja Mantsinsaaren maihinnousua torjumaan. Samoihin aikoihin, klo 12.56, ilmoitti luutnantti Hovila Hiivan maastosta, että vihollinen laski maihin uusia joukkoja, mutta ne pystyttiin saartamaan.

Talvela ei vieläkään tuntunut olleen varma siitä, oliko maihinnousu vihollisen lopullinen tavoite vaiko vain harhauttamismielessä tehty. Hän lähetti klo 12.55 seuraavan Hughes-sanoman KARA:n komentajalle:

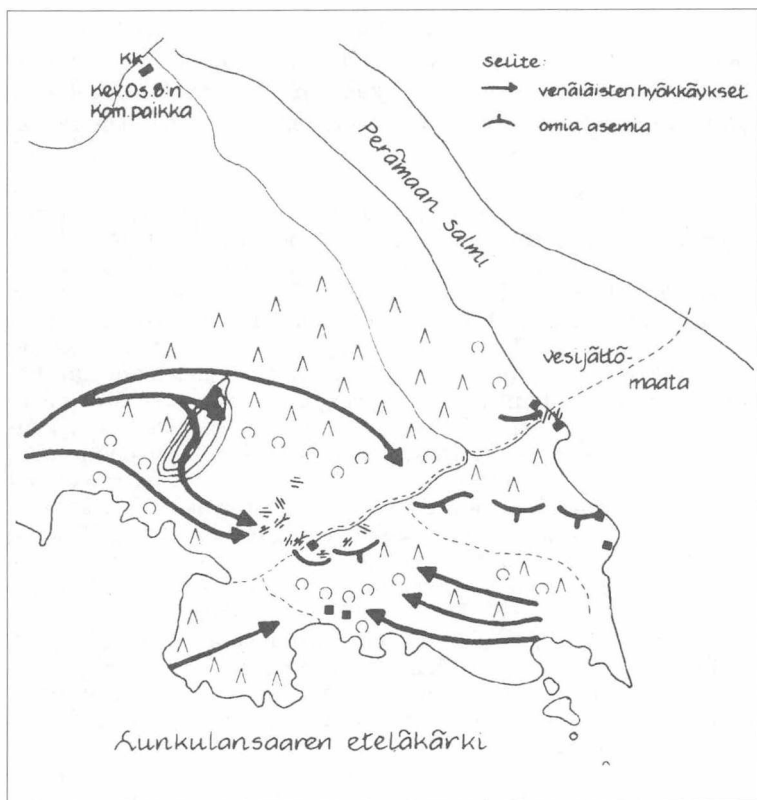
"Osa vihollisvoimista päässyt Lunkulassa maihin. Tarkemmat tiedot puuttuvat. Kun kysymyksessä saattaisi olla myös harhauttamismaihinnousu, kiinnitän huomiota rannikkolohkoon Koirinojasta länteen, jossa on ollut Kev.Os. 8. Rannikko on nyt tyhjä eikä AK:lla voimia sinne. Talvela."

Apujoukkoja alkoi nyt saapua saareen. Pion.P 1 saapui klo 13:n aikaan majuri Marttisen komentopaikkaan Lunkulansaaren kansakoululla. Pataljoonan komentaja kapteeni Heinonen oli lähettänyt vänrikki Löfströmin henkilöautolla luokseni yhteydenottoon. Pion.P 1:n sotapäiväkirja kertoo:

"Löfström lähtikin heti autolla matkaan pataljoonan miesten ryhtyessä heti valmistautumaan lähtöön polkupyörillä ja marsien. Löfströmin saapuessa osasto Grönqvistin (!) luo oli tilanne siellä melko kriittinen, sillä osastolla ei ollut käytettävissään kuin komppanian verran miehiä. Ratsumestari Grönqvistin ilmoituksen mukaan tulikin apu hyvin otolliseen aikaan ja pelastaa varmasti uhkaavalta näyttävän tilanteen kokonaan. Pataljoona saapuikin paikalle ihmeteltävän nopeasti, sillä vasta pari tuntia sen saapumisen jälkeen alkoi saapua muita apujoukkoja. Lunkulansaaren edustalla oli vänr. Löfströmin ilmoituksen mukaan 15 sotalaivaa, joista suomalainen tykistö ampui pohjaan kaksi. Kapteeni Heinosen saavuttua paikalle antoi hän tilanneselostuksen, jonka mukaan ryssän laivasto n. 10 km:n päässä 9–10 sotalaivaa, laskettu maihin moottoriveneillä saareen n. 100 miestä ja keskelle saarta joku määrä, sekä Mäkipäähän yksi veneellinen. Rask. tykkejä meillä Hiivassa 2 kpl, ei ammuksia (?). Omia joukkoja: pp.pioneerit eri teille. Majuri Lampisen (JR 23:sta n. kaksi komppaniaa) osasto haravoi Hiivasta alkaen saaren lounaisrantaa, 1 joukkue + 2 ps.autoa ja meidän pp.joukkue + 1 krh. saaren koillisrantaa, jalkaväkijoukkue + 1 pst.tykki keskellä tavoitteena Hovatanniemen eteläpuoli. Majuri Marttisen komentopaikalta tuli myöhemmin käsky: pääosa osasto Heinosesta jää Hovatan mäelle varmistukseen, yksi joukkue ylittää Jumitsinlahden aukean -----."

Osasto Lampisen tultua ja siirryttyä Lunkulansaaren eteläpäähan majuri Lampinen otti tällä suunnalla toimineet joukot komentoonsa. Vahvistettu komppania Korhonen (III/JR 8) oli klo 14.15 saapunut Perämaansalmen pohjoispuoleiseen maastoon, mutta oli vasta klo 16.45 kokonaisuudessaan saareissa ja toimintavalmiina. Komppaniaan kuului tuolloin 8./JR 8, kaksi joukkuetta 7. komppaniasta, jääkärijoukkue, konekiväärijoukkue ja kranaatinheitinjoukkue.

Osasto sai käskyn haravoida ja puhdistaa maasto linjalta Varpainen–Sokkasenlammet–Laatokka (vasen raja) ja oikeana rajana saaren pohjoispäähan johtanut tie. Kapteeni Korhonen asetti varmistukset Jumitsunniemeen, Muttulanniemeen ja Huskasenniemeen.

Rajakonnun alueella – rantatiellä – vihollinen oli joutunut vaikeuksiin. VI AKE:n sotapäiväkirja toteaa:

"Klo 14.18 I.D ilmoittaa radioitse: Järvinen ilmoittaa, että 24.7. klo 8.45 JR 47 ja jalkaväkiprikaatin osat lyöty Viteleen pohjoispuolella. Ne perääntyvät Tuuloksen suuntaan. Kev.Os. 4 lähtee takaa-ajoon. Pyydän Kev.Os. Rönnquist mahdollisimman pian takaisin. Paalu."

Kello 16.20 lähetetään kenraalimajuri Talvelan creed-sanoma KARA:n komentajalle:

"Lunkulan vastahyökkäys käynnissä, vihollisen maihinpäässetä kaikesta päättäen vähäisiä voimia vastaan. Vihollisen 2 alusta upotettu. Tähän hetkeen mennessä en ole saanut mitään ilmoitusta lentäjien toiminnasta Lunkulansaareissa. Onko siellä lennetty ja mitä ovat lentäjät nähneet? Tieto välttämätön toimenteilleni. Talvela."

Lunkulansaaren Hiivan maastossa oli nyt asemissa Raskas Patteristo 3:n 3. patteri ja jaos Rask.Psto 2:sta. Edellisen patterin sotapäiväkirja (suomennettuna) kertoo:

"24.7. aamulla klo 6.30 valmisteltiin siirtymistä Salmin suuntaan. Jo klo 2.30 oli tiedusteltu tuliaseimia saaren eteläkärkeen. Kolmas tykki lähetettiin saaren pohjoisimpaan niemeen. Venäläisten oli yöllä onnistunut nousta maihin ja sijoittaa joitakin venelastillisia saarelle, jossa ei ollut sanottavasti puolustajia. Tykistöä oli vain yksi jaos raskasta kalustoa, jossa 2 upseeria ja 30 miestä. Meidän patteristamme toinen jaos otti tuliasemansa keskeltä jalkaväen etulinjaa, joten yksi konekivääriasema joutui vaihtamaan paikkaa. Ryssät saarsivat melkein kokonaan tuliasemamme ja läpi yön riehui kova taistelu.

Ensimmäinen tykki oli taistelun alussa saanut eteensä moottoritorpedoveneen ja ampui 1^o6/16 korotuksella, joka haaruksella oli saatu toiselta tykiltä. Ensimmäinen laukaus on täysosuma ja vene upposi noin 10 metriä rannasta. Veneessä oli miehistöä, kaikki menehtyivät, aseita, lähinnä vuoden 1940 mallia, hyvässä rasvassa. Sen lisäksi oli polkupyöriä, runsaasti vaatteita, mm. uusia haalareita ja alusvaatteita.

25.7. klo 10.00 oli venäläinen vene hinaajan avustamana moottoritorpedovene perässään sumun suojassa hiipinyt lähelle rantaa. Ryssä oli juuri laskemassa miehiä maihin, kun avasimme tulen. Jo neljäs laukaus oli täysosuma ja hinaaja jätti sen lähtien karkuun. Siirsimme siihen, jolloin suurempi tykkivene ilmestyi Mantsinsaaren takaa ja avasi tulen meitä kohti. Siirsimme heti tulen sitä kohti ja saimme täysosuman sen peräosaan ja samalla sai 3./Rask.Psto 2 täysosuman sen savupiipun. Vene lähti karkuun. Sillä oli huomattava kallistus ja eräs tulenjohtajistamme kertoi sen uponneen. Toinen vene upposi noin 20 minuuttia myöhemmin. Iltapäivällä (25.7.) oli saari lähes puhdistettu."

Heinäkuun 24. päivänä klo 15.50 kenraalimajuri Talvela lähetti eversti Lagukselle radiosanoman:

"Onnittelten Vitelen valtauksesta. Kar.A:n käskyn mukaan saadaan Vitelestä edetä eteenpäin vain kevyin voimin.

Vih. laskee maihin uusia joukkoja Lunkulassa. Rykm. Schrowe alistetaan ev. Kraemerin johtoon maihinnousun torjumiseksi. Kraemer Salmin kirkon luona. Talvela."

Kenraalimajuri Paavo Talvela ei ilmeisesti vieläkään ollut luopunut siitä ajatuksestaan, että maihinnousu Lunkulaan olisi vain harhauttamisyritys. Vaikka hän oli jo klo 14.15 käskenyt eversti Auttia valmistautumaan yhden pataljoonan (majuri Reino Kalervon komentama I/JR 8) siirtämiseen Lunkulaan, hän klo 15.50 varasi myös JR 23:n samaan tarkoitukseen. Mutta kolme tuntia myöhemmin hän oli tehnyt päätöksen maihinnousuntorjuntajoukkojen koonpanosta. Sotapäiväkirjan mukaan Lunkulansaareen sijoitettiin yksi JR 8:n pataljoona.

Eversti Kraemer antoi klo 18.50 täsmällisen kuvauksen tilanteesta:

"Vihollinen suoritti maihinnousun Lunkulansaareessa 24.7. klo 8.25. Saaressa ollut Kev.Os. 8 ryhtyi viipymättä vastatoimenpiteisiin. Lisäjoukkoja 1 1/2 komppaniaa JR 8:sta + kk. ja pst.joukkoja, Pion.P 1 ja 1 1/2 komppaniaa I/JR 23:sta. Ainoastaan vähän vihollisia onnistui pääsemään maihin, ne hajallaan saaressa. Saaren eteläosa puhdistettu, pienempiä vihollisosastoja Sorsaniemessä, Jumitsunniemessä, Murrunkylässä, Rahkasaaressa ja Kuratsaaressa. Vihollisen likvidointi käynnissä.

Reservinä Salmissa I/JR 23 (paitsi 1 1/2 komppaniaa) Karunkylässä patl./JR 23. Tykistöä Hiivassa Jaos/Rask.Psto 2 ja patteri/Rask.Psto 3. Syrjämäessä ptri/Rask.Psto 3 + II/KTR 4. Eversti Autin pataljoona juuri saapumassa.

Kaksi alusta upotettu tykistötulella. Vaara torjuttu."

Kaikista raporteista näkyy selvästi, että vihollisen vahvuutta aliarvioitiin. Tiedettiin, että maihinnousun oli suorittanut ainakin pataljoonan vahvuinen merijalkaväkiprikaati. Tiedossa oli toki ollut, että prikaatissa oli neljä pataljoonaa, mutta vankitietojen mukaan vain yksi niistä oli toistaiseksi taistelussa mukana. Oli myös hyvin vaikeaa saada yleiskäsitystä vastustajan vahvuudesta, sillä Lunkulansaaren tiheässä rantalepikossa se ei ollut helppoa ja sitä paitsi suomalaisia ei tässä vaiheessa riittänyt koko alueelle. Myöhemmin selvisi, että merijalkaväkipataljoonan kokonaisvahvuus oli toistatettava miestä.

Kenraalimajuri Talvela antoi 24.7. illalla käskyn JR 8:n komentajalle eversti Autille ja siinä muun muassa mainittiin:

"Vahv. JR 8 (JR 8 + Kev.Os. 10 + II/KTR 4) on alistettu VI AK:n komentajalle. ---

JR 8:n komentajalle alistetaan:

Kev.Os. 8, joka nyt pääosin Lunkulansaaressa, Rask.Psto 3 (- patteri), jonka osia Lunkulansaaressa ja Miinalassa.

Pion.P 1 sekä JR 23:n osat, jotka nyt ovat rannikon puolustuksessa, on vapautettava ensi tilassa tästä tehtävästä.

Rykmentin on yhdellä pataljoonalla kiireellisesti otettava haltuunsa Lunkulansaari, joka pidettävä, estäen kaikki maihinnousuyritykset. Miehistyksen tapahduttua on Kev.Os. 8 irrotettava AK:n käyttöön Salmiin.

Jalkaväkirykmentti 8:n sotapäiväkirja selostaa seuranneiden lähituntien tapahtumia seuraavasti:

"Klo 19.00 Rykmentin komentaja oli Uuksussa yhteydessä rannikkopuolustusta johtaneeseen ev Kraemeriin, joka selosti tilanteen erikoisesti Lunkulansaaressa ja samalla luovutti komennon eversti Autille. Klo 21.00 I/JR 8 (majuri R. Kalervo) patl. - yksi kompp. Lunkulansaaren. Samalla meni sinne rykmentin komentaja johtamaan henkilökohtaisesti. Rykmentin komentaja sai henkilökohtaisen yhteyden maj. Marttiseen, joka oli AK:n puolesta Lunkulassa, maj. Hammareeniin, joka oli Rask.Psto 3:n komentaja, sekä Kev.Os. 8:n ja Pion. P 1:n komentajiin.

Tilanne: 1 1/2 komppaniaa oli Lunkulansaaren eteläkärjessä taistelussa arviolta n. 100 miehistä vihollista vastaan maj. Lampisen johdolla. Kapt. Korhosen komppania III/JR 8:sta oli puhdistamassa saaren etelärantaa pohjoista kohti: Pion.P puhdisti tien suuntaa.

Rykmentin komentaja määräsi puhdistusta jatkamaan I/JR 8:n komentajan sekä käski häntä pitämään käytössään os. Lampisen ja kompp. Korhosen entisissä tehtävissään. Pion.P käskettiin vapauttamaan pois."

Majuri Sorrin komentaman II/JR 8:n saavuttua Lunkulaan 25.7. klo 07.00 se vapautti klo 09.30 joukkue Segercrantzin Uuksalonpäästä ja 2./Kev.Os. 8:n ja klo 13.45 1./Kev.Os. 8:n. Eversti Autti pyysi ja sai luvan pitää Os. Juuselan Mantsinsaaressa. Majuri Lampisen I/JR 23:n osat marssivat rykmenttinsä yhteyteen.

Neuvostokanta tapahtumiin

Vastustajamme, Leningradin ja Järvialueiden meripuolustuksen komentaja selosti toimenpiteitään ja tapahtumia näin:

"Liittyen taisteluun saarella operaatiota johtavan kontra-amiraali, toveri Tšeplanovin oli mahdollisimman nopeasti ja organisoidusti saatava neljännen merijalkaväkiprikaatin 2. pataljoona taisteluun. Kyseinen pataljoona oli tällöin Šlisselburgissa (Pähkinälinna). Kontra-amiraali, toveri Tšeplanov päätti itse lähteä Sortanlahteen järjestelemään kuljetusta 2. pataljoonalle, jotta se voisi nousta maihin Lunkulansaareen. Ennen lähtöään meripuolustuksen komentaja antoi seuraavat käskyt Laatokan sotalaivaston esikuntapäällikölle klo 17.17:

1. Yhteyden saamiseksi 1. pataljoonan lähetettävä pimeään tultua tiedusteluosasto, jonka johdossa keskitason komentajiin kuuluva päällikkö.
2. Oltava yksi tykkivene maihinnousualueen pohjoispuolella. Panssarivene ---.
3. Yöllä tr. Sovetilla evakuoitava haavoittuneet Šlisselburgiin.
4. Tr. Respublika ja Schors lähetettiin maihinnousuvälineineen Valaamsaarelle hakemaan polttoainetta ja elintarvikkeita.
5. Otettava yhteys itäisen ryhmän komentajaan kenraaliluutnantti, toveri Tsvetaeviin.

24.7. klo 19.40 komentaja lähti moottorivene MO 262:lla Sortanlahteen ja lähetti vartioalus Purgan Šlisselburgiin polttoainetäydennykseen.

Samaan aikaan 1. pataljoona jatkoi vihollisen rynnäkön pidättelemistä saaren lounaisosassa. Pommikoneet 10–88 pommittivat tykkiveneitä ja moottoriveneitä kahdesti. Veneet kärsivät lieviä vahinkoja.

Yhteyden saamiseksi pataljoonaan 1. luokan kapteeni Bogolepov antoi illan ja yön aikana panssarivene no 98:n ja moottorivene MO No 205:n mennä rantaan, mutta pataljoonan komentaja oli saaren sisäosissa. Radistien kokemattomuuden vuoksi yhteyttä pataljoonaan ei saatu.

25.7. klo 01.30 lähetettiin vanhempi luutnantti, toveri Galkin (Olekmalta) matkaan henkilökohtaisen yhteyden saamiseksi pataljoonan komentajaan, mutta Galkin ei palannut rannalta.

25.7. aamulla 1. luokan kapteeni, toveri Bogolepoville alkoi tulla tietoja komppanioiden vaikeasta tilanteesta saarella: vihollinen jatkoi yksiköidemme ahdistelua, päällikköporras oli melkein kokonaan kaatunut tai haavoittunut, huomattavia menetyksiä myös sotamiesten riveissä, ammuksia ei riittävästi. Tällöin lähetettiin välittömästi ammuksia panssariveneellä KM-16. Pohjoisen ryhmän luo samassa tarkoituksessa lähti moottorivene MO No 205.

Kenraaliluutnantti, toveri Tsvetaevin ryhmän tueksi lähetettiin tykkivene Salemdzha, tykkiveneet Olekma ja Buraja tulivat saarelle, mutta ennen klo yhtätoista ei voitu avata tulta, koska oli sumuista.

Klo 11.55 vihollisen rannalta ampuva patteri vahingoitti tykkivene Olekmaa (yksi ammus osui kattilalaitokseen). Sovetin hinaamana Olekma lähetettiin Šlisselburgiin.

Samaan aikaan saaren luona ilman polttoainetta seisonut BKA-98 joutui vihollisen tykistön tulitukseen. KM-16 otti sen hinaukseen, mutta hinauksen aikana panssariveneeseen osui ammus ja se syttyi tuleen. Hakattuaan hinaajan päädyt ja lähetettyään panssariveneestä henkiin jääneet pois komentaja tuhosi salaiset dokumentit, upotti veneen ja pelastautui uiden.

Rannalla taistelu kävi kiivaammaksi. Pataljoonan komentaja, kapteeni Judij, haavoittui. Komppanioiden jäänteet alkoivat siirtyä kohti rantaa. Monet heittäytyivät veteen ja pelastautuivat uiden.

Saatuaan 25.7. noin klo 11 tiedon 1. pataljoonan tilanteesta saarella meripuolustuksen komentaja antoi klo 11.20 määräyksen ilmavoimaryhmän komentajalle lähettää lentokoneita tuhoamaan pattereita ja tankkiyksiköitä Lunkulansaarella. Leningradin sotalaivaston esikuntapäällikölle, 1. luokan kapteeni Bogolepoville annettiin määräys kaikin voimin yrittää pitää pataljoona saarella.

Samaan aikaan 1. pataljoonan tilanteesta tiedotettiin amiraali, toveri Isakoville, jolta saatiin ilmoitus kenraaliluutnantti, toveri Tsvetaevin ryhmän lähdöstä etelään Vidlitsasta ja samalla vahvistettiin tehtävä saaren valtaamisesta.

Vaikka 1. pataljoonaa tuki melkein koko vahvuudessaan lentävä voimaryhmä ja saaren läheisyydessä olevat tykkiveneet, yön aikana merkittävästi vahvistunut vihollinen ajoi pataljoonasta jäljellä olevat joukot pois saarelta ja valtasi saaren 25.7. iltapäivällä.

Aluksille kerättiin saaren luota epätasmallisten tietojen mukaan 109 ihmistä, joista 50 oli haavoittuneita.

Klo 17.15–17.20 lentäneet ilmavoimaryhmämme lentokoneet, joiden tarkoituksena oli tuhota Lunkulansaarella olevia ja saarelle johtavilla teillä olevia voimia, huomasivat Salmista pohjoiseen johtavalla tiellä noin 20 autoa ja traktoria peräkärrineen.

Sillä aikaa kun 4. Merijalkaväkiprikaatin 1. pataljoona sitkeästi pidätteli saksalais-suomalaisten yksiköitten rynnäkköä 24. ja 25. heinäkuuta Lunkulansaarella, tämän prikaatin 2. pataljoona vasta 25.7. klo 15 saapui autoilla Šlisselburgista Konevitsan saarelle. Tilanne oli tällöin seuraava:

Lunkulansaarella ja Uksalonpää-saarella olleiden pattereiden tuella vihollinen ajoi taistelemalla 1. pataljoonan Lunkulansaarelta. Jonkin verran joukkoja pysyi myös Mantsinsaarella.

Laatokan itärannalta kenraaliluutnantti, toveri Tsvetaevin ryhmä kulki etelään Vidlitsasta ja taisteli. Sortavalan luona 168. Tarkka-ampujadivisioona piteli vallattua aluetta panssarialus No 97:n, trolari No 100:n ja niille annetun kuunari Praktikan tuella.

Toimeenpannen annettua tehtävää Leningradin ja Järvialueiden meripuolustuksen komentaja päätti aamunkoitteessa 26.7. suorittaa 2. pataljoonan maihinnousun Mantsinsaarelle.

Ilmoittaakseen laaditusta maihinnoususuunnitelmasta kontra-amiraali, toveri Tšeplanov kutsui klo 17.10 luokseen Sortanlahdessa pataljoonan ja komppanioiden komentajat sekä kuluneuvojen komendantit ja antoi heille tehtävät. Pataljoonan komentaja kiinnitti erityistä huomiota siihen, että oli välttämätöntä maihinnousun jälkeen edetä padolle ja puolustaa sitä, jotta vaikeutettaisiin vihollisen joukkojen vahvistumista Lunkulansaarelta Mantsinsaarelle tulevilla joukoilla.

Heinäkuun 25. klo 22 joukot kokoonpanossa: vartioalus Purga, tr. Schors, Tšapaev ja Ilga lähtivät Konevitsan saarelta ----."

Suomalaista kerrontaa

Yö 24.–25.7. kului Lunkulansaarella vihollispesäkkeiden tuhoamisessa. Mantsinsaarella oli osasto Juusela. Vihollinen ei toistaiseksi ollut osoittanut aikomuksia maihinnousuun sillä suunnalla. Vielä 25.7. noin klo 12 vihollinen suoritti maihinnousuyrityksen Lunkulan eteläkärkeen parillasadalla miehellä, joista puolet tuhottiin ja loput pakenivat luodoille ja rantaveteen, johon nekin tuhottiin.

JR 8:n sotapäiväkirjassa on merkintä, että Lunkulansaarelta löytyi taistelujen jälkeen noin 900–1 000 kaatunutta neuvostosotilasta. Kevyt Osasto 8:n tappiot olivat 22 kaatunutta.

Leningradin ja Järvialueiden meripuolustuksen komentajan taistelukertomuksesta ilmenee, että tarkoituksena oli ollut suunnata myös 4. Merijalkaväkiprikaatin 2. pataljoona Lunkulansaareen,

mutta että sen 1. pataljoonan kolikko kohtalo yhdessä suomalaisten Viteleen menestyksen kanssa muutti suunnitelmia sikäli, että 2. pataljoona sai tehtävän vallata Mantsinsaari.

Kokemuksia

Lunkulansaareen tehty maihinnousu kyettiin torjumaan lähinnä seuraavista syistä:

- joskin puolustajalle alun perin olikin annettu käsky vain puolustaa Laatokan rantaviivaa, se - huomattuaan Lunkulan- ja Mantsinsaarten olevan vihollisesta vapaina - päätti ja ehti siirtää joukkoja Lunkulansaareen varmistusluonteiseen puolustukseen sekä Mantsinsaareen sillanpääksi,
- tavattuaan yöllä 23.7. Lunkulansaarelta vihollisen upseeripartion ja saatuaan tietää neuvostoliittolaisten suunnitelmista, VI AK:n johto ryhtyi välittömästi toimenpiteisiin apujoukkojen siirtämiseksi ja ryhmittämiseksi rannikko puolustukseen,
- jo illalla 23.7. siirrettiin Lunkulansaaren Hiivan maastoon raskasta tykistöä suorasuuntausasemiin, jolla toimenpiteellä tuli olemaan ratkaiseva vaikutus maihinnousun torjumiseen.

Maihinnousu jatkuu Mantsinsaarella

Taistelut Lunkulansaarella olivat käytännössä päättyneet merijalkaväkikipataljoonan täydelliseen tuhoon 25.7. kuluessa. Mutta uusi uhka lähestyi aluetta. Kun JR 8 vielä oli puhdistamassa aamuyöllä 26.7. Lunkulansaarta, rykmentin esikuntaan saapui KARA:n sähkö klo 6.30:

"Ilmatiedustelu todennut yhden sotalaivan, neljä rahtilaivaa tai hinaajaa sekä 10 proomua kulkevan kaakosta kohti Mantsinsaarta klo 3.00.

6.40 em. sähkönen sisältö ilmoitettiin I ja II/JR 8:n komentajille. 6.50 Rykmentin komentaja keskusteli asiasta AK:n esikuntapäällikön kanssa ja pyysi jostakin muusta yksiköstä lähettämään Mantsiin miehitysjoukkoja (*kevyen osaston luutnantti Juusela oli ollut Mantsinsaarella jo 23./24.7. alkaen - kirjoit-*

tajan huomautus). AK:n esikuntapäällikkö ilmoitti, että JR 8:n ei tarvitse miehittää Mantsia, vaan ainoastaan tarkkailla tilanteen kehitystä."

Samana yönä (26.7.) luutnantti Juusela ilmoitti klo 2.15 Mantsinsaaresta:

"Klo 2.00 kävin Lunkulansaaren puolella lossin kohdalla, mutta en vielä saanut yhteyttä JR 8:aan. Moottoriveneet ovat Mantsinsaaren puolella, lossin kohdalla, josta heti siirtyvät Lunkulansaareen, kun meikäläisiä tulee rannalle."

Vastustajamme, 4. Merijalkaväkiprikaati on kirjoittanut selostuksensa 25.7. klo 15.00:

"Lunkulansaarella ja Uksalonpää-saarella olleiden pattereiden tuella vihollinen ajoi taistelemalla 1. pataljoonan Lunkulansaa-relta. Jonkin verran vihollisia pysyi myös Mantsinsaarella.

16. heinäkuuta klo 04.00 osasto (2. pataljoonan kuljetus-laivasto) saapui Mantsinsaaren luo ilman tykkiveneiden tukea. Viestiyhteyksiä ei osastojen välillä ollut. Klo 05.50 annettiin merkki maihinnousuosastoille ryhmittymisestä."

Kun osastoni ei – paitsi Osasto Juusela – osallistunut Mantsinsaaren torjuntataisteluihin, puutun niihin vain "sivustakatsojana". Oma ilmatiedustelumme oli siis jo klo 3.00 havainnut ja ilmoittanut tästä kuljetuslaivastosta, mutta Mantsinsaari jätettiin kuitenkin vain Osasto Juuselan pidettäväksi!

Sen sijaan että JR 8 olisi 25.7. kuluessa miehittänyt Mantsinsaaren, rykmentti joutui nyt valtaamaan saaren takaisin. Ylipäällikkö itsekin puuttui asiaan asettamalla määräjän, mihin mennessä Mantsinsaari oli saatava haltuumme.

Leninginradin ja Järvialueiden meripuolustuksen komentajan selostuksesta ilmenee, että 4. Merijalkaväkiprikaatin 3. pataljoonakin ehdittiin kuormata kuljetusaluksiin. Siitä selostuksessa mainitaan:

"26.7. klo 13.41 vartioalus Purga komentaja mukanaan tuli Ontrusovan lahteen tarkoituksena lähettää sieltä 2. pataljoonalle höyrylaiva elintarvikkeineen. Tämän jälkeen laivan on tarkoitus liittyä 3. pataljoonan maihinnousuosastoon. Pataljoonan valmiudesta maihinnousuun oli saatu ilmoitus 26.7. klo 20.30."

Kun oli saatu tieto 2. pataljoonankin maihinnousun epäonnistumisesta Mantsinsaareen, 3. pataljoonan kuljetukset suunnattiin Valamoon. Todettakoon lopuksi, että 4. Merijalkaväkikiprikaatin tappiot olivat seuraavat:

- ensimmäinen, Lunkulan pataljoona: korjattu rannalta ja vedestä terveitä 59 henkilöä ja haavoittuneina 50 henkilöä,
- toinen, Mantsin pataljoona: korjattu rannalta ja vedestä terveinä 548 henkilöä ja haavoittuneina 40 henkilöä.

Laivasto-osasto kärsi pienemmät tappiot, mutta sen komentaja kontra-amiraali Trajnij on merkitty haavoittuneiden joukkoon.

Näistä edellä esittämistäni dokumenteista ja tapahtumien selostuksista selvinnee, miten ratkaiseva merkitys sillä päätöksellä tuli kokonaisuutta ajatellen olemaan, että Lunkulansaari ja Mantsinsaari miehitetiin, joskin vähäisin voimin, ennen kuin neuvostojoukkojen maihinnousuoperaatio pääsi täydellä tehollaan alkamaan.

(Everstiluutnantti Lars Rönnquistin vakavan sairauden ja sitä 15.6.1998 seuranneen poismenon vuoksi artikkelin on työstänyt päätökseen everstiluutnantti Anssi Vuorenmaa. Kirjoituksessa on pyritty säilyttämään everstiluutnantti Rönnquistin persoonallinen tyyli, ja vain selvät pienet virheet ja epätarkkuudet on korjattu, henkilöt on mainittu etuniminen.

Koska työ jäi everstiluutnantti Rönnquistiltä kesken, työstäjä on joutunut paikkaamaan avoimia kohtia oman tietämyksensä ja virallisten lähteiden perusteella.)

Summary

THE BATTLES TO REPULSE THE LANDINGS ON THE LAKE LADOGA ISLANDS OF LUNKULA AND MANTSI IN JULY 1941

On 10 July 1941 the Karelian Army – the formation commanded by Lieutenant-General Erik Heinrichs – began its offensive eastwards from Eastern Finland with the aim of reconquering the regions ceded to the Soviet Union in the Winter War of 1939–40 and, if conditions were favourable, to push beyond the old frontier and thus eliminate the possibility of Soviet troops using Eastern Karelia as an area from which to mount an attack.

Already after a week's hard fighting, VI Corps, commanded by Major-General Paavo Talvela, had reached Lake Ladoga and was pressing on far to the south-east, as far as Tuulosjoki. Its rapid advance meant that the right flank of the Corps towards Lake Ladoga became badly exposed because the defence of the lake shores could not be prepared at the same speed as the advance. This fact had also been noticed by the Soviets, who began to plan a landing on the Finns' flank at Lunkula and Mantsi islands. A successful landing would help those Soviet troops who had to withdraw to Tuulosjoki.

8 Light Battalion, under my command, was transferred to Lunkula and Mantsi islands in order to defend the shore of Lake Ladoga, with the task of *holding the shoreline* and preventing landings on the islands. My deployment was ready in the evening of 22 July 1941.

Already in the morning of 19 July Admiral Isakov had given Rear-Admiral Cheplanov the order for a landing on Lunkula island to ease the critical situation on the north-east shore of Lake Ladoga. The landing force comprised gun boats, armoured boats, air force units and the four battalions of 4 Marine Infantry Brigade. The landing began early in the morning of 24 July 1941 in approximately battalion strength (1,100 men).

Because my 8 Light Battalion was comparatively weak, the landing by Soviet troops on Lunkula island succeeded. The headquarters of VI Corps had also noticed the threatening danger and sent reinforcements to the islands, including elements of 8 Infantry Regiment and 23 Infantry Regiment. Later the whole of 8 Infantry Regiment was sent to repel the landing, an action which was led by the commander of that regiment, Colonel Autti.

As the result of close-quarter fighting among the thickets of the coast, the landing was repulsed with significant Soviet losses, among them Rear-Admiral Trainii, the commander of the Ladoga

Fleet, who was wounded; several vessels were sunk by Finnish artillery fire and their soldiers drowned in the lake.

Because of the situation, the Soviets carried out a supporting landing on Mantsi island in the morning of 26 July with the aim of helping the battalion fighting on Lunkula island. Only when reinforcements had been transferred to Mantsi island were the Finns able, by evening on 27 July, to destroy the marine infantry battalion which had landed there. The Soviets still attempted a landing on Mantsi island the following day but Finnish artillery fire repulsed the attempt at its outset.

The occupation of the islands, which was carried out by the Finns in time, albeit with slender forces, ensured the successful repulse of the invasion before that operation by Soviet troops was able to start at full force.

**BREST-LITOVSKIN RAUHAN TAUSTOISTA JA
SEURAAMUKSISTA 1917-1918**

**Itärintaman erillisrauhan poliittisia vaikutusarviointeja
Suomen itsenäistymiseen, vapaussotaan**

Venäjän uudeksi vallanhaltijaksi julistautunut bolševikkijohtaja V. I. Lenin kutsui 27.11.1917 kaikkia ensimmäisen maailmansodan osallistujamaita Brest-Litovskiin neuvottelemaan Saksan ja keskusvaltojen kanssa sodan lopettamisesta ja rauhasta. Paikalle saapuivat kuitenkin vain Venäjän sekä Saksan johtamat keskusvaltojen edustajat. Venäjän kansankomissariaattien neuvoston valtuuskunta, johtajana Lev Trotski, asettui Litovskiin, keskusvaltojen edustajat Brestiin. Miltei järjestäytymiseen liittyen solmittiin 15.12.1917 voimaantuleva kuukauden aselepo itärintamalle. Sen uskottiin edistävän neuvotteluja rauhansopimuksesta.

Keisarillisen Venäjän ajautuminen vallankumoukseen, Yhdysvaltain sodanjulistus Saksalle, mukaantulo ympärysvaltain puolelle, olivat olleet maaliskuuhuhtikuun 1917 uutispommeja. Toiveet kesään 1917 ajoittuvasta ensimmäisen maailmansodan neuvottelurauhasta olivat hiipuneet syksyyn edettäessä. Amerikan joukkojen kuljetukset länsirintamalle ja sen taloudelliset voimavarat vahvistivat läntisissä ympärysvalloissa tavoitteita pitäytyä sittenkin Saksalta ja Itävallalta vaadittaviin alueluovutuksiin ja sotakorvauksiin.

Saksa näki kuitenkin mahdollisuuden irrottaa vallankumoukseen ajautunut Venäjä sodasta. Sillä ainakin tasapainotettaisiin voimasuhteita. Saksan joukot voitaisiin keskittää vain länsivaltoja

* (s. 1927) eversti, arvostellut Pohjois-Suomen historiallisen yhdistyksen vuosikirjoissa Faravid 7.83 ja 8.84 historian poliittisen tarkoituksenmukaisuustutkimuksen taustoja ja turvallisuuspoliittisia vääristymiä. Sotilasajakauslehdessä julkaissut 1996 kirjoitussarjan Itä-Karjalan jatkosodan sotilashallintojärjestelyjen tutkimusjohtopäätöksien tarkoituksenmukaisuustulkinnoista ja vääristelyistä.

vastaan. Sotilaallista voittoa ei ehkä enää kyettäisi tavoittelemaan. Mutta ainakin mahdollisuudet tasoittaa aselepo- ja rauhansopimuksen edellytyksiä korjaantuisivat. – Nämä suurvaltaympyrät olivat silloin myös Suomen itsenäisyystaistelun taustatekijöinä, taiten tiedostettuina edistämässä tavoitteiden toteutumista, mutta ehkä joskus myös toteutumisen tielle nousevina, vaikeasti ennakoivina esteinä.

Neuvostoliiton marxilaista tiedekäsitystä soveltaneissa historiointeissa Brest-Litovskin itärintaman rauhansopimus 3.3.1918 on lähes kokonaan jätetty käsittelemättä. Siihen ehkä vain viitataan Ukrainan kokemana silloisen Saksan sorto- ja alistusyrityksenä. Län-tisissäkin historiointeissa se jää tavallisesti pelkäksi maininnaksi, yhdeksi Venäjän kumouskehityksen puretuksi välivaiheeksi. Län-tisistä tutkimuslaitoksista tosin voi löytyä asiakirjahyllyt tästäkin vaiheesta. Vuosien 1917–18 poliittisena tosiasiana sillä oli varsin keskeisiä vaikutuksia muun muassa Suomen itsenäisyyskehitykseen – silloin. Näin siitä johtuen, että Brest-Litovskin rauhansopimuksen päätöksiä alettiin mitätöidä vasta syksystä 1918 alkaen ja lopulta virallisesti purkaa Versaillesin rauhansopimuksessa 1919.

Edellyttikö Leninin erikoislaatuinen kuljetussopimus myös sitoutumisia erillisrauhaan?

Saksan ulkoministeriö ja sotilastiedustelun johto neuvottelivat heti maaliskuussa 1917 Venäjän Sveitsissä olevien bolševikkien edustajien kanssa Leninin rautatiekuljetuksen järjestämisestä Saksan sekä Tanskan ja Ruotsin kautta Suomen Tornioon ja edelleen Pietariin. Tästä silloin "sinetöidyssä rautatievaunussa" järjestetystä erikoiskuljetuksesta on tutkijain käytettävissä ollut muun muassa rautatieviranomaisten neuvottelu- ja rahtiasiakirjoja.

Sen sijaan osapuolten välillä ilmeisesti syntyneestä poliittisesta sopimuksesta, Leninin kuljetukseen liittyneistä sitoumuksista ja ehdoista, on esitetty vain arvioiteja. Saksan työväenpuolueen arvovaltaisen edustajan tiedetään toimineen välittäjänä tämän sopimuksen aikaansaamisessa. Neuvostoliiton marxilaisen historiantutkimuksen piirissä sopimuksen selvittely tuomittiin jo 1920-luvulla provokaatioksi, neuvostovastaisuudeksi. Yhtä kiellettyjä olivat sen myöhemmät tutkimukset Itä-Saksassa. DDR:n haltuun päätyneistä

Saksan vanhan työväenpuolueen sekä ensimmäisen maailmansodan tiedustelujohdon arkistoista väitetään poistetun kaikki Lenin-kuljetusta sivuavatkin asiakirjat.

Saksan tiedustelujoukkojen yhteydenpidon Pietarin bolševikkeihin ja Leniniin tiedetään jatkuneen koko kesän ajan 1917, muun muassa Leninin jouduttua piiloutumaan Suomeen elokuun epäonnistuneen vallankaappausyrityksen jälkeen. Hänen yhteysmiehillään, Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen kansainvälisten asioiden toimitsijalla, maisteri K. H. Wiikillä ja Venäjän bolševikkien vuodesta 1902 Suomessa toimineella salaisella tiedottajalla, yliopistonlehtori V. M. Smirnovilla, on ollut ilmeisesti keskeinen osuus tässä välitystehtävässä. – On valitettavaa, että Erkki Tuomiojan K. H. Wiik -tutkimuksissa on vain epämääräisiä viitteitä tästä kohteensa maanalaisesta toimintavaiheesta. Sillähän olisi voinut olla oma merkityksensä myös kansainvälisenkin työväenliikkeen historioinnin kannalta.

Joka tapauksessa heti Leninin valtaantuloon liittyen 7.11.1917 (Venäjän ajanlaskun mukaan 25.10.) bolševikkien yleiseurooppalaisen esiinmarssin valmistelut jatkuvat. Ne nousivat itse asiassa ajoittain jopa vallankumouksen saavutusten varmistamista tärkeämmiksi. Vetoamus ensimmäistä maailmansotaa käyvien maiden valtuuskuntien lähettämisestä Brest-Litovskiin neuvottelemaan keskusvaltojen eli Saksan kanssa aselevosta ja rauhasta suunnattiin eri maiden työväenpuolueille ja hallituksille 27.11.1917, vajaa kolme viikkoa bolševikkien valtaantulon jälkeen. Se oli Lenin-elvytystä Euroopan kansojen kesän 1917 jo pettyneisiin rauhantoiveisiin.

Sopimus itärintaman kuukauden aselevosta tehtiin miltei neuvottelujen järjestäytymiseen liittyen. Se tuli voimaan 15.12.1917 alkaen. Kuukauden arvioitiin riittävän varsinaisiin rauhanneuvotteluihin. Tähän oli edetty runsaassa kuukaudessa bolševikkien valtaannoususta Pietarissa. Ottaen huomioon Leninin Venäjälle paluuseen liittyneet ainutlaatuiset erikoisjärjestelyt epäilyt ainakin itärintaman aselepotavoitteista bolševikkijohtajan erikoiskuljetuksen sopimusehtona tulevat oikeutetuiksi pelkkänä hypoteesinäkin. Jotkut Lenin-tutkijat ovat olettaneet hänen hahmottaneen poliittisen strategiansa jo Sveitsissä ja hyväksyttäneen sen sitten Pietariin saavuttuaan bolševikkien poliittiseksi yleisohjelmaksi, strategiaksi. Toimenpiteet voitiin näin keskittää heti kesän 1917 poliittisen valtataistelun voittamiseen.

Leninillä oli suuria poliittisia tavoitteita Brest-Litovskin suhteen

Lenin ei ollut saanut nostatetuksi Euroopan maiden työväenpuolueita ja ammattiyhdistysliikkeitä mukaan toisen internationaalinen yleislakkoon 1914. Maailmanvallankumousta ajatellen hän valtaan päästyään palasi ajatukseen. Hänen ja bolševikkien ehdoilla toimeenpannun Venäjän marxilaisen vallankumouksen tulisi nyt laajeta Brest-Litovskissa aloitettavista rauhanneuvotteluista yleiseksi vallankumouspaloksi. Bolševikkien Venäjän vallankumouksen tulisi olla esimerkkinä Euroopan sotaväsyneiden kansojen kumouksille. Teollisuusproletariaatin suhteellisen pieni osuus väestöstä nostaisi Venäjän maatalousvaltaisten maiden kumousmalliksi. Sekä Marxin että Engelsin mukaan vallankumoustilanteeseen olisi tullut edetä vain teollisuusproletariaatin järjestäytymisen ja agitaation myötä. Lenin halusi todistaa heidän kumousrajaustaan vääräksi, vanhan-aikaiseksi.

Leninin vetoamus kaikkien ensimmäistä maailmansotaa käyvien aselepo- ja rauhanvaltuuskuntien kokoontumisesta Brest-Litovskiin edusti kuitenkin – Leninin ja Trotskin – toiveajattelua. Vain Venäjän kansankomissaarien neuvoston valtuuskunta saapui 3.12.1917 Saksan ja keskusvaltojen neuvottelukumppaniksi. Leninin perimmäinen suuri päämäärä näytti jälleen heti taas etäännyvän.

Brest-Litovskin neuvottelujen jatkuessa joulutammikuussa Venäjän bolševikkipuolueen päätehtävänä oli varmistaa valtansa ja vallankumouksen jatkuvuus. Samanaikaisesti Brest-Litovskin käynnistymisen kanssa Venäjällä käytiin vaalitaistelua uuden perustuslakia säättävän duuman kokoonpanosta. Leninin ja bolševikkien lupauksien rauhasta ja joukkojen kotiuttamisesta uskottiin takaavan heille enemmistön. Tätä tavoitetta varmistettiin myös käytännössä. Brest-Litovskissa solmittu aselepo ajoittui juuri vaalitaistelun kattavaksi. Vanhempien ikäluokkien 27.11. käsketyt kotiuttamisen nostattaman bolševikkimyönteisyyden vaikutuksia lisättiin näin myös joukkojen lomautuksilla. Tästä huolimatta bolševikit jäivät uudessa duumassa vähemmistöksi. Se oli toinen Brest-Litovski -pettymys Leninille ja Trotskille. Lenin hajotti uuden duuman heti sen järjestäytymiseen liittyen 15.1.1918.

Trotskin valtuuskunta oli Saksan vaatimusten suhteen jo tammikuussa 1918 siirtynyt jarrutukseen pidättäytyen rajajärjestelyjen

neuvottelemisesta. Yhteisistunnoissa, kuin myös rintamalla, kampanjoitiin nyt keskusvaltojen joukkojen yllyttämisestä venäläisjoukkojen tavoin kotiuttamishulinointiin ja lakkoiluun.

Lähetettyään vielä 30.1.1918 (?) Suomen kansanvaltuuskunnalle onnittelusähkeen vallankumouksesta Trotskin valtuuskunta alkoi valmistella omaa poistumistaan. Hän ilmoitti venäläisten valmiudesta lopettaa sotiminen ja aloittaa kotiuttaminen yksipuolisesti. Trotskin valtuuskunta lähti Litovskista. Svaboda Venäjän itärintaman joukoissa laajeni yli maan. – Pietariin palannut Trotski ryhtyi johtamaan keisarillisen armeijan joukkojen hajottamista, kotiuttamista ja korvaamista uusilla vallankumoustietoisilla puna-armeijan joukoilla.

Aselevon jo päätyttyä ja neuvottelujen katkettua Saksa aloitti etenemisen Ukrainaan. Vastarintaa kohtaamatta saksalaiset joukot ottivat 18.2.1918 alkaen Viroa haltuunsa. Saksan laivasto-osasto nousi maihin Ahvenanmaalla, josta ruotsalainen laivasto-osasto oli jo kuljettanut Uudenkaupungin suojeluskuntajoukot Ruotsin puolelle ja junamatkalle Tornion kautta Seinäjoelle.

Helmikuun 26. päivänä 1918 Saksa jätti Leninin hallitukselle uhkavaatimuksen rauhansopimuksesta. Venäjän oli luovuttava oikeuksistaan Puolaan ja Baltiaan sekä tunnustettava Ukrainan itsenäisyys. Suomen suhteen oli lopetettava puuttuminen sen sisäisiin asioihin. Venäläiset joukot oli poistettava maasta heti, Itämeren laivaston alukset kuitenkin vasta jäätilanteen sen salliessa. – Saksan ja Venäjän kansankomissaarien neuvoston uudelleen Brest-Litovskiin saapuneet edustajat allekirjoittivat rauhansopimuksen 3.3.1918. Venäjän menetykset kuittasi kuitenkin Trotskin asemesta Lev Kamenev. Saksan laivasto-osaston aiheuttamaa Ahvenanmaan luovutusnöyryytystä hyvitetäisiin Ruotsille lupauksella osallistumismahdollisuudesta erikseen järjestettävään Ahvenanmaa-konferenssiin.

Suomen kumousvalmisteluja tehtiin Brest-Litovskin neuvottelujen katveessa

Sosiaalidemokraattien ylimääräinen puoluekokous oli kutsuttu kokoon 27.11.1917 estämään puoluehajaannusta, päättämään puolueen suhtautumisesta vallankumoukseen eli samaan aikaan kun

Pietarin bolševikkihallitus kutsui kaikkia ensimmäiseen maailmansotaan osallistujia kokoontumaan Brest-Litovskiin 3.12.1917.

Suomen sosiaalidemokraattien puoluekokous oli bolševikkihallitukselle Brest-Litovski -tavoitteisiin nähden vain sisäpoliittinen sivujuonne. Helsingin kokousedustajaksi lähetettiin vielä silloin vain puoluejohdon toiseen linjaan kuuluva J. Stalin. Hänen tuli viedä Leninin henkilökohtaiset kirjeet Suomen työväenpuolueen luotettaviksi katsotuille vallankumouksellisille (O. W. Kuusiselle, K. Mannerille, Y. Sirolalle, Edv. Valpas-Hänniselle ja K. H. Wiikille – ainakin). Ylimääräiselle puoluekokoukselle hänen tuli esittää loka-kuun alussa Iskra-lehdessä julkaistut Leninin tarkistetut näkemykset vähemmistökansallisuuksien itsenäisyydestä: "Vapaaehtoinen ja rehellinen liitto Venäjän kansan kanssa". Oikeus erota uudesta Venäjästä oli kyllä voimassa, mutta "bolševikit eivät halunneet eroamista, vaan proletariaatin yhdistymistä, yhtenäisyyttä".

Sosiaalidemokraattinen puolue tulkitsi Stalinin viestit siten, että Leninin lupaama itsenäisyys koski vain vallankumouksellisia kansoja. Se ryhtyi suunnittelemaan Svinhufvudin itsenäisyyssenaatille vaihtoehtoja "työläissenaatin ohjelmaa" – vallankaappausta. Puoluevaltuuskuntien ja yksityisten sanansaattajien yhteydenotot Pietarin bolševikkijohtoon alkoivat.

Brest-Litovskin 15.12.1917 voimaanastunut kuukauden aselepo lisäsi myös Suomen venäläisjoukkojen "svaboda-hulinoitua". Sosiaalidemokraattien ja Suomen ammattijärjestön piirialueiden pohjalle jo yleislakon aikana luotu organisaatio ryhtyi järjestelemään työväenyhdistysten ja ammattiosastojen yhteistoimintaa venäläisten varuskuntien sotilasneuvostojen ja omien "järjestysmiliisien" kesken. "Työväen valtaa" oli alettava varmistaa erityisesti keskeisissä teollisuustuotantoyksiköissä. Perustettavat punakaartit oli aseistettava. Näihin toimiin saatiin yhtenäisyyttä punakaartien Tampereen kokouksessa 18.–19.12.1917.

Punakaartien perustamista johtava puoluejohtaja Ali Aaltonen ohjeisti siellä piirien kaartijohdot yhteistoimintajärjestelyihin venäläisten joukkojen Helsingin neuvostoja edustaneen Adolf Taimen kanssa. Aaltosen ylipäällikkyys sai kokouksen hyväksymisen ja hänen järjestelytoimikuntansa nimettiin Punakaartien yleisesikunnaksi. Tämä tapahtui kaksi vuorokautta itärintaman yleisen aselevon alkamisen jälkeen. Sen myötäähän käynnistyisi ainakin Euroopan kumous!

Brest-Litovskin aseleposopimus 15.12.1917 kielsi sekä venäläisten että saksalais-itävaltalaisien joukkojen kaikki ryhmittymiset 15.1.1918 saakka. Sopimusta valmisteltaessa Equity-ase-laivan kapteeni, kapteeniluutnantti Paetzold, oli ilmeisesti saanut käskyn aloittaa paluun Danzigiin viimeistään 9.12.1917. Se merkitsi, että Satakunnan ja Varsinais-Suomen suojeluskunnat jäivät ilman aseita. Niitä ei oltu saatu puretuiksi Merikarvialla eikä Edväsissä Uudenkaupungin saaristossa. Samasta syystä epäonnistui-
vat myös Itsenäisyysenaatin (ratsumestari Ignatiuksen) joulukuun 1917 Berliinin neuvottelut suomalaisten jääkäreiden pikaisesta palauttamisesta Suomeen. Molemmilla puolilla itärintamaa oli "tilanne-
seis" 15.1.1918 saakka. Sen paremmin aktivistit kuin sosiaalidemokraattien johtokaan eivät tiedostaneet näitä "seis"-seuraamuksia.

Suomen itsenäisyyden kansainvälispoliittiset hyväksymiset järjestettiin Brest-Litovskissa

Saksan Brest-Litovskin valtuuskunta tiedusteli Itsenäisyysenaatin Berliinin edustajaksi nimetyn Edv. Hjeltin pyynnöstä Venäjän kansankomissaarien neuvoston kantaa 6.12.1917 tapahtuneeseen Suomen itsenäisyysjulistukseen. Heti aseleposopimuksen tultua voimaan Trotski ilmoitti hallituksensa kantana "Venäjän olevan valmis tunnustamaan Suomen itsenäisyyden, jos Suomen senaatti sitä pyytää". Aseleposopimukseen viitaten Venäjän valtuuskunnan väitetään myös ilmoittaneen, ettei se aselevon ollessa voimassa voi käynnistää Suomen senaatin vaatimaa venäläisten joukkojen poistamista Suomesta. Tiedot tästä Brest-Litovskin venäläisvaltuuskunnan kannanotosta välittyivät Suomen vapaussodan historian 1. osan mukaan Helsinkiin Hjeltin Tukholman-sähkeellä 23.12.1917. Myös Saksan ilmoitettiin asettaneen Venäjän hyväksymisen oman tunnustuksensa edellytykseksi.

Leninin kansankomissaarien neuvosto tunnusti vuoden vaihteessa kuten tiedetään Suomen itsenäistymisen. Sitä seurasivat muut naapurimaat ja useat Euroopan valtiot molemmin puolilla ensimmäisen maailmansodan rintamia. Tunnustuksensa myötä Leninin bolševikkihallitus väitti muun muassa Brest-Litovskissa maahan jääneiden venäläisjoukkojen noudattavan puolueettomuutta Suomessa sisäisten levottomuuksien suhteen.

Tämä kannanotto ajankohtaistui Viipurissa 19.1.1918 alkaneiden aseellisten yhteenottojen johdosta. Karjalan suojeluskuntajoukkoja alkoi tällöin kokoontua kaupunkiin järjestyksen palauttamiseksi. Itsenäisyysenaatti oli 12.1.1918 määrännyt suojeluskuntajoukot ottamaan vastuun järjestyksenpidosta. Eduskunta hyväksyi päätöksen, ja se julkistettiin 25.1.1918. Järjestäytymiseen liittyen Karjalan suojeluskuntajoukot olivat 22.1. alkaen ryhtyneet riisumaan venäläisjoukkoja aseista eri puolilla Laatokan Karjalaa.

Viipurissa ja Laatokan Karjalassa kärjistyneen tilanteen johdosta Suomessa olevien venäläisjoukkojen johto, 42. Armeijakunnan komentaja, kenraaliluutnantti Nadeshnij, määräsi 23.1.1918 venäläisjoukot hälytystilaan ja riisumaan suojeluskuntajoukot aseista yhteistoiminnassa työläisten perustamien punakaartien kanssa. Leninin hallituksen sota-asiainkomissaari N. Podvoiski vahvisti 42.AK:n Sotilaskomitean hyväksymät ratkaisut. Hän joutui kuitenkin 25.1. rajaamaan venäläisten toimintoja vain omiin puolustusjärjestelyihin. Saksalaisten pyydettyä Brest-Litovskissa selvitystä venäläisten joukkojen hallituksenvastaisista mellakoinneista Suomessa Trotski oli 25.1. ilmoittanut "venäläisten joukkojen pysyvän *puolueettomana* Suomen sisäisissä asioissa, kunhan niiden oma turvallisuus on taattu". Vasta kansanvaltuuskunnan vallankaappauksen alettua venäläisten joukkojen avoin tuki punakaarteille virallistui 28.1.1918.

Arviointeja Brest-Litovskin taustavaikutuksista Suomen kumousyritys- ja vapaussotavaiheisiin

Venäjälle Brest-Litovskin rauha merkitsi sodan totaalista tappiota. Suomen kumouksesta muodostui Leninille ehkä juuri sen vuoksi pakkomielle: edes Suomessa hänen kumousprofetointinsa olisi onnistuttava. Aluemenetykset Suomen suunnalla korvaantuisivat silloin Venäjään sitoutuvalla "Suomen työväen sosialistisella tasavallalla". Tätä nimeä hän määräsi käytettäväksi Suomen valtiomuotoa ilmentämään maiden välisessä nk. "punaisessa valtiosopimuksessa". – Vain pari päivää sopimuksen allekirjoittamisesta Venäjä sitoutui toisessa sopimuksessa, Brest-Litovskin rauhassa 3.3.1918, lopettamaan "kaiken puuttumisen Suomen sisäisiin asioihin". – Suomen itsenäisyydenhän Venäjän kansankomissaarien neuvosto oli

tunnustanut jo vuodenvaihteessa. Todettakoon, että "työväen sosialistinen tasavalta" -nimitystä käytettiin myös vuosina 1919–20 Baltiassa. Muun muassa Latviassa näin nimettiin neuvostovaltion tuella perustettu vaihtoehtohallitus, jonka avulla yritettiin syrjäyttää itsenäistymistä johtanut laillinen väliaikaishallitus.

Länsi-Suomeen ryhmitetyn venäläisen 106. Divisioonan komentajaa, eversti M. Svetsnikovia, on nk. punahistorioinnissa esitetty Suomen punakaartien neuvonantajana niin Tampereen rintamalla kuin sitten maaliskuun alusta alkaen kaartin ylijohdossa sen esikuntapäällikkönä. Toteamatta on kuitenkin jäänyt muun muassa, että Venäjän Suomen sotilasjohdon (42.AKE, Viipuri) kannalta Svetsnikovin tehtävänä oli valmistella venäläisten joukkojen poissiirtymistä Suomesta ilmeisesti aluksi jo aselevon päättymiseen liittyen, sittemmin Brest-Litovskin sopimukseen mennessä. Tämä rauhansopimus jakaa muun muassa Svetsnikovin Suomen muistelmat kahteen osaan poislähdön valmistelujen ja irtaantumisen suojaamiset Suomen punakaartin taisteluilla!

Joulukuun puolivälissä 1917 Pietarin bolševikkien johto löi kiinni Saksan Brest-Litovskin valtuuskunnalle annettavan vastauksen Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta. Bolševikkihallitukselle ja sen sotilasasiain komissariaatin alaiselle sotilasjohdolle on täytynyt jo silloin selvitä tuleva joukkojen poistaminen Suomesta. Se ilmenee myös Svetsnikovin johtamisessa. Sitä vaati Suomen itsenäisyys-senaatti. Mutta sitä vastustivat Suomen sosiaalidemokraattien ja punakaartien Pietarin lähetit ja valtuuskunnat.

Svetsnikov ei siirtänyt vihollisuuksien puhjetessa Satakunnasta 106.D:n JR 421:tä (Tsarskoje Selon rykmenttiä) muodostuvalle Vilppulan rintamalle "vapauttamaan" Etelä-Pohjanmaalla antautunutta ja vangittua JR 432 (Lugan rykmenttiä). Se siirrettiin Hämeenlinnan-Riihimäen alueelle divisioonan pääosien yhteyteen. Sen kuljetukset Venäjälle edellyttivät juuri sitä. Sinne siirrettiin sittemmin myös divisioonan Kolpanon rykmentti Tampereelta.

Vapaussodan alkaessa 28.1.1918 itärintaman aselevon päättymispäivä oli jo sivuutettu kuitenkin ilman vihollisuuksien avointa alkamista. Muun muassa 106.D:n joukoista yli puolet oli joko luvalisella lomalla tai sotilaskarkurina Venäjällä. Vanhempien ikäluokkien marras-joulukuun vaihteessa alkanutta kotiuttamista ei ollut Suomen venäläisjoukoissa täydennetty kuin alkuun. Vallankumoustilanteen johdosta 25.1. alkaen nostetulla taisteluvallmiudella ei

enää juurikaan kohotettu Suomen venäläisjoukkojen todellista taistelukykyä.

Lopuksi Suomen "vallankumoustilanteen" uskottavuudesta 1917-1918

Suomen vallankumouksella olisi ehkä ollut onnistumismahdollisuuksia vielä marraskuun yleislakon aikana 1917. Mutta se olisi edellyttänyt, että maassa olevat venäläisjoukot olisivat ottaneet rintamavastuun ja suojanneet punakaartien aseistamisen ja siirtymisen operatiiviseen vastuuseen. Tammikuussa tapahtui kaikki kuitenkin päinvastoin. Brest-Litovskin johdosta venäläisten joukkojen taistelukyky ja -moraali oli menetetty. Perustettavien Suomen vallankumousjoukkojen taisteluilla jouduttiinkin alusta asti suojaamaan ensi vaiheessa venäläisjoukkojen irrottamista taisteluista – 3.3.1918 Brest-Litovskin rauhan jälkeen niiden Venäjälle paluun toimeenpanoa. – Tämähö oli *vallankumoustaistelua*? Sehän oli Venäjän suojaamista!

Suomen vallankumousyrityksen pääkysymykseksi nouseekin, oliko 1917 syksyllä Suomessa lainkaan *vallankumoustilanne*. Suunniteltiinko Suomen vallankumous alusta alkaen vain varmistamaan täällä Venäjän vallankumousta, Leninin ja bolševikkien valtapoliittisia tavoitteita? Pyrittiinkö Suomen vielä tammikuulle 1918 jatku-neilla vallankumousvaatimuksilla vain verhoamaan Brest-Litovskin myötä vääjäämättömästi paljastuvien Venäjän menetysten suuruutta? Ja kaikki tämä, kun Suomen vallankumouksen epäonnistuminen oli jo ilmeistä!

Näihin kysymyksiin ei löydy vastausta meidän työväenpuolueiden omista historioinneista. Niitä ei juurikaan käsitellä 1980-luvulla opetusministeriön "Punaisen Suomen historiakomitean" valtioneuvoston kustannuksella julkaisemissa "punahistorioissa". Niihin ei saa yleensä vastausta Suomen vanhoista eikä uusista poliittisista yleishistorioista. Miksi? Siihen vastatkoon ne historiatieteen auktoriteetit, jotka samaistavat *tutkimuksen objektiivisuutta* puoluepoliittiseen puolueettomuuteen, joille *tutkimustotuus* on sisäistynyt sosiaalisen hyvän ja pahan valinta- ja tuomio-oikeudeksi.

Historioitsijoiden hylkimät Brest-Litovskin sopimustaustojen vaikutusarvioinnit Suomen itsenäistymisen ja vapaussodan tapahtu-

mista tukevat omalta osaltaan käsitystä Suomen vallankumoustilanteen keinotekoisuudesta syystalvella 1917–18. Sitä yleistetään jo yhä yleisemmin Lenin-johtoiseksi vallankumousprovokaatioksi. Meillä ei ole perusteita pelkistää vuonna 1918 käytyä itsenäisyystaistelua sisäiseksi omaksi välienselvittelyksi, kansalaissodaksi. Se oli yhtä selkeästi *vapaussota* kuin aikoinaan ennen Ranskan vallankumousta käyty Amerikan kapinasta Yhdysvaltain vapaussodaksi nimetty itsenäisyystaistelu tai Kreikan vapaussodaksi kirjattut maan 1820-luvun taistelut Turkkiä vastaan. Oikeastaan meidän työväenliikkeemme oikaisi itse kaikki muut nimiväärennökset Talvi- ja Jatkosodassa, Suomen itsenäisyyden toisessa maailmansodassa varmistaneissa *vapaustaisteluissa*.

Lähteinä muun muassa

- Hannes Ignatiuksen toimikunta, "Suomen vapaussota vuonna 1918", 1. osa, 2. painos, Otava, Helsinki 1922
- Hannula, "Suomen vapaussodan historia", 3. painos, WSOY, Porvoo 1934
- Ohto Manninen päätoimittaja, "Itsenäistymisen vuodet", 1. ja 2. osa, Valtionarkisto, Valtion painatuskeskus, Helsinki 1992 ja 1993
- Apunen, "Rajamaasta tasavallaksi", Itsenäisen Suomen historia, 1. osa, Weilin+Göös, Gummeruksen Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1991
- Polvinen, "Venäjän vallankumous ja Suomi", I ja II, WSOY, Helsinki 1967 ja 1971
- Niitemaa-Hovi, "Baltian historia", 2. täyd. laitos, Tammi, Gummeruksen Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1991
- Rautkallio, "Kaupantekoa Suomen itsenäisyydellä. Saksan sodanpäämäärät Suomessa 1917–1918", 2. painos, WSOY, Helsinki 1977
- Jussi T. Lappalainen, "Punakaartin sota" I ja II, Valtion painatuskeskus, Helsinki 1981
- Rinta-Tassi, "Kansanvaltuuskunta punaisen Suomen hallituksena", Valtion painatuskeskus, Helsinki 1986
- Turo Manninen, "Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina", Jyväskylän YO Studia Historica 24, väitöskirjatyo 1982

Summary

SOME EVALUATION OF THE BACKGROUND AND CONSEQUENCES OF THE PEACE OF BREST-LITOVSK, 1917-1918

The Peace of Brest-Litovsk and its preliminaries, which led to the collapse of the Eastern Front in 1918, had a central influence on the events of 1917-18 in Russia and the entire Baltic region. This was in spite of the fact that the treaty was subsequently annulled in the Versailles peace negotiations of 1919. It remains a matter for speculation alone whether there was any background agreement about the railway journey by V. I. Lenin, the Bolshevik leader, in April 1917 through Germany, which was still at war, and northern Europe to Petrograd. Explanations for the reasons why Russia, driven to revolution, detached itself from the war and which differed from Soviet views were branded as 'anti-Soviet' as early as the 1920s. This, together with the 'destruction of archives', has made historical research about the treaty difficult. However, these circumstances have also increased the justification for, and credibility of, an evaluation of the treaty.

The secret preparations for the Brest-Litovsk peace and subsequently the 'one month's armistice on the Eastern Front' which came into force on 15 December 1917 determined, in Suviniemi's view, the policy direction and decisions regarding Finland both of imperial Germany and of the Russian provisional government and its Bolshevik opposition from early spring 1917. The Bolshevik government, which had come to power, had to accept a neutral role with regard to Finland because of the Brest-Litovsk treaty. Germany had to 'put on ice' the Finnish jägers at Libau as well as all arms shipments to Finland.

The Bolsheviks gained cause to continue to keep Russian troops in Finland while preparations for revolution there had to be stirred up and disguised as 'Finland's own internal unrest'. The world revolution outlined by Lenin did not begin at Brest-Litovsk. At the start of 1918 the negotiations began to take shape as the greatest catastrophe of the Russian nation in modern history, as a crushing defeat. The start of the revolution in Finland at the end of January 1918 had become practically an obsession for Lenin as at least one 'achievement' to cover up the conditions dictated by Germany on 3 March 1918.

Just before the Brest-Litovsk treaty had been sealed, the Bolshevik government had approved a hastily-drafted treaty with the 'Finnish Socialist Workers' Government', the so-called 'Red state treaty' of 29 February 1918. In spite of this, under the terms of the Brest-Litovsk treaty, the Bolshevik government undertook to

withdraw its troops immediately from Finland – leaving the Finnish revolutionaries to their own devices. Attempts had failed to strengthen the Russian revolution by replacing the Finnish independence senate with the People's Deputation, a 'revolutionary government' bound by socialist solidarity to Russia.

Units of the Russian Baltic Fleet wintering in Finland obtained the right to await the opening of the ice in the Gulf of Finland. The departure of a squadron of the Swedish navy from the Åland islands in a mood of defeat was scarcely compensated by the right conferred on Sweden in the Brest-Litovsk treaty to participate in a future conference on the Åland islands with all the Baltic countries.

Suviniemi's evaluation of the Brest-Litovsk treaty includes thought-provoking views and conclusions about the history of Finnish independence and the War of Liberation. The views established in the political climate of the peace treaties of the Second World War have perhaps been too one-sided in aiming at a balance and in avoiding differences with Marxist Soviet historiography.

Länsi-Suomen venäläisiä joukkoja johti 106. Divisioonan komentaja, eversti M. Svetšnikov, mutta itäisessä Suomessa taistelunjohto ja operatiivinen johto uskottiin 42.AK:n komentajalle kenraaliluutnantti D. N. Nadežnyille. Tämä oli tilanteesta erittäin huolestunut – hän muun muassa uskoi Porin ja Tampereen joutuvan lähiaikoina valkoisten käsiin ja näiden pitävän päämaalina Viipuria. Nämä näyttivät uhkaavan yhteyksiä Pietariin. Tilannearvio liittyi suoje-luskuntien lyhyeksi jääneeseen Viipurin-retkeen ja Suomen punais-ten Leniniltä saaman aselastin tuloon. Pietarin-yhteyksien ylläpi-täminen oli venäläisten Suomessa olon edellytys.¹

Tietoja yritettiin hankkia nopeasti moderneilla välineillä. Pieta-rin piirin ylipäällikön "kenttäesikunnan lentokomissaari ja koulut-taja", "sotalentäjä" Možajev sai 28.1. käskyn tiedustella Terijoen ja Viipurin välistä aluetta. Lentoja oli kuitenkin aluksi mahdoton to-teuttaa sään takia. Vasta 3.2. lento toteutui. Seuraavalla yrityksellä 10.2. tiedustelukone kärsi lentovaurion Siestarjoella.²

Venäjänsä hallituksen, kansankomissaarien neuvoston, sota-asiain kansankomissaari N. Podvoiski lähetti 30.1. aamulla 42.AK:lle käs-kyn ryhtyä puolustautumaan valkokaartia vastaan käyttäen kaik-kia voimia ja välineitä. Tämä oikeutti siis koko sotavoiman käyt-tämiseen. Tämä oli kuitenkin helpommin sanottu kuin tehty. Val-lankumouksen vapauttamat sotilaat eivät olleet helposti liikutelta-vissa. Esimerkiksi Lappeenrantaan lähetettiin Viipurista JR 511:n konekiväärikomennuskunta, mutta se lähti 30.1. omin päin takai-sin.³

Sekä Suomessa oleva venäläisjohto että Pietarissa kansankomis-saarien neuvosto olivat yhtä mieltä siitä, että Pietarin alueelta tuo-dut vallankumoushenkiset joukot ja punakaartit olisivat tehok-kaampia kuin Suomessa olevat vanhan tsaarinarmeijan osastot, ja niin niitä tuotiin sotaan suomalaisia valkokaarteja vastaan. Tämän kirjoituksen tarkoituksena on selvittää yleispiirteet näiden joukko-ten toiminnasta lähinnä Venäjällä auenneiden arkistojen avulla.

Punakaarteja ja sotajoukkoja Viipuriin

Pietarin työväen punakaartin pääesikunta päätti 28.1. 42.AK:n avunpyyntöjen jälkeen käskä alaisiaan rajoniesikuntia lähettä-mään välittömästi apua Suomen proletariaatille. Käskyssä viitat-

PIETARILAISET JOUKOT SUOMESSA 1918

Sotaan valkokaartia vastaan

Suomen itsenäistyttyä maassa oli edelleen venäläistä sotaväkeä, siis jopa miehitysarmeijaan verrattavia vieraan valtion joukkoja. Tammikuun puolivälissä 1918 niitä oli noin 75 000 miestä. Organisaatorisesti nämä olivat Pohjoisen rintaman alaisia, joko Itämeren laivaston tai erillisen 42. Armeijakunnan kautta. Näiden joukkojen vetäminen Suomesta olisi heikentänyt Venäjän puolustautumismahdollisuuksia, ja aselepo Saksan kanssa oli varsin horjuvan tuntuinen. Neuvostohallitus pyrki lykkäämään sotilaidensa poissiirtämistä, ja sille myötämieliset vallankumoukselliset kaappasivatkin vallan Helsingissä ja koko eteläisessä Suomessa 28.1.1918.

Venäläiset sotamiehet ja matruusit olivat osallistuneet Suomen sisäistä järjestystä horjuttaviin retkikuntiin ja yksittäisiin iskuihin ja venäläisten joukkojen neuvostot, uuden sosialistisen järjestelmän mukaiset valtaelimet, olivat luovuttaneet suomalaisille vallankumouksellisille aseita, varsinkin marraskuusta 1917 lähtien. Tämän konfliktin takia Suomen hallitusta tukevat suojeluskunnat alkoivat 23.1. riisua aseista venäläisiä sotilasoosastoja Karjalassa, ja hallituksen valtuutuksella ne ryhtyivät 28.1. aseistariisuntaan koko Suomen keski- ja pohjoisosassa. Viipurin venäläisten vallankumouksellisten yhteisistunto totesi 28.1., että yli koko Suomen levittäytynyt 42. Armeijakunta olisi 29.1. alkaen sotatilassa valkokaartia vastaan. Armeijakunnan komitea ilmoitti aikovansa hyökätä musertaakseen valkokaartit mutta tarvitsevana lisävoimia Pietarista.

* (s. 1943) professori, kirjoittanut muun muassa teokset: Kansannoususta armeijaksi. Asevelvollisuuden toimeenpano ja siihen suhtautuminen valkoisessa Suomessa kevättalvella 1918 (1974), Toteutumaton valtioliitto. Suomi ja Ruotsi talvisodan jälkeen (1977), Suur-Suomen ääriviivat (1980) sekä toiminnut päätoimittajana teossarjassa Itsenäistymisen vuodet 1917–1920, 1–3 (1992–93).

tiin nimenomaan avun antamiseen suomalaisille punakaartilaisille, joiden kerrottiin taistelevan valkoisia vastaan Terijoella. Venäläisten tuloa vauhditti aluksi Pietariin levinnyt huhu, että valkoiset olisivat murhanneet 150 venäläistä matruusia.

Viipurista tulleet avunpyynnöt saivat vastakaikua. Pietarin alueen Siestarjoen esikunta – jota Kannaksen tilanne polttavimmin koski – lähetti 29.1. 200 punakaartilaista ja 30.1. heitä seurasi toinenkin, 450 punakaartilaisen osasto, johon kuului Pietarin muiden rajonien (Petrogradin, Kolpinon ja Moskovan rajonien) kaarteja. Viipurin linnoituksesta käskettiin tälle osastolle sen saapuessa annettavaksi neljä kevyttä tykkiä ja kuusi konekivääriä miehistöineen. Asiaa organisoimaan saapui armeijakunnan komissaarin apulainen Ivan Vlasenkov.

Helmikuun 3. päivänä Viipuriin saapui vielä Pietarin Viipurin rajonin kaartia. Yhteensä näissä ensi vaiheessa Suomeen saapuneissa venäläisen punakaartin osastoissa lienee ollut ainakin noin 800 miestä.⁴

Punakaartilaisosastojen tulo näkyy vain marginaalisesti virallisessa lähdeaineistossa. On kuitenkin todettavissa, että kaikki tuoloin saapuneet apujoukot eivät kiiruhtaneet Viipuriin. Karjalan kannaksella pysähteli osastoja. Venäjän armeijan vastavakoilun ilmoitusten mukaan Pietarin suunnasta saapui 29.1. Terijoelle aseistettuja punakaartilaisia ja sotilaita ja 30.1. oli Terijoella punakaartilaisia noin 60. Lounatjoen asemalla taas oli 30.1. vaunuja, joissa oli punakaartilaisia ja upseereita, jotka saivat Viipurista lisäkäs-
kyjä.⁵

Viipurissa 42.AK:ssa puolestaan tiedettiin 29.1., että suomalainen ja venäläinen punakaarti aikoivat suojata alueen Galitsinasta Säiniölle, ja Viipurin linnoituksesta lähetettiin tueksi kaksi tykkiä miehistöineen, toinen Säiniölle, toinen Kämärälle. Kämärällä venäläisen 2. Rajarykmentin osastot joutuivat 29.1. taisteluun Venäjän-
saaresta vetäytyviä valkokaartilaisia vastaan.⁶

42.AK sai 30.1. hälyttävän, tosin ennenaikaisen tiedustelutiedon, jonka mukaan Tampere oli jo joutunut saarroksiin. Nadežnyi pyysi sota-asiaain kansankomissaaria ryhtymään tarmokkaiisiin toimiin. Hän selitti, että hänen omilta päävoimiltaan, läntiseen Suomeen sijoitetun 106.D:n joukoilta ei ollut apua saatavissa Viipurin yhteyksien suojelemiseen. Sota-asiaain kansankomissaari Podvoiski antoi Pietariin sijoitetulle Kivääri-konekivääripataljoonalle käskyn

lähettää 40 miestä 1.2. mennessä Tampereelle taistelemaan valkokaartia vastaan (42.AK:n komentajan käskyvaltaan).

Nadeznyi pyysi (30.1.) Podvoiskilta selkeää käskyä siitä, miten jatkossa toimittaisiin: tarvittiin välttämättä selvyys, oliko valmistauduttava aktiiviseen taisteluun – siihen hän ei uskonut omien joukkojensa pystyvän – vai evakuoimiseen. Taistelua varten oli välttämättä saatava joko kasakkaosastoja, jotka olivat "paremmin säilyneet" s.o. tottelivat johtoa, tai organisoituja punakaartiosastoja, jotka olivat "aikaansaapia" ja toimivat "enemmän tai vähemmän" rohkeasti.⁷

Vakinaista armeijaa yritettiin liikutella käskyin. Pietarin varuskunta oli pääosin liittynyt marraskuussa 1917 vallankumoukseen (*taulukko 1*), mutta osia siitä oli tammikuun lopulle tullessa jo ehditty lähettää muualle torjumaan vallankumouksen vihollisia ja osa oli poistunut tai poistumassa koteihinsa. Toisaalta lienee rintamilta saapunut lisäjoukkojakin Pietariin. Pietarin varuskunnan vahvuus oli 22.1.1918 nimellisesti 103 000 miestä. Näistä oli joukoissa kuitenkin vain 54 000 miestä ja todellisuudessa käytettävissä 27 000 miestä.⁸

Pietarin sotilaspiirin ylipäällikkö K. S. Jeremejev lähetti (yritti lähettää) Viipuriin myös armeijan osastoja Suomen valkokaarteja vastaan, aluksi 42.AK:n komitean käyttöön. Ensimmäiseksi sai Belgoroisin rykmentti 31.1. käskyn lähettää 300 miestä panssarijunassa Viipuriin. Samana päivänä lähetettiin polkupyöräjoukkojen komitealle kehoitus lähettää osasto. Tietoa käskyjen toteutumisesta ei ole, eikä tämä kuljetus liene saapunut Suomeen.⁹

Seuraavana päivänä (1.2.) Pietarin sotilaspiirin operatiivisesta osastosta lähti kokonainen tukku käskyjä. Rykmenttien komiteoille lähetetyssä käskyssä todettiin, että Suomen proletaarinen armeija ja venäläiset joukot olivat valkokaartin hyökättyä äärimmäisen vaikeassa tilanteessa; Pietarista lähetettiin punakaartilaisia, ja lisäksi rykmenttien komiteoiden olisi lähetettävä niin paljon miehiä kuin mahdollista Pietarin Suomen-asemalle lähetettäväksi Viipuriin.

Vallankumouksellista innostusta yritettiin eri tavoin nostattaa. Sota-asiain kansankomissaari Podvoiski kutsui 1.2. Pietarin ja sen ympäristön rykmenttien komissaarit koolle joukkojen saamiseksi liikkeelle. Kokouksessa oli monenlaista ilmaa: Jääkärirykmentin komissaari ilmoitti, ettei Suomeen voitaisi "lennättää" mitään osastoa. Erään toisen rykmentin komissaari sanoi, että kahdessa päi-

Taulukko 1

Pietarin tärkeimmät joukot marraskuussa 1917

alue	joukko-osasto
Oranienbaum 2. "gorodin"	1. Kk.täyd.rykm. (4 pataljoonaa ja komennuskuntia) Kaartin Izmailin res.rykm. (Narvan rajoni) Kaart. Petrogradin res.rykm. (3 300 m.) (Narvan rajoni) Kaartin Käkisalmen res.rykm. (3 100 henkeä) Kaartin Jääkärires.rykm. 2. Itämeren laivastoekipaasi
1. "gorodin"	Kaartin Semenovin res.rykm. 1. ja 4. Donin kasakkarykm. Täydennyspanssariautopataljoona (divizion) Kaartin Preobraženskin res.rykm. (2 800 miestä) Kaartin Pavlovin res.rykm. (3 700 miestä) 14. Donin kasakkarykm. Kaartin Liettuan res.rykm. (3 300 miestä) Kaartin Volynian res.rykm. (2 800 miestä) 6. Täydennyspioneeripatl.
Ohtan	1. Jv.täyd.rykm.
Viipurin	Kaartin Moskovan res.rykm. (3 600 miestä)
Petrogradin	Kaartin krenatöörires.rykm. (2 500 miestä) Rynnäköpataljoona
Vasiliostrov	Kaartin Suomenmaalainen res.rykm. (4 300 miestä) 180. Jv.täyd.rykm. (1 500 henkeä)
Kolomenski	Kaartin laivastoekipaasi (1 100 matruusia)

vässä saataisiin 250 henkeä Suomeen ja erään rykmentin komissaari taas (6. Lättiläisrykmentin), että oikein kiristäen Suomenosasto voisi olla valmiina yöhön mennessä. 9. Ratsuväkirykmentin komissaari oli valmis lähettämään 25 tiedustelijan osaston ja Kaartin sapööripataljoonan komissaari lupaili 25 hengen osastoa räjäytyspöytälistejä.

Podvoiski tuki neuvosto-organien, varsinkin Suomen aluekomitean toimintaa Suomen punaisten hyväksi monin tavoin. Lehdissäkin julkaistiin hänen vaatimuksensa, että valkokaartit olisi lyötävä lähipäivinä. Tärkeitä kohtia tukemaan olisi perustettava tykistöillä varustettuja lentäviä partisaaniosastoja. Hän vahvisti 4.2., että pyyntöön toimia päättäväisesti ja nopeasti oli suostuttu.¹⁰

Tiedustelijoiden ja räjäytysspesialistien lisäksi Suomeen haluttiin lähettää lentokoneita. Sotilaspiiri käski 1.2. matkaan 2. vallankumouksellisen osaston. Sen komentaja Labrenets ilmoitti 4.2. ja uudelleen 8.2. lähteneensä määräpaikkaan. Tämä lienee kuitenkin koskenut vain maaorganisaatiota. Huoltoa oli valmisteltava ja laskeutumisaikka aurattava. Erään myöhemmän lentotuntilaskelman mukaan yksi kone lensi Pietarista Viipuriin 13.2. ja toinen 20.2. Lento-osasto oli jo 17.2. toiminnassa.

Viipurissa varustusasioita hoitavat Fomin (Pietarista tulleiden joukkojen esikunnasta) ja Tšernyšov (42.AK:sta) pyysivät 15.2. Smolnassa majoilevalta sotilasilmavoimien komissaarilta Možajevilta kiireesti 20 ja 10 naulan lentopommeja, kumpiakin 50 kappaletta. Viimeistään 21.2. pommeja jo putosi Antrean suunnalle.¹¹

Pietariin sijoitetuista joukko-osastoista määrättiin 1.2. erillisillä käskyillä 2 900 miestä ja 30 tykkiä lähtemään 2.–5.2. Suomeen (taulukko 2). Suomen aseman komissaari Johannes A. Palme (tai Palma tai Palmu) sai tiedon, että asemalle tulisi 2.2. klo 18 mennessä 400 jalkaväkimiestä, 100 kasakkaa (näitä oli määrä käyttää tiedustelutehtäviin) ja 12 tykkiä lähtemään Viipuriin. Heille oli järjestettävä juna. Seuraavat 1 570 miestä ja erillinen osasto aiottiin lähettää 3.2. klo 18 mennessä, seuraavat 500 miestä ja 18 tykkiä 4.2. ja seuraavat 250 miestä 5.2. Laskutapana näyttää olleen, että kuhunkin 250 mieheen sisältyi kolme 75 miehen jalkaväkikompaniaa ja 25 miehen konekivääriosasto (kaksi konekivääriä). Joukot eivät kuitenkaan pystyneet pitämään kiinni aikataulusta, ja 2.2. lähetetyllä käskyillä ohjeistettiin matkaan panssariauto-osasto ja – kun kieltäytymisiä oli jo tullut – 20 tykkiä lähtemään 2.–6.2.

Kun lähtöhalu ei jalkaväkirykmenteissä ollut suuri – sanottiin muun muassa, että vallankumouksen vihollisia oli Pietarissakin – oli käskyt toistettava painokkaammin. Jeremejev väitti 2.2., että lähteminen ei ollut vapaaehtoista. Myös Leninin tiedetään 2.2. työskennelleen yhdessä sota-alan johtomiesten, muun muassa kansankomissaari N. I. Podvoiskin kanssa.

Perustelut olivat kaunopuheisia, kun purnaaville ilmoitettiin, että päätös lähettää joukkoja Suomeen pysyi voimassa: "Toverimme sotilaat Suomessa ovat tuhoutumassa vallankumousta vihaavien valkokaartilaiden käsissä." Vastaavasti ilmeni, että rykmenttien kesken oli kulkenut lähetystöjä ja että oli "päätetty" lähettää Suomeen vain 20–50 henkeä kustakin rykmentistä. Kokonaan kieltäy-

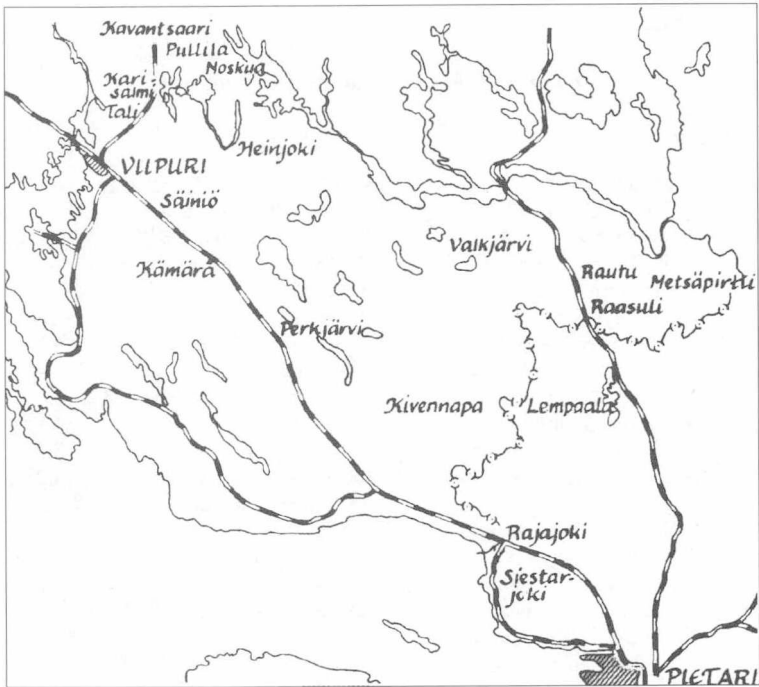
Taulukko 2

Suomeen käsketyt armeijan osastot

käskyn pvm.	saaja	käsketty määrä	lähti
1.2.	Kaartin Käkisalmen rykmentti	250 m. 2.2., 250 m. 3.2., 250 m. 4.2., 250 m. 5.2.	–
	6. Tukkumin rykm.	150 m. konekiväärein 2.2.	4.2.
	1. Donin kasakkarykm.	100 m. 2.2.	
	1. KK.rykm.	20 m. + 4 kk 3.2.	
	Tsarskoje Selon neuvosto	yhdistetty kaikkien aselajien osasto 3.2.	–
	Kaartin Jääk.rykm.	50 m. kk-komennuskunta 3.2.	
	3. Tarkk'amp.rykm.	250 m. konekiväärein 3.2.	
	Kaartin Moskovan rykm.	250 m. konekiväärein 3.2.	3.2
	Kaartin Izmailin rykm.	250 m. konekiväärein 3.2.	6.2.
	Kaartin Pavlovskin rykm.	50 m. konekiväärein 3.2.	3.2.
	Kaartin Finlrykm.	50 m. konekiväärein 3.2.	3.2.
	9. Täyd.rv.rykm.	25 ratsastajaa 3.2.	3.2.
	6. Täyd.sapööripatl.	25 sapööriä 3.2.	3.2.
	Kaartin Volynskin rykm.	250 m. konekiväärein 3.2.	
	Lugan sotilas- ja työläis- edustajien neuvosto	3 patteria à 4 tykkiä 4.2.	
	Kaartin Liettuan rykm.	250 m. 4.2.	5.2
	2.2.	Hatsinan kaup. komiss.	tykkijaos 4.2.
3. Suomenmaal. tarkk'amp.prik.			
1. pston yhdist. ptri		patteri 1.2.	
Lugan neuvosto		3 patteria à 4 tykkiä 4.2., 5.2. ja 6.2.	
Jakimenko		panssariauto-osasto	+
Pietarin Viipurin-rajoni		8 tykkiä miehistöineen 2.2.	3.2.

tyneen 1. Reservitykkipatteriston komiteoiden päätöksessä vedottiin lisäksi siihen, että osasto ei edes ollut Pietarin sotilaspiirin vaan Dvnskin sotilaspiirin alainen.

Kaikkiaan lähti tuossa vaiheessa (3.–6.2.) Pietarista Suomeen vakinaisesta armeijasta vain vajaat 1 000 sotamiestä (taulukko 3): 3.2. 348 miestä ja neljä konekivääriä sekä 65 tykkimiestä ja neljä 3":n tykkiä, 4.2. 386 miestä ja viisi konekivääriä sekä 15 tykkimies-

tä panssarijunassa, jossa oli kolme tykkiä ja kaksi ilmatorjuntatykkiä, 5.2. 18 miestä ja 6.2. 80 miestä. Näillä oli siis mukanaan runsaasti aseistusta. Laivastosta saapui lisäksi 5.2. joukko matruuseja (merisotavallankumouksellisia), joilla oli mukanaan 6 000 kivääriä. Suurimmat osastot olivat kaartinrykmenttien (Kaartin Moskovan, Suomen, Pavlovin, Liettuan ja Izmailin reservirykmenttien) kokoamat noin 400 miestä ja lättiläisen Tukkumin rykmentin 206 miestä.¹²

Aivan välivaiheita nämäkään joukot eivät perille saapuneet, sillä Pietarin neuvoston punakaartin pääesikunta ilmoitti 6.2., että Valkeasaassa, lähellä Suomen rajaa, oli riisuttu aseista ryöstelemästä tavattuja Moskovan ja Liettuan rykmenttien sotilaita.¹³

Apujoukkojen lähettäminen Pietarista Suomeen ei ollut yksinomaan paikallisjohdon vastuulla. Sotilaspiirin ylipäällikkö Jeremejev ja korkein neuvostojohto toimivat yhdessä. Jeremejevin kanssa vuorottelevat käskyjen allekirjoittajina "kansankomissaari" ja "poikkeustilaesikunnan jäsen". Kun Suomeen lähteville organisoi-

Taulukko 3

Pietarista Suomeen sodan alkaessa tulleet osastot

joukko	miehiä	lähtöpäivä	huom.
Siestarjoen punakaarti	200	29.1.	
Pietarin punakaarti (Pietarin, Kolpinon ja Moskovan rajonit)	450	30.1.	
Viipurin rajonin punakaarti	65	3.2.	(26 hevosta + 4 tykin ptri) komiss. P. P. Klentšev
Kaartin Moskovan rykm.	165	3.2.	(2 kk) komiss. Aleksandrov
Kaartin Suom. rykm.	80	3.2.	komiss. J. M. Rudnik
Kaartin Pavlovin rykm.	55	3.2.	(2 kk) komiss. Tarakanov
9. Res. ratsurykm.	25	3.2.	(25 hevosta) komiss. Zavilov
6. Res. pion.pataljoona panssariauto-osasto	23	3.2.	komiss. Petrov 2 panssariautoa
panssarijuna	15	4.2.	
6. Tukkumin rykm.	206	4.2.	komiss. Pelnjä
Kaartin Liettuan rykm.	18	5.2.	(13 hevosta, 2 kk) komiss. Fedrov
merisotavallankumouksellisia		5.2.	
Kaartin Izmailin rykm.	80	6.2.	
Pietarin (suom.) punakaarti		9.2.	
Siestarjoen punakaarti	963	10.2.	
Pietarin punakaarti	124	12.2.	
kk-matruusit	31	13.2.	
6. Tukkumin rykm.	40	14.2.	
72. Siperial. rykm.	272	16.2.	

tiin armeijan muonavaroja, vedottiin Podvoiskin päätökseen.¹⁴ Poikkeustilaesikunta oli asetettu 17.1., ja sen ensimmäinen tärkeä tehtävä oli saada armeija jäämään sijoituspaikoilleen, koska vastavallankumouksellisten tiedettiin olevan toiminnassa. Esikuntaan kuului neuvostovallan korkeinta sotilasjohtoa ja myös Pietarin punakaartin pääesikunnan edustaja: N. Podvoiski, K. Jeremejev, K.

Mehonošin ja I. J. Jurenev.¹⁵ Ainakin kolme ensiksi mainittua näyttäisi organisoineen sotaväenosastojen lähettämistä Suomeen.

Jeremejev vieraili itsekin Suomessa helmikuun alussa. Hän saapui 4.2. Viipuriin panssarijunalla. Matkan tarkoituksena lienee ollut ensisijaisesti selvittää tilannetta, mutta hän antoi myös sota-toimia koskevia käskyjä. Viipurissa hän käski 42.AK:n komissaarin apulaista Vlasenkovia valmistelemaan operaation Antrean asemaa vastaan. Kouvolan asemalla hän käski lättiläisrykmentin osaston hyökätä Mäntyharjun–Mikkelin rataa pohjoiseen.

Kouvolasta Jeremejevin matka jatkui Helsinkiin. Yöllä 5.–6.2. hän, kaksi muuta "venäläistä toveria" sekä Pietarin Suomen-aseman komissaari Eino Rahja olivat mukana Suomen punakaartin yleisesikunnan organisoimiskokouksessa. Tuolloin laadittu suunnitelma venäläisten ja Suomen punaisten yhteistyöstä sotatoimien johdossa ei sitten kuitenkaan siinä muodossa toteutunut. Vielä 8.2. tosin Viipuriin asetetun kenttäesikunnan määräyksessä mainitaan "valkokaarteja vastaan taisteleva operatiivinen pääesikunta", jollaista Helsingissä oli 6.2. puuhattu. Jeremejevin vierailun seurauksena lienee ollut, että Helsingissä kerrottiin 6.2. tietoa, että Pietarista oli tulossa sota-asiain kansankomissaari Podvoiskin päätöksellä nopeasti muodostettuja (konekiväärein ja tykein varustettuja) punakaartiosastoja.¹⁶

Kenttäesikunta Viipurissa

Suomeen saapuneita joukkoja johtamaan asetettiin Viipuriin "operatiivinen kenttäesikunta". Aivan selvää ei ole, mikä viranomainen oli varsinainen nimittäjä. Vaikuttaa siltä, että kenttäesikunnalla oli kaksi esivaltaa, Pietarin punakaartin pääesikunta ja Pietarin sotilaspiiri. Viralliseksi vakiintunut nimi "Suomessa toimivien sotajoukkojen operatiivinen kenttäesikunta" viittaa tähän. Taustalla on lisäksi ollut Viipurin venäläinen sotilasyhteisö.

Esikunta toimi Viipurin asemarakennuksessa. Perustaminen tapahtui ilmeisesti 4.2., sillä Kenttäesikunnan kirjelmä nro 2 (joka on säilynyt) on päivätty 4.2.

Ainakin yhden jäsenen, Vlasenkovin, asetti tehtävään nimenomaan Pietarin sotilaspiirin ylipäällikkö, joten kenttäesikunnan perustaminen on voinut tapahtua Jeremejevin kulkiessa Viipurin läpi.

Žehanov sai palkkansa 3.2. alkaen, ja oli siis ehkä tullut Pietarista junan mukana. Perustettaessa lienee esikuntaan tullut myös suomalainen Juho Latukka, joka oli jo ennen sotaa pitänyt aktiivista yhteyttä venäläisiin. Hänen nimensä esiintyy kirjeiden varmentajana, mutta palkkansa hän sai suomalaisen punakaartin kautta. Ivan Fomin, joka näyttää johtaneen esikunnan toimintaa, on tilitysten mukaan kiinnitetty mukaan 5.2. (taulukko 4).

Operatiivinen kenttäesikunta oli jatkuvasti yhteydessä punakaartin pääesikuntaan Pietariin. Siellä kirjeiden allekirjoittajana toimi "pietarilaisten osastojen komissaari" Nedaškovski. Toisaalta esikunta oli yhteydessä Pietarin sotilaspiirin ylipäällikköön. Esikunta käytti, ainakin 12.2., Jeremejevistä titteliä "Pietarin sotilaspiirin ja Suomen joukkojen ylipäällikkö".

Järjestyneeksi toiminta muuttui 11.2., kun esikuntaan saatiin kirjuri (hetken ehkä kaksikin) ja kaksi lähettiä vastaavaa henkilöä. Alettiin pitää kirjeenvaihtokirjaa. Aseiden hankkiminen tuli olemaan yksi päätehtävistä, ja ilmeisesti siitä syystä 9.2. esikuntaan komennettiin 42. Armeijakunnan ruutivaraston päällikön apulainen Babkin. Muonahuollon aiheuttua miehistössä tyytymättömyyttä liittyi intendentiksi 14.2. Pietarin punakaartien huoltopäällikkö Zakoldajev, puna-armeijan neuvoston lähettämänä.

Viipurin neuvoston kansanoikeus vangitsi 12.2. esikunnan jäsenen Vlasenkovin. Kenttäesikunta vaati tämän vapauttamista välittömästi. Hänen tilalleen (12.2.) mukaan tuli toveri Panšin, joka näyttää vastanneen esikuntapäällikköä. Vlasenkov ja Panšin olivat olleet mukana kolmen komissaarin ryhmässä, joka oli kriisitilanteessa 24.1. nimetty johtamaan sotatoimia 42.AK:n vallankumouksellisena esikuntana.¹⁷

Operatiivisen kenttäesikunnan osuus sotatoimiin näyttää jääneen lähinnä hyökkäyskohteiden osoittamiseen ja lisäjoukkojen suuntaamiseen. Säilyneen kirjeenvaihdon perusteella päätellen kenttäesikunta huolehti venäläisten joukkojen ja punakaartien lisäaseistamisesta, kuljetuksista ja yhteyksistä Pietariin. Myöhemmin tehtyjen laskelmien mukaan yksin Viipurin tykistövarikon kautta oli mennyt Suomen punakaartille muun muassa 3 872 kivääriä ja karabiinia. Tosin kuva esikunnasta lähinnä aseistamiselimenä saattaa johtua säilyneen arkistoinneksen kokonaisuudesta. Toimitusmääräyksistä tehtiin paperi, mutta operaatioasioista puhuttiin suullisesti kartan ääressä tai puhelimesta.¹⁸

Taulukko 4

Operatiivisen kenttäesikunnan jäsenet ja toimihenkilöt

Ivan Fomin	5.2.–
Andrei Žehanov	3.2.–
Ivan Vlasenkov (42.AK)	(5.2.)–12.2.
Panšin (42.AK)	12.2.–19.3.
(aseasiantuntija) Babkin (42.AK)	9.2.–
Ivan (Juho) Latukka	(18.2.)
kirjuri A. Ušakov (JR 511)	11.2.
kirjuri Nikolai Fomin	11.2.–
yhdysmies Vasili Milahiev	11.2.–
yhdysmies Ivan Ivanov	11.2.–
intendentti Zakoldajev (Pietari)	15.2.–

Operatiivisen otteen säilyttämisyritykseen viittaa se, että kenttäesikunta tilasi 12.2. 42. Armeijakunnan esikunnalta itselleen 10 kappaletta Mäntyharjun–Mikkelin alueen karttoja. Samoin se pyysi 20.2. Mikkelin seudun karttoja 42. Armeijakunnalta.¹⁹

Ensimmäisen yleiskäskynsä "Suomessa toimiville vallankumouksellisille joukoille" Viipurin kenttäesikunta antoi vasta 17.2. Fominin ja Panšinin allekirjoittama käsky sisälsi määräyksiä vain organisoitumisesta, mutta se oli kuitenkin osoitus esikunnan halusta ottaa johto käsiinsä.²⁰

Esikunnan alaisina toimineet osastot, Mäntyharjun osasto ja 2. kenttäosasto Kavantsaaren rintamalla, toimivat yleisohjeita noudattaen omien komentajiensa alaisina operaatioissa. Lähes ainoa suoranainen toimintaohje oli kehotus 11.2. Pietarilaisten punakaartilaisien ryhmän päällikölle asettaa partiot Raivolan ja Mustamäen väliselle sillalle.

Noina päivinä huomio oli muutenkin kiintynyt Suomen ja Venäjän raja-alueen suojeluun. Pietarin sotilaspiiri käski 11.2. Pavlovskin rykmentin komiteaa heti toimittamaan 100 hengen osaston Suomen asemalle lähetettäväksi Terijoelle. Vastaus oli kuitenkin tavanmukainen: ei voi. Sen sijaan Suomen asemalta lähti 12.2. valankumouksellisen punakaartin osasto kohti Terijokea. Siihen kuului 135 miestä ja ainakin kaksi konekivääriä eri punakaarteista: Rozdestvenskin rajonista 18 jalka- ja 10 konekiväärimiestä, Obu-

hovin punakaartista 15 miestä, 1. kaupunginosasta seitsemän jalkamiestä ja kolme konekiväärimestä (yksi konekivääri), Viipurin rajonista 68 jalkamiestä, kaksi konekiväärimestä (yksi konekivääri) ja Moskovan rajonista 12 miestä.²¹

Viikkoa myöhemmin lähti ilmeisesti Pietarista suunnilleen samansuuruinen joukko punakaartilaisia. Ainakin saatiin 20.2. tieto Terijoelta suomalaisen punakaartin päälliköltä Antonovilta, että Pietarin kaupungin punakaartiosasto (Viipurin-Moskovan ja Rozdestvenskin rajoneista) oli saapunut Terijoelle lähetettynä Viipurin punakaartin operatiivisen esikunnan käyttöön. Se oli asetunut Terijoelle mukanaan yksi konekivääri ja aikoi siirtyä rintamaan Kivennavan asemalle. Sen sijaan ei liene toteutunut 17.2. Belgo-roiskin rykmentille lähetetty käsky lähettää seuraavana päivänä 100 hengen osasto (mukana neljä konekivääriä) sotilas-, työläis- ja talonpoikaisedustajien keskustoimeenpanevan komitean käyttöön Teriojen asemalle.²²

Suomalaiset punakaartit olivat venäläisten kenttäosastojen kanssa yhteistoiminnassa, mutta käytännössä venäläiset sotaa taitavampina olivat taisteluissa näkyvämpiä.

Neuvostohallitus oli luvannut lakkauttaa vanhan armeijan, ja sen tilalle oltiin perustamassa Työläisten ja Talonpoikien Puna-armeijaa. Puna-armeijan Viipurin esikunta aloitti toimintansa 14.2. Sen toiminta-alue oli koko 42.AK, käytännössä kuitenkin lähinnä Viipurin linnoitus. Esikunta koostui Viipurin poliittisista komissareista, mutta se oli riippumaton Suomen esikunnista ja suoraan puna-armeijaa muodostamaan perustetun Yleisvenäläisen sotakollegion alainen.

Uuden puna-armeijan muodostaminen sujui Suomessa varsin hitaasti, kuten Venäjänkin puolella helmikuun lopulle asti. Vasta helmikuun 23. päivän tienoilla, saksalaisten uudelleen hyökättyä värväys saatiin käyntiin. Sen jälkeen kun puna-armeijan kokoaminen Pietarissa oli päässyt vauhtiin, lähes kaikki sieltä Suomeen lähteneet osastot olivat ainakin muodollisesti peräisin uudesta armeijasta, joskin säännöllisesti vapaaehtoisuuden nimissä.²³

Antrean suuntaan

Viipurista rintamalle lähtevän venäläisosaston päälliköksi ryhtyi venäläinen luutnantti (toisen tiedon mukaan alikapteeni) Vladimirov, joka oli helmikuun alkaessa toiminut Viipurin punakaartin päällikkönäkin. Hänet mainitaan jo 3.2. kenttäosaston päällikkönä. Hän ja komissaari Bozanonov esittivät heti alkuun "Viipurin rajonin punakaartin pääesikunnalle" (siis ilmeisesti Viipurin punakaartipiirin esikunnalle) pyynnön saada aseita.²⁴ Venäläisten joukkojen, omien, byrokration kautta aseiden kuittaaminen varastoista näytti ilmeisesti liian hitaalta yritykseltä.

Antrean rintamalle lähtevän kenttäosaston kantajoukko oli erään tiedon mukaan Viipuriin sijoitetun 509. Jalkaväkirykmentin vapaaehtoisia, siis Vladimirovin omasta rykmentistä. Toisaalta tiedetään, että mukana oli melkoinen osa Pietarista saapuneita venäläisiä punakaartilaisia – osaston nimi oli kirjelmässä 12.2. virallisesti "Punakaartin toimivien joukkojen 2. kenttäosasto" – ja Viipurista muidenkin osastojen miehiä. Osastossa oli vielä 12.3. seitsemän puolalaisen pataljoonaan kuuluvaa sotilasta, ja 27.2. kaatui suomalaisessa punakaartissa instruktöörinä toiminut JR 511:n sotilas. Aina helmikuun lopulle asti myös suomalaisia punakaartilaisia oli Vladimirovin suoranaisessa johdossa. Alusta alkaen osastolla oli myös sanitääriosasto. Siltä perättiin 12.2. tietoja taistelutappioista (kuolleista ja haavoittuneista).²⁵

Venäläisten liikkeellelähtöä Viipurista on varmaan nopeuttanut se, että valkoisten vartioujoukko kurotti 3.2. hetkeksi Kavantsaaren asemalle (Antrean ja Viipurin välillä). Voimme päätellä, että kenttäosasto oli 5.2. jo etenemässä Kavantsaarelle päin. Talissa venäläiset käyttivät 7.2. tykistöäkin.

Venäläiset ja punakaartilaiset hyökkäsivät 8.2. Karisalmen rataa pitkin ja alkoivat 9.2. ahdistaa Kavantsaaren asemaa. He – yhdistetty osasto – saivat sen 11.2. haltuunsa. Taisteluita käytiin nyt Ahvolan, Pullilan ja Kilpeenjoen suunnilla, 11.2. ja 13.2. Tukena oli tykki- ja konekivääritulta. Valkoiset pyrkivät tukkimaan tien miehittämällä 13.2. Oran ja Noskuan kylät.

Vladimirov pyysi Viipurista kenttäesikunnalta hyökkäyksen jatkamiseksi tarpeellista apua. Hänelle ilmoitettiin 11.2., että osastolle lähetettäisiin kenttäkeittiö, joka oli hankittu JR 511:ltä. Seuraavaksi päiväksi luvattiin vielä 45 karabiinia – mahdollisesti tykki-

*Vangiksi otettuja venäläisiä sotilaita Terijoella huhtikuussa 1918.
Kuva: Sotamuseo.*

Russian prisoners of war in April 1918.

miesten aseistukseksi – sekä japanilaisen kiväärin patruunoita. Sen sijaan hänelle ei voitu lähettää pyytämäänsä komppaniaa reserviksi. Hieman myöhemmin, 15.2., kenttäesikunta lupasi Vladimiroville keyyen auton, jotta tämä pääsisi valvomaan osastonsa laajaa aluetta.²⁶

2. kenttäosasto pysyi sitkeästi taisteluissa Suomen punaisten tappioon asti. Se mainittiin toimintasuunnallaan vielä huhtikuun loppupuoliskolla. Päälystötä jouduttiin kuitenkin täydentämään. Vladimirovin apulaiseksi nimitettiin 17.2. Voronetski. Suomen punakaartin johtojärjestelyissä Vladimirov alistettiin suomalaiselle Backmanille. Tästä venäläiskomentaja loukkaantui, erosi tehtävästään ja poistui paikalta, ja kenttäesikunta antoi 23.2. toveri Aleksandroville ja toveri Nedzvedskille käskyn ottaa osaston päällikkyuden. Tästä päätöksestä vain ilmoitettiin ylipäällikkö Jeremejeville. Aleksandrovin ryhtymisestä "ylipäälliköksi" on asiakirjavahvistus 27.2.²⁷

Mikkelin suuntaan

Pietarista 4.2. lähtenyt lättiläisosasto saapui 6.2. Vuohijärven pysäkille Savon radan varrelle, missä punakaartin osastot odottivat vahvistusta. Mukana oli muitakin, pienempiä venäläisosastoja. 6. Sapööripataljoonan ja Suomenmaalaisen rykmentin miehet mainitaan. Tästä päätellen Venäjältä Mäntyharjulle ensimmäisessä ryhmässä tulleiden määrä oli noin 300 miestä.

Lättiläiset ja punaiset valloittivat 7.2. Mäntyharjun kirkonkylän. Taistelussa lättiläiset menettivät oman ilmoituksensa mukaan kolme miestä kaatuneina ja yhdeksän haavoittuneina. Ottamansa seitsemän vankia he luovuttivat punakaartilaisille, jotka ampuivat nämä, mikä teki lättiläisiin "järkyttävän vaikutuksen".

Eteneminen oli osoittautunut odotettua vaativammaksi, ja komissaarina toiminut toveri Pelnjä katsoi jatkohyökkäykseen tarvittavan enemmän miehiä. Tästä hän raportoi 7.2. niin Helsinkiin, Viipuriin kuin Pietariinkin. Kun lättiläisosasto oli pyytänyt suoraan rykmentiltäänkin "heti" vahvistusta, rykmentti piti 9.2. Pietarissa yleiskokouksen. Tämä käski heti lähettää avuksi kaksi komppaniaa yhdessä Kaartin Moskovan rykmentin kahden komppanian kanssa. Mukaan piti saada neljä tykkiä ja kolme konekivääriä. Kokous vaati, että huollossa ei saisi esiintyä samoja ongelmia kuin jo Mäntyharjulla olevalla ensimmäisellä osastolla.

Pietarin sotilaspiirin ohjeet kehottivat samana päivänä (9.2.), että Pietarin Suomen-aseman piti olla 10.2. valmiina lähettämään Tukku-min rykmentin 300 hengen osasto. Piirin operatiivinen osasto edellytti, että 300 hengelle ja 20 hevoselle varattaisiin ruokaa 14 päiväksi. Piirin intendentuurihallinnon päällikkö Verhorin käski kuitenkin ruokaa vain viikoksi, varmaan niukkoja varastojaan säästääkseen.

Tällä välin Mikkelin suunnan lättiläiset lähtivät 11.2. kohti Mäntyharjun pohjoispuolella olevaa siltaa. Tuona päivänä käydyssä kahakassa lättiläiset menettivät Kiepin salmen pohjoispuolella valkoisten arvion mukaan 4-5 miestä. Vetäytymismatkallaan he jättivät lähempänä Mäntyharjua pistintaistelun jälkeen kentälle 16 kaatunutta. Tämän jälkeen lättiläiset eivät näy osallistuneen taisteluihin. He alkoivat valmistautua kotiinpaluuseen. Sen sijaan suomalaiset punaiset suorittivat epäonnistuneen hyökkäyksen Mäntyharjun suunnassa 13.2. ja joutuivat vetäytymään. Valkoiset taas suorittivat 14.2. suuren saarrostopuuskäyksen ja miehittivät Män-

tyharjun kirkonkylän aamulla 15.2.²⁸

Apujoukon lähtö Suomeen ei nytkään käynyt kädenkäänteessä. Mäntyharjun suunnan lättiläiset tiedustelivat 12.2. Pietarista, oliko uusi lättiläisrykmentin osasto jo lähtenyt "Mikkelin luona toimivaan osastoon". Vihdoin 14.2. Tukkumin rykmentin komentaja ilmoitti, että klo 1 seuraavana yönä Suomen asemalta lähtisi osasto vapaaehtoisia, mutta vain 40 henkeä ja yksi konekivääri. Osasto lähtikin 15.2. aamuyöllä vahvuutena 39 henkeä ja kolme hevosta, komissaarina Eslits, komentajana Engrid. Samaan aikaan lähti punakaartin sanitääriosasto (10 henkeä ja välskäri Orlov).²⁹

Aamulla 15.2. Mäntyharjulta lähtivät kaikki venäläiset säännölliset joukot (6. Tukkumin rykmentistä, 6. Sapööripataljoonasta ja Suomenmaalaisesta rykmentistä). Asemiin jäivät vain suomalainen punakaarti ja samana päivänä saapunut Tukkumin rykmentin osasto. Tosin miehiä yritettiin kaapia kokoon yksittäinkin. Kenttäesikunta valtuutti 15.2. kaksi pietarilaista sapööripataljoonan miestä (Kasper ja Ananin) matkustamaan Mäntyharjulle.³⁰

Mikkelin suunnassa toimivat osastot saivat venäläisten järjestelmässä 17.2. yhteisen nimen "3. vallankumouksellinen kenttäosasto". Sen komentajaksi nimettiin Engrid ja komentajan apulaiseksi A. Osipov, joka oli liittynyt kotkalaisten joukkoon 9.2. Engridin piti heti ryhtyä organisoimaan suomalaista punakaartiä kompanioiksi. Tämä tuskin oli helppoa. Epäluulo venäläisiä kohtaan oli kasvanut suureksi. Kouvolan punakaartiesikunnassa purettiin 18.2. kiukkua venäläisupseerille, kun lättiläisosasto ja panssarijuna olivat poistuneet paikalta ilman ennakkovaroitusta ja jättäneet suomalaiset tukalaan tilanteeseen. "Venäläisiä upseereita suostuvat ottamaan vain, jos nämä puhuvat suomea ja ovat hyviä."

Toisaalta Pietarin sotilaspiirin esikunta lähetti 19.2. Viipuriin tiedon, että lättiläisten tarkk'ampujarykmenttien komissaari Eslit oli nimitetty Suomessa olevan lättiläisen tarkk'ampujaosaston komentajaksi. Hieman epäselväksi jää, olivatko Engrid, Eslits ja Eslit yksi ja sama henkilö vai joutuiko piiriesikunta määrittämään tässä komentajien ja komissaarien arvovaltaa.

Tukkumin rykmentin I pataljoonan osasto palasi 16.2. Pietariin Pelnjän johdolla, ja on varsin todennäköistä, että loputkin lättiläiset tekivät jo varsin pian lähtöä Suomesta. Tosin vielä maaliskuun alussa Suomen punakaartiin värvättiin 20–30 hengen lättiläisosasto.³¹

Rauhankaipuu

Oli ollut vaikeaa saada sotaväki lähtemään Pietarista Suomeen ja vielä vaikeampaa oli saada se pysymään siellä. Lähtiessä oli vaurauduttu pikaiseen operaatioon, ja muona alkoi käydä vähiin. Joukoille oli Pietarista lähtiessä varattu huoltoa vain lyhyeksi ajaksi. Tukkumin rykmentin miehet katsoivat joutuneensa olemaan kaksi viikkoa vaikeissa oloissa, vaikka heitä oli oman käsityksensä mukaan houkuteltu vain kahdeksi päiväksi. Jo 1.2. oli tosin asiakirjoissa mainittu, että lättiläiset lähtisivät Suomeen kahdeksi viikoksi. 1. Konekiväärirykmentille lähetetyssä käskyssä (1.2.) oli lähtiäjille edellytetty otettavaksi Oranienbaumista 10 päivän muonavarat, kun taas Viipuriin mukana seuraavalle tykistörikaatille määrättiin 2.2. annetulla käskyllä ruokaa vain neljäksi päiväksi.³² Käskyjen toteutumisesta ei ole tietoja. Tyytymättömyyttä joka tapauksessa esiintyi.

Varsin paha isku venäläisten taisteluhallulle oli ennakkotieto siitä, että rauha keskusvaltojen kanssa oli tulossa. Bolševikkipuolueessa näytti pääsevän voitolle linja: sodan lopetamme, rauhaa emme tee. Rauhanneuvotteluissa Brest-Litovskissa ollut ulkoasiainkansankomissaari Lev Trotski käski sähköellä 10.2. antaa joukoille päiväkäskyn, jossa ilmoitettaisiin, että sotatoimet Saksan, Itävalta-Unkarin, Turkin ja Bulgarian kanssa olivat päättyneet ja että armeija demobilisoidaan. Ylipäällikkö Krylenko lähettikin tällaisen prikaasin 11.2., ja myös bolševikkipuolueen keskuskomitean sihteeristö tiedotti saman puolueorganisaatiolle. Lenin kuitenkin katsoi Trotskin toimenpiteen varomattomaksi. Armeijaa ei voinut hajottaa, koska rauhaa ei ollut vielä solmittu. Hän käski 11./12.2. estää Trotskin ja Krylenkon sanomien levittämisen. Myös kansankomissaarien neuvosto teki päätöksen estämisestä.

Pohjoisen rintaman komissaari Štšerbakov välitti joukoille Suomeenkin 11.2. tiedon rauhasta ja armeijan hajottamisesta. Leninin kielto ei enää ehtinyt torjua kirjeen vaikutusta.³³ Ensimmäisten pietarilaisjoukkojen viitseliäisyys petti vajaan kahden viikon kuluttua ja venäläisiä poistui sekä Mäntyharjun rintamalta että Kannakselta.

Siestarjoen venäläisten punakaartilaistenkin lepovuoro oli nyt edessä. Siestarjokelaisia oli tullut Suomeen jo tammikuun lopussa ja 11.2. tuli kaksi viikkoa täyteen. Viipuriin saapui heitä rintamalta

("asemista") 160 henkeä 11.2. Samana päivänä annettiin käsky muonittaa 13 siestarjokelaista viideksi päiväksi, ja toisaalta tieto, että 170 siestarjokelaista lähtisi 12.2. neljäksi päiväksi kotiin. Siestarjoen punakaartista mainitaan 10.2. saapuneen 963 miestä Suomen puolelle, mutta tuskin ainakaan vielä silloin näiden poislähtevien tilalle.³⁴

Siestarjokelaisten jälkeen Suomeen saapunut ryhmä, Pietarin Petrogradin, Kolpinon ja Moskovan rajonien punakaartilaiset, ei ryhtynyt järjestelemään lähtöään. He poistuivat 11./12.2. Kavantsaaresta "lähes luvatta". Erityisesti 2. kenttäosastoa huolestutti 13 Moskovan rajonin konekiväärinmiehen lähtö. Punakaartin pääesikunnalta Pietarista tilattiin 12.2. kenttäosastolle Antrean suuntaan 15 konekiväärinmiestä ja yhdeksän konekiväärinmiestä koulutustehtäviin. Tosin Lappeenrantaan lähti Viipurista jo 11.2. toveri Kosatkin ja kahdeksan konekiväärinmiestä. Seuraavana päivänä (13.2.) kenttäesikunta saattoikin lähettää Pietarista saapuvat matruusit (31 konekiväärinmiestä) junalla Kavantsaareen.

Vakinaisen armeijan osalta valtaosa kaartinrykmenttien miehistä – Moskovan ja Pavlovin rykmenttien miehet – lähtivät rintamalta "väkisin" 14.2. Kavantsaari, jossa näiden rykmenttien osastot olivat majailleet, oli täysin ryöstetty "pääasiassa venäläisten toimesta". Moskovan rykmentin osastossa oli ollut komissaarikin, kuten lähtöä ihmetellessä todettiin!

Tukkumin rykmentin osasto lähti – kuten edellä todettiin – 15.2. Mäntyharjulta, yllättäen ainakin suomalaisille. Sen sijaan oli kenttäesikunnan valvonnassa, että Pietarin Viipurin-rajonin punakaartin esikunnan patteri (komentaja toveri Salynski) lähti 16.2. kotikaupunkiinsa lepoon.

Operatiivisen kenttäesikunnan ongelmana oli poisvirtauksen estäminen. Oloja yritettiin parantaa. Mahdollisesti eräänlaisista työehtoneuvotteluista oli tuloksena, että Liettuan rykmentin asemissa olleille miehille lähetettiin 13.2. tupakkaa ja 58 kiloa sokeria. Lättiläisille oli käsketty toimittaa tupakkaa jo 11.2. Muonaongelmiin liittyi varmaan sekin, että puna-armeijan neuvosto lähetti kenttäesikunnan intendentiksi 14.2. huoltopäällikkönsä Zakoldajevin.

Kenttäesikunta katsoi Viipurin taas sotilaiden lähdettyä joutuneen uhanalaiseksi. Pietarin sotilaspiiriin Jeremejeville ja punakaartin pääesikuntaan toveri Nedaškovskille meni 14.2. kirjelmä, jossa pyydettiin välittömästi puna-armeijan joukkoja, punakaarteja,

panssarijunavaunua, panssariautoja ja 50 Maxim-konekiväärimiestä.

Esikunta lähetti Pietariin kansankomissaari Podvoiskin luo 14.2. Konstantin Ševaran muistuttamaan, että tilanteen parantamiseksi Suomeen tarvittaisiin ns. säännöllistä sotaväkeä. Ševara oli edellisenä päivänä saanut kenttäesikunnalta todistuksen, että hän oli valkokaartia vastaan yhdessä käytävässä taistelussa vastavakoluosaston päällikkö.³⁵

Siperialainen visiitti Kannaksella

Sotaväenosastojen epäluotettavuudesta hermostunut Podvoiski päätti 14.2., että Suomeen oli lähetettävä punakaartilaisosastoja, muun muassa Viipuriin 4 000 punakaartilaista. Samaan aikaan Pietarissa päätettiin organisoida joukkoja myös Raasuliin Raudun suuntaan.

Terijoelle lähetettyjen apujoukkojen lisäksi oli Jeremejevin yrittävä täyttää myös Helsingistä tulleet pyynnöt. Suomen venäläinen aluekomitea pyysi 9.2. Pietarista asti lisää tykki-, konekivääri- ja viestimiehiä. Sota-asiainkansankomissariaatti vaati 16.2., että Pietarin Suomen-asemalle oli komennettava 50 tykkimiestä, 20 puhelinmiestä ja 20 tiedustelijaa. Tämän mukaisesti sotilaspiiri lähetti 2. Konekivääritäydennysrykmentille 18.2. käskyn organisoida 15–20 hengen puhelinmieskomennuskunta, todennäköisesti tuloksetta. Muutamaa päivää myöhemmin (20.2.) käskettiin näet puna-armeijan 1. Armeijakunnan organisaattorin lähettää toveri Tognovin käyttöön 50 tykkimiestä, 20 puhelinmiestä ja 20 tykistötähystäjää. Seuraavana päivänä tuli ilmoitus, ettei tykkimiehiä ja puhelinmiehiä ollut. Mutta oliko tykistötiedustelijoita?³⁶

Jeremejev käski 13.2. muodostaa viiden lentokoneen osaston Helsinkiin lähetettäväksi. Valmisteluihin ryhdyttiin: 16.2. pyydettiin kaksi junavaunua 5. Sosialistiselle punaiselle osastolle, joka oli lähdössä valkokaartia vastaan, ja 17.2. pyydettiin armeijan huoltokomissaarilta Sindejeviltä muonaa samaiselle 5. Lento-osastolle. Osaston päällikkö Kononov sai 21.2. käskyn siirtyä heti Helsinkiin Taimen ja Haapalaisen käyttöön, ja lähtö lienee toteutunut samana päivänä. Vahvuus oli 15 henkeä ja neljä Nieuport-konetta. Suomesa osasto kuitenkin päättyi Tampereelle.³⁷

Taulukko 5

Pietarin varuskunta 14.2.1918

	vahvuus	nimellinen
Täydennysmoottoriponttonipataljoona	690	981
3. Polkupyöräpataljoona	98	809
1. Polkupyöräpataljoona	358	869
2. Zaskoretskin tarkk'ampujareservirykm.	839	2 995
72. Siperialainen punakaartilainen tarkk'ampujarykm.	837	1 170
Kaartin suomenmaalainen reservirykm.	1 147	5 789
Kaartin Paavalin reservirykm.	471	3 166
Kaartin krenatöörireservirykm.	1 260	2 671
Kaartin Preobraženskin reservirykm.	322	3 338
86. Vologdan jalkadrušina	–	321
87. Vologdan jalkadrušina	–	482
90. Vologdan jalkadrušina	94	336
Kaartin sapöörirykm. täydennyspataljoona	312	658
Sähkötekninen täydennyspataljoona	1 479	2 988
9. Täydennysratsuväkirykm.	1 157	2 282
4. Tarkk'ampujareservirykm.	370	2 462
3. Tarkk'ampujareservirykm.	180	2 369
1. Tarkk'ampujareservirykm.	1 023	3 025
6. Täydennyssapööripataljoona	308	3 022
3. Rautatietyöpataljoona	116	948
Kaartin jääkärireservirykm.	146	3 925
85. Vologdan jalkadrušina	–	530
4. Rautatietyöpataljoona	45	873
Pietarin puolustuksen esikunnan ilmapuolustuspataljoona	10	706

Pietarissa käytettävissä olevien vanhan armeijan rykmenttien ja pataljoonien vahvuus oli tuossa vaiheessa noin 11 000 miestä. Kaikkiaan oli tuolloin Pietarissa 145 500 ja sen ympäristössä 69 000 miestä, muodollisesti. Suurta osaa näistä ei kuitenkaan voinut ajatella löydettävän.³⁸

Sotilaista käskettiin 9.2.–20.2. Suomeen noin 1 250 miestä. Kaikkiaan lähti Pietarista tässä vaiheessa (14.–16.2.) vain noin 350 sotilasta, enimmäkseen Tukkumin rykmentistä ja 72. Siperialaisesta punaisesta tarkk'ampujarykmentistä. Aseistuksena oli muun muassa panssariautoja ja lentokoneita.

72. Siperialaiselle punakaartilaiselle tarkk'ampujarykmentille Pietarin sotilaspiiri antoi 14.2. käskyn toimittaa pataljoonan jalkaväkeä ja Maxim-konekiväärikomennuskunnan kahdessa päivässä Viipurin kautta Kavantsaaren asemalle, 2. kenttäosaston komentajan Vladimirovin käyttöön. (Tässä tosin oli kyseessä vakinaisen sotaväen osasto, joka oli kokonaisuudessaan siirtynyt vallankumouksen riveihin.) Samaan aikaan lähti Pietarin Viipurin-rajonin työväen punakaartin esikunnalle käsky valmistella kevyt neljän tykin patteri saman käyttöön. Suomen aseman komissaarille ilmoitettiin, että 15.2. klo 18 mennessä asemalle tulisi 500 hengen osasto ja neljän kevyen kenttätykin patteri vietäväksi Viipurin kautta Kavantsaaren asemalle.

Jonkinlaista hidastelua siperialaisissa lienee esiintynyt, koska 15.2. Suomen asemalle huomautettiin, että siperialaisten junan olisi lähdettävä klo 23, mikäli se ei kello 18 pääsisi lähtemään. Panssaroitu junavaunu oli palaamassa Viipurista Pietariin miehistöä hakemaan. Viipurin rajoni sai tarkennuksen, että kevyt patteri sijoitettaisiin panssaroituun vaunuun. Vielä sai 15.2. Moskovan reservirykmentti käskyn organisoida osaston Vladimirovin käyttöön. Patterin ja moskovanaluelaisten lähdöstä ei ole tietoa, mutta siperialaisten matkasta sitäkin enemmän.

Riian rintamalta Pietariin saapunut 72. Siperialainen rykmentti oli 14.2. ilmoittanut paikalla olevien määräksi 837. Näistä Pietarin piiriesikunta oletti Suomen asemalta lähtevän joukon vahvuudeksi 390 miestä ja 12 konekivääriä. Rykmentin raportin mukaan todellinen Suomessa käyneiden määrä oli vain 272 miestä ja 12 konekivääriä. Komentajan nimi oli Burmistrov. Osa miehistöstä (109 miestä) oli jäänyt vartioimaan Taurian palatsia.

Osasto saapui oman ilmoituksensa mukaan junalla 15.2. klo 14.30 Kavantsaareen 2. kenttäosaston keskuskeskseen (ilmoitus saattaa erehtyä päivällä), mutta siirtyi sieltä Karisalmen asemalle vartioon. Panssarijunaa ei matkaan liene käytetty, sillä vielä 16.2. Pietarissa valmistauduttiin siihen, että käymässä oleva panssarijuna lähtisi 18.2. klo 18. Viipurissa siperialaiset 16.2. riisuivat aseista kaupun-

gin läpi Venäjälle matkaavan venäläisen sotilasosaston.³⁹

Kannaksella Antrean/Kavantsaaren rintamalla Ševaran johtama joukko punakaartilaisia valtasi 17.2. Pullilan kylän, ja valkoiset hyökkäsivät 18.2. Pullilaa vastaan, mutta kääntyivät tosin sitten Oralle. Ala-Noskuan kylään saapui nyt Karisalmen suunnalta siperialaisjoukko, ja valkoiset vetäytyivät täältäkin Oralle. Siperialaiset kärsivät tappioita eivätkä seuranneet. Venäläiset uskoivat valkoisten nyt piirittävän sekä Pullilaa että Ala-Noskuua. Seuravana päivänä, 19.2., Ala-Noskualla käytiin taistelu, jonka päättyessä siperialaisosasto joutui perääntymään Karisalmelle. He jättivät kentälle kolme konekivääriä ja kaatuneensa. Myös Ševaran kerrotaan osastoineen olleen taas 19.2. Karisalmella tarkoituksena tukea Ala-Noskuan takaisinvaltaamista.⁴⁰

Tällä välin Pietarin piiriesikunta jatkoi ponnistelujaan lisäjoukkojen keräämiseksi Suomeen. Pietarilaisista joukoista 16.2. piiri määräsi Kaartin krenatöörirykmestistä 100 vapaaehtoista ja 2. Täydennyskonekivääriykmestistä vapaaehtoisen konekivääriosaston lähtemään 18.2. klo 10. Jo 17.2. saapuivat ilmoitukset, että halukkaita olisi liian vähän, jotta lainkaan kannattaisi lähteä.

Jeremejev yritti 16.2. järjestää kaksi lättiläisrykmenttiä (noin 1 000–1 500 miestä) Suomeen Virosta. Toinen oli tarkoitus lähettää suoraan Tallinnan kautta Helsinkiin, toinen Pietarin kautta. Pyyntö lähti Valkissa olevaan puna-armeijan esikuntaan ja Wolmarissa olevaan 2. Lättiläistarkkampungaprikaatin esikuntaan. Asianomainen prikaatinesikunta kuitenkin torjui heti 17.2. ajatuksen.

Pienempiä osastoja oli lähdössä. Suomen asemalta oli 17.2. klo 20 lähdössä 600 henkeä, sillä 16.2. heille pyydettiin tarvikkeita. Viron suunnasta yritettiin edelleen apua. Tallinnan neuvostolta pyydettiin 16.2. viisi tykein ja kaksi konekiväärein varustettua panssariautoa Suomeen. Viipurissa mainittiin 15.2. kahdeksan hengen panssariauto-osasto, mutta uusien pyytäminen johtui ehkä sen paluusta Pietariin? Viroon suunnatun pyynnön toteutumisesta ei ole varmuutta, mutta 22.2. lähti Pietarista toveri Elmanin 16 hengen panssariauto-osasto Viipuriin valkokaartia vastaan. Osasto (16 venäläistä) sai Viipurissa punakaartilta 26.2. alkaen palkkaa.⁴¹

Saksan uusi hyökkäys

Helmikuun 17. päivänä Saksa ilmoitti, että aselepo tulisi päätty-mään, ja 18.2. se aloitti uudelleen hyökkäyksen, muun muassa Bal-tiassa kohti Pietaria. Viro joutui muutamassa päivässä heidän mie-hitykseensä. Saksalaisten hyökkäyksen lähestyessä Venäjän pää-kaupunkia perustettiin 21.2.1918 Pietarin sotilaspiirin uusi poik-keustilaesikunta: V. Bontš-Brujevitš, V. Vasiljevski, K. Jeremejev, M. Laševitš, I. Jurenev.

Neuvostovallan keskuspaikkoja, Smolnan tyttökoulua ja Taurian palatsia, olivat vartioineet lättiläiset Tukkumin rykmentin tarkk'-ampujat – joista puolet oli ollut helmikuun alussa Mäntyharjulla sotimassa – ja 72. Siperialaisen punakaartilaisrykmentin tarkk'am-pujat, jotka olivat helmikuun puolivälissä (15.–21.2.) pistäytyneet Kannaksella Kavantsaaren aseman tienoon taisteluissa. Saksalai-sia vastaan oli kuitenkin nyt lähetettävä kaikki liikenevät voimat. Tukkumin rykmentti käskettiin Pihkovaan. Tosin suurin osa kiel-täytyi lähtemästä, mikä osoitti, ettei tämäkään joukko ollut tässä tilanteessa kansankomissaarien neuvoston hallinnassa. Rauhanso-pimuksen ja samalla siis Leninin vastustus oli heidän keskuudes-saan vahva.⁴²

Saksan aloittaessa uudelleen sotatoimet myös Suomessa olleiden venäläisjoukkojen oli kokonaisuudessaan vielä valmistauduttava taisteluun. 42. Armeijakunta sai jo 17.2. Pohjoisen Rintaman käs-kyn valmistella puolustus suunnitelman toimeenpanoa Suomen alueella; pääpuolustuslinja oli määrä asettaa Lappeenranta–Säkki-järvi–Viipuri -alueelle. 42. Armeijakunnan komentaja Nadežnyi ja päämajotusmestari Tšernyšov kävivät Pietarissa 17.2. Sieltä mu-kaan liittyi paluumatkalle Pietarin aseman komissaari Palme. Oli määrä koordinoita sotatoimia. Nadežnyi kuvaa ajatusta seuraavasti:

"Olin 17.2. Kavantsaarella Palmen kanssa työstämässä yhteis-toimintasuunnitelmaa. Päätettiin, että Pullilan aseman val-tauksen jälkeen vallataan Ala-Noskuan kylä ja sitten Ylä-Nos-kua, jotta siten sidotaan Antrean osaston huomio, ja että on määritettävä tämän suunnan hyökkäysoperaation aloitusaika odotettaessa ratkaisevia tuloksia Palmen osaston toiminnasta Kiviniemen suunnassa.

Olin 18.2. itse Kouvolassa, jossa on Mikkelin suunnalla toi-mivan Kotkan osaston esikunta. Osaston esikunta ilmoitti, että heille on vähän hyötyä venäläisten joukkojen toiminnasta ja

aikovat toimia erikseen, koska – –. Neuvotteluista he kieltäytyvät, koska he ovat tehneet oman suunnitelmansa: toiminta pienin osastoin rintamalla Savitaipaleen ja Mäntyharjun välillä. Neuvoihini suhtautuivat skeptisesti."

Maastontiedustelunsa jälkeen Nadežnyi 20.2. vaati Länsi-Suomen joukkojen ja Viaporin puolustusalueen joukkojen vetämistä aluksi Kymijoelle puolustukseen, sitten Lappeenrannan–Säkkijärven linjalle. Viipurin piirin punakaartilaisia hän moitti siitä, että nämä eivät omasta kouluttamattomuudestaan huolimatta välittäneet noudattaa hänen käskyjään ja neuvojaan. Siksi Viipuriin olisi välttämättä lähetettävä muita osastoja.⁴³

Saksalaisten hyökkäys Venäjän länsirajalla heikensi entisestään venäläisjoukkojen haluja taistella Suomessa. Karisalmelle saapui Kavantsaaresta 21.2. osasto matruuseja (15 miestä ja kolme konekivääriä), ja nämä jatkoivat matkaansa Viipuriin. Vastaavasti Burmistrov lähti 21.2. klo 7 aamulla siperialaisosastonsa kanssa Pietariin.⁴⁴

Venäläisten lähtöhaluista huolimatta Suomen punaisten raportti kertoi 23.2., että Kavantsaaren rintamalla oli 1 200 venäläistä ja 2 800 suomalaista punakaartilaista. Lisäksi oli vielä vartiot Karisalmella (300 miestä) ja Talissa. Rintamanosan kokonaisvahvuus, noin 4 400 miestä, oli kyllä selvästi suurempi sitä, mitä kenttäesikunnan Ivan Fomin raportoi Pietariin 2.3. (1 700). Hänen mukaansa Lappeenrannan suunnalla oli 1 600 miestä ja neljä tykkiä, Kavantsaareissa 1 000 miestä ja kolme tykkiä, Karisalmella 400 miestä ja kaksi tykkiä, Karisalmen ja Viipurin välillä 300 miestä, Heinjoella 300 miestä ja Viipurin–Perkjärven -rajan linjalla 700 miestä.⁴⁵

Karisalmella ollut venäläisosasto oli 25.2. osoittanut halunsa päästä lepoon. Joukon suuruudesta antanee kuvan se, että tilalle toivottiin 300 miestä. Tälle suunnalle miehiä oli kuitenkin vaikea saada. Rautuun ja Kivennavalle kerättiin paraikaa osastoja, ja venäläisten yleissuunnitelman mukaanhan Antrean suunnassa piti toistaiseksi vain sitoa. 2. kenttäosastoon päätettiin 26.2. liittää Viipurissa koulutettu sosialistisen armeijan (siis puna-armeijan) 2. komppania. Päätös ei toteutunut, ja niinpä 26.2. lähetettiin vain 12 kouluttajaa!⁴⁶

Raudun suuntaan

Pietarin neuvoston toimeenpanevan komitean sotilasosasto ilmoitti 14.2. piiriesikunnalle parannettavana olevan Ohtan-Raasulin radan komissaarin ilmoittaneen, että valkokaarti ampuu Raasulin asemaa. Pietarin punakaartia oli lähdössä Raasuliin ja sotilaspiiri päätti organisoida osaston sotilaita auttamaan sitä. Tähän tehtävään koottiin "Karjalan tiedustelujoukot", jonka päällikkönä oli (muodollisesti 15.2. alkaen) luutnantti Mihail Vasiljevits Prigorovski. (Ilmoituksessa mainittu Raasuliin suunnattu isku ei ole voinut olla ainakaan kovin merkittävä, koska sitä ei sotahistorioissa mainita.)

Johannes A. Palme, Pietarin aseman komissaari, järjesti osastot lähtemään Raasuliin ja siitä Raudun rintamalle. Retkikunta varustettiin Pietarissa tykeillä ja ampumatarvikkeilla. Viipurin rajonin punakaartiesikunta lähetti 18.2. kuusi tykkimiestä Suomen asemalle Palmen käyttöön.

Valkoisten saamien tietojen mukaan 19.–20.2. saapui neljällä junalla miehistöä rajaseudulle. Sinne kertyi epäluotettavien tietojen mukaan 1 000 miestä, viisi konekivääriä ja kolme tykkiä.

Pietariin tuli 21.2. Raasulin asemalta toveri Prigorovskilta raportti. Tuona päivänä osasto tunkeutui taistellen Suomen puolelle, 24.2. se eteni Raudun asemalle ja 27.2. ja 2.3. seurasi uusia voimakkaampia hyökkäyksiä.

Raudun rintama oli muodollisesti Suomen punakaartin alainen, mutta se nojautui käytännössä kokonaan Pietariin. Sittemmin osastolla oli nimenä "Suomen Punaisen armeijan 4. vallankumouksellinen Karjalan osasto". Numerointi noudatti Kavantsaaren (2.) ja Mäntyharjun (3.) osastojen jälkiä. Prigorovskin mainitaan olleen suomalaisen punakaartin paikallisen osaston valitsema johtaja. Palme puuhasi edelleen ylemmän johdon yhdysmiehenä. Etelä-Kannaksen ylipäällikkö Kaljunen lähetti 27.2. Palmen Viipuriin suunnittelukokoukseen, ja tämä jatkoi sieltä Helsinkiin. Rautuun hän palasi noin 2.3. Suomen punakaartin ylipäällikön Eero Haapalaisen vihat niskoillaan.⁴⁷

Siestarjoelta saapui työläisosasto 27.2. klo 19 Rautuun. Siinä oli 600 kiväärimiestä ja konekiväärikomppania, toisen tiedon mukaan yhteensä 900 miestä (komentajana F. P. Grjadinski ja komissaarina S. P. Voskov). Silloin siellä oli yhteensä noin 1 000 "miestä", kuusi

3":n tykkiä ja 24 konekivääriä. "Miehillä" tarkoitettiin luvuista päätellen mitä ilmeisimmin venäläisiä. Siestarjokelaiset lähtivät pois jo 3.3. He olivat menettäneet neljän päivän kuluessa noin 100 miestä.⁴⁸ Valkoiset kertovat, että muun muassa 28.2. hyökkäyksiä tekivät venäläiset sotamiehet. Venäläiset punakaartiosastot käyttivät kuitenkin sotilassinellejä, joten kaartien ja vakinaisen armeijan erottaminen oli kauempaa vaikeaa, jos sitten asianomaiset itsekään eroa tiedostivat.

Rautuun saapui 1.3. jalkaväkikouluttajan tittelillä V. V. Saharov, joka oli todennäköisesti entinen upseeri tai aliupseeri. Erään raportin mukaan hän palasi Pietariin jo 2.3., koska hän ei pystynyt komentajaksi. Punaisten palkkalistoihin hänet kuitenkin maaliskuulla merkittiin.

Siestarjokelaisten tehdessä lähtöä Raudusta Pietarin keskustassa (rakennus Millionnaja ulitsa 33) oli jo koossa uusi, noin 270 miehen, ilmeisesti puna-armeijan, sotilasosasto, valmiina lähetettäväksi. He saapuivat 4.3. Rautuun. Mukana oli 230 kiväärimiestä, viestikommennuskunta ja lääkintäosasto. Pällikön nimi oli Kovalenko.⁴⁹

Sopeutuminen Brestin rauhansopimukseen

Brest-Litovskissa 3.3. allekirjoitetussa rauhansopimuksessa edellytettiin kaikkien venäläisten joukkojen vetämistä Suomesta. Saksalaisten painostus johti tässä vaiheessa jopa siihen, että Raudun suunnassa olevat venäläiset joukot saivat kehotuksen pyrkiä aselepoon valkosuomalaisten kanssa. Korkein sotaneuvosto käski 6.3. saksalaisen "kenraali Hoffmanin vaatimuksesta" Raasulin osastoa lähettämään neuvottelijoita valkoisten luo taistelujen lopettamiseksi Suomessa. Taistelujen kiivauden takia mitään ei ehtinyt tässä suhteessa tapahtua ja parin päivän kuluttua (8.3.) samainen neuvosto jo kielsi neuvotteluihin ryhtymisen.⁵⁰

Heti rauhanteon jälkeen myös Venäjän sotilasorganisaatio järjestettiin uudelleen. Pietarin vallankumouksellisen puolustuksen komitean määräyksestä perustettiin 3.3. "Suomen rajoni" eli "Karjalan rajoni" puolustamaan Pietaria pohjoisesta. Yleisesikuntapäällikkö M. D. Bontš-Brujevitš antoi 4.3. 42. Armeijakunnan komentajan Nadežnyin tehtäväksi estää Karjalan rajonin päällikkönä saksalaisten etenemisen Venäjälle Suomesta käsin. Toimintasuunnitel-

man mukaan alueen joukkojen oli asetettava linjalle Viipuri–Heinjoki–Vuosalmi (Vuoksea pitkin) Laatokkaan. Edessä oleva osasto tulisi pitää linjalla Säkkijärvi–Lappeenranta. Ilmeisesti poliittisista syistä ohjetta täydennettiin jo 8.3. siten, että Pietaria oli puolustettava Suomen ja Venäjän raja-alueella. Tässä oli käytettävä etujoukkona Karjalassa toimivia Suomen punakaartin osastoja. – Sies-tarjoen punakaarti lähetettiin 7.3. nyt vuorostaan Inoon. Tämän kannaksen rannikkoalueen merkitys oli suuri, koska siellä ollut vahva linnoitus suojaasi Kronstadtin sivustaa.⁵¹

Suomessa olleiden venäläisten edustajat yrittivät nyt ahkerasti selvittää tilannetta. Kenttäesikunnan jäsenistä Zakoldajev ja Žehanov lähtivät 6.3. Pietariin. Esikunta painotti arvovaltaansa venäläisiin sotilaisiin maaliskuun alkupuolella muistuttamalla, että se oli Venäjän valtion virallinen sotilasviranomainen. Näin ollen sillä oli operatiivinen valta ja oikeus saada sotatarvikkeita kaikilta Suomessa ja Venäjällä olevilta joukoilta. Kavantsaaresta 2. kenttäosaston päällikkö Aleksandrov puolestaan lähetti 10.3. edustajansa Vasili Posl'in neuvottelumatkalle Viipuriin ja edelleen Pietariin.

Organisaatiomuutos eteni myös alemmille tasoille. Pietarin punakaartin kuusi rajoniesikuntaa lopetettiin 15.–21.3. ja niiden alaiset joukot liitettiin puna-armeijaan. Tuolloin Operatiivinen kenttäesikuntakin muuttui yksinomaan armeijan alaiseksi. Toisaalta Pietarin sotilaspiiri ilmoitti 19.3. Viipuriin "venäläis-suomalaiselle staabille", että sikäläinen sotilasesikunta purettaisiin ja että tilalle muodostettaisiin vapaaehtoisten joukkojen esikunta. Tähän päätökseen lienee liittynyt kenttäesikunnan jäsenten Fominin ja Latukan matka "virka-asioissa Pietariin korkeimpaan sotaneuvostoon" 16.–18.3. Noin viikon kuluessa (26.3. mennessä) esikunnan toiminta lakkasi. Lopullisesti pois Suomesta lähti 21.3. kenttäesikunnan jäsen Panšin, Irkutskiin.⁵² Uutta, venäläisten vapaaehtoisten esikuntaa ei perustettu.

Raudun katastrofi

Karjalan kannaksen kaakkoisosan, Raudun suunnan, venäläinen sotilasjohto oli jo helmikuussa valinnut keskeiseksi suunnaksi, josta oli määrä vyöryttää rintama kauemmas, suunnitelmien määrittämälle puolustuslinjalle. Brestin rauhan jälkeisessä tilanteessa

suuntaa kutsuttiin Itä-Karjalan vapaaehtoiseksi rintamaksi.

Raudun aseistus alkoi olla jo varsin vahva. Siellä oli helmikuun loppuun mennessä kuusi modernia kolmen tuuman kenttätykkiä, neljä Colt-konekivääriä ja 18 Maxim-konekivääriä, ja Kovalenkon osaston mukana tuli 4.3. vielä kaksi konekivääriä. Kuukauden kuluessa aseita ehti kertyä yli toinen mokoma lisää. Valkoisten huh-tikuun alussa siellä saamassa sotasaaliissa oli 15 kenttätykkiä, 43 konekivääriä ja neljä miinanheitintä. Tottuneista käyttäjistä kuitenkin oli puutetta. Kovalenko peräänkuulutti jo 4.3. 25–30 konekiväärispesialistia. Muuten Raudun aseita ei täysin pystyittäisi hyödyntämään. Näyttää siltä, että pyyntö toteutettiin, sillä puna-armeijan vahvuusilmoitukseen on 15.3. kirjattu, että 1. Konekivääri-rykmentistä oli lähetetty 25 miestä Rautuun Prigorovskin käyttöön. Vastaavasti oli ennen 15.3. lähetetty Suomeen III pataljoonasta 75 puna-armeijalaista.⁵³

Tykkimiehiä Raudussa ilmeisesti oli, ja Pietarista 10.3. sinne lähti päätykistökouluttajaksi N. A. Dmitrienko'n, jolla nähtävästi oli riittävä asiantuntemus. Hän sai Jeremejevin valtuutuksen 12.3. Kyseessä ei ollut ilmeisesti sama tykistöpäällikkö, joka sittemmin – kertoman mukaan – räjäytti käsikranaattivaraston ilmaan.⁵⁴

Puna-armeijan ja punakaartin kautta Rautuun lähteneiden määrää on vaikea tarkistaa, samoin sitä pysyivätkö nämä rintamalla. Puna-armeijan osalta tiedämme, että Pietarin I pataljoonasta (Novotšerkaskin kasarmilta Ohtasta) lähti 1.3. Suomen asemalle 750 miestä ja 5.3. 380 miestä. Vastaavasti on merkitty 5.3. lähteneen rintamalle 400 miestä VIII pataljoonasta ja 13.3. 309 miestä IX pataljoonasta. Määränpäätä nämä raportit eivät kuitenkaan ker-
ro.⁵⁵

Pietarin sotilaspiirin toimista on selkeät lähteet. Käytettävissä näyttää olleen lähinnä Saksan vastaiselta rintamalta palaavia osastoja. Sotilaspiiri komensi 15.3. 1. Uralilaisen mallipartisaaniosaston (220 miestä) heti Rautuun. Partisaaniosasto piti Suomen rautatien Poljuostroin asemalla 20.3. yleiskokouksen. Tämä ilmoitti, että osasto oli pieni eikä siitä olisi paljon apua Suomen työläisille, kysehän oli sitä paitsi vain näiden sisäisistä asioista ja meno Suomeen loukkaisi rauhanehtoja. Rajan takana voitaisiin joutua taisteluun saksalaista vakinaista sotaväkeä vastaan, ja sota Saksaa vastaan oli lopetettu. Kieltäytymisen kannalla oli 190 ja sitä vastaan 30. Jeremejev päätti, että alistuvat 30 oli saatettava sotalakien alai-

siksi ja lähetettävä Rautuun Prigorovskin käyttöön. Muut oli riittava aseista ja pidätettävä Uralille lähettämistä odottamaan. Juna suuntasi 22.3. Permiin, ja on toki täysin mahdollista, että uralilaiset olivat siinä kaikki.⁵⁶

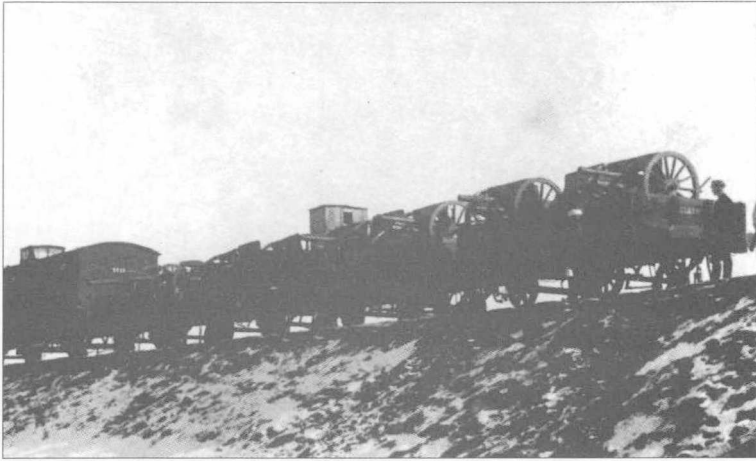
Partisaanihankeeseen epäonnistuttua sai puna-armeijan VIII pataljoonan I osaston päällikkö käskyn olla Raudussa 23.3. klo 12. Nopea rytmi oli liikaa, mutta silti Osasto mukanaan 1. Pioneeri-komppania (yhteensä noin 300 miestä) lähti kohti Rautua 26.3.

Venäläisten punakaartilaisien lisäksi Rautuun lähetettiin muun muassa 25.3. partisaaniosasto "Voltša staja" eli "susilauma" (200 miestä, päällikkö Gavrilov), joka oli toiminut aiemmin Pihkovan suunnalla ja joka luettiin Lesnoissa Moskovan reservirykmentin kasarmilla majaan pitävään puna-armeijan III pataljoonaan. Samana päivänä Rautuun suuntasivat partisaaniosasto "Internationalistov" (80 miestä) sekä kolmen panssariauton osasto. Tämä tai jokin muu osasto on saattanut olla kyseessä, kun valkoisten tiedustelijat raportoivat 28.3., että Grusinaan (Gruzinoon) oli saapunut suuri joukko venäläisiä matruuseja. Kaukasuksen Tuzemnyyn ratsutiedusteluosasto (25 miestä) lähti Suomeen 27.3., mutta nämä ovat voineet toimia esimerkiksi Kannaksen länsiosassa.⁵⁷

Raudun suunta vaati Pietarin sotilaspiiriltä suurempaa aktiivisuutta, kun valkoiset olivat lisänneet painostustaan Raudun asemaa vastaan, ja 25.-26.3. he yrittivät ottaa haltuunsa Raasulin aseman ja hävittivät samalla alueella rautatietä. Jeremejev päätti 25.3. pidätyttää Raasulin aseman komendantin, koska tämä oli laiminlyönyt rautatiesillan vartiointin, niin että valkokaartilaiset olivat päässeet sen räjäyttämään. Hän lähetti pioneeriryksikön siltaa korjaamaan.

Maalis-huhtikuun vaihteessa Raudun rintaman taisteluita johti henkilökohtaisesti Jeremejev. Pietarin sotilaspiiri, jonka päällikkö hän oli ollut, oli liitetty Jaroslavin sotilaspiiriin. Jeremejev lupasi vielä noin 30.3. myös Suomen pohjoiselle rintamalle, Tampereen taisteluun, 2 000 venäläistä vapaaehtoista, mutta asia jäi sikseen, kun Raudun taistelu vaati venäläisten kaikki liikenevät voimat.

Jeremejev saapui Pietarista Raasuliin 1.4. ja hän raportoi 5.4. Raudun taistelusta. Juuri 1.4. valkoisten saartorengas sulkeutui Raudun aseman ympärillä. Sinne tulossa ollut venäläisten huoltajuna joutui 3.4. piirittäjien saaliiksi. Venäläiset ja suomalaiset punaiset joutuivat 5.4. luopumaan asemistaan ja murtautumaan to-

Valkoisten valtaamaa tykkikalustoa Raudussa 5.4.1918. Kuva: Sotamuseo.

Captured Russian field guns at Rautu in April 1918.

dellisen kujanjuoksun läpi Venäjän puolelle. Tappiot olivat murskaavat: yli 400 kaatunutta ja 600–700 vankia. Raasulikin joutui 7.4. valkoisten käsiin.

Raudusta tunkeutui Jeremejevin raportin mukaan pois 450 miestä. Tappioiksi hän laski 700–1 400 miestä. Venäläisten käsityksen mukaan Raudussa oli 29.3. ollut 2 000 miestä, mikä voidaan päätellä heidän huoltolaskelmastaan. Pietariin saapui huhtikuun alkupuolella pieninä ryhminä Raudusta pelastautuneita puna-armeijalaisia. Ongelmia tuotti se, että ei oikein tiedetty, pitikö heitä tutkia karkureina vai kiitellä sankareina.⁵⁸

Raudun taistelujen tauottua venäläiset joukot eivät enää kokonaisuuksina osallistuneet taisteluihin Kannaksella. Rajalle koottiin huomattava määrä sotaväkeä. Huhtikuun puolivälissä oli Lempäälässä esikuntaansa pitävällä "Karjalan rintamalla" käytössään noin 750 miestä, 29 konekivääriä ja kahdeksan taisteluhautatykkiä. Kuukautta myöhemmin (18.5.) Kannaksella eli Karjalan kaistalla oli 4 666 miestä, joista 3 341 oli jalkaväkeä ("pistintä") ja 185 ratsuväkeä ("sapelia"). Lisäksi Inon linnoituksen puolustukseen siir-

rettiin huhtikuun lopulla Pietarin alueelta joukkoja, muun muassa 6. Lättiläinen Tukkumin rykmentti. Yhteensä oli siellä puna-armeijalaisia toukokuun puolivälissä, kun venäläiset sieltäkin poistuivat omalle alueelleen, 1 425 miestä.⁵⁹

Toiminnan kokonaiskuva

Vapaussodan syttyminen Suomessa aiheutti Neuvosto-Venäjän hallitukselle kylmiä väreitä. Maailmanvallankumouksen kehto, Venäjän pääkaupunki Pietari, oli melkein taistelualueella. Sen puolustuksen pääasema oli luoteissuunnalla Viipurin seudulla, ja valkokaartilaiset olivat uhkaavan lähellä Pietarin–Viipurin–Helsingin tärkeää rautatielinjaa. Kansankomissaarien neuvosto ja näkyvimpänä sota-asiaain kansankomissaari Podvoiski vaativat Suomen tilanteen ratkaisemista pian, ennen kuin ulkopuoliset ehtisivät puuttua asiaan. Siksi Suomeen oli nopeasti siirrettävä venäläisestä punakaartista ja sotaväestä tulivoimaisia "partisaaniosastoja". Pietarin sotilaspiirin operatiivisessa osastossa helmikuun toimintakertomus otsikoitiin "taistelu vastavallankumouksellista nousua vastaan Suomessa".

Neuvostotutkimuksessa on laskettu, että Karjalan kannaksen taisteluihin osallistui sodan mittaan noin 5 000 pietarilaista punakaartilasta. Pietarin Viipurin- ja Siestarjoen-rajonit lähettivät joukosta 3/5 (eli 3 000), Moskova–Zastavski-rajoni yli 1/5 (noin 1 100) ja Petrogradin, Pietarhovin ja Ohtan rajonit yhdessä noin 1/5 (noin 900). Tilastomatematisesti saadun kokonaisluvun suuruus lienee hieman liioitteleva.⁶⁰ Pietarista tuotuja vanhan armeijan osastoja oli Suomessa vajaat 1 500 miestä ja uuden puna-armeijan osastoja noin 2 000 miestä. Osittain samat henkilöt kyllä saattoivat olla mukana kahdessa tai kolmessakin ryhmässä. Voitaneen arvioida, että Pietarista tulleita venäläisiä punakaartilaisia ja sotilaita oli Suomen puolen taisteluissa noin 6 500–8 000 miestä. Pietarin puolustuksesta vastuussa olevat sotilaspiirin päällikkö Jeremejev ja punakaartin pääesikunta yrittivät parhaansa mukaan lähettää sotakokemusta saaneita miehiä Suomeen. Lähteneiden määrä jäi kuitenkin huomattavasti pienemmäksi kuin matkalle määrättyjen. Tulivoimaa – konekiväärejä, tykkeitä, panssariautoja ja panssarijuna – vietiin Suomeen riittämiin.

Itä-Suomeen tulleet venäläiset joukot olivat Venäjän punakaartin asettaman kenttäesikunnan alaisia, mutta tältä näyttää puuttuneen kyky johtaa eikä sillä ollut vaikutusvaltaa Suomen punakaartiin. Sotatoimien yleissuunnittelussa ja käskytyksessä venäläiset olivat alkuvaiheessa ilmeisen aktiivisesti mukana. Juuri venäläisten johdolla syntyivät ensimmäiset rintamat pohjoisesta etelään johtavien rautateiden kohdalle, muun muassa Mäntyharjulla, Kavantsaaren ja Antrean välillä ja Raudussa, sekä lännempänä Vilpulaissa.

Nopeilla iskuilla venäläiset saavuttivat menestystä, mutta he olivat huollon suhteen ilmeisesti vaativampia kuin suomalaiset kansasotijansa. Viimeistään kahden viikon rintamalla olon jälkeen he matkasivat kotiin, lomalle tai pysyvästi. Usein matka jäi lyhyemmäksi, kuten siperialaisten tarkk'ampujien matka Noskualle. Lähtöön vaikutti myös toivo kotiuttamisesta ja toisaalta myös se, että vallankumouksen koettiin olevan uhatumman Saksan suunnalta ja sisältäpäin.

Venäjän ja Saksan 3.3. solmiman Brestin rauhan säännösten mukaan venäläisten sotilaiden ja punakaartilaiden olisi tullut poistua Suomesta välittömästi. Kun lisäksi valkokaartilaiset tunsivat vihaa aikaisemman miehitysarmeijan sotilaita kohtaan, Suomeen jääneet venäläissotilaat eräin seuduin ja varsinkin itäisessä Suomessa julistettiin lain ulkopuolella oleviksi. Vangitun neuvostosotilaan kohtalo oli monissa tapauksissa tulla teloitetuksi.⁶¹

Pietarista lähetetyt joukot onnistuivat tammi-helmikuun vaihteessa 1918 terästäämään Suomen punaisten rintaman ja estämään Helsingin-Pietarin yhteyksien katkaisemisen, mutta eivät onnistuneet saamaan valkoisten joukkoja vetäytymään. Näin pietarilaisten merkitykseksi jäi sodan venyttäminen.

Lähdeviitteet

1. Ohto Manninen, Sodanjohto ja strategia (teoksessa Itsenäistymisen vuodet 1917–1920, Helsinki 1993) s. 48–51. – Venäläisistä joukoista Suomessa ja tapausten taustasta vrt. erityisesti Jussi T. Lappalainen, Punakaartin sota 1–2 (Helsinki 1981) ja Aatos Tanskanen, Venäläiset Suomen sisällissodassa vuonna 1918 (Acta Universitatis Tamperensis A 91, Tampere 1978). – Huom. päivämäärät tässä artikkelissa ovat uuden ajanlaskun mukaisia.
2. Venäjän sota-arkisto (RGVA), Pietarin sotilaspiiri (Fondi 25888) opis 3

- delo 11 s. 53, 68, 101, 169, 180.
3. Manninen 1993 s. 51. Sotahistoriallinen keskusarkisto (TsGVIA), Moskova, 42. armeijakunta (Fondi 2262) opis 1 delo 865 s. 109, 307.
 4. TsGVIA F. 2262 opis 1 delo 865, passim s. 100...321 (42.AK:n tilanne-
raportit).
 5. TsGVIA F. 2262 opis 1 delo 865 s. 292 (42.AK:n sotakontrolliosaston
päällikkö 4.2.).
 6. TsGVIA F. 2262 opis 1 delo 865 (Nadežnyi 29.1.); Sampo Ahto, Sota-
retkillä (teoksessa Itsenäistymisen vuodet 1917–1920, 2 (Helsinki 1993)
s. 206.
 7. RGVA Kansankomissaarien neuvoston sota-asiain kanslia (F.1) opis 2
delo 2 s. 1 (Nadežnyi 30.1.), s. 6v (Podvoiski). – Nadežnyi kävi 31.1.
Pietarissa Smolnassa (RGVA F. 1 opis 2 delo 2 s. 1).
 8. RGVA F. 1 opis 1 delo 140 (vahvuus 22.1.1918).
 9. RGVA F. 25888 opis 3 delo 11 s. 3, 56.
 10. RGVA F. 25888 opis 3 delo 11 s. 5–54, F. 1 opis 2 delo 2 s. 22, TsGVIA
F. 2262 opis 1 delo 865 s. 417.
 11. RGVA F. 25888 opis 3 delo 31 s. 82–83, TsGVIA F. 2262 opis 1 delo
865 (Fomin 15.2.), Kansallisarkiston (KA) Vapaussodan arkisto (Vap-
SA) 34, kenttäesik. kirjeet 28.2.
 12. RGVA F. 25888 opis 3 delo 11 s. 5–54, 67–85, 119, 133–134, 191.
 13. RGVA F. 25888 opis 3 delo 11 s. 123.
 14. RGVA F. 25888 opis 3 delo 11 esim. s. 9, 38, TsGVIA F. 1344 opis 3
delo 2406 s. 11 (Pietarin piirin komissaari Sindejev 1.2. piiri-intenden-
tille), 29.
 15. Poikkeustilaiselukunta mainitaan mm. 17.1. vrt. Baltijskie morjaki v bor-
be za vlast sovetov, Nojabr 1917 – dekabr 1918 (Leningrad 1968), s.
69–70. Venäjän uusimman ajan historian dokumenttien säilytys- ja tut-
kimuskeskus (RTsHIDNI), Jeremejevin kokoelma (F. 131) opis 1 delo
12 nro 1.
 16. VapSA 34, kenttäesikunnan kirje no 50; TsGVIA F. 2262 opis 1 delo
865 s. 404. RGVA F. 25888 opis 3 delo 31 s. 47; KA, Valtiorikosoikeuk-
sien syyttäjistön arkisto (VROSyA) 10, yleisesik. ptk. 5.3., VROSyA
Ca12, operatiivinen kollegio 24.1.1918, Venäjän valtionarkisto (GARF),
Suomen selvityskomissio (F. r-3978) opis 1 delo 1 s. 127–128 (42.AK:n
armeijakomitea 26.1./8.2.1918).
 17. TsGVIA F. 2262 opis 8 delo 28 s. 614; VapSA 34 kenttäesik. kirjeen-
vaihto, VapSA 39 (luettelo oper. staabin jäsenistä).
 18. GARF F. r-3978 opis 1 delo 1 s. 582 (28.3.).
 19. VapSA 34 nrot 38 ja 135.
 20. VapSA 29aa (prikaz n:o 1, 17.2.1918).
 21. RGVA F. 25888 opis 3 delo 11 s. 158, 160, 167; VapSA 34, kenttäesik.
kirjeet 12.2.–20.2.
 22. Viipurin–Moskovan–Rozdestvenskin rajonin pk:n yhd. osaston kk-ko-
mennuskunta sai 20.2. käskyn lähteä Suomeen Vladimirovin joukkoon.
RGVA F. 25888 opis 3 delo 31 s. 84–89.
 23. RGVA Puna-armeijan Viipurin operatiivinen esikunta (F. 34208) opis
1 del 1–2.
 24. VapSA 34a (Vladimirovin kirje 22.1./4.2.), VapSA 39 (Viipurin piiriesik.
todistus 1.2.1918 "Vlatimiroffille" ja kirje 13.2. varusväen esikunnalle);
SArk Päämajan ark. 23 s. 6533–6536 (förtroendeman P.K. 24.2.).
 25. VapSA 34 kenttäesikunnan kirjeenvaihtoa. SArk Päämajan ark. 23 s.

- 6533–6536, förtroendeman P.K. 24.2. – Muun muassa eräs Kolpinon rajonin punakaartilainen kaatui vielä 4.3.
26. V. Hägglund, Sodan puhkeaminen ja rintaman muodostuminen Karjalassa. Suomen vapaussota II (Jyväskylä 1922) s. 449–450, 456–459; Ahto 1993 s. 253–257.
 27. VapSA 29aa (prikaz n:o 1); VapSA 34 (kirjeenvaihto 23.–27.2.).
 28. RGVA F. 25888 opis 3 delo 11 s. 145, 148, 154, delo 31 s. 47; TsGVIA F. 1344 opis 3 delo 2406 s. 40–43; K. I. Karttunen, Sodan puhkeaminen ja ensimmäinen vaihe Savossa (teoksessa Suomen vapaussota II, Jyväskylä 1922) s. 475–487.
 29. RGVA F. 25888 opis 3 delo 31 s. 84–85; VapSA 34 kenttäesik. kirjeet no 37, 45.
 30. VapSA 34, kenttäesik. kirje no 46; RGVA F. 25888 opis 3 delo 44 s. 3 (Fominin raportit 14.2. ja 17.2.); VROSyA Ca 10a (Kolninin valtakirja).
 31. RGVA F. 25888 opis 3 delo 31 s. 47; VapSA 29aa (prikaz n:o 1); TsGVIA F. 2262 opis 1 delo 865 s. 452–453 (Nadežnyi 19.2.).
 32. TsGVIA F. 1344 opis 3 delo 2406 s. 25, 29; RGVA F. 25888 opis 3 delo 11 s. 12; VapSA 34, kenttäesik. kirje n:o 45.
 33. Velikaja oktjabskaja sotsialistitšeskaja revoljutsija (VOSR). Hronika sobytij 11.1.–5.3.1918 g (Moskva 1986), s. 193, 205–206, 226; TsGVIA F. 2262 opis 10 delo 2 s. 52.
 34. M. O. Malyšev, Oborona Petrograda i izgnanie nemetskih okkupantov s severo-zapada v 1918 godu. 1 (Leningrad 1974) s. 68; VapSA 34, kenttäesik. kirjeet 19, 22, 35.
 35. VapSA 34, kenttäesik. kirjeet n:o 14 (12.2.) ja 36. VapSA 34, kenttäesik. kirjeet 12.2.–20.2.
 36. RGVA F. 25888 opis 3 delo 31 s. 84–91.
 37. RGVA F. 25888 opis 3 delo 11 s. 179, delo 31 s. 72, 84–88.
 38. RGVA F. 1 opis 1 delo 140 (garnisonin vahvuus 14.2.).
 39. RGVA F. 25888 opis 3 delo 31 s. 1, 84–91, delo 44 s. 12; VapSA 34, kenttäesik. kirjeet 12.2.–20.2.
 40. Hägglund (Suomen vapaussota II), s. 459; Ahto s. 258; RGVA F. 25888 opis 3 delo 44 s. 12; TsGVIA F. 2262 opis 1 delo 865 s. 453.
 41. RGVA F. 25888 opis 3 delo 31 s. 84–91; VROSyA Aâ 466 (palkkalistoja).
 42. RGVA Korkein sotaneuvosto (F. 3) opis 1 delo 86 s. 1; VOSR hronika sobytij s. 324, 355; Direktivy komandovanija frontov Krasny Armii. I (Moskva 1971) s. 58–59.
 43. Direktivy I s. 51; TsGVIA F. 2262 opis 1 delo 865 s. 452–453, 466–467.
 44. RGVA F. 25888 opis 3 delo 44 s. 12.
 45. RGVA F. 25888 opis 3 delo 12 s. 4.
 46. VapSA 34, kenttäesik. kirjeet no 200 (25.2.), 214 (26.2.); RGVA Puna-kaartin Viipurin operatiivinen esikunta (F. 34208) opis 1 delo 1 s. 48.
 47. RGVA F. 25888 opis 3 delo 31 s. 84–90; KA Donnerin sukuarkisto C3:5f (Raudun palkkaluettelo); Ahto s. 275–276; Finlands Frihetskrig 1918 IV (Helsingfors 1923) s. 453–455.
 48. Siestarjokelaisten saapumispäiväksi ilmoitettiin eri lähteissä 26.2., 27.2. ja 28.2.
 49. RGVA F. 25888 opis 3 delo 36 s. 2 (komissaari Kotsinin raportti 4.3.), F. 3 opus 1 delo 87 s. 141 (Akulovin raportti); Malyšev 1974 s. 68; Hägglund, Karjalan rintama 23.II–15.III. Suomen vapaussota IV (Jyväskylä 1924) s. 349–353.
 50. RGVA F. 25888 opis 3 delo 36 s. 6–7.

51. Ohto Manninen, Venäläisten joukkojen johto Suomessa 1918 (teoksessa Suomi, itä ja länsi, Juva 1991) s. 103, 114, 119. TsGVIA F. 2262 opis 1 delo 526 s. 78 (Korkein sotaneuvosto 8.3.); RGVA F. 1 opis 4 delo 37 s. 8 (Nadežnyin muistio 10.3.); Malyšev 1974 s. 68.
52. VapSA 34, kenttäesik. kirjeet 6.3.–26.3. Donnerin sukuark. C3:5f (Raudun palkkaluettelo).
53. RGVA F. 25888 opis 3 delo 36 s. 2 (Kotsinin raportti), Yleisvenäläinen kollegio puna-armeijan organisointia ja muodostamista varten (F. 2) opis 1 delo 71 s. 33.
54. RTsHIDNI F. 131 opis 1 delo 12 s. 11–12; Donnerin kok. C3:5f, Raudun palkkaluettelo.
55. RGVA F. 2 opis 1 delo 71 s. 29.
56. RTsHIDNI F. 131 opis 1 delo 14; RGVA F. 25888 opis 3 delo 12 s. 29.
57. RGVA F. 25888 opis 3 delo 36 s. 6–7, delo 45 s. 3–4.
58. RGVA F. 25888 opis 3 delo 36 s. 2, 6–7, delo 46 s. 8–12, delo 12 s. 46; RTsHIDNI F. 131 opis 1 del 16 ja 17; G. V. Bulatskij, K. S. Jeremejev, revoljutsioner, publiksist (Minsk 1976).
59. Direktivy komandovanija frontov I (1971) s. 21; Baltijskie morjaki v borbe za vlast sovetov. Nojabr 1917 – dekabr 1918 (Leningrad 1968), s. 158–160 (Artamonovin raportti 15.5.1918).
60. V. I. Startsev, Otšerki po istorii Petrogradskoj krasnoj gvardii i rabotšei militsii (Moskva–Leningrad 1965), s. 277.
61. Jaakko Paavolainen, Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918, 2. 'Valkoinen terrori' (Helsinki 1967) s. 124–139.

Summary

RUSSIAN TROOPS FROM PETROGRAD IN THE FINNISH WAR OF INDEPENDENCE IN 1918

The outbreak of the Finnish War of Independence in January 1918 gave the Soviet government a cold shudder. The cradle of world revolution, the Russian capital Petrograd, was nearly in the combat zone. The main line of its defence in the north west was in the Vyborg area, inside newly-independent Finland, and the Finnish government forces, the White Guards, were menacingly close to the vitally important railway line between Petrograd and Helsinki. The Soviet of People's Commissars and, most prominently, the people's commissar for military affairs, Comrade Podvoisky, demanded that the crisis in Finland should be resolved effectively, before any outsiders could have time to intervene.

That is why they transferred quickly Russian so-called partisan detachments with effective firepower from the Red Guards and the military. In the February activity report of the Operations Section of the Petrograd Military District staff this operation had the heading, 'The fight against the counter-revolutionary uprising in Finland'.

In research dating from the Soviet period it was calculated that in the battle area of the Karelian Isthmus there fought during this war about 5,000 Red Guardsmen from the Petrograd area. The Vyborg and Sestroretsk rayon staffs in the Petrograd area sent about three-fifths of these (or 3,000 men), the Moskva-Zastavsky rayon over one-fifth (c. 1,100) and the Petrograd, Peterhof and Okhta rayons together about one-fifth (or 900 men). This statistically-estimated figure may be a little exaggerated. From the old (imperial) army units from Petrograd there fought in Finland somewhat less than 1,500 men and from the new Red Army units c. 2,000 men. Some people could, of course, be in two or three of the categories mentioned here. It can be estimated that some 6,500 to 8,000 Russian Red Guardsmen and soldiers from Petrograd had participated in the battles inside Finland. As a comparison, only about 10,000 soldiers and sailors of the Russian troops stationed in Finland at the beginning of the war got involved, at one time or another, in these battles.

The persons responsible for the defence of Petrograd, the Commander of the Military District, Comrade Yeremeyev and the Headquarters of the Red Guards, tried to the best of their abilities to send experienced soldiers to Finland. The number of those who left for the Finnish war remained, however, appreciably smaller than that of those who had been ordered to do so. Plenty of firepower – machine guns, artillery, armoured cars and armoured trains – was sent to Finland from Petrograd with these expeditions.

The Russian troops brought into Finland were put under the command of a Russian operational field staff nominated by the Russian Red Guards but this staff seems to have lacked the ability to lead and influence the inexperienced Finnish Red Guards. In general operational planning the Russians were more active than the leaders of the Finnish Red Guards during the initial phase of the war. It was just under the guidance of the Russians that the first combat zones sprang up on the north-south railways, i.e. in Mäntyharju, between Kavantsaari and Antrea and in Rautu, and further west in Vilppula.

With rapid blows the Russians gained initial success but they seem to have been more demanding regarding conditions than their Finnish comrades-in-arms. At the latest after two weeks at the front they travelled home for leave or for good. Often their journey was even shorter as was that of the Siberian Red sharpshooters – only five days. The reason for their departure was the hope of imminent peace and of discharge from the army. On the other hand, as they said, the revolution was in more danger from Germany and from within Russia than from Finland.

According to the Russian-German peace treaty of 3 March at Brest-Litovsk, the Russian soldiers and Red Guardsmen had to leave Finland immediately. This was not done as effectively as the

Finnish White government had wished. In addition the White Guard had a feeling of anger towards the soldiers of the former army of occupation and of the revolution. That is why in some parts of Finland, and especially in the eastern part, those Russian soldiers remaining in Finland were declared to be outlaws. The fate of a captured Soviet soldier was in many cases execution.

The troops sent from Petrograd succeeded in January and February 1918 in stiffening the revolutionary front in Finland and in preventing the breaking of communications between Helsinki and Petrograd but they did not succeed in making the White troops withdraw. Thus their significance in the long run was only the prolongation of the war.

Translation by the author

Matti Lackman*

PUNASSISIT SUKSILLA

Punaisten sissitaktiikka Neuvosto-Karjalan kapinan kukistamisessa 1921–1922

Johdannoksi

Neuvosto-Karjalan sotatapahtumista 1921–1922 on käytetty eri nimiä sen mukaan, kuka niistä on puhunut tai kirjoittanut. Tapahdumiin osallistuneet suomalaiset ja kansallinen historiankirjoituskin ovat puhuneet "kansannoususta". Tulkinnan mukaan karjalaiset nousivat itsenäisesti bolševikkivaltaa vastaan. Suomalaiset riensivät heimoeljiensä pyynnöstä auttamaan heitä melkeinpä ilman minkäänlaisia omia tavoitteita tai taka-ajatuksia.¹

Vastaavasti suomalaiset kommunistit, 1920-luvun alun neuvostojärjestelmä ja myöhempi neuvostohistoriankirjoituskin ovat puhuneet "bandiittikapinasta", jonka mukaan karjalaiset "kulakit" manipuloitiin Suomesta käsin nousemaan neuvostojärjestelmää vastaan. Hanketta tukivat voimakkaasti muun muassa suomalaiset puutavarakapitalistit ja seikkailupolitiikan kannattajat, joiden silmissä kiilsivät Karjalan metsistä ja muista luonnonrikkauksista saatavat voitot. Kaiken taustalla nähtiin vielä lännen kapitalistimaat.²

Keijo Korhonen ja *Stacy Churchill* ovat käyttäneet sodasta nimitystä Itä-Karjalan kapina. Tulkinnan mukaan paikallinen väestö nousi vastustamaan alueen poliittista järjestelmää, jossa oli kieltä-

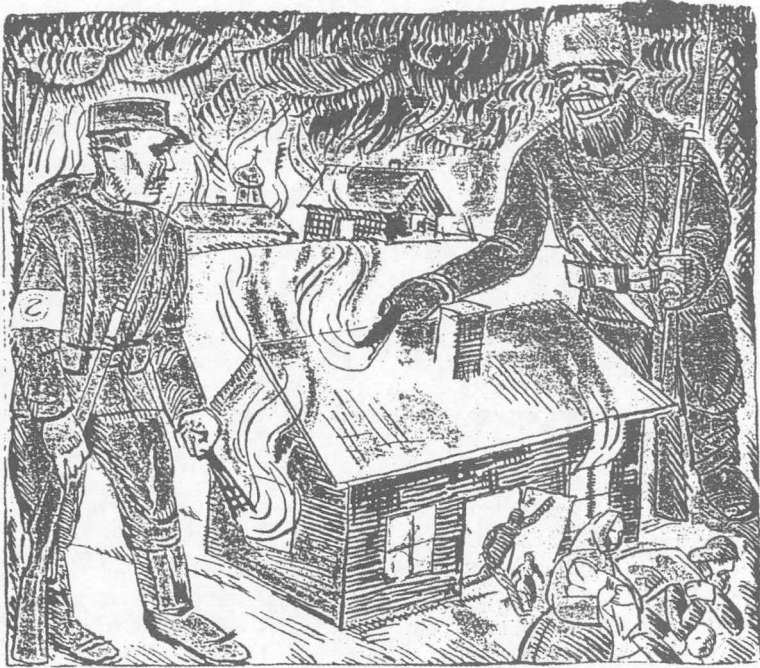
* (s. 1948) filosofian tohtori, dosentti Oulun ja Joensuun yliopistoissa. Julkaissut muun muassa tutkimukset: Taistelu talonpojasta. Suomen Kommunistisen Puolueen suhde talonpoikauskysymykseen ja talonpoikaissiikkeisiin 1918–1939 (1985), Jahvetti Moilanen – läskikapinan johtaja. Poliittinen elämäkerta (1993), Jääkärimuistelmia (1994), Etsivä Keskuspoliisi 1919–1937 (1994) ja Samarbete för revolution. Kommunisternas hemliga verksamhet i Tornedalen 1918–1939 (1997).

mättä paljon epäkohtia. Siten nousu oli ymmärrettävä. Se oli kapina neuvostojärjestelmän näkökulmasta katsottuna. Hanketta tuettiin Suomesta. Ei ole täysin kuitenkaan selvitetty, mikä oli suomalaisten osuus kapinoinnin aloittamisessa. Itä-Karjalaan tunkeutuneita suomalaisia rahoittaneiden piirin motiiveihin lienee sekoittunut myös taloudellisia tavoitteita, joskin niiden selvittäminen tyhjentävästi vaatisi tarkempaa tutkimusta.³

Kapina alkoi vuoden 1921 syksyllä. Neuvostohallituksen näkökulmasta katsottuna se tapahtui hankalaan aikaan. Muuallakin Neuvosto-Venäjänsä rajoilla oli rauhatonta: Bessarabian ja Ukrainan rajalla oli kahakoita, Buharassa ja Siperiassa taisteltiin. Nyt alkoivat lisäksi Itä-Karjalan levottomuudet. Liikkeellä olijoilla olikin menestystä. Kun Uhtua joutui kapinallisille, neuvostohallitus esitti Suomelle nootin, jossa osoitettiin syyttävällä sormella. Nootin sävy oli vielä suhteellisen asiallinen. Ulkoministeri N. Tšitšerinin mukaan suomalaisten tukemat "bandiittijoukot" olivat kuitenkin aiheuttaneet vakavaa levottomuutta Karjalan Työkansan kommuunin pohjoisosissa.⁴

Punaisia rajavartiojoukkoja on arveltu alun perin olleen Suomen vastaisella rajaseudulla vain noin 700 miestä. Tosin Karjalan piirin sotajoukkojen komentaja A. Sedjakin esitti vuonna 1937 tätäkin alemman luvun: "Tosiasiallisesti meidän rajamme Suomea vastaan oli aivan avoinna, sillä tällä rajalla, jonka pituus oli miltei 2 000 kilometriä, oli rajavartiolaisia korkeintaan 500 henkeä." Joukot oli sijoitettu monisatakilometriselle rajaseudulle, joten niiden merkitys oli vähäinen. Neuvostovalta ei ollut alueella muutenkaan vielä kovin vahva. Olihan sen rakentaminen oikeastaan vasta alullaan. Lisäksi kapinan alkuhetkellä oli käynnissä joukkojen vaihto; osa miehistä vapautui palveluksesta ja heidän tilalleen astui uusia. Siten joukot eivät olleet parhaassa mahdollisessa iskukunnossa. Tämänkin vuoksi kapinallisten hyvä alkumenestys oli mahdollinen.⁵

Yllätys oli melko täydellinen. Kapinaliikkeen puhkeamista ei osattu ilmeisestikään odottaa mitenkään, vaikka alueella oli sodittu vuodesta 1918. Sekin takasi omalta osaltaan metsäsissien ja heidän avukseen rientäneiden suomalaisten vapaaehtoisjoukkojen menestymisen sodan alkuvaiheessa. Heidän onnistui vallata pian suuri osa Karjalan kommuunin pohjoisista ja keskisistä volosteista. Sissien pääjoukko eteni Ukki Väinämöisen johdolla Kiimasjärvelle, josta tuli heidän hallinnollinen ja sotilaallinen keskuksensa. Heidän

„Pro Carelia”

• 11

karjalaisten asema kansannousuissa.

Sosiaalidemokraattien Kurikan piirroksessa annettiin ymmärtää, miten Itä-Karjalan sodasta kärsivät etupäässä naiset, lapset ja vanhukset – ylipäänsä siviiliväestö. Molemmat taistelevat osapuolet olivat siihen syyppäitä. Kuva: Kurikka 2/1922.

This drawing in the Social Democrat journal Kurikka implies how chiefly women, children and the elderly – the civilian population generally – suffered from the war in Eastern Karelia. Both sides were guilty of this.

joukkonsa tunkeutuivat linjaa Kokkosalmi–Tunkua–Paatene ja saavuttivat lopulta Porajärven, joka sijaitsee noin 90 kilometriä pohjoiseen Karhumäen asemalta (*kartta 1*).⁶

Koska kapinaliike menestyi hyvin, eikä poliittisilla uhkailuilla ollut suurtakaan merkitystä, puna-armeija puuttui peliin. Sotasiain kansankomissaari L. Trotski käski 28.XI.1921 Pietarin sotilaspiirin sotaneuvostoa ryhtymään "valkokarjalaisten bandiittien" nopeaan ja perusteelliseen likvidointiin. Puna-armeijan keskitys oli valmis joulukuun loppuun mennessä. Alueelle marssitettiin noin 13 000 miestä, joiden uskottiin riittävän rauhoittamaan tilanne ja tuhoamaan niskuroijat.⁷

Taulukko 1

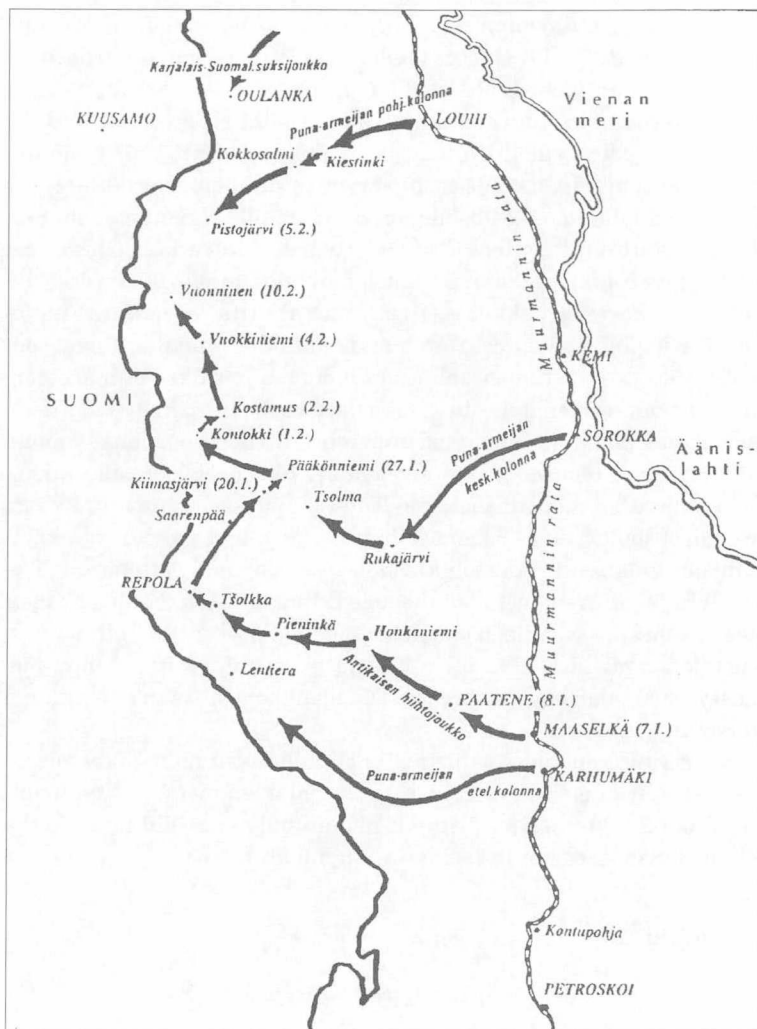
Puna-armeijan keskitykset Itä-Karjalan sotänäyttämölle

<i>Mistä</i>	<i>Mihin</i>	<i>Mitkä joukot</i>
Louhesta	Kiestinkiin ja Kokkosalmelle päin	30. Prikaatin kaksi rykmenttiä
Sorokasta	Rukajärvelle päin	29. Prikaatin kaksi rykmenttiä
Karhumäestä	Porajärvelle päin	90. Rykmentti ja 11. Opetuskaaderirykmentti

Joulukuun puolivälissä perustettiin Karjalan piirin sotajoukkojen esikunta. Sotänäyttämölle lähetettävien joukkojen komentajaksi määrättiin A. Sedjakin. Vaikka toisin luultiin, hänen tehtävänsä ei ollut kuitenkaan mitenkään helppo.⁸

Keskitykset pantiin toimeen Muurmannin rataa hyväksi käyttäen. Jo marraskuun loppupuolella Leningradista saapuivat 11. ja 56. Divisioonan tiedustelukomennuskunnat, 127. Prikaatin koulu, 379. Rykmentin koulu ja 56. Divisioonan keräilykomppania. Näissä joukoissa oli yhteensä 1 405 miestä ja 25 konekivääriä. Joukoista muodostettiin neljä erillistä pientä taisteluosastoa.⁹

Kun joukkoja saapui myöhemmin lisää, ne keskitettiin seuraavasti: Louhesta lähti etenemään Kiestinkiä ja Kokkosalmea kohden puna-armeijan pohjoinen kolonna (30. Prikaatin kaksi rykmenttiä), Sorokasta Rukajärvelle päin keskinen kolonna (29. Prikaatin kaksi

Kartta 1

Itä-Karjalan operaatioalue. Lähde: Lackman 1994.

The area of operations in Eastern Karelia.

rykmenttiä) ja Karhumäestä Porajärvelle päin eteläinen kolonna (90. Rykmentti ja 11. Opetuskaaderirykmentti). Nämä muodostivat puna-armeijan pääjoukot (*kartta 1 ja taulukko 1*).¹⁰

Ajatuksena oli Muurmannin rataan ja siltä erkanevaan tiestöön tukeutuen edetä vihollista päin ja tuhota se. Tietyllä lailla suunnitelma oli suoraviivaisuudessaan varsin tyyppillinen suurvalta-armeijalle ja vallankumoukselliselle puna-armeijalle. Hyvin pian suunnitelma osoittautui kuitenkin mahdottomaksi toteuttaa. Olosuhteet olivat aivan liian vaikeat. Jalkaväen 'manöveeraus' oli syvässä lumessa ja kovassa pakkasessa erittäin raskasta ja vaikeaa, tietömillä taipaleilla se oli osittain mahdotontakin. Muualta tuodut joukot eivät olleet tottuneet ankaraan luontoon ja vaikeaan maastoon. Monet puna-armeijalaisista eivät olleet koskaan nähneetkään suksia. Punakomentaja Simo Susi muisteli syntyneitä ongelmia vuonna 1937 näin: "Punaiset joukot eivät olleet tottuneet käymään taisteluja suljetussa metsämaastossa. Talvi oli runsasluminen ja kylmä. Punaiset joukot eivät osanneet hiihtää, ne olivat pakotettuja käyttämään kulkuteitä. Kiertoliikkeiden teko kävi mahdottomaksi. Tiedustelu ja yhteyspalvelus jäi heikoksi. Punaiset joukot olivat ainassa vaarassa vihollisen suksipartioiden yllätyksille." Kaikilla vastustajan riveissä olleilla oli sukset ja hyvä hiihtotaito. Niinpä menestys suomalaisia ja karjalaisia suksijoukkoja vastaan ei ollutkaan toivotun kaltainen.¹¹

Sedjakinin mukaan vastustajalla oli kaikkiaan noin 4 000 miestä aseissa: "Arkangelin rykmentti" ja "karjalainen metsäsissirykmentti". Noin 2 000 miestä näistä oli hänen mukaansa hiihtäjiä, "jotka olivat hyvin varustetut aseilla ja ampumatarpeilla".¹²

Taulukko 2

Kapinallisten vahvuus

<i>Mistä</i>	<i>Määrä</i>	<i>Erityistä huomautettavaa</i>
Suomesta	500 miestä	27 Saksan-jääkäriä
Karjalasta	2 500 miestä	Puutteellinen varustus
Yhteensä	3 000 miestä	Puutteellinen varustus

Tilanne ei ollut ehkä kuitenkaan aivan näin valoisa kapinallisten kannalta. Karjalaisia taistelijoita lienee ollut kaikkiaan vain noin

3 000. Suomesta saapuneita oli noin 500 miestä, joukossa muun muassa 27 Saksan-jääkäriä (*taulukko 2*). Vaikka näiden voimien menestys oli alussa hyvä, se perustui pikemminkin yllätykseen ja puna-armeijan joukkojen vähyyteen sekä saamattomuuteen kuin hyvään varustukseen. Jo varsin pian ilmeni nimittäin kaikenlaisia ongelmia. Hyvistä upseereista oli huutava pula; sellaisia saatiin vasta sitten, kun punaisten voitto oli jo sinetöity. Aseistus oli puutteellinen; kivääreitä ja ammuksia ei ollut jakaa kaikille. Konetuliaseita oli aivan liian vähän. Tykistöä ja viestivälineitä ei ollut lainkaan. Suksia, sopivia talvipukuja ja -kenkiäkin puuttui. Kaikki nämä tekijät vaikeuttivat käyttämästä hyväksi maastoa ja sitä, että joukot kykenivät selviytymään ankarissakin sääoloissa.¹³

Punaisten sissitoiminta käynnistyy

Sissisota ja -joukko ei ole täysin selvä käsite arkipäivän kielenkäytössä. Mikä tai kuka on sissi, mitä on sissitaktiikka ja -sodankäynti, sitä on varsin vaikea muutamalla sanalla luonnehtia. Ensinnäkin termin merkitys on muuttunut vuosien saatossa tuntuvasti. Sisseillä ymmärrettiin 1920-luvulla toisaalta sellaisia taistelijoita, joilla ei ollut varsinaista sotilaskoulutusta, mutta toisaalta myös sellaisia, jotka muodostivat valiojoukon. Heidät oli koulutettu juuri sissitoimintaan.¹⁴

Suomalaiset ja kapinaan nousseet metsäsissit olivat toimineet alusta lähtien hiihtäen, sillä muulla lailla kuin hiihtäen toiminta olikin lähes mahdotonta. Muuta yhteistä heillä ei juuri ollutkaan. Suomalaiset olivat saaneet koulutusta. Useimmilla heistä oli myös sotakokemusta. Karjalaisilta puuttui kumpaakin.

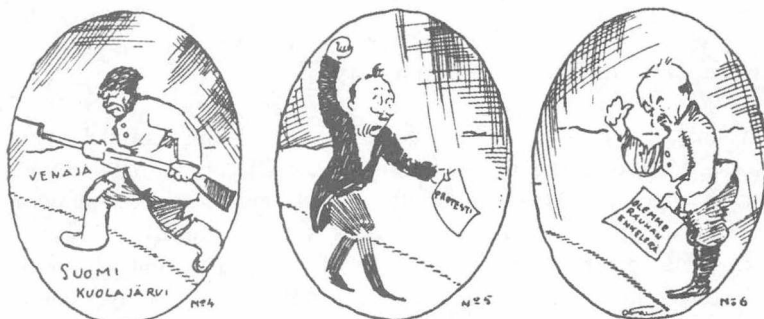
Mutta mikä merkitys hiihtotaidolla, sissitaktiikalla ja -joukoilla oli punaisten sodankäynnille? Suurvallan sotakoneistolle varsin tyypilliseen tapaan puna-armeija yritti aluksi tukahduttaa kapinaliikkeen ylivoimaansa hyväksi käyttäen. Koska pian kuitenkin havaittiin, etteivät operaatiot johtaisi toivottuihin tuloksiin, oli ankarat luonnonolot otettava huomioon ja harkittava paremmin sopivaa taktiikkaa. Puna-armeijan tappiot olivat sitä ennen olleet jo erittäin suuret.¹⁵

Paikalliset bolševikit näkivät jo varsin pian, ettei "bandiitteja" saataisi kuriin muuten kuin erityiskeinoin. Jo joulukuun alussa –

Suomalais-venäläiset suhteet viimeaikaisten kansannousujen valossa.

Kun suomalaiset aktivistit avustivat Karjalan kansannousua.

Kun neuvostoarmeijan sotilaat avustivat Kuolajärven kansannousua.

Syksyn 1921 ja talven 1922 tapahtumat tarjosivat runsaasti purtavaa Suomen lehdistölle. Ohessa Kurikka'n versio siitä, miten suomalaiset aktivistit avustivat ensin "Karjalan kansannousua" ja siitä, miten neuvostoarmeija hiukan myöhemmin "Kuolajärven kansannousua" eli läskikapinaa. Kuva: Kurikka 9/1922.

The events of autumn 1921 and winter 1922 offered plenty of material for the Finnish press to ponder. This is Kurikka's version of how the Soviet army a little later helped the 'Karelian national rising' and of how the Soviet army a little later helped the 'Kuolajärvi national rising' or the bacon rebellion.

siis ennen kuin puna-armeijan keskitykset olivat kunnolla edes alkaneet – lähettivät Knäsön kollektiivin edustajat P. Turunen, P. Huttunen ja O. Suvoroff avunpyynnön Karjalan vallankumousneuvoston puheenjohtajalle Edvard Gyllingille. Tiedusteltuaan, oliko Karjalan toimeenpaneva komitea ryhtynyt riittäviin toimiin "bandiitiliikkeen" hävittämiseksi, he ehdottivat:

"Edellä mainitut näkökohdat huomioon ottaen ehdotamme, että vapaaehtoisista suomalaisista ja karjalaisista muodostettaisiin suksipataljoona, joka aseistettuna kevyesti karpiineilla ja tarpeellisella määrällä varustettu konekivääreillä, sekä lämpimällä vaatetuksella. Tämä olisi sellainen taisteluyksikkö joka voisi nopeasti liikkua suksilla niilläkin seuduilla missä ei eletä. Tällainen joukko olisi tehokas tekiä lahtarien toimintaa likviteerattaessa Karjalassa."¹⁶

Tämän ehdotuksen perusteella muodostettiin pohjoisessa myöhemmin taistellut karjalais-suomalainen suksijoukko (*kartta 1*), johon kuului kuitenkin vain noin 120 miestä. 'Pataljoona' oli jaettu kahteen tarkka-ampujakomppaniaan, konekiväärikomppaniaan ja 12-miehiseen tiedustelujoukkueeseen. Suksijoukko oli varmasti erilainen kuin hiihtotaidottomista kaupunkilaispojista kootut puna-armeijan osastot. Miehet muun muassa ottivat eväikseen eläviä poroja ja koiria, joiden lihasta monet pitivät. Koska suksijoukon lähtö rintamalle myöhästyi pahasti, sillä se pääsi Petroskoista matkaan vasta tammikuun puolivälissä 1922, siitä ei ollut paljoakaan apua hätää kärsiville puna-armeijalaisille. Lopulta se saapui Knäsöön, josta se suuntasi kulkunsa Oulangalle päin ja osallistui sen suunnan taisteluihin. Joukon merkitys kapinan kukistamisessa jäi varsin vähäiseksi.¹⁷

Toivo Vähän mukaan karjalais-suomalainen suksijoukko muodostettiin hyökkäävien osastojen sivustan varmistukseksi ja etujoukoksi. Päälliköt siihen otettiin kansainvälisestä sotakoulusta (punaupseerikoulusta). Hän kutsuu joukkoa "Niemelän pataljoonaksi" sen johtajan mukaan.¹⁸

Mahdollista on, että samoihin aikoihin kun karjalais-suomalaista suksijoukkoa perustettiin, syntyi myös Suomen kommunistisen puolueen (SKP:n) keskuskomitean (KK:n) alaisessa sotilasjärjestössä ajatus lähettää pienehkö osasto suksimiehiä vihollisen selustaan Suomen puolelle järjestämään siellä sissitoimintaa sen varalta, että

Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä syttyisi täysimittainen sota. Periaatteessa tämä oli mahdollista. Sotilasjärjestön johtaja, punakomentaja Eino Rahja, joka kuului Pietarin vallankumoukselliseen sotaneuvostoon vuoden 1922 alusta lähtien, lienee tuntenut varsin tarkoin tällaiset hankkeet.¹⁹

Toimintaa Pohjois-Suomessa oli valmisteltu jo vuoden 1921 syksystä. Pohjois-Suomihan oli ollut potentiaalisena vallankumouksen aloituspaikkana aina vuodesta 1918 lähtien. SKP:n keskuskomitea oli muun muassa varannut vuoden 1921 talousarvioonsa 100 000 markan määrärahan "Lapin tukkimetsissä odotettavissa olevien taistelujen varalle, varusteihin, johtoon ym." SKP:n aikomuksena oli jo silloin järjestää jonkinlainen 'nousu' tukeutuen alueen punaisille myötämieliseen väestöön, tukkityömaiden entisiin punakaartilaisiin ja Muurmannin legioonalaisiin. Aseiden kuljetus alueelle oli aloitettu jo marraskuussa. Toimintaa oli johtanut alusta lähtien Rahjan luottomies Juuso Matero, oikealta nimeltään Frans Johan (Janne) Myyryläinen, joka tunnettiin myös Jahvetti Moilasena.²⁰

Itä-Karjalan kapina muutti kuitenkin asetelmia. Lapissa järjestettävästä toiminnasta alkuperäisessä muodossaan luovuttiin. Sen sijaan alueella päätettiin käynnistää sissitoiminta, joka tukeutuisi työmailta takavarikoitaviin ravinto- ym. varastoihin ja alueen myötämieliseen väestöön. Sillä päätettiin kiinnittää suomalaisten huomio omalle maaperälle; 'kansannousut' olivat myös siellä mahdollisia! Tämä operaatio tunnetaan läskikapinan nimellä.²¹

Sekä karjalais-suomalaisen suksijoukon perustaminen että läskikapinan järjestäminen oli hyvä osoitus siitä, että myös punaiset käyttivät suksi- ja sissitaktiikkaa menestyksellisesti, joskin se oli aluksi puna-armeijan pelkkään voimaan ja materiaaliseen ylivoimaan perustuvan toiminnan varjossa.

Kansainvälisen sotakoulun suksijoukko rintamalle

Jo ennen kuin karjalais-suomalainen suksijoukko muodostettiin ja ajatus Jahvetti Moilasen käynnistämästä toiminnasta Suomen maaperällä kypsyi toteuttamisvaiheeseensa, päätettiin kansainvälisen sotakoulun oppilaista muodostaa vuoden 1922 tammikuun alussa (4.-5.I.1922) hiihtopataljoona, joka siirtyisi mahdollisimman pian rintamalle. Sen tehtävä ei ollut helppo. Kyseltiin, minkälaiset

varusteet miehille tulisi antaa. Tarjolla olleet eivät tyydyttäneet kaikkia. "Suksia ja sauvoja tuotiin paljon, mutta huono valikoima." Ne olivat joko liian paksuja, painavia tai liian pitkiä. Ne olivat tsaarin armeijan vanhaa varastoa, jota oli tilattu vähälukuisille suksijoukoille. Sotakoululaisissa oli kuitenkin hiihdon 'ammattilaisia', jotka tiesivät valistaa, minkälaiset varusteet soveltuisivat parhaiten metsämaastoon. Pitkät ja raskaat kilpasukset, joilla oli voitettu tasangoilla ja jäällä hiihdettäessä, eivät tulleet kysymykseenkään. Minkäänlaisia metallisiteitä ei haluttu, vaan huopatossut ja sinellin sijaan puoliturkki.²²

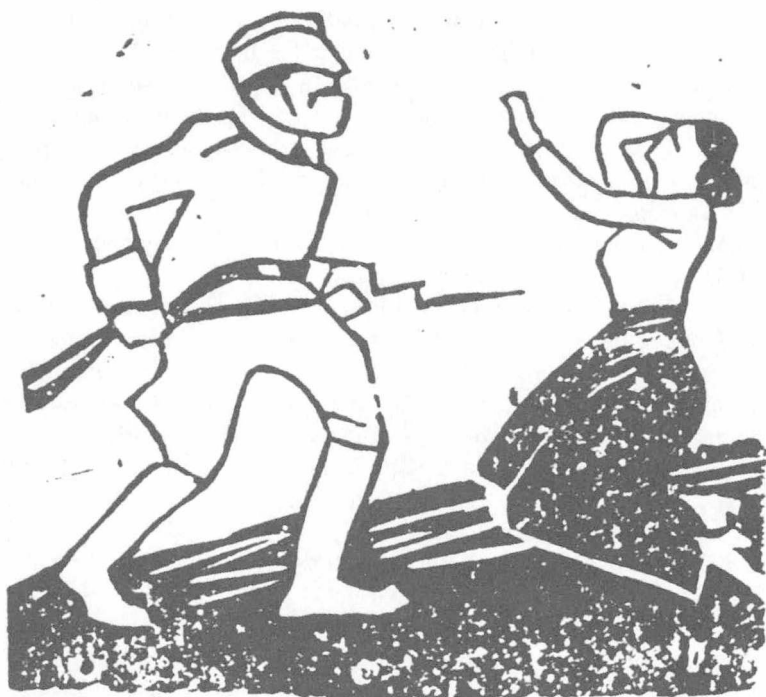
Sotakoululaisilla oli toisin kuin puna-armeijalaisilla ilmeisen hyvät mahdollisuudet tarttua tehtävään, sillä suomalaisina he osasivat kaikki hiihtää ja liikkua metsäisessä maastossa. Sotakoulussa ja suomalaisten kommunistien keskuudessa oli myös kiinnitetty huomiota sissisodankäyntiin ja -taktiikkaan. SKP:n sotilasjärjestö oli julkaissut vuodesta 1918 lähtien pieniä sodankäyntiin liittyviä opaskirjoja. Kyseisenä vuonna oli julkaistu muun muassa kirjanen *Ohjeita sissisodankäynnistä*.²³

Kirjasessa sanottiin: "Sissisodan tarkoitus on vaikeuttaa vihollisen sotaliikkeitä, sen toimintaa yleensä, nimenomaan häiritsemällä sen yhdyslinjoja niihin kuuluvine rautateineen; sähkölennättimeneen, puhelimineen, kuormastoineen jne..." Sissisodassa olivat viekkaus ja yllätys tärkeitä. "Päällekkäisyys ja väijytys johtavat parhaiten tuloksiin." Sissien tuli olla kevyesti varustettuja, jotta he voivat liikkua nopeasti. Heidän tuli käyttää vangeilta saatuja tietoja hyväksi toiminnassaan.²⁴

Aikaa ei hukattu; hiihtojoukko oli lähtövalmiina jo 5.I. Sen vahvuus oli noin 200 miestä. Joukon johtajaksi määrättiin suomalainen punakomentaja Toivo Antikainen. Komissaarina toimi sotakoulun johtaja Aleksander Inno. Karjalan sotänäyttämön komentaja Sedjakin tarkasti joukon Petroskoin asemalla 6.I.1922 ja antoi samassa yhteydessä sille taistelukäskyn.²⁵ Se kuului näin:

"Saatuanne tämän käsken Teidän, saavuttuanne Maaselän asemalle, suorittamaan hyökkäysretken Repolaan. Tehtävä: hajottaa kaikki matkalla vastaan tulevat rosvolaumat, pidättää tutkimuksia varten yksi joukkueesta ja jos saatte selville jonkinlaisen valkoisten valtaelimen, likvidoikaa sellaiset. Jos retki Repolaan tulee suoritettua onnistuneesti, niin pysähtymättä sinne suoritettava samanlainen retki Kiimasjärvelle ja siellä

KARJALAN VAPAUTTAJA TYÖSSÄÄN.

Siinä missä Suomen porvarilehdistössä puhuttiin "Karjalan kansannoususta" ja "Karjalan vapauttamisesta", kommunistien ja äkikiyrkkien suomalaisten vasemmistolehtien näkemys oli johdonmukaisesti sama kuin rajan toisella puolen. Valkoiset suomalaiset olivat tämän version mukaan "bandiitteja", joita kiinnostivat vain Karjalan rikkaudet. Päästäkseen käsiksi niihin he tukivat "kulakkeja" ja muita neuvostojärjestelmän vihollisia vapauttamisen verukkeella. Kuva: Kainuun Kansa 23.3.1922.

Where the Finnish bourgeois press spoke of the 'Karelian national rising' and 'the liberation of Karelia', the view of the communist and extreme left Finnish press was consistently the same as on the other side of the frontier. According to this version, the White Finns were 'bandits' who were interested only in the riches of Karelia. To get their hands on these, they supported the 'kulaks' and other enemies of the Soviet system on the pretext of liberation.

suuntauduttava alueelle Tikka–Anttila yhtyäkseen 88:een Rykmenttiin.

Siinä tapauksessa, että retki Repolaan jostakin syystä ei onnistu, älköön se häiritkö, vaan mentäköön sieltä kiertämällä Repola Kiimasjärvelle, sieltä liikkua Tiksan kautta Rukajärvelle yhtyäkseen 88:een Rykmenttiin. Esikunnan ensimmäisessä tapauksessa asetettava Honkaniemelle (Honkataipaleelle), sen jälkeen kun joukkue siirtyy Repolasta Kiimasjärvelle esikunnan siirryttyä Rukajärvelle (Ruuhijärvelle).

Yhteyttä on minun kanssani pidettävä Honkaniemestä lentävän postin avulla Paadenen kautta, Rukajärvelle 88:nnen Rykmentin kautta tai samoin Paadenen kautta.

Vihollisen voimista Repolassa ja Kiimasjärvellä ei ole tarkkoja tietoja, otaksutaan siellä olevan sen esikunnat. Jos tavaetaan pienempiä varastoja, sellaiset hävitettävä; suuret varastot, joita vihollinen ei ehdi kuljettamaan pois meidän joukkojemme saapumiseen mennessä, ei ole hävitettävä. Retken kulusta tiedotettava joka päivä kaikin mahdollisin keinoin. Tiedonannoissa tiedotettava väestöstä, taistelutoiminnasta, liikehtimisestä, vihollisesta ja vaikutuksesta, minkä retki aiheuttaa.²⁶

Käskyn mukaisesti joukko nousi Petroskoissa junaan 6.I.1922. Jalokauduttuaan Maaselän asemalla seuraavana aamuna se hiihti Paadeneelle. Sinne se saapui 8.I. Antikaisen mukaan "se muodostui hiihtomarssiharjoitukseksi, sillä kuluneen talven aikana ei koululla ollut pidetty varsinaisia hiihtoharjoituksia". Noin 65-kilometrinen marssi oli kuitenkin niin raskas, että muutamia miehiä karsittiin jo tässä vaiheessa joukosta pois. Pienempi joukko, jota johti komissaari Inno, lähti etenemään Rukajärveä kohden. Sen oli määrä toimia suuremman joukon reservinä ja huoltojoukkona. Sille jäivät muun muassa raskaat konekiväärit. Pääjoukko lähti Antikaisen johdolla hiihtämään Repolan–Kiimasjärven suuntaan. Ensimmäinen määränpää oli Honkaniemi, johon joukko saapui 10.I.1922 (*kartta 1*).²⁷

Honkaniemestä ei ollut minkäänlaista tietä eteenpäin. Kuormasto jätettiin kylään. Ainoastaan aseet, muut varusteet ja kuuden päivän muona otettiin mukaan. Kuormaa kertyi kullekin hiihtäjälle noin 16 kiloa. Nyt hiihtojoukko järjestettiin uudelleen. Sairastuneet ja hiihtämään kykenemättömät jätettiin kylään, jossa he liittyivät jo aiemmin Paadeneessa joukosta poistettuihin. Matkaa jatkaviin kelpuutettiin 122 kurssilaista ja 14 komentajaa. Joukon konekiväärikompaniassa oli yhdeksän kevyttä konekivääriä, joita jokaista

kohden oli 600 patruunaa. Kullakin miehellä oli yhdestä kahteen käsikranaattia. Joukon komentajana jatkoi Toivo Antikainen. Ad-jutanttina oli Simo Susi, 1. K:n päällikkönä J. Heikkonen, 2. K:n päällikkönä E. Karjalainen ja konekiväärikomppanian päällikkönä T. Manner.²⁸

Aloite siirtyy punaisille eteläisellä kaistalla

Sedjakinin mukaan Itä-Karjalan sotänäyttämölle lähetettiin kaik-kiaan kuusi puna-armeijan rykmenttiä Leningradista ja Moskovas-ta. Olosuhteet olivat niille kuitenkin liian vaikeat. Ensivaiheen ta-voitteena oli 'puhdistaa' Porajärvi (eteläinen kolonna), Rukajärvi (keskinen kolonna) ja Kokkosalmi (pohjoinen kolonna), mistä Sed-jakin antoi jo 26.XII.1921 käskyn.²⁹

Metsäsissit onnistuivat jatkamaan menestyksestä taisteluun siihen saakka. Ne (ns. Repolan pataljoona) olivat vallanneet aiem-min laajoja alueita Porajärven suunnalla. Pian kuitenkin osoittau-tui, että sissien joukot olivat liian pienet, jotta ne olisivat kyenneet torjumaan punaisten alkaneen rynnistyksen.³⁰

Sedjakin lähetti kaksi rykmenttiä (90. Rykmentti ja 11. Opetus-kaaderirykmentti) valtaamaan Porajärveä. Aluetta puolustavia ka-pinallisia oli muutama sata miestä. "Meidän joukkojemme tuli kul-kea aivan tiettömiä taipaleita. Puna-armeijalaiset raivasivat tien rinnoillaan, suksia ei ollut ja sen tähden kuljettiin vyötäröihin asti lumessa 1-2 kilometrin tuntinopeudella."³¹

90. Rykmentti ryhtyi lopulta hyökkäämään aivan Porajärven edustalla. Valkoisten hiihtojoukot olivat valmistautuneet ottamaan hyökkäyksen vastaan. "90. Rykmentti, joka oli tullut Moskovan alueelta, ei ollut koskaan nähnyt näin syvää lunta, eikä yksikään puna-armeijalainen ollut koskaan kuullut puhuttavan suksista." Joukkojen oli edettävä avoimen kentän ja järven yli, "kahlaten vyö-täröihin saakka lumessa". Vaikka joukot ja komentajat "esiintyivät sankarillisesti", tehtävässä epäonnistuttiin; lumiesteet olivat niin valtavat. Rykmentti kärsi suuria tappioita. Se menetti noin 200 miestä kaatuneina ja haavoittuneina. Sen sijaan 11. Opetuskaade-rirykmentti eteni etelämpää ja uhkasi lopulta erottaa valkoisten joukot rajasta ja saarrosta ne. Siksi valkoisten oli jätettävä Pora-järvi vuodenvaihteessa 1921/1922. "Tämä oli valkosuomalaisille en-

simmäinen tuntuva isku", Sedjakin kirjoittaa. Hän on näkevinään tässä taistelussa myös käännekohdan puna-armeijan toiminnassa.³²

Samaan aikaan Antikaisen hiihtojoukko eteni toisaalla. Se lähti Honkaniemestä nimittäin 11.I.1922 tietöntä taivalta eteenpäin kulken. Pieningän lähellä sen onnistui vangita neljä valkoisten tiedustelijaa ja vallata kohta koko Pieningän kylä sekä vangita siellä oleva valkoisten vartiosto. Matka jatkui 13.I. kohti Tšolkkaa, johon saavuttiin varsin pian. Sieltä tapahtui 14.I. hyökkäys Repolaan, joka miehitettiin samana yönä. Repolassa olleiden valkoisten onnistui kuitenkin vetäytyä joukon edeltä Suomeen.³³

Luovutettuaan Repolan eteläisen ryhmän pataljoonalle hiihtojoukko lähti 17.I. kohti Saarenpäättä, jossa tiedettiin olevan kapinallisia tukevia suomalaisia. Suomalaisjoukot olivat kuitenkin jo vetäytyneet. Sieltä matka jatkui Kiimasjärvelle päin. Antikainen sai tietää ottamiltaan vangeilta, että Kiimasjärvi oli kapinallisten keskus. Joukkojen suuruutta ei kuitenkaan saatu selville. Vangeilta saatiin myös sopivat valeasut, joiden turvin kolme sissiä lähetettiin yli järven ilmoittamaan 'vänrikki Riutan joukkojen' tulosta. Siten saavuttiin Kiimasjärven läheiselle kalasaunalle, joka vallattiin.³⁴

Yövyttyään kalasaunalla hiihtojoukko aloitti hyökkäyksensä Kiimasjärvelle 20.I.1922. Operaatioon, joka perustui rohkean rintamahyökkäyksen aiheuttamaan yllätykseen ja yhteyksien katkaisemiseen, tarvittiin kaikki miehet. Hiihtojoukon 1. komppanian syöksy uhkarohkeasti suoraan järven yli päin puolustajia hämmensi heidät. Kapinallisten joukot joutuivat pian paniikin valtaan. Punaiset olivat saavuttaneet tärkeän voiton.³⁵

Kohta sotaretken jälkeen (1922) Antikainen kirjoitti itse Kiimasjärven taistelun merkityksestä näin:

"Kiimasjärven odottamaton valtaus oli musertava sotilaallisesti, ja moraalinen isku lahtareille. Tämän jälkeen alkoi lahtarien yleinen evakuoiminen kaikilla rintaman osilla, sillä patroonien puute ja pelko meidän tunkeutumisestamme pitkin rajaa selän taakse katkaisemaan yhteydet Suomeen, pakotti heidät perääntymään."³⁶

Myös Karjalan sotänäyttämön komentaja Sedjakin kirjoitti saavutetusta voitosta vuosia myöhemmin ylistävästi:

Toivo Antikaisesta, suomalaisesta kommunistista ja yhdestä tunnetuimmasta punaupseerista, tuli Itä-Karjalan kapinan kukistamisen seurauksena kommunistien suoranaisten kansallissankari, jota kiitettiin kiittämästä päästyä. Hänen sissiretkensä innoittamana ryhdyttiin 1930-luvulla järjestämään Kiimasjärven kestävyyshiihtoa, jota on suoritettu näihin päiviin saakka. Kuvassa Punaisen Karjalan taiteilijan Toivo Hakkaraisen näkemys (1937) Antikaisesta (henkilökuvana) ja punasisseistä Karjalan maisemissa. Antikaisen kuvan yhteydessä kirjoitettiin: "Kiimasjärven sankarillisen retken komentaja toveri Toivo Antikainen. Toveri Antikainen on tällä hetkellä Suomen fasistien vankiluolissa kärsimässä elinkautista vankeustuomiota, jonka Suomen verenjanoiset fasistit langettivat hänelle kostoksi Antikaisen joukkueen suorittamasta bandiittiroistojen tuhoamisesta Kiimasjärvellä 1922." Hiihtojoukkoa esittävän kuvan yhteydessä oli teksti: "Sankarillinen hiihtojoukko matkalla Kiimasjärvelle." Kuvat: Punainen Karjala 6. ja 20.1.1937.

"On välttämätöntä merkitä Kansainvälisen sotakoulun suomalaisten kurssilaisten erikoisen suuri operatiivinen osuus. Heitä ei ollut paljon – noin 100 miestä, mutta he tekivät suuren työn. Minä lähetin heidät suunnalle, joka oli aivan odottamaton viholliselle. He poistuivat junasta Maaselän asemalla, kulkivat Laasarin kylän kautta edelleen suoran tien Pieningän kautta Repolaan.

Tämä reitti oli niin odottamaton, että Kansainvälisen sotakoulun joukko-osasto äkkiarvaamatta yllättäen kaappasi noin komppanian suomalaisia suojeluskuntalaisia sekä 2 upseeria Pieningän kylässä.

Toivo Antikainen, the Finnish communist and one the best-known Red officers, became immediately the communists' national hero as the result of suppressing the rebellion in Eastern Karelia. Inspired by his guerilla campaign, the Kiimasjärvi endurance skiing was organized in the 1930s and still takes place up to the present day. The picture shows an impression by the artist Toivo Hakkarainen in the journal Punainen Karjala (Red Karelia) in 1937 of Antikainen (the portrait) and of Red guerillas in the Karelian landscape. Alongside Antikainen's picture was written: 'Comrade Toivo Antikainen, commander of the heroic Kiimasjärvi expedi-

tion. Comrade Antikainen is at present in a Finnish fascist dungeon enduring a sentence of life imprisonment which the Finnish blood-thirsty fascists pronounced on him in revenge for the destruction Antikainen's platoon accomplished of the villainous bandits at Kiimasjärvi in 1922'. The text of the picture showing the skiing troops was, 'The heroic skiing troops on their way to Kiimasjärvi'.

Suksiretki vaikutti demoralisoivasti jäljelle jääneiden suoje-luskuntalaisjoukkojen vastustukseen, jotka joukot olivat tun-keutuneet etelää kohti Karjalan Työkansan Kommuunin alueel-le. Osoittamatta suurta vastustusta ne vetäytyivät Tuulivaa-raan.³⁷

Kiimasjärven taistelun ratkaisevaa merkitystä eivät korostaneet vain punaiset. Varsin yleisesti niin tekivät myös valkoiset ja met-säsissit; taistelu katkaisi heidänkin mielestään lopullisesti ka-pinaliikkeen selkärangan.³⁸ Taistelun – ja lopulta metsäsissien

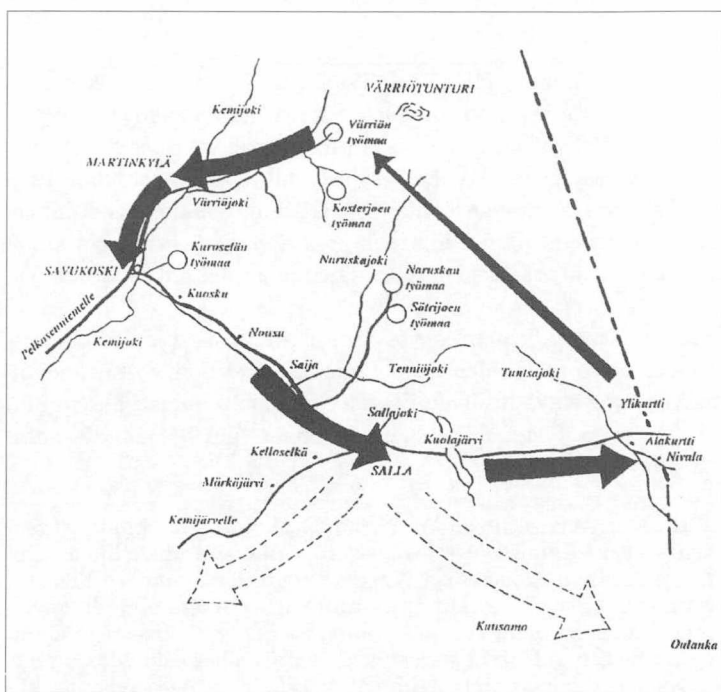
tappion – seurauksena Suomeen joutui pakenemaan kaikkiaan noin 11 000 henkeä.³⁹

Hiihtojoukon komissaariksi määrätty sotakoulun johtaja Inno oli taistelutoiminnasta sivussa sen kuumimmalla hetkellä. Hän oli kuitenkin aulis neuvomaan, kun viimeisiä "bandiitteja" jäljitettiin. Hän tähdensi 1.II.1922 Rukajärveltä Antikaiselle, että toimittaessa "bandiitteja" vastaan hyökkääjä kärsii suuria tappioita, varsinkin hyökätessä aukealla ja hyökkäystä odottavaa vihollista vastaan. Hiihtojoukot etenevät ilman tulitukea ja siksi ne ovat vihollisen vastatoimille alttiina. Konekiväärien puute vaikeuttaa hyökkäystä, eivätkä konekiväärit voi saada aikaan riittävän voimakasta tultaakaan. Siitä huolimatta niistä saattaisi olla apua: "Täytyy asettaa ne niin, että ammuttaessa bandiittien rintamaa (asemia) sivusta tai vinotulella, ne antaisivat mahdollisuuden edessä kulkeville suksimiehille edetä mitä kauemmin niitten tulen suojassa. Täytyy hyvin asettaa iskuri, sentähden että kun vieteri on heikossa vireessä, tapahtuu useita tapauksia jolloin ei syty. Tähän täytyy kiinnittää mitä suurinta huomiota. Te luultavasti itse kiinnititte huomiota bandiittien taktiikkaan nimittäin: heikko sissisodan käynti huolimatta siitä, että seutu on hyvin tunnettua, vaan pyrkimys toimimaan suurilla joukko-osastoilla – pataljoonilla, vahvuus on noin 200 miestä."⁴⁰

Inno antoi myös muita isällisiä neuvoja oppilaalleen – ja lähetti suksia: "Lähetän ruokatavaroita, mitä on, suksia, keppejä niitä varren, kansliatarpeita ja tarpeellisia pikkuesineitä." Hän varoitti ruokatavaroiden tuhlauksesta. Niiden liikakäyttö johtaisi pulaan ja "kurssilaiset oppisivat liian leväperäisesti käyttämään elintarpeita". Hän ilmoitti, ettei täydennystä voitaisi lähettää enempää, "sen tähden, että heikot suksimiehet, joilla on sitä paitsi risaiset tossut, ovat ainoastaan haitaksi teille liikkeessa".⁴¹

Läskikapina – sissien isku vihollisen selustaan

On osoitettu, että vuoden 1922 helmikuun alussa (2.–6.II.1922) tapahtunut läskikapina liittyi oleellisesti Itä-Karjalan kapinaan. Kyseessä oli SKP:n järjestämä isku vihollisen selustaan siltä varalta, jos Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä syttyy sota. Puheet "rahjalaisten" sooloilusta ovat jälkiviisautta ja liioittelua. Joukon oli mää-

Kartta 2

Läskikapinan operaatioalue. Lähde: Lackman 1994.

The area of operations of the bacon rebellion.

rä iskeä kiertoliikkeen jälkeen Kuusamon kautta Oulankaan, jossa arveltiin olevan valkoisia. Näin ei tarvinnut kuitenkaan tehdä, koska Jahvetti Moilanen sai tietää valkoisten ratkaisevista tappioista jo tätä ennen. Siten läskikapinalliset saattoivat vetäytyä rauhassa itärajan taakse. Vallankumoukselle pidettiin ovea vain hetken aikaa auki. Mutta koska minkäänlaista laajempaa liikehtimistä, jota sen käynnistäminen edellytti, ei ilmennyt, se oli alkuunsa unohdettava (kartta 2).⁴²

Retken suorittaminen edellytti hyvää kuntoa, kuria, hiihtotaitoa ja metsässä liikkumisen kykyä. Hankkeeseen Neuvosto-Karjalan puolelta osallistuneet suomalaiset täyttivät hyvin nämä edellytykset. Juuso Matero, joka käytti ainoastaan tämän yhden kerran Jah-

vetti Moilasan nimeä, oli erinomainen johtaja, sissien sissi, jolle vastustajatkin antoivat tunnustusta. Myös hänen rajan takaa tulleet miehensä olivat kuin metsässä liikkumaan luotuja. Niin ikään joukkoon Kuolajärven–Savukosken työmailta liittyneet noin 190–200 jätkää, joista muodostettiin "Pohjolan punainen sissipataljoona", taisivat kyvyn liikkua hiihtäen ja olla maastossa kehoissakin oloissa. He olivat alusta loppuun saakka peräänantamatonta väkeä.⁴³

Vaikka "sissipataljoonaa" syytettiin lehdistössä ja viranomaisien asiakirjoissa työmaiden omaisuuden takavarikoinnista, se ei ollut pelkkä ryöstelevä huligaanijoukko. Moilanen korosti alusta lähtien kurin merkitystä, mikä heijastui myös hänen joukoille antamasta julistuksesta:

"Ilmoitan vielä, ettei mitään omavaltaisuutta ja epäjärjestystä saa sattua. Emme ole rosvoja vaan vallankumouksellisia. Emme ole tähän tekoon ryhtyneet tavoittaaksemme itsellemme etuja yksityisesti. Kaikki jotka tahtovat työskennellä yhteisvoimin yhteiseksi eduksi kanssamme, ne myös yhteisesti ja jokainen erikseen valokoot järjestyksen säilymistä keskuudessamme.

Ne jotka joukkoomme tulevat tietäkööt myös tulevansa kurinalaiseen joukkoon. Päälylystää ei valita joukon toimesta, vaan se määrätään puolueen taholta. Voin vakuuttaa että meillä on miehiä, jotka kykenevät sotilaallisia toimia täyttämään ja sotilaita johtamaan."⁴⁴

Mikäli olisi ollut tarvetta, Moilasan joukko olisi ilmeisesti voinut toimia alueella pitkäänkin, sillä joukolla oli aseita ja ruokavarastoja pitkäksiin aikaa. Kaikki joukkoon kuuluvat kykenivät elämään metsässä laavuilla. Sitä paitsi alueen väestöstä suuri osa tunsi sympatioita punaisia kohtaan.⁴⁵

Läskikapinallisten hiihtotaitoa arvostettiin myöhemmin, kun joukko oli siirtynyt Neuvosto-Venäjän puolelle. SKP:n keskuskomitealle 6.III.1922 antamassaan kertomuksessa Juuso Matero (Jahvetti Moilanen) kirjoitti: "18 p:nä saapui Knäsöön 30 Brikaadista lähetetyt toverit Sokolov, Stradkoff ja Tiihanoff ja esittivät valtuutensa. Selittivät saaneensa määräyksen muodostaa näistä saapuneista suomalaisista rykmentin, jonka nimi on 'Ensimmäinen Erikois jääkäri Rykmentti' ja jossa nämä suomalaiset ovat kantajoukkona opettaen rykmenttiin liittyviä muita joukkoja hiihtoon ja taiseluun metsäisillä seuduilla."⁴⁶

Vaikka vei aikansa, ennen kuin miehet pääsivät yhteisymmärrykseen, päätös kuitenkin toteutettiin. Myöhemminkin (1930) Moilanen muisteli, miten rykmentin komentaja oli erityisen ihastunut suomalaisten hiihtotaitoon. Hän kehui valloittavansa sillä vaikka koko niemimaan.⁴⁷

Arvostuksesta kertonee sekin, että myös monia läskikapinaan osallistuneita palkittiin joko Punaisen Lipun kunniamerkillä tai arvokkaalla kellolla. Esimerkiksi Juuso Matero (Moilanen) sai itseoi-keutettuna himoitun kunniamerkin.⁴⁸

Yhteenveto

Punaiset käyttivät varsinaisten puna-armeijan joukkojen lisäksi kahdenlaisia sissijoukkoja Itä-Karjalan kapinaa kukistaessaan vuosina 1921–22. Pohjoisessa taistelleet karjalais-suomalainen suksijoukko (Niemelän pataljoona) ja Jahvetti Moilasan Suomen puolelta kokoamat läskikapinalliset olivat tyypillisiä kouluttamattomia sissijoukkoja, jotka tunsivat hyvin alueen ja pystyivät tukeutumaan siihen. Ikänsä metsissä liikkuneina nämä miehet olivat lyömättömiä monessa asiassa. Molempien johdossa oli myös asiansa osaavia johtajia. Valiojoukkoa, jota oli koulutettu nimenomaan vaikeisiin oloihin ja jonka varusteet olivat tehtävän mukaiset, edustivat taas Toivo Antikaisen johtamat sotakoululaiset.

Toivo Antikainen kuvasi hiihtojoukossaan vallinnutta henkeä ja retken ankaruutta komissaari Innolle 20.II.1922 näin:

"Minulle uskotun suksij. retki on päällikkökunnalta ja kurssilaisilta vaatinut ankaraa ponnistusta, usein jännittämään kaikki voimat täydelliseen uupumiseen saakka. Horjumaton pyrki-
mys banditismiin pikaiseen hävittämiseen, suomalaisten lahtarien tuhoamiseen Karjalassa, on antanut sitkeyden kestämaan rasitukset, voiman lyömään vastassamme olleet bandiittijoukot. Koko retken ajan on minulle uskotussa suksij. vallinnut hyvä vallankumouksellinen sotilaskuri."⁴⁹

Antikainen kirjoitti sotakoululaisten Puna-Tähti -lehdessä pian retken jälkeen, että hiihtojoukon toiminta oli "sissisodan taktiikan mukaista". Joukolle oli määrätty itsenäinen tehtävä. Se toimi vailla yhteyksiä, vailla selustan varmistusta. Sen piti tunkeutua satoja

kilometrejä vihollisen selustaan ja "antaa isku sen päähermoon". Toiminta perustui: 1) liikkumisnopeuteen, 2) yllätykseen, 3) rohkeisiin äkkinäisiin iskuihin ja 4) "moraaliseen ylivoimaisuuteen". Nämä taktiset tekijät yhdessä oikein sovellettuina olivat hänen mukaansa takeena onnistumiselle. "Kohdistimme jokaisessa hyökkäyksessä iskumme suunnan lahtareiden sivustoille ja selkäpuolelle. Tunkeutumalla vastustamattomalla päättäväsyydellä lahtareiden selkäpuolelle, olimme aina vahvempaa vastustusta kohtaamatta aseman herraina."⁵⁰ Sitten hän vielä jatkoi:

"Seurasimme taktiikan periaatetta, jonka joku vanhoista sotatieteilijöistä on esittänyt lauseella: «Parempi seitsemän ratsua vihollisen sivustalla, kuin 70 rintamalla.»"⁵¹

Samalla kun Antikainen viittasi retkestä annettuihin mairitteleviin lausuntoihin, hän painotti siitä saatujen kokemusten merkitystä ja kehotti kaikkia mukana olleita säilyttämään ne mielessään ja kehittämään niitä edelleen, "sillä on varma, että meillä on edesämme taisteluita, joita on käytävä samanlaisissa olosuhteissa".⁵²

Epäilemättä Antikaisen hiihtojoukko onnistuikin tehtävässään hyvin. Retkestä annettiin runsaasti kiitosta. Sotakoulu sai Punaisen Lipun kunniamerkin. Lisäksi 27 retkelle osallistunutta sai henkilökohtaisen merkin. Taskukellolla palkittiin vielä 73. Hiihtojoukon maine kasvoi, romantisoitui ja eli vuosikymmeniä.⁵³

Tältä pohjalta on varsin ymmärrettävää, että Kiimasjärven retkestä tuli neuvostojärjestelmälle oivallinen propagandavaltti; sillä voitiin osoittaa maailmalle, että sen taistelijat olivat suksillakin taitavampia kuin vastustajan. Vielä vuosia ja vuosikymmeniäkin myöhemmin Antikaisen hiihtojoukon retkeä ja Kiimasjärveä muistettiin. Ensimmäisen kerran ns. Kiimasjärven kestävyyshiihto suoritettiin jo vuonna 1935 retkellä olleiden Akseli Anttilan ja Erkki Ojalan johdolla. Sille osallistui tuolloin 61 nuorukaista.⁵⁴

Heimosotien kokemuksilla oli vaikutusta myös Suomen sotaväen taktiikkaan. Sissitaktiikalla nähtiin olevan hyvät menestymisen mahdollisuudet metsäisessä maastossa Laatokan Karjalassa ja siitä pohjoiseen päin olevilla alueilla. Taktiikkaa kehitettiin erityisesti 1930-luvulla. Juuri Talvisodan alla vuonna 1939 ilmestyi erityinen sissiopas.⁵⁵

Puna-armeijassa sotien kokemukset ilmeisesti unohdettiin. Tal-

Läskikapinan johtaja Jahvetti Moilanen (1881–1938), alkuperäiseltä nimeltään Frans Johan Myyryläinen, oli syntynyt Viipurissa. Työskenneltyään eri paikkakunnilla ja eri aloilla hän siirtyi Kainuuseen. Vuonna 1918 hän osallistui Kajaanin punakaartiin ja joutui valkoisten vangiksi. Vietettyään aikansa Kuopion ja Hennalan vankileireillä hän karkasi ja siirtyi vuonna 1920 Pietariin. Siellä hän liittyi SKP:n riveihin ja otti nimekseen Juuso Matero. Hänestä tuli Eino Rahjan luottosissi. Siten oli ymmärrettävää, että SKP:n sotilasjärjestön johtajan Rahjan valinta osui juuri häneen, kun ryhdyttiin valmistelemaan suoraa toimintaa rajaseudulla ja Pohjois-Suomessa. Tietävästi Matero esiintyi vain läskikapinan aikana Jahvetti Moilasan nimellä. Vaikka hän saikin ansioitua Punaisen Lipun kunniamerkin, se ei estänyt joutumista myöhemmin huonoon valoon. Monien muiden lailla hänet tuomittiin kansanvihollisena ja teloitettiin vuonna 1938. Kuvassa Matero tsekistille tyypillisessä nahkatakissa, jonka rintapielessä komeilee Punaisen Lipun kunniamerkki. Kuva: Matti Lackmanin hallussa.

The leader of the bacon rebellion, Jahvetti Moilanen (1881–1938), originally named Frans Johan Myyryläinen, was born in Viipuri. After working in different places and at various jobs, he moved to Kainuu. In 1918 he joined the Kajaani Red Guard and was taken prisoner by the Whites. After spending some time in prison camps in Kuopio and at Hennala, he escaped and moved in 1920 to Petrograd. There he joined the ranks of the Finnish Communist Party and adopted the name of Juuso Matero. He became the trusted guerilla of Eino Rahja. It is thus understandable that the choice of Rahja, the leader of the military organization of the Finnish Communist Party, fell precisely on him when preparations began for direct action in the frontier region and in Northern Finland. As far as is known, Matero appeared with the name Jahvetti Moilanen only during the bacon rebellion. Although he received the Red Banner medal for his services, that did not prevent him from later becoming discredited. Like many others he was condemned as an enemy of the people and executed in 1938. The picture shows Matero in a typical Chekist leather jacket, on the lapel of which the Red Banner medal is displayed.

visodassa (1939–1940) neuvostoliittolaiset (punaiset) taistelivat samalla suunnalla, joskin Suomen maaperällä. Vaikka hyökkääjällä oli ylivoima, suomalaisten puolustus onnistui materiaalisista puutteista huolimatta pitkän aikaa varsin hyvin. Suomalaiset olivat kehittäneet maastoon sopivan taktiikan. Saarroitus- ja motitustaktiikkaa metsäisessä maastossa hyväksi käyttäen heidän hiihtojoukkonsa löivät ylivoimaisen vihollisen useita kertoja (esimerkiksi Laatokan Karjala, Suomussalmi ja Raate) ja pitkittivät siten epätasaita taistelua. Yksi syy tähän oli sillä, että puna-armeijassa oli Itä-Karjalan kapinan tukahduttamisesta saadut kokemukset ja opetukset ainakin osittain unohdettu. Armeijaa oli 'puhdistettu'. Esimerkiksi monet Antikaisen retkellä mukana olleista sotakoululaisista ja Moilasen läskikapinallisiin kuuluneista olivat kohdanneet maallisen matkansa pään jo 1930-luvun puolivälissä, jolloin Karjalan jääkäriprikaatin ensimmäiset puhdistukset käynnistyivät. Elossa heistä ei liene ollut montakaan, kun Kiimasjärven taistelun 15-vuotispäivää vietettiin vuonna 1937. Läskikapinan johtaja Moilanen teloitettiin vuonna 1938. Toivo Antikainenkaan ei ollut muistuttamassa retken jälkeen lausumistaan sanoista, sillä hän oli istunut suomalaisessa vankilassa vuodesta 1934 lähtien.⁵⁶

Kun Antikainen vapautui Talvisodan jälkeen Moskovan rauhansopimuksen perusteella ja siirtyi Neuvostoliittoon, hän sai pian tietää tilanteen. Monet hänen tovereistaan – Kiimasjärven taistelijoista – oli teloitettu tai lähetetty vankileireille. Sodassa oli koettu nöyryyttäviä iskuja, vaikka suomalaiset olikin lopulta lyöty. Talvitaiselujen kokemuksista, joiden merkitystä hän oli useaan otteeseen teroittanut mieliin, ei ollut opittu mitään. Tosin armeijaa oli täydennetty laajojen puhdistuksien jälkeen epäpäteville komentajilla, mikä ei luonnollisestikaan voinut olla vaikuttamatta.⁵⁷

Sen lisäksi, että Antikainen yritti kysellä kadonneiden toveriensa perään, hän katsoi aiheelliseksi muistuttaa uudelleen myös hiihtoja metsätaistelutaidosta koko Karjalan kansalle. Hän julkaisi *Totuus*-lehdessä vuoden 1940 marraskuussa artikkelin, jonka hän oli otsikoinut: "Koko kansa oppikoon hiihtämään." Siinä hän tervehti mielihyvällä Karjalan hallituksen päätöstä hankkia kouluille 10 000 paria suksia. "Hiihto voidaan saada meillä koko kansan asiaksi ja harrastukseksi – – –. Sitä vaatii kansamme etu ja suuren sosialistisen kotimaamme puolustuksen lujittaminen."⁵⁸

Antikainen palasi toisenkin kerran samassa lehdessä asiaan vuo-

den 1941 helmikuussa, jolloin hän julkaisi artikkelin "Sota suksilla". Siinä hän vetosi Kiimajärven taistelun antamiin opetuksiin. "Punainen armeija tarvitsee väkeä, joka osaa hiihtää pitkiä matkoja, kykenee kestämaan pakkasta, talven ankaruutta. Se tarvitsee voimakkaita, karaistuneita, taitavia hiihtäjiä. Tällaiseksi hiihtäjäksi ei voi tulla ilman säännöllistä harjoittelua ja hiihtotekniikan kehittämistä."⁵⁹

Kun Saksa hyökkäsi laajalla rintamalla Neuvostoliittoon vuonna 1941, sissi- ja hiihtotaidot olivat pian uudelleen tarpeellisia, koska sota pitkittyi. Antikainen anoi tällöin (hiihto)pataljoonaa komentoonsa, mutta siihen ei suostuttu. Pian hänen hiihtonsa olivat muutenkin hiihdetty. Hän sai epäselvissä oloissa 4.X.1941 lento-onnettomuudessa surmansa.⁶⁰

Laajennettu seminaariesitelmä, joka on alun perin pidetty tilaisuudessa: Venäjä ja Suomi 1917–44. Suomen itsenäisyys 80 vuotta. VII venäläis-suomalainen seminaari Pietarissa 23.–25.10.1997.

Lähdeviitteet

1. Ilmarinen, Metsäsissit taistelussa. Metsäsissipäällikön muistelmat. II. Taistelut Karjalan vapauttamiseksi (Porvoo 1931); Eero Kuussaari, Vapaustaistelujen teillä. Sotahistoriallinen katsaus Suomen rajantakaisilla heimoalueilla 1900-luvun alkupuoliskolla käytyihin sota toimiin (Loviisa 1957), s. 162–166; Matti Lauerma, Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27. Vaiheet ja vaikutus (Porvoo 1966), s. 930–931.
2. Pohjan Kansa 6.XII.1921 "Kauko-Karjalan tapahtumia"; L. A. Sedjakin, "Viisitoista vuotta banditismin likvidoisesta Karjalassa. Valkosuomalaisten hyökkäyksen likvidoinen Karjalassa." Punainen Karjala 20.I.1937; Toivo Antikainen, Kansainvälisen sotakoulun suomalaisen suksijoukon Karjalan retki (Neuvosto-Karjalan puolesta. Taistelukuvaus pohjoiselta rintamalta. Toimittanut Toivo Antikainen. Leningrad 1927), s. 134–156; 'Rauhanjulistaja', SKP:n taistelusta Neuvostoliiton puolesta (SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta. – Suomen Vallankumousliikkeen tutkijakunta. Toimittanut T. Antikainen. Leningrad 1934), s. 186–196; Uljas Vikström, Toiska. Kertomus Toivo Antikaisen elämästä (Petroskoi 1969), s. 62–111; Toivo Vähä, Suomalaiset punikit. Muistelmia (Petroskoi 1974), s. 82–108; vrt. Aleksei Levkojev, Vienan Karjalan kapinan v. 1921–1922 vaikutus Karjalan autonomian kehitysprosessiin. (Kainuussa ja Vienassa. Näkökulmia naapurusten elämään. Studia Carelica Humanistica 10. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta. Toimi-

- tuskunta: Antero Heikkinen, Tapio Hämynen, Hannes Sihvo, Ilkka Savijärvi. Joensuu 1997), s. 131 ja passim.
3. Keijo Korhonen, Naapurit vastoin tahtoaan. Suomi neuvostodiplomaatiassa Tartosta talvisotaan. I 1920–1932 (Helsinki 1966), s. 54; Stacy Churchill, Itä-Karjalan kohtalo 1917–1922. Itä-Karjalan itsehallintokysymys Suomen ja Neuvosto-Venäjän välisissä suhteissa 1917–1922 (Suomennos. Porvoo 1970) s. 19; Markku Salomaa, Punaupseerit (Juva 1992), s. 156–158; Matti Lackman, Jahvetti Moilanen – läskikapinan johtaja. Poliittinen elämäkerta (1881–1937) (Scripta Historica XX. Oulun Historiaseuran julkaisuja. Oulu 1994), 1993, s. 41.
 4. Mauno Jääskeläinen, Itä-Karjalan kysymys. Kansallisen laajennusohjelman synty ja sen toteuttamisyritykset Suomen ulkopoliitikassa vuosina 1918–1920 (Porvoo 1961), s. 319–323; Korhonen 1966, s. 54; Lackman 1993, s. 41.
 5. Toivo Antikainen, Taistelu banditismia vastaan Karjalassa v. 1921–1922 (Kansalaissodan rintamalta. Suomalaisen vallankumouksellisten muistelmia taistelusta neuvostovallan puolesta. – Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta. Toimittaneet T. Antikainen, K. Pietarinen, T. Törmälä. Petroskoi–Leningrad 1930), s. 393.
A. Sedjakin, "Viisitoista vuotta banditismien likvidoinnista Karjalassa." Punainen Karjala 20.I.1937; Korhonen 1966, s. 54.
 6. Sedjakin, ema. Punainen Karjala 20.I.1937; Kuussaari 1957, s. 164–171.
 7. Korhonen 1966, s. 58–59; The Trotsky Papers II (The Hague 1971), s. 628–629, 634–641; Timo Vihavainen, Miekkalähetyksen iskujoukko vai poliittisia pakolaisia. Suomalaiset 'internationalistit' Neuvosto-Karjalassa vuosina 1918–1940 (Scripta Historica XI. Oulun Historiaseuran julkaisuja. Toimittanut Lauri Kiviniemi. Jyväskylä 1987), s. 231; Salomaa 1992, s. 157; Lackman 1993, s. 41. – Kuussaari (1957, s. 178) väittää Karjalaan keskitetyn peräti 30 000 miestä.
 8. Antikainen 1927, s. 134.
 9. Antikainen 1930, s. 393.
 10. Sedjakin, ema. Punainen Karjala 20.I.1937.
 11. Puna-Tähti 7/1922 "Kansainvälisen sotakoulun suomalaisen suksijoukon Karjalan retki", Toivo Antikainen. RTSHIDNI, f. 516, op. 2, d. 1922/20; Sedjakin, ema, J. Heikkinen, "Muistelmia suksijoukkueen retkestä ja Kiimasjärven valtauksesta" ja Simo Susi, "Karjalan rahvas suojelee Sovettimaan rajoja". Punainen Karjala 20.I.1937; Vähä 1974, s. 83.
 12. Sedjakin, ema. Punainen Karjala 20.I.1937.
 13. Kuussaari 1957, s. 173.
 14. Esa Seppänen, Sissisota – aikamme sota (Omega-sarja. Tampere 1971), s. 105–106 ja passim.
 15. Sedjakin, Susi ja Heikkinen, ema:t. Punainen Karjala 20.I.1937. Ks. puna-armeijan taktiikasta esim. Y. A. Järvinen, Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa (Porvoo 1948), s. 37–64; John Ericson, The Soviet High Command. A Military-Political History 1918–1941 (London & New York 1984), passim. Tappioista esim. Markku Salomaa, Punaupseeri Toivo Antikaisen toiminta ammattivallankumouksellisenä vuosina 1918–1941 (Sotahistoriallinen Aikakauskirja 14/1995. Sotahistoriallisen Seuran ja Sotamuseon julkaisuja. Helsinki 1995), s. 65.
 16. Knäsön kollektiivin toimikunnan jäsenet P. Turunen, P. Huttunen ja

- O. Suvoroff E. Gyllingille 3.XII.1921. RTsHIDNI, f. 516, op. 2, d. 1921/113; Lackman 1993, s. 42.
17. A. Mäkelä, Karjalais-suomalainen suksijoukko v. 1922 Karjalan rintamalla (Antikaisen, Pietarisen ja Törmälän toimittama emt. 1930), s. 408–409.
 18. Osaston komentajiksi Vähä mainitsee Kalle Niemelän, Juhani Vesaisen, Albert Vikströmin, Albin Pellen, Lauri Harvosen ja Aksel Hellmanin (Vähä 1974, s. 83). – Ainakin osa näistä miehistä osallistui myös läskikapinaan (ks. Lackman 1993, s. 121 – Ilmeisesti "Albin Pellen" on Albin Pöllänen ja "Lauri Harvonen" Lauri Hirvonen).
 19. Vrt. Lackman 1993, s. 41–65 ja siinä käytetyt lähteet.
 20. Lackman 1993, passim.
 21. Lackman 1993, passim. ja siinä käytetyt lähteet.
 22. Antikainen, ema. Puna-Tähti 7/1922. RTsHIDNI, f. 516, op. 2, d. 1922/20; Antikainen 1927, s. 135; Vikström 1969, s. 62–69; Hjalmar Front, Kremlin kiertolaisia. Muistelmia monivaiheisen elämän varrelta (Forssa 1970), s. 111; Vähä 1974, s. 85; Lackman 1993, s. 42. – Front on maininnut joukkoon kuuluneiden saaneen kahden viikon kuivamuonan lisäksi mm. litran spriiä mieheen.
 23. Ohjeita sissisodankäynnissä. – Sotilaskirjasia N:o 3. Suomalaisen Kommunistisen Puolueen sotilasjärjestö (Pietari 1918).
 24. Ohjeita sissisodankäynnissä, s. 3–11.
 25. Antikainen, ema. Puna-Tähti 7/1922. RTsHIDNI f. 516, op. 2, 1922/20; Antikainen 1927, s. 135; Vikström 1969, s. 62–69; Lackman 1993, s. 42. – Vuonna 1922 Antikainen toteaa joukon vahvuudeksi 216 miestä, mutta vuonna 1927 vain 170 miestä. Vastaavasti Vikström puhuu 136 miehestä sekä Innon alaisuudessa olleista 79 miehestä (yhteensä 215 miestä). – Markku Salomaa toteaa virheellisesti, että Antikainen oli myös suksijoukon ylipäällikkö. Ks. Salomaa 1995, s. 65.
 26. Karjalan alueen ylipäällikkö A. Sedjakin 6.I.1922 suksijoukon päällikölle T. Antikaiselle. RTsHIDNI, f. 516, op. 2, d. 1922/20; Antikainen 1927, s. 135.
 27. Antikainen 1927, s. 137; Vikström 1969, s. 69–70; Lackman 1993, s. 42.
 28. Antikainen 1927, s. 137; Vikström 1969, s. 70.
 29. Antikainen 1930, s. 396, 399; Sedjakin, ema. Punainen Karjala 20.I.1937.
 30. Kuussaari 1957, s. 178–179.
 31. Antikainen 1930, s. 396; Sedjakin, ema. Punainen Karjala 20.I.1937.
 32. Antikainen 1930, s. 396–397; Sedjakin, ema. Punainen Karjala 20.I.1937; vrt. Kuussaari 1957, s. 179.
 33. Antikainen 1927, s. 137–138; Antikainen 1930, s. 398; Susi, Heikkonen, ema. Punainen Karjala 20.I.1937.
 34. Antikainen 1927, s. 138–139; Ilmarinen 1931, s. 166–167; Kuussaari 1957, s. 185.
 35. Antikainen, ema 1922. Puna-Tähti 7/1922. RTsHIDNI, f. 516, op. 2. 1922/20; Antikainen 1927, s. 140–141; Ilmarinen 1931, s. 167–171; Kuussaari 1957, s. 185.
 36. Antikainen, ema. Puna-Tähti 7/1922. RTsHIDNI, f. 516, op. 2, 1922/20.
 37. Sedjakin, ema. Punainen Karjala 20.I.1937.
 38. Ilmarinen (1931, s. 171) sanoo: "Kiimasjärven katastrofi ja sen yhteydessä ilmenneet seikat lopettivat toivon Karjalan vapaustaistelun

- onnistumisesta." Vrt. Kuussaari 1957, s. 185–186.
39. Lauerma 1966, s. 931.
 40. Kv. sotakoulun päällikkö ja komissaari A. Inno T. Antikaiselle 1.II.1922. RTsHIDNI, f. 516, op. 2, 1922/20.
 41. A. Inno T. Antikaiselle 1.II.1922. RTsHIDNI, f. 516, op. 2, d. 1922/20.
 42. Salomaa 1992, s. 160–164; Lackman 1993, passim; Tauno Saarela, Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923 (Tampere 1996), s. 249–254.
 43. Lackman 1993, passim.
 44. Juuso Materon raportti SKP:n KK:lle 6.III.1922. RTsHIDNI, f. 516, op. 2, d. 1922/14; Lackman 1993, s. 120 liite 4.
 45. Lackman 1993, passim.
 46. Juuso Materon (Jahvetti Moilanen) raportti SKP:n KK:lle 6.III.1922. RTsHIDNI, f. 516, op. 2. d. 1922/14; Lackman 1993, s. 126.
 47. J. M., Läskikapinan osanottajat Neuvosto-Karjalassa (Antikaisen, Pietarisen ja Törmälän emt. 1930), s. 411–413; Lackman 137–138.
 48. Lackman 1993, passim.
 49. Suomal. suksijoukon päällikkö T. Antikainen A. Innolle 20.II.1922. RTsHIDNI, f. 516, op. 2. d. 1922/20.
 50. Antikainen, ema. Puna-Tähti 7/1922. RTsHIDNI, f. 516, op. 2. d. 1922/20.
 51. Antikainen, ema. Puna-Tähti 7/1922. RTsHIDNI, f. 516, op. 2, d. 1922/20.
 52. Puna-Tähti 7/1922 "Kansainvälisen sotakoulun suomalaisen suksijoukon Karjalan retki", Toivo Antikainen. RTsHIDNI, f. 516, op. 2, d. 1933/20.
 53. Salomaa 1992, s. 160. – Antikaisen suksiretkestä tuli 'pyhiinvaellusretki', jota hiihdetään vieläkin (Vikström 1969, s. 110–111).
 54. Esim. Punaisessa Karjalassa julkaistiin vuonna 1937 useita kirjoituksia tapahtumien 15-vuotismuistoksi, vaikka silloin lienee ollut jo vaikeaa saada haastateltavia, koska monet retkelle osallistuneet oli pidätetty ja tuomittu "kansanvihollisina". Ks. Punainen Karjala 16.I.1937 "15 vuotta banditismin likvidoisesta Karjalassa"; Heikkonen ja Susi, emat: Punainen Karjala 20.I.1937; Matero, ema. 3.II.1937 ja 5.II.1937; Vikström 1969, s. 228–232; Vähä 1974, s. 103–108; Lackman 1993, s. 128–136.
 55. Vesa Tynkkynen, Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa. (Maanpuolustuskorkeakoulu, taktiikan laitos. Julkaisusarja 1. 1/1996 Joutsa 1996), s. 62–64 ja passim.
 56. Vikström 1969, s. 145–225; Salomaa 1992, s. 303–313 ja passim; Kimmo Rentola, Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945 (Juva 1994), s. 27–31. – Talvisodan loppupuolella taisteli Kuhmon suunnalla ns. Dolinin hiihtoprikaati, joka tuhoutui täysin. Ks. Helge Seppälä, Itsenäisen Suomen puolustuspolitiikka ja strategia (Porvoo 1974), s. 165; Kalevi Usva, Kuhmon taistelut (Talvisodan historia 3. Sotatoimet Laatokan ja Jäämeren välillä. – Sotatieteen laitoksen julkaisuja XVI:3. Porvoo 1978), s. 232–235.
 57. Vrt. Salomaa 1992, s. 317–318.
 58. Vikström 1969, s. 231 mukaan.
 59. Vikström 1969, s. 231 mukaan.
 60. Voldemar Virolainen, Vihreä valo (Petroskoi 1981), s. 111; Rentola 1994, s. 365; Salomaa 1995, s. 83–87.

Summary

RED GUERILLAS ON SKIS. THE REDS' GUERILLA TACTICS DURING THE SUPPRESSION OF THE REBELLION IN SOVIET KARELIA IN 1921-22

When the Karelian 'forest guerillas' rose in rebellion, assisted by the Finnish Whites, in autumn 1921, there were very few government troops in Soviet Karelia. For example, there were only a few hundred frontier guard troops along the lengthy border region. The rising was thus successful at first.

The Soviet administration decided to crush what from its viewpoint was insurrectionary activity by sending units of the Red Army to Karelia. About 13,000 men under the command of A. Sedyakin were moved to the area using the Murmansk railway. The Red troops detrained at Louhi, Sorokka and Karhumäki, from where they had orders to advance towards the frontier and crush the enemy.

However, the rebel movement was not brought under control immediately. Conditions were difficult. There was a hard frost and much snow. Not all of the Red Army troops had ever skied and they were unaccustomed to fighting in the forest wilderness. Because of this, the lightly-equipped Karelian guerillas and the Finnish skiers who assisted them were able to dominate the battlefield. Gradually the superior numbers of the Red Army began to be felt. The loss of Porajärvi around the turn of the year was the first perceptible blow to the rebels.

In this situation the Reds began their own guerilla activity. It was already proposed in December that lightly but effectively armed ski troops – guerillas – should be sent out against the rebels. These guerillas would be able to fight better than regular Red Army troops in the difficult conditions.

A Karelo-Finnish ski unit, or the 'Niemelä Battalion', was formed at the turn of the year. This fought in the most northerly tract of the theatre of operations. About 120 men belonged to the 'battalion', the importance of which, however, remained minimal. They were guerillas by character and not trained for guerilla fighting.

Antikainen's ski troops were more important. The decision was taken in early January 1922 to form a ski unit from Finnish students at the International Military School (the Red Officer School). This unit was entrusted to the command of the Red commander Toivo Antikainen. Its strength was about 200 men, who detrained at Maaselkä station and set out from there to attack the forest guerillas and the White Finns.

Antikainen's unit, whose men had been trained as guerilla fighters, was quickly divided into two groups. The smaller was led

by the Military School's leader, commissar Alexander Inno, towards Rukajärvi. This detachment acted as a reserve for the main force. Inno kept in touch with Antikainen the whole time and gave him good advice on guerilla tactics. The main force set out under Antikainen's command to ski towards Repola and Kiimasjärvi.

This unit advanced via Honkaniemi, Pieninkä and Tsolkka to Repola, which it attacked on 14 January 1922. After capturing it, and shortly afterwards also Saarenpää, Antikainen attacked Kiimasjärvi, which was regarded as the rebels' centre, on 20 January 1922. The attack was based on surprise. It came as a decisive blow to the rebel movement. Later Antikainen wrote of the tactics he had employed, "We followed the tactical principle expressed by some old military theorist in the sentence, 'Better seven cavalymen on the enemy's flank than seventy in front.'"

At the same time the Reds sent a striking force of some 70 men to organize guerilla activity behind the Whites in Finnish Lapland. There were good opportunities for this because the Finnish Communist Party had since autumn 1921 transported arms to the Kuolajärvi district and made other preparations for a rising of some kind in that area.

The leader of this force (as commissar) was Frans Johan Myyryläinen (1881–1938) who, as a former lumberjack, had an excellent knowledge of the logging areas and the people there. The men from Soviet Russia seized the logging area of Värriö and soon afterwards other areas in the Kuolajärvi–Savukoski district and proclaimed the start of the revolution. Myyryläinen, who was better known in Soviet Russia as Juuso Matero, used the name Jahveti Moilanen during these events which were known as the bacon rebellion of 2–6 February 1922.

Moilanen enlisted some 190–200 lumberjacks in the logging camps and gave them weapons. This unit was given the name of the 'Northern Red Guerilla Battalion'. Kaarle Karhu, who was mentioned as its commander, was really the Red officer Axel Hellman. Moilanen acted as the unit's commissar and as representative of the Central Committee of the Finnish Communist Party.

In question was an attack in the rear of the enemy arranged by Eino Rahja, the leader of the Finnish Communist Party's military organization, should full-scale war break out between Finland and Soviet Russia. The aim of this unit, moving on skis and coping well with Arctic conditions, was to carry out a flanking movement and strike via Kuusamo at Oulanka, where there were believed to be Whites. There was, however, no need to do this because they learned of the Whites' defeat.

The unit occupied several logging camps and seized their property. It also disarmed the Salla Company of the Lapland Frontier Guard. The unit also briefly held open the door for the

revolution, but because no large-scale insurrection occurred in Lapland, some days later Moilanen withdrew with his men behind the eastern frontier. There their skill on skis was admired and they soon formed the core of the 'First Special Light Infantry Regiment'.

Although, of course, troops of the Red Army also affected the stabilization of the situation, the guerilla units of Antikainen and Moilanen had a great influence. Although this was recognized immediately after the events, the Red Army did not learn from them. In due course many of Antikainen's guerillas were executed: Moilanen's time came on 8 May 1938. And thus the Red Army repeated in 1939 the same mistakes as in 1921-22. Antikainen, on the other hand, died in an air crash, the circumstances of which remain obscure, in October 1941.

W. D. GRÖNDAHL JA V. P. NENONEN - VIHOLLISET VASTOIN TAHTOAAAN

Suomalaisessa ja venäläisessä sotakirjallisuudessa viitataan Talvisodan yhteydessä toisinaan "venäläiseen tykistötiedemieheen ja kenraalieverstiin Vladimir Davydovitš Grendaliin".

Hän ei kuitenkaan ollut etniseltä taustaltaan tai kansallisuudeltaan venäläinen vaan suomalainen, mutta hänen sukunimensä vain käännettiin translitteroinnissa venäläiseen muotoon Grendal (Gröndahl). Tietysti hän oli kansalaisuudeltaan Suomen suuriruhtinaskunnan kansalainen ja samalla myös Venäjän keisarikunnan kansalainen.

Sattuman oikusta Gröndahlista tuli puna-armeijan upseeri toisin kuin lähimmästä palvelutoveristaan Vilho Petter Nenosesta, joka loi loistavan uran Suomen armeijassa. Gröndahl oli lahjakasta upseerityyppiä, joka pystyi pärjäämään minkä tahansa lipun alla. Toisin kuin Nenonen hän ei päässyt palaamaan Suomeen ennen valtioyhteyden katkeamista Venäjään 6.12.1917.

Sittemmin tapahtumat johtivat siihen, että vaikka hän olisi saatanut yli 20 000 muun suomalaisen tavoin palata Suomeen täysin laillisesti ja kunniallisesti 14.10.1920 solmitun Tarton rauhansopimuksen¹ 35. artiklan 1. pykälän ja 4. pykälän nojalla, hänen tähtensä oli jo noussut Neuvosto-Venäjällä eikä palaaminen enää ilmeisesti kiinnostanut.

* (s. 1954) valtiotieteen tohtori, kirjoittanut muun muassa teokset: Punaupseerit. SKP:n ja puna-armeijan sotilaallinen yhteistoiminta kansalaissodasta talvisotaan 1918–1940 (1992) ja Teräksenkovaa politiikkaa. Läntisiä arvioita Venäjän sotilaspolitiikan suunnasta (1995) sekä useita tieteellisiä artikkeleita suomalaisista Neuvostoliitossa ja tämän päivän turvallisuuspolitiikasta.

Gröndahlien perhe kuvattuna 1890-luvulla. Vasemmalta äiti Maria (os. Golotšin), tytär Maria (myöh. Forssell), isä David sekä pojat Dimitri (edessä) ja Vladimir. Kuva: Ira Junker.

The Gröndahl family pictured in the 1890s. From the left the mother, Maria (née Golotchin), daughter Maria (later Forssell), the father, David, and sons Dimitri (in front) and Vladimir.

Suomenlinnan poika

Gröndahl oli syntynyt 3.4. (22.3.)1884 Helsingin Viaporissa.² Hänen isänsä David Gröndahl oli Suomen suuriruhtinaskunnan kansalainen ja keisarin armeijan kenraali, jonka perheessä puhuttiin koti-

kielinä venäjää, suomea ja ruotsia.³

Perheen kolme poikaa – Wladimir, Dimitri ja Georgi – lähtivät upseerin uralle keisarilliseen armeijaan, mutta päätyivätkin puna-armeijaan. Vanhin poika W. D. Gröndahl yleni puna-armeijassa kenraalieverstiksi, keskimmäinen D. D. Gröndahl ilmavoimien kenraaliluutnantiksi ja nuorin G. D. Gröndahl everstiksi.

V. P. Nenosesta ja W. D. Gröndahlista kasvoi läheiset ystävät jo nuorina miehinä.⁴ Gröndahl valmistui Pihkovan kadettikoulusta⁴ 1902, Mihailovskin tykistökoulusta 1905 ja Mihailovskin tykistöakatemiasta 1911. Näinä vuosikymmeninä Nenonen oli Gröndahlin kurssitoveri, ikätoveri, palvelutoveri ja myös perheystävä. Molempien isoisät olivat lisäksi pappeja. Nenonen on omissa muistelmis-
saan kuvannut tätä seuraavasti:⁵

"Tunsin Gröndahlin oikein hyvin. Hän tuli Mihailovskin tykistökouluun vuoden minun jälkeeni ja tykistöakatemiaan kaksi vuotta jälkeeni."

"Suoritettuaan tykistöakatemian loppututkinnon hän tuli pääesikuntaan, missä minäkin työskentelin, ja hän sai toimen tenttien suoritusupseerina. Työskentelimme silloin jatkuvasti keskenämme. Sitäpaitsi olimme läheisiä naapureita. Asuimme samassa villassa, hänellä oli toinen puoli ja minulla toinen. Tulin tietämään silloin, että hänen isänsä oli saanut upseerikoulutuksensa Helsingin junkkerikoulussa ja että hänen äitinsä oli venäläinen. Mahdollisesti hän oli itse Suomen kansalainen, jos hän myös oli täysin venäläistynyt."

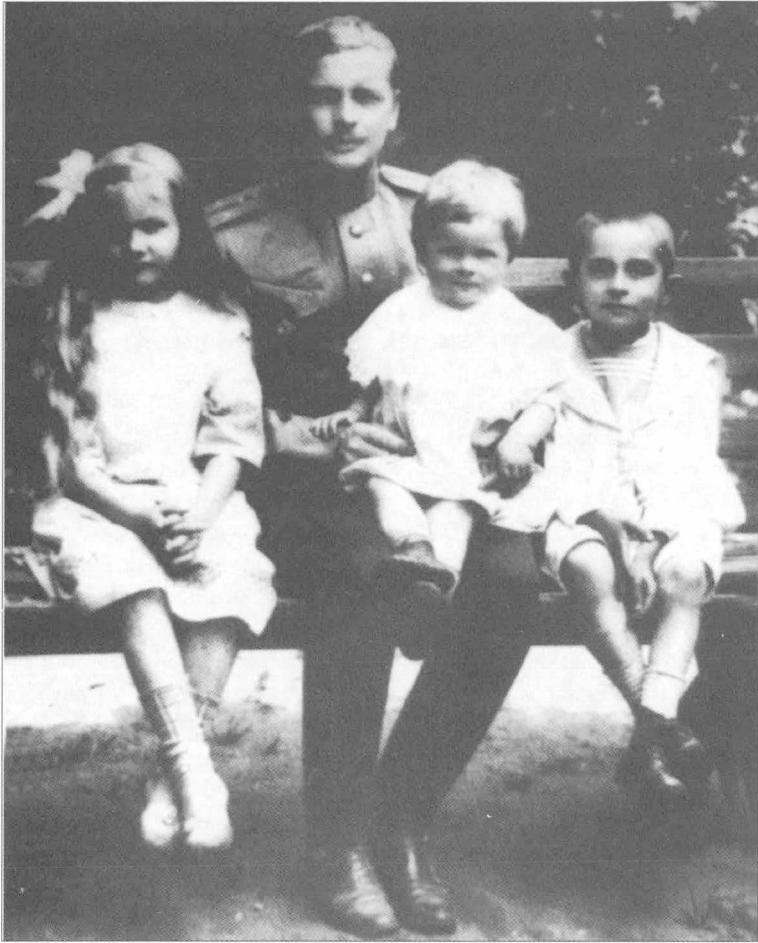
"Kun minut ensimmäisen maailmansodan alkaessa komennettiin Tallinnan tykistöhallintoon, palveli Gröndahl 1. Rykmentissä vastaavassa tehtävässä kuin minä. Tietysti meillä oli jälleen paljon tekemistä toistemme kanssa."

"Vuonna 1916 nimitettiin Gröndahl tykistödivisioonan komentajaksi. Divisioonansa kanssa hän lähti rintamalle, enkä nähnyt häntä enää sen jälkeen."

Kotirintama petti

Gröndahl sai ensimmäisessä maailmansodassa 9 kunniamerkkiä ja ylennettiin everstiksi vuonna 1917. Hän myös haavoittui rintamalla.

Missään lähteissä ei yksilöidä, millaisten tapahtumien kautta Gröndahl jäi tai joutui jäämään ns. lokakuun vallankumouksen jäl-

Kuva Tallinnasta kesällä 1915. W. D. Gröndahlin vieressä oikealla poika Boris, joka taisteli Talvisodassa isäänsä vastaan. Sylissä Irina ja vasemmalla lasten serkku Lida Forssell. Kuva: Ira Junker.

A picture from Tallinn in summer 1915. Beside W. D. Gröndahl, on the right, his son Boris, who fought against his father during the Winter War. Irina is on his knee and on the left is the children's cousin, Lida Forssell.

keen puna-armeijan palvelukseen. Todellista kommunistia hänestä tuskin saatiin tekemälläkään. Mikään hänen myöhemmissä kirjoituksissaan ei ainakaan viittaa siihen.

Voimme vain uumoilla, mitä kaikkea tuolloin tapahtui ja mikä oli Gröndahlin asema rintamakomentajana, kun bolševikkien, menševikkien ja sosialistivallankumouksellisten sotilaskomiteat ja komissaarit alkoivat keisari Nikolai II vallasta luopumisen jälkeen helmi-maaliskuusta 1917 lukien ottaa armeijan yksiköitä komentoonsa vuoden 1917 mittaan. Komentajille annettiin kaksi vaihtoehtoa; joko palvella neuvostovaltaa tai tulla ammutuksi. Vaikka jonkinlainen onni näytti seuraavan Gröndahlia rintamalla, kun hän sai pitää henkensä, petti se tyystin kotirintamalla.

Bolševikkien kaapatessa lopullisen yksinvallan 7.-8.11. (25.-6.10.) 1917 Gröndahlin divisioona oli edelleen eteläisellä rintamalla. Kun yhteydet Venäjältä Viroon katkesivat ja paikallisten punaisten ja valkoisten taistelut alkoivat, ei Gröndahl voinut palata perheensä luo Tallinnaan.

Hänen vaimonsa ruhtinatar Nina o.s. Soumbatova (1890-1964) ja lapsensa oleskelivat edelleen Tallinnassa, kun he saivat (väärän) tiedon, että perheen isä olisi kaatunut rintamalla. Kun Viro oli lopullisesti valkoisilla, päätti perhe siirtyä Suomeen. Samassa talossa asui nuori keisarin armeijan eversti Paul Londen, joka toi perheen lahden yli Helsinkiin 1919. Londenista tuli pian Gröndahlin "lesken" uusi puoliso.

Gröndahl ei itse koskaan enää palannut Suomeen eikä perhe kuullut hänestä enää. Koskaan ei selvinyt, vaikuttiko Gröndahlin jäämiseen bolševikkien palvelukseen se, että vaimo ja koko perhe oli kadonnut toisen upseerin matkaan? Joka tapauksessa Gröndahl avioitui myös itse myöhemmin uudestaan.

Kohtalon oikusta Nenosen ja Gröndahlin lapset sen sijaan kohetasivat uudestaan toisensa käydessään samaa koulua Helsingissä.⁶

Nenonen saattoi kuitenkin saada joitakin satunnaisia tiedustelutietoja Gröndahlin vaiheista Suomen jo itsenäistyttyä seuraamalla yleisesikunnan osasto 2:n salaista monistesarjaa "Tiedotuksia Neuvostoliitosta", jota jaettiin Suomen armeijan komentajille.⁷

Gröndahlin tähti nousi

Gröndahl palveli vuosina 1918–1919 puna-armeijan tykistöntarkastajana eteläisellä rintamalla ja 1920 lounaisrintamalla. Hän täytti annetut tehtävät aktiivisesti, asiantuntevasti ja tunnollisesti, mistä hänet palkittiin Venäjän toimeenpanevan keskuskomitean päätöksellä 7.8.1920 kultaisella savukekotelolla ja vuotta myöhemmin Punaisen Lipun kunniamerkillä⁸, joka oli Venäjän kansalaissodan ajan korkein kunniamerkki.

Vuosina 1921–1925 hän oli Kiovan ja Pietarin sotilaspiirien tykistökomentajana. Vuosina 1925–1934 hän toimi puna-armeijan tykistöntarkastajan sijaisena. Elokuusta 1933 lukien hän oli perustamisvaiheen ajan komentajana Kalugassa muodostetussa uudessa moottoroidussa tykistödivisioonassa. Sittemmin Gröndahl toimi koko puna-armeijan tykistöntarkastajana.

Vuosina 1935–1938 Gröndahl oli ehtinyt jo M. V. Frunzelle nimetyn sota-akatemian tykistötiedekunnan vanhemmaksi lehtoriksi ja dosentiksi sekä tykistöakatemian osastopäälliköksi. Elokuusta 1937 hän oli Frunzen akatemian "tykistön oppituolin johtajana" ts. "linjanjohtajana" noin puolen vuoden ajan.⁹

Upseeripuhdistusten alettua vaikuttaa siltä, että Gröndahl olisi tarkoituksellisesti syventynyt sotatieteeseen. Hän luennoi, opetti, ohjasi, tutki, suoritti kokeiluja, julkaisi tutkimuksia ja osallistui eri aselajien aseistuskaavojen laadintaan. Joka tapauksessa hän yritti pysytellä sivussa ideologisista kysymyksistä. Yrittipä hän erota palveluksestakin.¹⁰

Hän on julkaissut useita tutkimuksia tykistön kehittämisestä, joista "Tarkentava ammunta" ilmestyi 1925, "Tykistön tuli" 1926, "Tykistön päällystön ja esikunnan kenttäpalvelus" 1927, "Nykyaikaisen tykistön teknillinen kehitys" 1937, "Tykistö jalkaväkiermeijäkunnan hyökkäystaistelussa" 1937, "Tykistö yleisjoukkojen taistelussa" 1938, "Tykistö asemasodassa" 1938, "Tykistö perustaistelumuodoissa" 1940 ja viimeisin välittömästi Talvisodan jälkeen 1940: "Tykistö hyökkäystaistelussa" (uusintapainos 1970)¹¹.

Mahdollisesti Gröndahl säästyi puhdistuksilta senkin ansiosta, että Josif Stalinin esikoispoika Jakov Džugašvili (1908–1943) oli vuodesta 1937 tykistöakatemian oppilaana ensin tykistön iltalinjalta ja sitten vuodesta 1938 tykistöakatemian 1. tiedekunnan neljännellä vuosikurssilla.¹² Tunnettua on, kuinka kunnianhimoisia odo-

tuksia Stalinilla oli poikiensa sotilasurasta. Isän käskystä Stalinin pojat Jakov ja Vasili olivat sisäasiainkomissariaatin NKVD:n henkilökunnan suojeluksessa, jopa koulun penkillä.¹³ Stalinin on arveltu jättäneen Gröndahlin vangitsematta, koska "olisi ollut typerää tappaa kultamunia muniva kukko".¹⁴

Tammikuussa 1938 Gröndahl yleni tykistön päähallinnon, joka tunnettiin nimityksellä "Glavnoe Artilleriiskoe Upravlenie" (GAU), päällikön sijaiseksi, GAU:n osastopäälliköksi ja puheenjohtajaksi GAU:n tykistökomiteaan. Tykistökomitea suunnitteli, kokeili ja valmisti uusia tykistöaseita. Järeimmät kanuunat olivat kaliiperiltaan 305-millisiä. Gröndahlin osuutta puna-armeijan tykistön kehitykseen on kuvattu "mittakaavaltaan tavattomaksi" ja "perustavaksi". Ansioistaan hänelle myönnettiin 22.2.1938 Punaisen Tähtien kunniamerkki.¹⁵

Vuonna 1939 Gröndahl sai armeijakunnan komentajan sotilasarvon (komkor), joka vastasi kenraaliluutnanttia, ja professorin arvon.

Isä ja poika vastakkain

Kun tilanne Suomen suunnalla kuumeni syksyn 1939 kylmetessä, teki puna-armeijan tykistön komentaja Nikolai Voronov aloitteen tykistöekspertti Gröndahlin lähettämisestä rintamalle.¹⁶

Talvisodan valmisteluvaiheessa Gröndahl palveli rintaman tykistön tarkastajana. Voronov on muistellut Talvisodan alkamishetkeä 30.11.1939 kello 8.¹⁷

"Olimme yhdessä Vladimir Davidovitšin kanssa komentopaikassa ja laskimme väsyneinä minuutteja tykistön tulenavaukseen ja jalkaväen ja tankkien hyökkäyksen alkuun. Hän oli rauhallinen ja varma Neuvostoliiton tykistön korkeasta laadusta, sen kyvystä tulimyrskyyn, sen voimavaroista, ja hän ilmaisi varmuutensa, että tulemme olisi tehokasta. Kaksi kolme tuntia me seurasimme 7. Armeijan joukkojen siirtymistä hyökkäykseen ja näimme divisioonien ja armeijakuntien tykistön tulen hyvät tulokset."

Heti sodan alkupäivinä Gröndahl sai komentoonsa kahdesta divisioonasta (49.D ja 150.D) kootun operatiivisen ryhmän, joka tulokittiin Suomen sotilastiedustelussa "XIX Armeijakunnaksi" (päiväys 27.12.1939), ilmeisesti siksi, että Gröndahlin tehtävänmukainen (virkapätevyyttä osoittava) sotilasarvo oli "komkor", "armeija-

Gröndahl palveli armeijakunnan komentajan (komkor) sotilasarvossa ennen Talvisotaa. Kuva: Voronov, Nikolai; Voeno-istoritšeskii žurnal no. 12/1963. Sivu 61.

Gröndahl served in the military rank of corps commander (komkor) before the Winter War.

kunnan komentaja”¹⁸

Kuten tunnettua, puna-armeijan pääsotaneuvosto keskeytti hyökkäyksen 25.12.1939 ja päivää myöhemmin aloitti joukkojen organisoimisen uudestaan. Puna-armeijan yleisesikunnan ehdotuksesta Karjalan kannaksella olevat joukot koottiin 7.1.1940 Luoteiseksi rintamaksi, joka sai tehtäväkseen Mannerheim-linjan murtamisen.

Rintaman komentajaksi määrättiin 1. luokan armeijankomentaja Semjon Timošenko, sotaneuvoston jäseneksi Leningradin puoluejohtaja Andrei Ždanov ja esikuntapäälliköksi 2. luokan armeijankomentaja Ivan Smorodinov. Luoteinen rintama käsitti Kiril Meretskovin komentaman 7. Armeijan, jossa oli viisi jalkaväkiarmeijakuntaa, ja vasta muodostetun 13. Armeijan, jossa oli kolme armeijakuntaa. Uusi 13. Armeija tuli Gröndahlin komentoonsa.¹⁹

Samassa yhteydessä Gröndahl ylennettiin (16.1.1940) vastaavan 2. luokan armeijakomentajan arvoon kuin Meretskov ja merkittiin myös NKP:n jäseneksi.²⁰

Meretskovin armeija sai vastuulleen Länsi-Kannaksen ja Gröndahlin armeija Itä-Kannaksen. Armeijoiden raja kulki Muolaanjärven kohdalla. Gröndahl sai tehtäväkseen murtautua Mannerheim-linjan läpi Muolaanjärven ja Taipaleenjoen välillä ja hyökätä Ant-

rean-Käkisalmen tasalle. Meretskovin tavoitteena oli Viipurin-Antrean tasa.

Gröndahlin 13. Armeijan painopiste oli Muolaan ja Vuoksen välillä, jonne hän keskitti kaikki uudet rintamalle saapuneet yhtymänsä. Noin 40 kilometriä leveälle kaistalle tuli rintamakilometriä kohti 2-4, 5 pataljoonaa jalkaväkeä ja 40-70 putkea tykistöä. Gröndahl ja Nenonen joutuivat nyt taisteluun keskenään osana valtioiden välistä vihollisuutta. Sitä Nenonen on muistellut seuraavasti:²¹

"Taipaleessa osuimme Gröndahlin kanssa vastakkain. Henkilökohtaisesti en ollut siellä, mutta edustajani alueella oli aiempi adjutanttini, silloinen majuri E. Ulfsson, joka johti tykistöä Taipaleen lohkolla."

Laatokan rannalla Taipaleessa, Gröndahlin vastualueen itäreunassa, läpimurto jäi tekemättä huolimatta jatkuvasta tulimyrskystä ja puna-armeijan rynnäköinnistä. Yksistään Taipaleen lähellä sijainneen Järisevän patterin alueelle laskettiin osuneen 200 000 tykistökranaattia ja 2 000 raskasta lentopommia.

Taipaleen lohkolla Suomen armeijan riveissä torjui päälle käyvää puna-armeijaa myös Gröndahlin oma poika Boris (1909-1972), minkä Gröndahlin on täytynyt tietää, koska jopa Moskovan suomenkielisten radiolähetysten "Tiltu" herjasi poikaa: "Boris, Boris, taisit isääsi vastaan".

Talvisodan tulimyrsky

Gröndahlin osuutta helmi-maaliskuun 1940 taisteluihin on Voronov kuvannut merkittäväksi: "Hänen komennossaan ollut 13. Armeija mursi helmi-maaliskuussa Mannerheim-linjan Taipaleen ja Muolaan-Ilveksen alueella ja täytti kunnialla taistelutehtävät".²² Ne muutamat Gröndahlin käskyt, jotka Suomen sotilastiedustelu onnistui nappaamaan, osoittavat, että Gröndahl todella yritti käynnistää ohjesäännön mukaista syvää operaatiota.²³

Voronov tarkoittanee puna-armeijan pureutumista 3.3. lukien Vuoksen lounaisrannalle Äyräpäässä, mitä edelsivät ankarat taistelut. Samasta päivästä lukien Gröndahl komennettiin uusiin tehtäviin ja hänen seuraajakseen määrättiin (armeijakunnan komentaja) Filip Parussionov, joka jatkoi Gröndahlin aikaansaamaa tilannetta.²⁴

Gröndahl ylennettynä kenraalieverstiksi ja kuvattuna kunniamerkeineen Talvisodan jälkeen. Kuva: Izvestija no. 267/17.11.1940. Sivu 3.

Gröndahl after promotion to colonel-general and pictured with his decorations after the Winter War.

Kokonaan toisenlainen on Nenosen arvio tapahtumista, joskin tässä täytyy lähteitä kritisoiden muistaa, että sekä Voronov että Nenonen esittävät arvionsa kumpikin oman lukijakuntansa odotusten mukaisesti.

Kuultuaan, kuka komensi joukkoja rintaman takana, Nenonen on kertonut ystävälleen: "Hänessä ei ollut mitään pelättävää. Saatoin rauhallinen mielin matkustaa USA:han ja jättää tykistön Ulfs-sonille, joka sitten kamppailun aikana kävi tykistön taisteluja kuten itse olisin ollut paikalla." Silti Nenonen arvioi Gröndahlin "ilman muuta kunnan ihmiseksi".²⁵

Kun puna-armeijan 11.2. aloittama suurhyökkäys oli johtanut 7. Armeijaan lukeutuneen 123. Jalkaväkidivisioonan joukoin Lähteen loholla sisäänmurtoon suomalaisten aseisiin, oli Suomen armeijan jätettävä 15.2. Länsi-Kannaksella pääasema (Mannerheim-linja). Summan murtokohdasta pyrki läpi lähes 160 000 miestä ja yli 1 100 panssarivaunua, joita tuki 10 tykistörykmentin tuli. Meretskovin 7. Armeijan onnistui saartaa Koiviston linnoitus 26.2. ja tilanne alkoi käydä Viipurin kannalta uhkaavaksi.

Puna-armeijan edetessä Länsi-Kannaksella oli Suomen armeijan vetäydyttävä osittain myös Itä-Kannaksella pystyäkseen puolustautumaan sivustauhkaa vastaan. Vetäytyminen pysäytettiin 28.2. linjalle Viipuri-Kuparsaari-Vuoksi, jossa linjat onnistuttiin juuri ja juuri pitämään.

Tilanne oli jo siinä määrin ratkennut, että tykistöasiantuntija Gröndahl siirrettiin jo 3.3. lukien toiseen tehtävään; Luoteisrintaman tykistön komentajaksi. Gröndahlin uraa ajatellen se ei ollut rangaistus, vaan helpotus. Hänellä oli yllättäen kesken sodan todettu keuhkosyöpä.²⁶ Gröndahl oli tupakoinut aktiivisesti koko elämänsä.

Gröndahl taisteli nyt nopeasti kehittyvää sairautta vastaan, mutta oli silti edelleen rivissä ja joutui kantamaan vastuunsa. NKP:n keskuskomitea teki pian sodan päätyttyä maaliskuussa 1940 päätöksen kutsua koolle laajennetun pääsotaneuvoston, jonka tuli tehdä yhteenveto Talvisodasta ja suunnitella toimenpiteet puna-armeijan organisaation, aseistuksen ja taistelukoulutuksen tehostamiseksi.

Laajennettuun pääsotaneuvostoon kuuluivat NKP:n keskuskomitean poliittisen toimikunnan (politbyroon) jäsenet, puolustusasiain kansankomissariaatin johtajisto, sotilaspiirien ja armeijoiden komentajat, sotaneuvostojen jäsenet ja esikuntapäälliköt, sotatoimiin

osallistuneiden armeijakuntien ja divisioonien komentajat sekä sotakorkeakoulujen johtajat että yleisesikunnan johto.²⁷

Puna-armeijan yleisesikunta antoi tähän liittyen 28.3.1940 käskyn: "Puna-armeijan joukko-osastot, jotka osallistuivat taisteluihin Suomessa, saivat poikkeuksellisia sotakokemuksia. Nämä kokemukset on mahdollisimman pian tutkittava ja saatettava koko puna-armeijan tietoon."²⁸

Gröndahl oli yhtenä asianosaisista selostamassa käsityksiään Talvisodan epäonnistumisen syistä näissä ns. Stalinin istunnoissa Kremlissä 14.–17.4.1940. Gröndahlin kuulusteluvuoro oli viimeisessä, seitsemännessä istunnossa illalla 17.4.

Gröndahl ja 13. Armeijan sotaneuvoston jäsen (armeijakunnan komissaari) Aleksander Zaporozets selvisivät ristikuulustelusta ehjin nahoin.²⁹ Sen sijaan 13. Armeijan esikuntapäällikkö (prikaatinkomentaja) V. S. Goluškevits, jota ei kutsuttu paikalle, oli joutunut epäsuosioon. Tämä kostautui runsas vuosi myöhemmin, kun hänet Stalinin käskystä vangittiin.³⁰

Kenraalin komea loppu

Yhtenä Talvisodan lukuisista johtopäätöksistä päätettiin komentajien auktoriteetin kohentamiseksi ottaa kenraalinarvot uudelleen käyttöön. Ylennettäviä kenraaleita tuli yhteensä 982 ja amiraaleja 74. Armeijankenraaleja heistä oli 3, kenraalieverstejä 7, kenraaliluutnantteja 120 ja 852 ylennettiin kenraalimajuriksi. Armeijankenraaleille arvomerkeiksi tuli kauluslaattoihin viisi tähteä sikeräksi, kenraalieverstille neljä, kenraaliluutnantille kolme ja kenraalimajurille kaksi.

Kenraalikuntaan ylennettävät nimitettiin Neuvostoliiton korkeimman neuvoston (parlamentin) päätöksellä 7.5.1940 ja ylennykset tulivat 4.6. voimaan. Kenraalieverstejä nimitettiin tykistöön kaksi: Voronov ja Gröndahl.³¹ Lisäksi 21.5.1940 korkein neuvosto palkitsi Gröndahlin vielä Leninin kunniamerkillä.³² Sotaa seuranneen tähtisateen jälkeen Gröndahl palasi toimeensa yleisen taktiikan professoriksi.

Kun Talvisodan jälkeen Neuvostoliiton Suomen sotilasasiamies eversti Ivan Smirnov kävi tapaamassa Nenosta, keskustelu kääntyi myös käytyyn sotaan ja Gröndahliin. Gröndahl oli myös Smirnovin

Tuokiokuva puna-armeijan 13.A:n esikunnasta Karjalan kannakselta tammikuulta 1940. Vasemmalta V. S. Goluškevits, A. Zaporozets, W. D. Gröndahl ja K. Rjabsii. Kuva: Boi v Finlandii. II. Vospominanija učastnikov. Moskva 1941. Sivu 205.

A glimpse of the staff of the Red Army's 13 Army on the Karelian isthmus in January 1940. From the left, V. S. Golushkevich, A. Zaporozhets, W. D. Gröndahl and K. Ryabtsii.

tuttu ja Smirnov sai tehtäväkseen viedä kenraaliluutnantin terveiset kenraalieverstille Moskovaan. Vastausta ei Moskovasta kuitenkaan kuulunut Nenosen ihmetykseksi. Sen sijaan hän sai kuulla, että Gröndahl olikin kuollut.³³ On esitetty jopa spekulatioita, että Gröndahl olisi "puhdistettu"³⁴, mutta kenraalin loppu oli aivan liian komea verrattuna siihen, kuinka marsalkoitakin oli teloitettu lyhyen kaavan mukaan.

Gröndahl kuoli Moskovassa 56 vuoden iässä 16.11.1940 eli – satuma tai ei – samana päivänä, kun Neuvostoliiton ulkoasiainkansankomissaari Vjatšeslav Molotov saapui epäonnistuneelta matkaltaan Berliinistä.

Berliinissä ensin Saksan ulkoministeri Joachim von Ribbentrop (12.11.1940) ja sitten itse valtakunnankansleri Adolf Hitler (13.11.)

olivat vastanneet "Nichts" Molotovin vaatimukseen saada etupii-
risopimuksen mukaisesti likvidoida Suomi lopullisesti ja ulottaa
Neuvostoliiton länsiraja Tornionjoelle.³⁵ Molotov poistui Berliinistä
kiihtyneenä ja junamatka Moskovaan kesti kolme päivää.³⁶

Joka tapauksessa Gröndahl haudattiin kaikin sotilaallisin kun-
nianosoituksin Novodevitšin hautausmaalle Moskovaan.

Hautajaisia varten perustettiin korkean upseerin arvon mukai-
nen komissio, joka ilmoitti, että viimeiset tervehdykset saattoi jät-
tää sunnuntaina 17.11. kello 12–20 ja vielä maanantaina 18.11.
kello 10–14. Jälkimmäisenä päivänä kello 15 arku suljettaisiin ja
kannettaisiin pois. Kremointi tapahtuisi ilmoituksen mukaan sa-
mana päivänä kello 17.30.

Neuvostohallituksen pää-äänenkannattaja Izvestija julkaisi tie-
don Gröndahlin kuolemasta kansankomissaarien neuvoston (halli-
tuksen) ja NKP:n keskuskomitean "syvien surunvalittelujen" kera.
Samalla lehti julkaisi Gröndahlin elämäkerran puolustusasiain
kansankomissariaatin näyttävin muistolausein 17.11. ja uutisoi vie-
lä jälkikäteen hautajaiset 19.11.³⁷ R. Moranin laatima varsinainen
nekrologi oli otsikoitu "Synnyinmaan uskollinen poika".

Tykistön päämarsalkaksi ylennyt Voronov on myöhemmin luon-
nehtinut Gröndahlia "työtärakastavaksi, tarkkaavaiseksi, hyväksi,
arvostetuksi, elämäniloiseksi, tavalliseksi, kohteliaaksi, todelliseksi
sosialistisen synnyinmaan patriootiksi, hyväksi toveriksi".³⁸

Lähdeviitteet

1. AsK no. 20–21/1921. Sivut 90–92.
2. Sovetskaja Voennaja Entsiklopedija, 3 grazdanskaja – jokota. Moskva
1977. Sivu 39.
Bolšaja Sovetskaja Entsiklopedija, 7 gogol – debit. Moskva 1972. Sivu
282.
Voennyi Entsiklopedičeskii Slovar. Moskva 1983. Sivu 212.
3. W. D. Gröndahlin tyttären Irina Junkerin haastattelu Helsingissä 4.1.
1989 os. Sepänkatu 15 B 29.
4. Voronov, Nikolai (Glavnyi marshal artillerii): Vydajuštšisija sovetkii
artillerist. Voennostoritšeskii žurnal no. 12/1963.
Stenbäck, Nils Erik kirjeessä 21.11.1989 on ilmoittanut kenraali Ne-
nosen kertoneen, että Gröndahl olisi valmistunut Haminan kadettikou-
lusta.
5. En artillerists minnen. Av generalen av artilleriet V. P. Nenonen, Hel-
singfors. Kungliga Krigsvetenskaps Handlingar och Tidskrift 1958, 162.
årgången (Linköping 1958). Sivut 107–108.

6. Rouva Junkerin haastattelu.
7. Esimerkiksi Tiedotuksia Neuvostoliitosta no. 6. Helsinki 26.8.1933. AKE / tsto II salaista kirjeistöä 221 1934 F5. SARK 1453/V/33/sal.
8. Voronov, Nikolai (Glavnyi marshal artillerii): Vydajuštšijsja sovetskii artillerist. Voennno-istoritšeskii žurnal no. 12/1963. Sivu 57.
9. Voronov 1963. Sivut 57–64. Myös: Sovetskaja Voennaja Entsiklopedija 3/1977. Sivu 39.
10. Rekivalo, Ilpo: Unholaan jäänyt kenraali. Neuvosto-Karjala no. 64 4.6.1991. Sivu 4.
11. Grendal, V. D.: Artillerija v nastupatelnom boju. Teoksessa: Voprosy taktiki v sovetskikh voennyh trudah (1917–1940 gg.). Moskva 1970. Sivut 209–220.
12. Loginov, A.: Stalinin pojan kohtalo. Neuvosto-Karjala no. 128 23.10.1988. Sivu 2.
13. Kolesnik, A.: Vasili Stalinin elämänuran nousu ja lasku. Neuvosto-Karjala no. 136 13.11.1988. Sivu 2 (osa 1).
Neuvosto-Karjala no. 137 16.11.1988. Sivu 2 (osa 2).
14. Rekivalo 1991.
15. Voronov 1963. Sivut 61–62.
16. Rekivalo 1991. Sivu 4.
17. Voronov 1963. Sivu 62.
18. Vihollisvoimien päällystö. Tied. pvk. no. 6860. Päämajan tiedusteluosasto/maavoimatoimisto. SARK 1587/23 Tietoja venäläisten voimista ja päällystöstä 30.11.1939–13.3.1940.
19. Vasilevski, A.: Elämäni työ. Moskova 1978. Sivut 102–103.
20. Voronov 1963. Sivu 64.
21. En artillerists minnen 1958. Sivu 107.
22. Voronov 1963. Sivu 63.
23. "49.D:n ja 150.D:n komentajille." Päämaja/tiedusteluosasto 9.12.1939 klo 23:30.
"Koukkuniemessä kaatuneen venäläisen 150.D:n komentajan, eversti Knjaskovin papereista ilmenevää." Päämaja/tiedusteluosasto 15.12.1939.
Molempien signum: V B Tietoja venäläisten organisaatiosta ja taktiikasta 2. Saap. sal. kirjelmiä 1939–1940. SARK 1587/23.
24. Morozov, Michael: Die Falken des Kreml. Die sowjetische Militärmacht von 1917 bis heute. München, Wien 1982. Sivut 226–227.
25. Stenbäckin kirje.
26. Voronov 1963. Sivu 64.
27. Vasilevski 1978. Sivut 105–107.
28. Seppälä, Helge: Puna-armeijasta sotilasmahdiksi. Porvoo 1978. Sivu 100.
29. Istunnon pöytäkirja näiden osalta: Manninen, Ohto; Ržeševski, Oleg: Puna-armeija Stalinin tentissä. Helsinki 1997. Sivut 376–402.
30. Rekivalo 1991. Sivu 4.
31. Kuznetsov, I. I.: Generaly 1940 goda. Voennno-istoritšeskii žurnal no. 10/1988. Sivut 29–37, erityisesti sivu 30.
32. Voronov 1963. Sivu 63.
33. En artillerists minnen 1958. Sivu 108.
34. Wiczynski, Joseph L. (Ed.): The Modern Encyclopedia of Russian and Soviet History. Vol. 13. Gulf Breeze, USA 1979. Sivu 141. Hakusana: Grendal, Vladimir Davidovich.

35. Siitä esim.: Jokipii, Mauno: Jatkosodan synty. Tutkimuksia Saksan ja Suomen sotilaallisesta yhteistyöstä 1940–41. Keuruu 1987. Sivut 143–144 ja 539–540.
36. Vasilevski 1978. Sivut 115–116.
37. Ilmoitus kuolemasta ja muistokirjoitukset: Izvestija no. 267 17.11.1940. Etusivu ja sivu 3. Uutinen hautajaisista: Izvestija no. 268 19.11.1940. Sivu 4.
38. Voronov 1963. Sivut 64.

Summary

V. D. GRÖNDAHL AND V. P. NENONEN – ENEMIES AGAINST THEIR WILL. VLADIMIR DAVYDOVICH GRÖNDAHL (1880–1940): RED OFFICER

The Red Army General Gröndahl (Grendal) was born on 3 April 1884 at Viapori (Suomenlinna) outside Helsinki. His father, an officer, was a Swedish-speaking Finn, both of whose sons embarked upon an officer's career in the imperial Russian army. The elder son, W. D. Gröndahl, passed out of the Finnish Cadet Corps at Hamina in 1902, the Mikhail Artillery College in St Petersburg in 1905 and the Mikhail Artillery Academy in 1911. The Finnish artillery General V. P. Nenonen, who was a contemporary of Gröndahl and served alongside him for many years, wrote of Gröndahl in his own memoirs as follows:

'I knew Gröndahl very well. He came to the Mikhail Artillery College a year after me and to the Artillery Academy two years after me.

After he had passed the Academy's final examination, he came to the Main Staff, where I was working as well, and he was given the duty of an officer conducting trials. At that time we worked continually together. In addition we were close neighbours. We lived in the same villa, he had one side and I had the other. I got to know then that his father had been trained as an officer at the Helsinki Yunker School and that his mother was Russian. Possibly he was himself a Finnish citizen even if he was completely russified.

When at the start of the First World War I was sent to the artillery administration in Tallinn, Gröndahl served in a corresponding appointment in the 1st Regiment. Of course we again had a lot to do with each other.

In 1916 Gröndahl was appointed commander of an artillery division. He left for the front with his division and I never saw him any more.'

Gröndahl was awarded nine medals during the First World War and was promoted colonel in 1917. He was also wounded at the front but remained in the service of the Red Army after the so-called October Revolution. When the Bolshevik coup took place, Gröndahl's division was on the southern front. Gröndahl was unable to return home when communications with Estonia were cut. His wife and children moved to Helsinki in 1919 accompanied by a young officer who later became Mrs Gröndahl's second husband. Gröndahl himself never returned to Finland.

Gröndahl served in 1918–19 as inspector of artillery on the southern front and in 1920 on the south-west front. In 1921–25 he was artillery commander of the Kiev and Petrograd military districts. In 1925–34 he served as deputy artillery inspector of the Red Army and later as artillery inspector. In 1935–37 Gröndahl was senior instructor and lecturer in the artillery faculty of the N. V. Frunze Military Academy. He served for six months from August 1937 as head of department in the Artillery Academy.

Between 1937 and 1938 J. V. Stalin's son Yakov Djughashvili was one of his pupils on the artillery course at the academy because of which Gröndahl may presumably have been spared from the purges. From January 1938 Gröndahl was promoted to deputy commander of the main artillery administration (GAU), head of department of GAU, and a member of the artillery committee of GAU.

The artillery committee designed, tested and manufactured new artillery weapons. The heaviest guns were of 305 mm calibre. Gröndahl's role in the development of the Red Army's artillery has been described as 'exceptional in its scale' and 'fundamental'. In consequence he was awarded the Order of the Red Star on 22 February 1938.

In 1939 Gröndahl received the rank of corps commander, which corresponded to a lieutenant-general, as well as the title of professor. He published several studies on the development of artillery, among them 'Effective fire' (1925), 'Artillery fire' (1926), 'Field service by artillery commands and staff' (1927), etc., and the last immediately after the Winter War in 1940, 'Artillery in the offensive battle' (reprinted 1970).

At the beginning of the Winter War Gröndahl served as artillery inspector for the front. Only during the war was he enrolled as a member of the Communist Party of the Soviet Union. First he was given command of an operational group and in January 1940 he was sent to the Karelian isthmus as commander of the newly-formed 13th Army. Gröndahl's army comprised three corps. At the same time he was promoted to the rank of army commander, second class, which corresponded to a colonel-general. Gröndahl's mission was to break through the Mannerheim Line between Lake Muola and the River Taipale and attack as far as the line Antrea-Käkisalmi. The main weight of Gröndahl's 13th Army was between

Muolaa and the River Vuoksi, where he concentrated all the new formations sent to his front. On a sector about 40 km wide there were 2–4.5 infantry battalions and 40–70 guns per kilometre of front. Gröndahl and Nenonen now had to fight each other as part of the hostilities between their countries. Nenonen remembered this as follows:

‘At Taipale we found ourselves up against Gröndahl. I was not there personally but my representative in that area was my earlier ADC, the then major E. Ulfsson, who commanded the artillery in the Taipale sector.’

In the ranks of the Finnish army taking part in the defensive battles in the same sector was also Gröndahl’s own son Boris, on account of which he was reminded in broadcasts by Radio Moscow, ‘Boris, Boris, you are fighting against your father’. Gröndahl’s role in the battles of February–March 1940 has been described as significant, but while the war was still going on he was transferred to other duties. However, in April 1940 he was one of the experts explaining the lessons of the Winter War to the Supreme Military Soviet.

On the basis of its conclusions, the Supreme Military Soviet drew up a plan to improve the organization, armament and combat training of the Red Army. It was emphasized especially that troops had to be trained to function in difficult conditions. To raise the authority of commanders it was decided to bring generals’ ranks back into use.

Those to be promoted general were nominated by decision of the Supreme Soviet of the USSR on 7 May 1940 and the promotions came into effect on 4 June 1940 when Gröndahl received the rank of colonel-general. In addition the Supreme Soviet awarded Gröndahl the Order of Lenin on 21 May 1940.

When the Soviet military attaché, Colonel Ivan Smirnov, went to meet V. P. Nenonen after the Winter War, the conversation also turned to the recent war and to Gröndahl. Gröndahl was also an acquaintance of Smirnov, who received the task of conveying Nenonen’s greetings to him. No reply was received. Instead, Nenonen heard that Gröndahl had recently died, at the age of fifty-six.

During the Winter War Gröndahl became ill with lung cancer which spread rapidly. He died in Moscow on 16 November 1940 on – by chance or not – the same day as the Soviet Commissar for Foreign Affairs, V. M. Molotov, arrived from his unsuccessful journey to Berlin, where the German Reich Chancellor Adolf Hitler had replied ‘nicht’ to Molotov’s demand to be allowed finally to liquidate Finland.. In any event, Gröndahl was buried with military

honours in the Novodevich'e cemetery in Moscow on 18 November 1940.

Izvestiya, the Soviet government newspaper, published on 17 November an obituary of Gröndahl together with a commemorative appreciation by the People's Commissariat for Defence. Chief Marshal of Artillery N. N. Voronov has subsequently characterized Gröndahl as a person 'devoted to work, attentive, good, valued, cheerful, normal and courteous'. During the course of his career Gröndahl received the Order of the Red Banner (1921), the Red Star (1938), the Order of Lenin (1940) and numerous medals.

NÄKÖKOHTIA PIONEERITOIMINNAN JÄRJESTELYISTÄ LÄNTISELLÄ KARJALAN KANNAKSELLA KESÄKUUSSA 1944

Artikkelissa käsitellään erityisesti IV Armeijakunnan ja sille alistetun Panssaridivisioonan pioneeritoimintaa Viipurin etelä- ja pohjoispuolella.

Leningradin Rintaman joukot aloittivat suurhyökkäyksen suomalaisten pääasemaa vastaan varsinaisen tulivalmistelupäivän (9.6.) jälkeen 10. kesäkuuta 1944. Hyökättyään edelleen Viipurin pääpiirteiseen suuntaan neuvostoliittolainen 21. Armeija sai murron VKT-(Viipuri–Kuparsaari–Taipale)linjaan Viipurin kohdalla 20. kesäkuuta, kymmenen vuorokauden kuluttua hyökkäyksen alkamisesta. Neuvostoasevoimien massiivista ryntäystä olivat Kannaksella viivyttäneet suomalaiset IV ja III Armeijakunta, Päämajan IV AK:lle alistama reserviyhtymä, Panssaridivisioona, II Armeijakunnasta Aunuksesta irrotettu 4. Divisioona sekä Sallasta siirretty 3. Prikaati.

Karjalan kannakselle oli puolustusvoimiemme pioneeriaselajiin kuuluneista joukoista keskitetty noin 40 prosenttia. Kaikkien divisioonien kokoonpanoihin sisältyivät pioneeripataljoona ja pioneerikolonna. Prikaatien kokoonpanoihin kuului pioneerikomppania.

* (s. 1920) professori, fil. tri h.c., kirjoittanut lukuisia lähinnä geotieteisiin liittyviä artikkeleita tutkimuksistaan erityisesti kaukokartoituksen alalta. Entinen Rautaruukki Oy:n malminetsinnän johtaja. Mukana Talvi-, Jatko- ja Lapin sodissa. Sotainvalidi.

** (s. 1934) everstiluutnantti, kirjoittanut muun muassa teokset: Keski-Suomen Pioneeripataljoona 1967–1987 (1987), Pioneerivarikko 1940–1990 (1990) ja Pioneeriaselajin historia 2 1968–1993 (1995).

*** (s. 1935) asessori, everstiluutnantti, kirjoittanut muun muassa teokset: Laguksen miehet – Marskin nyrkki, suomalainen panssariyhtymä 1941–1944 (1992); Ruben Lagus, panssarikenraali (1994) ja Laguksen rynnäkkötykit, Rynnäkkötykkipataljoona 1943–1944 (1996).

Läntisellä Kannaksella toimineella IV Armeijakunnalla oli suoraan johdossaan pioneeripataljoona, pioneerivarastokomppania ja tienhoitokomppania.¹

Pioneeritoiminta ennen VKT-linjan taisteluja

Saksan puolustusvoimien johto oli varoittanut suomalaisia neuvostojoukkojen strategisten iskujen tehokkuudesta ja tuonut julki arvon, että massiiviset iskut voidaan pysäyttää vasta 80–100 kilometrin päässä murtoalueelta. Saksan sotilasasiamies, eversti Horst Kitschmann oli 1943 arvellut, että suurhyökkäyksen alkaessa Karjalan kannaksella vihollinen tulisi tunkeutumaan Viipuriin kahden viikon sisällä hyökkäyksen alkamisesta. Hänen mielestään pääpuolustusasema olisi pitänyt rakentaa valmiiksi Viipurinlahden vesistölinjan länsipuolelle.²

Armeijakuntiemme sulutusvalmistelut oli tehty Kannaksella etupainotteisiksi. Tärkeimmät sulutteet ja hävitteet sijaitsivat kesäkuussa VT-(Vammelsuu-Taipale)linjan etupuolella. Pääaseman sulutteet käsittivät 80 000–100 000 erilaista miinaa. Miinoite etulinjan edessä oli nauhamainen ja yhtenäinen. Etulinjan takana, tukilinjassa, oli noin 25 000 panssarmiinaa. Pääaseman selustaosia ei ollut sulutettu.

VT- ja VKT-linjojen välinen alue oli jatkosodan vuosina siviiliasutusaluetta. Siksi ja mahdollisesti myös mielialasyistä välialueen suluttamiseen ei ennen taistelujen alkua kiinnitetty juuri olenkaan huomiota. Taistelujen alettua tilannetta vaikeutti myös se, että 10. Divisioonan pioneeritäydennyspaikka tuhoutui osittain ilmapommituksessa 10. kesäkuuta. Kun täydennyspaikka hieman myöhemmin jäi viholliselle, 10.D oli menettänyt noin 22 tonnia räjähdysainetta ja noin 15 000 miinaa sytyttiminen.³ 10.D:n Pioneeripataljoona 26:n sulutuskyky kärsi pommituksesta huomattavasti. Sulutusmateriaalia oli – joskin melko kaukana – IV AK:n pioneerikenttämakasiinissa Viipurin Linnansaareissa.

Äkilliset sulutusmateriaalitäydennykset olivat eritoten kiireellisinä vaikeita, jopa mahdottomia, koska IV AK:n pioneerikenttämakasiinin johdolle oli annettu tiukat ohjeet, joiden mukaan täydennyksiä edessä taisteleville joukoille sai antaa vain IV AKE:n kirjallisen käskyn perusteella. Menetyksistä, byrokratiasta ja vihollis-

IV ARMEIJAKUNNAN PIONEERIJOUKOT JA JOHTAJAT
VIHOLLISEN SUURHYÖKKÄYKSEN ALKUVAIHEESSA
KESÄKUUSSA 1944

- * IV AK:n pioneerikomentaja, eversti Matti Oinonen
 - Pion.P 14, kapteeni Jouko Vartiainen ja 20.6. klo 16.10 alkaen kapteeni Pekka Halonen
 - 2.TienHK
 - 13.Pion.Var.K, luutnantti E. Virolainen
- * 2.D:n pioneerikomentaja, majuri Paavo Rantanen
 - Pion.P 33, insinöörikapteeni Esko Ahvenainen
 - 33.Pion.Kol.
- * 10.D:n pioneerikomentaja, majuri Klaus Koutsa
 - Pion.P 26, kapteeni Jaakko Lehtinen
 - 26.Pion.Kol., luutnantti Uno Kuhanen
- * 18.D:n pioneerikomentaja, majuri Aarne Siitonen
 - Pion.P 23, kapteeni Veikko Axelson
 - 23.Pion.Kol., vänrikki O. Metsiö
- * 3.D:n pioneerikomentaja, majuri Onni Heinonen
 - Pion.P 34, kapteeni Lauri Sutela
 - 34.Pion.Kol., luutnantti O. Horma
- * Rv.Pr:n pioneerikomentaja, kapteeni Jaakko Väre
 - Pion.K/Rv.Pr., luutnantti Y. Kiviranta
- * Ps.D:n pioneerikomentaja, majuri Tauno Marrasmaa
 - Pion.P 2, kapteeni Eino Pyyry
 - 1.Er.Rask.Pontt.J, luutnantti Sulo Pärepallo
 - 41.Pion.Kol., luutnantti Einari Törmänen

Tammisuon-Viipurin tasalla:

- * 3. Prikaatin pioneerikomentaja, kapteeni Mikko Hämälä
 - Pion.K/3.Pr., luutnantti A. Ikonen
- * 20. Prikaatin pioneerikomentaja, kapteeni Esko Korhonen
 - Pion.K/20.Pr., kapteeni Paul Koskimies

Majuri Tauno Marrasmaa (kuvassa everstiluutnanttina 1968) toimi Panssaridivisioonan pioneerikomentajana 1942–1944. Kuva: yksityiskokoelma.

Major Tauno Marrasmaa (shown as a lieutenant-colonel in 1968) served as engineer commander of the Armoured Division, 1942–44.

paineesta huolimatta pioneerit onnistuivat kuitenkin hävittämään Länsi-Kannaksen tärkeimpien tieurien sillat tyydyttävästi. Sulutussuunnitelmien puute johti panssarimiinoitteita tehtäessä paljolti improvisointiin, pikapanostuksiin ja -sulutuksiin. IV AK:n pioneerijoukot joutuivat sitä paitsi toimimaan ajoittain jalkaväen tapaan.⁴

Panssaridivisioonan viivytyssuunnassa onnistuttiin ennen muuta Rokkalanjoelta lähtien hävittämään sillat vihollisen edestä vähintään tyydyttävästi.⁵ Ratkaisevimmin Panssaridivisioona hidasti ja kulutti vihollista yhtymän pääosien Kuuterselkään tapahtuneella vastahyökkäyksellä 14.–15. kesäkuuta. Myös Suulajärven–Kanneljärven–Perkjärven kannaksilla tapahtuneilla Vahvennetun Panssariprikaatin torjunnoilla, 19.6. alkaen selvästi lisääntyneellä lentotuella ja Rokkalan–Nuoraan välillä käydyissä viivytystaisteluissa hankittiin omille joukoille ajanvoittoa. Lentotuki Kannaksella vahvistui tuntuvasti saksalaisen Lento-osasto Kuhlmeyn (everstiluutnantti Kurt Kuhlme) laivueiden saavuttua 16. kesäkuuta alkaen Immolaan ja Uttiin.⁶

IV AK:n vasemmalla sivustalla, missä 2. Divisioona viivytti Siiranmäen ja Punnuksen kautta Vuoksen lounaispuolelle Äyräpään ja Kylä-Paakkolan välisiin maastoihin, pioneeritoiminta onnistui lähes suunnitellulla tavalla. Pioneeripataljoona 33 miinoitti, mutta

suoritti muun muassa järjestelmällisiä tienhävityksiä yhteensä 4,8 kilometrin pituudelta.

IV AK:n Pioneeripataljoona 14 oli viivytysvaiheessa suorittanut edessä olleiden lentokenttien tuhoamistöitä. Muun muassa pataljoonan 1. komppania oli 15.6. tuhonnut Suulajärven kentän räjäyttämällä kiitorataan 700 kuoppaa. Myös Römpötin kentästä oli tehty perunapeltoa huomattavasti monttuisempi alue. Näiden lentokenttien tuhoamiseen käytettiin yhteensä 14 000 kg räjähdysainetta.⁷ Voidaan tietenkin kysyä, olisiko Pioneeripataljoona 14:ää ja edellä mainittua räjähdysainemäärää pitänyt käyttää mieluummin VKT-linjan ja sen selustan sulutustehtäviin.

Neuvostoliittolainen 21. Armeija käytti siis aikaa VKT-linjan eteen selvittääkseen 10 vuorokautta. Siinä ajassa armeijan joukot olivat saaneet haltuunsa pääosat Viipurista – Suomen Lukosta, mutta ei muuta VKT-linjalta. Jos venäläiset olisivat edenneet nopeammin, Päämajan Itä-Karjalasta Kannakselle siirtämien yhtymien perille-tulo olisi myöhästynyt. Liian myöhäiseen ajankohtaanhan yhtymien tulo nytkin jäi; onneksi vihollinen oli perin passiivinen Viipuriin päästyään 20.–21. kesäkuuta. Neuvostojoukkojen passiivisuus koski keskikaupungin–Sorvalin suuntaa, jossa venäläiset siis lähes toimettomina menettivät melkein kaksi vuorokautta.⁸ Everstiluutnantti Teppo Sorrin komentama III/20.Pr. joutui sen sijaan noina päivinä koviin yhteenottoihin venäläisten kanssa Karjalan esikaupungin puolustusasemissaan. Sorrin pataljoona luopui asemistaan vasta käskyn saatuaan.⁹

Joukkoja nielleestä Itä-Karjalasta kuljetettiin Karjalan kannakselle eräiden aselajijoukkojen lisäksi 20. Prikaati, 11., 17. ja 6. Divisioona. Viimeksi mainittu yhtymä ehti onneksemme kesäkuun loppuhetkinä mukaan Ihantalan taisteluihin. Tilanne olisi saattanut kääntyä meille vielä vaikeammaksi, jos Koivistosta olisi jouduttu luopumaan aiemmin. Paikkakunta jätettiin vähäisin tappiopin niinkin myöhään kuin 22. kesäkuuta. Neuvostoilmavoimien pommikoneet olivat tuolloin tukemassa Aunuksen suunnalla hyökkäviä yhtymiä.¹⁰

Joukoillemme vaikeata viivytysvaihetta 10.–20.6. on Matti Koskimaa kuvannut ansiokkaasti kirjassaan *Veitsen terällä*.

Pioneeritoiminta Panssaridivisioonan viivyttäessä

Panssaridivisioonan joukkojen käyttö viivytystaisteluun Huumolan–Rokkalanjoen tasalta pohjoiseen mahdollisti runsaan vuorokauden ajanvoiton. Tärkeä osansa siltojen hävitysvalmisteluissa oli Ratsuväkiprikaatin yhdellä pioneerijoukkueella, Pioneeripataljoona 2:n 2. komppanialla, Jääk.J/Pion.P 2:lla ja osittain Pioneeripataljoona 14:llä.¹¹ Viivytystehtävän suoritettuaan Panssaridivisioonaa keskitettiin Viipurin ja Talin–Juustilan kautta Kannaksen joukkojen reserviksi Tienhaaran–Ykspään–Hanhijoen–Torikan -väliselle alueelle. Viipurin sillat mahdollistivat yhtymän raskaan kaluston ylikulun, mutta Juustilaan jouduttiin rakentamaan 50 tonnin ponttonisilta¹² ja kaksi kenttäsiltaa.

Panssaridivisioonaan kuului 1. Erillinen Raskas Moottoriponttonijoukkue, joka oli suoraan yhtymän pioneerikomantajan, majuri Tauno Marrasmaan johdossa. Puolet joukkueen kalustosta siirrettiin 17.6. Juustilaan. Kaksi päivää myöhemmin joukkue sai tehtäväkseen raskaan sotasaalisponttonisillan rakentamisen 400 metriä Juustilan sulun pohjoispuolelle. Silta valmistui saman päivän (19.6.) iltana.¹³

Ponttonisillasta muodostui erittäin tärkeä Saimaan kanavan ylityspaikka sekä Panssaridivisioonalle että muillekin alkavaan Talin–Ihantalan suurtaisteluun osallistuville joukoille. Panssariyhtymän joukkojen Saimaan kanavan ylitystä on kuvattu Erkki Käkelän kirjassa *Laguksen rynnäkkötykit*.

Vihollisen arveltiin pyrkivän 20.6. tapahtuneen Viipurin valtauksen jälkeen nopeasti Kivisillansalmen yli Tienhaaraan, josta johtavat päätiet sekä Lappeenrantaan että Haminaan. Muutamia Rynnäkkötykkipataljoonan ja Erillisen Panssarikomppanian rynnäkkötykkivaunuja oli jätettävä odotettavissa olleen hätätilanteen vuoksi Kivisillansalmen taisteluasemiin eräiden muiden nopeasti kokoon saatujen, aluksi (20.6.) erittäin vähäisten joukkojen kanssa.¹⁴

Vetäydyttyään Viipurin läpi Panssaridivisioonan Pioneeripataljoona 2:n komppaniat joutuivat – tosin vähäisessä määrin – siltojen räjäyttämismateriaaliin ja sulutustehtäviin. VKT-linja oli Viipurin eteläreunassa ja muuallakin Kannaksella keskeneräinen ja puutteellisesti varustettu. Niinpä suluttein olisi tullut ajoissa vahvistaa taisteluasemia esimerkiksi sellaisissa kohdissa, jotka olivat jääneet pelkän suunnittelun varaan. Eritoten panssareille edulliset

Pioneerien kipeästi kaipaamat räjähdysaine- ja miinatäydennykset haihtuivat savumerkkeinä taivaan tuuliin Maaskolan ratapihalla 15.6.1944. SA-kuva 153507.

Replenishment stocks of explosives and mines desperately wanted by the sappers go up in smoke at Maaskola railway yard on 15 June 1944.

maastot olisi tullut ajoissa suluttaa panssarimiinoin.

Pioneeripataljoona 14 rakensikin jatkosodan suurimman miinoitteen Viipurin itäpuolelle. Kenttään noudettiin 18.–19.6. yhteensä 3 000 panssarimiinaa, joista ennätettiin asettaa paikoilleen 1 583. Maaskolan ratapihan 123 miinaa oli asennettu toiseen valmiusasteeseen ilman sytyttimiä oman liikenteen vuoksi. Miinoitteeseen jäi siis aukko. Muitakin kohteita olisi pitänyt suluttaa edellä mainitun suurkohteen lisäksi, mutta monet seikat vaikeuttivat toimintoja.¹⁵

Miinoista alkoi toden teolla olla puutetta. Tuntuva menetyskin oli koettu Maaskolan ratapihan ilmapommituksessa (72 viholliskonetta) 15. kesäkuuta. Tällöin tuhoutui IV Armeijakunnalle lähetettyä sulutusmateriaalia runsaasti, muun muassa 30 tonnia trotyyliä (TNT:tä) ja 3 200 panssarimiinaa.¹⁶ Samaan aikaan IV AK:n

pioneerikenttämakasiini Linnansaareissa noudatti jähkää byrokra-
tiaa luovutusmenettelyssä. Niinpä esimerkiksi panssarimiinoja ei
koviin helposti saanut, vaikka tarvetta olisi ollut.

Miinoja ja niiden syyttimiä jouduttiin tasailemaan. Pioneeripa-
taloona 2:n saavuttua Rokkalan suunnalta 20.6. Viipuriin joukko
luovutti hallussaan olevaa miinamateriaalia 20. Prikaatin pionee-
rikomppanialle. Edestä VKT-linjaan tulleet joukot ovat kaiketi
muuallakin Kannaksella luovuttaneet miinoja jo puolustukseen
ryhmittyneille joukoille.

Vaikka Karjalan pääkaupungin itäpuolelle rakennettu suuri su-
lute hidastikin vihollisen panssarijoukkojen liikettä jossain määrin,
ratkaisevaa operatiivista merkitystä sillä ei ollut, koska VKT-ase-
man syyvyyteen ei ollut ehditty valmistella sulutteita.

Viipurin siltojen hävitystyöt

Suunnittelu ja valmistelut

Kaupungin siltojen räjäytystöistä on kirjoitettu melko paljon. Vä-
hemmän on tarkasteltu Viipurin kaupungin siltojen hävityssuun-
nitelmia. Lisätutkintaa vaatisivat ne Päämajan tai IV AKE:n asia-
kirjat, joilla asemasodan aikana tai suurhyökkäyksen jo alettua on
käsketty siltojen hävittämistä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että
Länsi-Kannaksen siltojen hävityssuunnittelu ja käskytyt on pantu
käyntiin aivan liian myöhään.¹⁷

Kaikki IV AK:n pioneerikomantajat saivat 15.6. alkuillasta kuul-
la, että ylipäällikkö piti ensiarvoisen tärkeänä kaikkien siltojen rä-
jäyttämistä vetäytymisen yhteydessä.¹⁸ Viimeistään tuolloin olisi
myös IV AK:n pioneerikomantajan, yleisesikuntaeversti Matti Oino-
sen tullut aloittaa Viipurin vesistölinjan siltojen hävityssuunnittelu
Pioneeripataljoona 14:ää käyttäen. Tienkorjaustöissä ollut pataljoo-
na keskitetty kyllä Kyyrölän Uusniittyyn myöhään 15.6., mutta
siirrettiin seuraavana päivänä puolilta päivin Panssaridivisioonalle
alistettuna sulustustehtäviin Perkjärven asemalta lounaaseen johta-
valle Suur-Särkijärven tielle.

Viipurin vesistölinjan siltojen hävitystöiden suunnittelu, raken-
teelliset valmistelut ja materiaalin varaaminen olisi tullut toteuttaa
ennakkotoimenpiteenä heti. Aikaa muihin toimiin hukkui vielä run-

sas vuorokausi.

10. Divisioonan pioneerikomantaja majuri Koutsa oli 17.6. päätellyt esimiestensä puhelinkeskusteluista, että Pion.P 26 saisi pian tehtäväkseen Viipurin siltojen hävityskuntoon saattamisen. Koutsa antoi alaiselleen, pioneeritoimiston päällikölle, kapteeni Toivo Härköselä kiireisen tehtävän 18.6. klo 1.00 ryhtyä suunnittelemaan Viipurin kaikkien siltojen hävitystä. Härkönen keräsi luokseen toimistonsa ja Pioneeripataljoona 26:n toimunnoista irti saadut upseerit. Tiedustelijat tutustuivat kaikkiin kaupungin siltoihin. Piirroksia niistä ei tuolloin ollut käytettävissä, hävityssuunnitelmista puhumattakaan. Puute tuntuu käsittämättömältä.¹⁹

Kahdella henkilöautolla liikkuneet upseerit (Härkösen lisäksi luutnantit Veikko Kyhäräinen, Kauko Tuominen, Arno Inhala ja vänrikki Yrjö Juve) saivat 18.6. aamupäivään mennessä lasketuksi kunkin sillan hävittämiseen tarvittavan räjähdysainemäärän ja suunnitelluksi räjäyttämismenettelyn. Kapteeni Härkönen kävi itse jokaisen Viipurin sillan äärellä tarkistamassa laskelmat.

Edellä mainittu majuri Koutsan antama käsky pohjautui ilmeisesti IV AK:n komantajan, kenraaliluutnantti Taavetti Laatikaisen 10.D:n komantajalle, eversti Kai Savonjouselle puhelimitse antamaan esikäskyyn. Eversti Oinonen antoi 18.6. klo 19.15 käskyn Viipurin siltojen hävitysvalmisteluista Pion.P 26:ta käyttäen sekä lopullisen, kirjallisen käskynsä 20.6. klo 13.15 kaupungin siltojen hävittämistä 10.DE:n pioneeritoimistossa, Viipurin Markovillassa. Kovin myöhään käsky tietysti annettiin, mutta esikäsky oli onneksi vauhdittanut tiedustelijoita. Mainittakoon, että 10. Divisioona oli alistettu Panssaridivisioonan komantajalle jo 18.6. puolilta päivin.²⁰

Käskyn mukaan Pioneeripataljoona 26:n oli viipymättä ryhdyttävä Viipurin siltojen hävitysvalmisteluihin. Puusillat oli poltettava ja terässillat räjäytettävä. Käytettävissä toimeenpanijoilla oli noin 50 tonnia tähän työhön teholtaan kyseenalaisia jäämiinoja, arsapulloja. Niitä oli noin 30 000 kappaletta. Trotyylia oli 1 000 kg. Sama käsky edellytti myös Rapattilan–Juustilan suunnan siltojen hävitysvalmisteluja.²¹

Pioneeririntamakoulutuskeskus oli aloittanut toimintansa jo 3.1.1944 Viipurin Markovillassa. Siellä oli koulutettu kevätkaudella pioneeripataljoonien aliupeereita ja miehistöä joukkue kerrallaan.²² Myös pioneeriupseereille oli pidetty opetustilaisuuksia. Markovillassa olisi voitu perehdyttää esimerkiksi Pion.P 14:n ja Pion.P

Yleisesikuntaeversti Matti Oinonen, IV Armeijakunnan pioneerikomentaja. SA-kuva 270/77^H.

Colonel Matti Oinonen of the general staff, engineer commander, IV Corps.

10. Divisioonan pioneerikomentaja vv. 1941–1944 majuri Klaus K. Koutsu. SA-kuva 892/74^H.

Major Klaus K. Koutsu, engineer commander of 10 Division.

2:n päällystö syvällisesti Viipurin tärkeimpiin suluttamiskohteisiin ja suunnitelmien laadintaan. Miehistö olisi voinut valmistella panoskaivot (panostilat) ja muut rakenteelliset kohteet. Panostaminen olisi tullut harjoitella kullakin kohteella. Niin ei kuitenkaan menetely. Kirjoittajia ei vain saisi tällä kohdin syyttää jälkiviisaudesta.

Pioneerimiehistön kursseilla keskityttiin kevätkaudella kuitenkin lähinnä yleissotilaallisten taitojen ja kurin kohentamiseen. Upseereille opetustilaisuudet olivat lähinnä etulinjassa tapahtuvan pioneeritoiminnan kertaustapahtumia.²³

10. Divisioonan Pioneeripataljoona 26:n pääosat suorittivat saamansa valmistelutyön hyvin. Räjähdysaineiden saanti oli vaikeaa. IV AK:n pioneerikenttämakasiini Linnansaareissa suhtautui materiaalin noutoon vieläkin tiukan nihkeästi. Makasiinista ei herunut esitetyllä tavalla mitään. Yhtäpitävät ohjeet oli IV AKE antanut

myös Rautakorven ampumatarvikekenttämakasiinille.

Kaikilla armeijoilla on maailman sivu ollut omat sietämättömät byrokraattinsa. Pioneerikenttämakasiinillekin heitä oli riittänyt ainakin yksi. Edellä mainitusta seikasta luutnantti Simo Lehto (Pion.P 26) kertoo:²⁴

"Olin noutamassa pataljoonalle räjähdysaineita, mutta en niitä konepistoolilla uhatenkaan saanut yhtään kiloa. Makasiinin päällikkö, säntillisen tarkka luutnantti E. Virolainen totesi, että vain hänen ruumiinsa yli räjähdysaineiden nouto olisi mahdollista. Kenttämakasiiniin oli tuotava IV AKE:n kirjallinen käsky, mikäli räjähdysaineita aiottiin saada. Vaikka minulla oli miesylivoima puolellani, lähdin etsimään räjähdysaineita silloille muualta."

Lehdon kertomuksen on vahvistanut myös kenttämakasiinin silloinen ylikersantti, nykyinen teollisuusneuvos Pauli Juntunen.²⁵ Juntusen mukaan Pioneerikenttämakasiinin byrokraattiselta vaikuttaneeseen toimintaan oli syykin: räjähdysaineiden niukkuus. Maaskolan ratapihalla tapahtunut materiaalikuljetuksen tuhoutuminen ja samaan aikaan suoritettujen uusien sulutusmateriaalierien kuljetukset rautateitse ja maanteitse VKT-linjan selusta-alueille vaikeuttivat ja hidastivat nyt toimintoja. Luultavaa on, ettei IV AK:n pioneerijohto ollut tuolloin täysin selvillä oman materiaalilanteensa kehittymisestä, vaikka se saikin päivittäin Pion.KM:n pioneerimateriaalia koskevan tilanneselvityksen.²⁶

Linnansaarella sijainnutta pioneerikenttämakasiinia oli ryhdytty evakuoimaan 16.6. alkaen. Pioneerimateriaalia siirrettiin Kivisillansalmen yli autoilla Lappeenrantaan. Töitä teki 13. Pioneerivastokomppania joukkoineen väsymykseen saakka. Ylikersantti Juntunen on kertonut:

"Kuormattuumme 20.6. lopen uupuneina viimeisen kuorma-auton johtamani ryhmän miehet nukahtivat. Seuraava havaintoni oli, että Pion.P 2:n alikersantti huuteli kysellen, että vieläkö suomalaisia varastoalueella oli. 'Silta räjähtää pian, nyt vauhtia', käski 'Laguksen' alikersantti.

Olimme hetkessä lähtövalmiita luolasta Kivisillansalmen suuntaan. Sitä ennen Linnansaaren ensimmäisen maailmansodan aikaiset kallioon tehdyt ruutivarastot, jotka palvelivat nyt räjähdysaine- ja miinavarastoina, oli saatu räjäytysvalmiiksi sekä aikasytytyksellä että sitä varmistaneella ansoituksella.

Siltojen polttaminen oli IV AK:n viivytystaistelujen aikana joukkojemme potemasta räjähdysainepulasta johtunut varsin yleinen hävittämismenetelmä kesällä 1944. SA-kuva 27637.

The burning of bridges was a very common method of destroying them in summer 1944 because of the shortage of explosives suffered by the army during the delaying battles by IV Corps.

Räjähdysaineita oli varastoitu tuona ajankohtana suuria määriä myös maanpäällisiin varastoihin. Muistissani ei ole kuvaa siitä, kuinka nämä varastot onnistuttiin tuhoamaan."

Monissa kirjoituksissa on seikkaperäisiä kuvauksia 20. Prikaatin pioneerikomppanian vänrikki Armas Silvennoisen lankasotytyksellä toimeenpanemasta Pion.KM:n räjähdysaineväestöjen tuhoamisesta. Näyttää siltä, että "Viipurin pamauksia" onkin ollut kaksi.²⁷

IV AKE:n pioneeritoimiston 17.6. klo 16.25 saaman tiedon mukaan Tienhaaraan oli 18.6. tulossa 10 tonnia trotyyliä.²⁸ Mitään tämän räjähdysainemäärän käyttöön liittyntä ilmoitusta ei ole

tullut esille. Liekö lähetys koskaan tullutkaan perille?

Eversti Oinonen oli tarkastanut PionKM:n 18. kesäkuuta. Makasiinissa oli tuolloin muun muassa 10 tonnia trotyyliä neljän kilon panssarimiinojen lisäpanoksina. Lisäksi varastoissa oli viisi tonnia muuta trotyyliä. Oinonen käski tuolloin jakaa 3., 4. ja 10. Divisioonalle sekä Panssaridivisioonalle näistä räjähdysaineista tonnin kullekin.²⁹

Kun 20.6. vallinnut räjähdysaineiden niukkuus IV AK:n pioneerijoukoissa on nyt tiedossa, Viipurin siltojen hävitysvalmisteluista lähes yksin vastuun saanut Pioneeripataljoona 26 näyttää onnistuneen suunnittelu- ja valmistelutöissään hyvin.³⁰ Sulutteet luovutettiin 20.Pr:n pioneerikomppanialle, joka paljolti yksin toimeenpani pioneerikohteiden hävitystyön. IV AK:n oma Pioneeripataljoona 14 ei osallistunut kaupungin siltojen panostustöihin.

Panostettu silta oli melkoinen riskitekijä. Mikäli siltaan osuisi vihollisen lentopommi, silta saattoi katketa väärään aikaan. Tästä esimerkkinä mainittakoon Tienhaaran lounaispuolella sijainneen Ykspäänjoen panostetun sillan räjähtäminen ennen aikojaan.³¹ Niinpä IV AK:n pioneerikommentaja oli huolissaan liian aikaisin tapahtuneesta siltojen panostuksesta ja sytytysjärjestelmän kytkennästä. Sillan räjähdettyä omien joukkojen vetäytyminen saattoi estyä.

Kaikissa yhtymissä ei oltu täysin ajan tasalla. Panssaridivisioonan pioneerikommentajan alainen 41. Pioneerikolonna kuljetti ajo-neuvoissaan vielä Viipurin jälkeenkin miinoja ja yhdessä perävaunuautossaan neljä tonnia räjähdysaineita.³² Ei ollut kukaan kysynyt, mutta ei ollut tarjottukaan. Viipurilaiseen mielisairaalaan tilapäisesti majoittunut kolonnan miehistö pelkäsi eniten auton kuormaan mahdollisesti osuvaa lentopommia, joka poistaisi kolonnan "Laguksen" kokoonpanoista. Mikäli edellä mainitut neljä tonnia muodostivat yhtymän räjähdysainereservin, se olisi tullut toimittaa viimeistään Kivisillansalmen silloille.

20. Prikaatin IV Pataljoonan 14. komppania oli jäädä Viipurin Pappilanniemeen mottiin hetkellä, jolloin Linnansalmen sillat räjäytettiin. Ikävältä lopputulokselta kuitenkin välttyttiin, sillä Pion.P 14 oli saanut ajoissa hankituksi veneitä ja rakentanut kaksi lauttaa jalkaväkiyksikön vetäytymistä varten. Ylimeno tapahtui kahdella kuljetuskerralla.³³

Sillat hävitetään

IV AK:lla oli 19.–21.6. käytettävissään Karjalan pääkaupungin alueella muun muassa:

- Pioneeripataljoona 14,
- Pioneeripataljoona 26,
- osittain Pioneeripataljoona 2,
- 20. Prikaatin pioneerikomppania ja
- Tammisuon suunnalla 3. Prikaatin pioneerikomppania.

Lueteltujen pioneeriyksiköiden tehtävien koordinointi ja yhteistointi ei tilanteen sekavuuden vuoksi ollut parasta mahdollista. Ainakin Pion.P 26:n, Pion.P 14:n ja Pion.P 2:n taholta on otettu yhteys suoraan 20.Pr:n komentajaan, eversti Armas Kemppiin. Niin ikään pioneerikommentajat ovat neuvotelleet yhteistyöstä ja päällekkäisten töiden välttämistä.³⁴ Myös kapteeni Eino Pyyry (Pion.P 2) ja kapteeni Jaakko Lehtinen (Pion.P 26) ovat sopineet keskenään yhteistoiminnasta. Yhteydenotoissa ei sinällään ole mitään ihmeellistä. Niin on meneteltäväkin, mikäli epäselvä tilanne sitä edellyttää.

Mainittakoon, että sulutusmateriaalitäydennyksiä saanut Pion.P 26 rakensi 10.–21. kesäkuuta Länsi-Kannakselle panssarisulutteita ja panosti siltoja yhteensä 87 kohteeseen. Panostamiaan siltoja hävittänyt, tehokas pataljoona sai käskyn Viipurin tasalta alkaen luovuttaa panostetut sillat useimmiten muiden pioneerijoukkojen hävitettäväksi. Tietoutta Viipurin siltojen hävittämisajankohdista, tuloksista, räjäytysryhmistä on Jarmo Paanasen *Hakku-lehteen* laatimassa artikkelissa.³⁵ Tarkasteltakoon seuraavaksi eräitä vähemmän tutkittuja yksityiskohtia.

IV AKE:n pioneeriosaston päällikkö antoi vielä 20.6. klo 2.05 Pioneerikenttämakasiinille käskyn jakaa 500–1 500 kiloa trotyyliä ja muuta sulutusmateriaalia kullekin divisioonalle.³⁶

Kovin myöhään (20.6. klo 8.20) näyttää eversti Oinonen antaneen 10.D:n pioneerikommentajan, majuri Koutsan esityksestä luvan panostaa Viipurin siltojen maatuet.³⁷ – Makasiini olisi voinut jakaa räjähdysaineita joukoille vielä paljonkin. Olihan niitä illalla pakko räjäyttää taivaan tuuliin tuhansia kiloja.

Linnansillan puisen osan hävitti polttamalla Pioneeripataljoona 26:n jääkärijoukkue. Luutnantti Jaakko Mikkola on kertonut tahtuneesta seuraavaa:³⁸

Puna-armeijalaisen ottama kuva Viipurin Linnansillan hävitetystä kääntösillasta ilmeisesti joko 20. tai 21.6.1944. Oikealla takana näkyy palamattomia puusillan osia. Takana keskellä kohoaa maakunta-arkisto. Sekä kääntösillan että puusillan hävittivät Pion.K/20.Pr:n pioneerit. Kuva: Viipurin 40-vuotisen vapautuksen neuvostoliittolainen juhla juliste.

A Red Army soldier's picture of the demolished Linnansilta swing bridge at Viipuri, evidently taken on 20–21 June 1944. In the right background can be seen the unburned parts of the wooden bridge. The provincial archives rise in the centre background. Both the swing bridge and the wooden bridge were demolished by sappers from the Engineer Company of 20 Brigade.

"Puusilta oli niin monimutkainen rakenteeltaan, ettei sen panostaminen tuossa tilanteessa vähin räjähdysainein olisi ollut mielekästä. Työ olisi vaatinut monimutkaista sytytysjärjestelmää ja monien panosten asettamista. Siihen ei enää ollut aikaakaan. Puusilta oli helpompi tuhota polttamalla. IV AK:n pioneerijohto oli sitä ja jäämiinoin räjäyttämistä edellyttänytkin. Rotuli oli 'kiven alla' kerta kaikkiaan."

On ilmeistä, että neuvostojoukoilla on ollut Viipurissa siltojen hävittämismatruunien tiedusteluun koulutettuja henkilöitä juuri siltojen, kun panostuksia on rakennettu. Neuvostojoukkoja on varmasti kiinnostanut se, jääkö jokin silloista panssarijoukkojen vai vain jalkaväen ylitettäväksi. Kriittinen huomio kohdistuu Linnansalmen kahteen siltaan. Vänrikki Kalevi Sassi on Papulan näkötorista, "Pilipuusta", seurannut, kuinka neuvostopanssarit ovat edenneet kaupunkiin ja kohti Linnansalmen siltoja. Sassi kertoo kirjassaan punapanssareiden kääntyneen pian kohti etelää ja jatkaneen kohti Liimatun seisakkeen tienhaaraa.

Kärjessä edennyt venäläisen panssariyhtymän komentaja lienee arvellut, että Linnansalmen sillat voidaan ylittää. Epävarma hän lienee asiasta kaiketi ollut sekä saamiensa tietojen että Viipurin arveltua nopeamman antautumisen vuoksi. Outoa on tietysti vielä se, että panssarijoukot yleensäkin etenivät keskikaupungille, sillä venäläiset tiesivät hyvin Linnansalmen ylityksen kyseenalaisuuden. Hyökkäyksen jatkaminen vänrikki Sassin havainnointeiden hetkellä Viipurista panssarein kohti Kymijokea ja Saimaan etelärantoja vaikutti toistaiseksi sittenkin turhalla elävän voiman ja taistelukuluston tuhlaukselta. Oli käännettävä.

Kivisillansalmen maantiesillan osittainen panostaminen ja räjäyttäminen ei onnistunut loppuun asti 20.Pr:n pioneerikompanialta. Työtä täydensi osaltaan Pioneeripataljoona 2:n 3. komppania. Maantiesiltaa eivät sen hävittämisen jälkeen pystyneet ajoneuvot käyttämään, mutta yksittäiset jalkamiehet kylläkin. Suuremman huolen kohteena oli rautatiesilta. Sen tuhoaminen oli monivaiheinen. Sillan räjäyttäminen onnistui aluksi vain osittain. Päämaja vaati sen täydellistä hävittämistä viipymättä. Tehtävän sai lopulta luutnantti Salon joukkue Pion.P 26:sta. Pion.P 2, joka oli aloittanut sillan tuhoamisvalmistelut, lopetti ne kuultuaan Pion.P 26:n saamista tehtävästä.³⁹

Kivisillansalmen luoteispuolinen suomalaismiehitys oli illalla 20. kesäkuuta vaatimaton. Puolustukseen ryhmittäytyivät myöhemmin majuri Eino Penttilän komentama Erillinen Pataljoona 20 ja kapteeni Reino Palatsin komentama Jalkaväkirykmentti 1:n I Pataljoona. Neuvostojalkaväen ja -tykistön toiminta oli 22.6. aamuun asti passiivista. Suomalaisten vastatykistötoiminta ja saksalaiset Stuka-syöksypommittajat ovat tulellaan osaltaan rauhoitelleet niiden päivien VKT-linjan venäläisiä murtajia.

Rautatiesillan ensimmäiset räjäytykset toimeenpantiin 20.6. illalla. Kenraalimajuri Ruben Laguksen käytyä paikalla 21.6. aamuyöstä, hän totesi, etteivät neuvostopanssarit kykene sillanromua ylittämään.⁴⁰ Lagus antoi käskyn poistaa Stu-40 -rynnäkkötykit salmen tulitehtävistä. Panssariprikaati sai tehtäväkseen pitää paikalla joka tapauksessa pienehkön määrän Vickers/T-26 -vaunuja ja BT-42 -rynnäkkötykkeitä. Myös Raskas Patteristo 14:n tuli oli puolustajien käytössä. Rautatiesillan täydentävä hävittäminen onnistui 22.6. klo 1.45 vihollisen häiritsemättä.⁴¹

Viipurin siltojen hävittäminen onnistui kokonaisuudessaan noissa oloissa ja pioneerijoukoille suotujen edellytysten puitteissa hyvin. Kaupungin siltojen räjäytykset ja polttamiset toimeenpantiin pääosin 20.Pr:n pioneerien toimin 20.6. klo 16.30–18.35 sitä mukaa, kun omat joukot vetäytyivät niiden yli. Osa silloista tuhoutui vailinaisesti varsinaisen hävittämisräjähdysaineen korvikkeena käytettyjen jäämiinon tehottomuuden vuoksi. Tuntuu merkilliseltä, ettei moniinkaan Viipurin siltoihin ollut valmisteltu ennakolta panoskaivoja, kuten esimerkiksi III AK:n selustassa Vuoksen siltoihin Kuukaupista Saimaaseen.⁴² Viipurin siltojen hävittäminen olisi niin menetellen tehostunut 20.6. huomattavasti.

Matti Koskimaa antaa kirjassaan *Torjuntavoitto Viipurinlahdella* täyden tunnustuksen Viipurin siltojen räjäytystöistä. Siten estettiin vihollisen nopea hyökkäyksen jatkaminen Tienhaaraan ja siitä kohti neuvostojoukkojen välitavoitetta, Kymijokea.

Venäläisellä 21. Armeijalla ei ole ollut lähellä kärkeä kirykmenttejä sellaista silta- tai ylimenokalustoa, jonka avulla se olisi voinut nopeasti muodostaa sillanpään Viipurinlahden luoteispuolelle. Edelessään esimerkiksi kaupungin satamasta Leppäsaaren kautta Viipurinlahden luoteisrannalle neuvostojoukot olisivat parantaneet hyökkäyksensä jatkumahdollisuuksia tuntuvasti.⁴³ Suomalaistykitö ei siinä vaiheessa vielä olisi pystynyt tehokkaaseen torjuntatuuleen, eikä jalkaväkimiehityskään olisi ollut riittävä. Vihollisen sillanpää olisivat voineet sitoa oman Panssaridivisioonamme joukkoja, joita tarvittiin jo 22.6. illalla Portinhoikan suunnalla. Myöhemmin saatiin puolustus Kivisillansalmella pitäväksi erityisesti eversutiluutnantti Alpo Marttisen komentaman Jalkaväkirykmentti 61:n toimin.⁴⁴

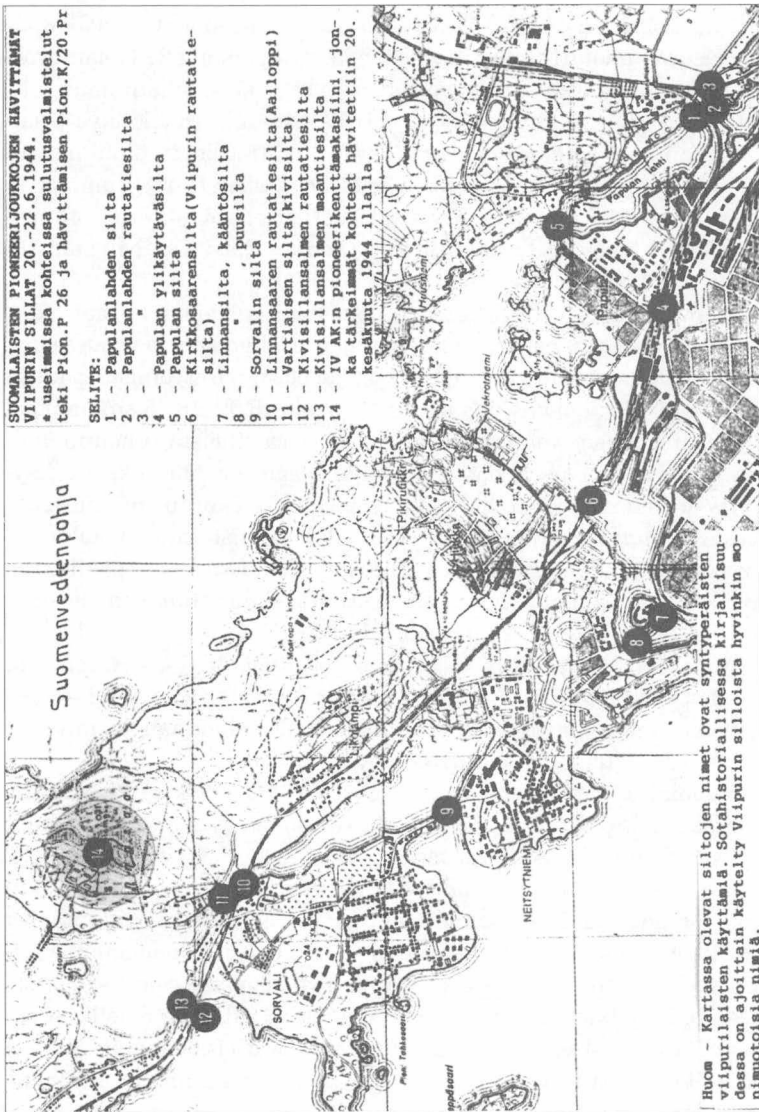
Suomenvedenpohja

SUOMALAISTEN PIONEERIJOUKKOJEN HAVITTAMAT
VIIPURIN SILLAT 20.-22.6.1944.

* useimmissä kohteissa sulutusvalmistelut
teki Pion.P. 26 ja hävittämisen Pion.K/20.Pr

SILTE:

- 1 - Papulanlahden silta
- 2 - Papulanlahden rautatiesilta
- 3 - " " "
- 4 - Papulan ylikäytäväsilta
- 5 - Papulan silta
- 6 - Kirkosaarensilta (Viipurin rautatie-
silta)
- 7 - Linnansilta, kääntösilta
- 8 - " " "
- 9 - Sorvalin silta
- 10 - Linnansaaren rautatiesilta (Aalloppi)
- 11 - Vartiaisen silta (kivisilta)
- 12 - Kivisillansalmen rautatiesilta
- 13 - Kivisillansalmen saantiesilta
- 14 - IV AK:n pioneerikenttäakasiini, jon-
ka tärkeimmät kohteet hävitettiin 20.
kesäkuuta 1944 illalla

Huom - Kartassa olevat siltojen nimet ovat syntyperäisten
viipurilaisten käyttämiä. Sosialistillisessa kirjallisuu-
dessa on ajoittain käytetty Viipurin silloista hyvinkin mo-
nimotoisia nimiä.

Pioneeritoimintaa Panssaridivisioonassa

Panssaridivisioonan joukot oli keskitetty Tienhaaran–Hanhijoen väliselle alueelle. Pioneeripataljoona 2 oli ryhmittynyt Ykspäähän. Yksi pataljoonan tehtävistä edellytti toimintaa Jalkaväkirykmentti 61:n reservinä. Tehtävällä tarkoitettiin taistelua jalkaväen tapaan. Siihen ei joukon tarvinnut kuitenkaan ryhtyä.

Kesällä 1944 yleisjohtajat antoivat Ps.D:n pioneereille ajoittain jopa hyökkäystehtäviä (esim. Kanneljärven Hötsölässä ja Portinhoikan–Koulusuon välillä) sekä käskyjä puolustustaistelusta, kuten esimerkiksi heinäkuussa Vuosalmella.⁴⁵ Tästä ei aselajin johtopöytätaissa pidetty, koska pioneereja ei ollut varsinaisesti koulutettu ja varustettu tyyppillisiin jalkaväkitehtäviin. Toisaalta pioneeritoiminnan aikaa vaativat valmistelut vaarantuivat, jos aselajin vähäiset joukot sitoutuivat taistelu-tehtäviin. Panssaridivisioonan pioneerit oli koulutettu oman alansa tehtäviin ja yhteistoimintaan yhtymän muiden joukkojen kanssa.

Neuvostotykkien tykkien ja lentopommitusten kohdistuessa taisteluasemiin ja pitkälle niiden taakse Pion.P 2:ssa pohdittiin sitäkin, kuinka Syväriltä Kannakselle siirretty ruotsinkielinen JR 61 tulisi toimeen Länsi-Kannaksen toistaiseksi tärkeimmässä paikassa. Helpotus oli pioneerien joukossa suuri heidän kuultuaan, ettei vastahyökkäykseen tarvitsisi lähteä. Kapteeni Pyyry oli jo kysymyksiä asiasta kenraalimajuri Lagukselle tehnytkin.

Kannaksen Joukkojen komentaja, kenraaliluutnantti Lennart Oesch antoi Panssaridivisioonalle tehtävän, joka edellytti vastahyökkäysvalmiuksia kolmeen suuntaan eli

- Viipurinlahden pohjoiselle rantaviivalle,
- Kivisillansalmen suuntaan ja
- Juustilan kautta Portinhoikkaan ja mahdollisesti edelleen VKT-linjalle.

Vastahyökkäysvalmistelut edellyttivät toimintoja myös pioneeri-joukkojen osalta.

Maanteiden tuli yhtymän hyökkäyssuunnissa olla kunnossa. Pioneerit korjasivat muun muassa Ykspäänjoen panostetun ja pommituksessa räjähtäneen sillan⁴⁶ sekä täyttivät tiestöön pommituksissa syntyneitä kuoppia. Jälkimmäiseen joutui Pion.P 2:sta 2. komppa-

nia ja Ykspäänjoen sillan korjaustehtävään Pion.P 26. Korjatun sillan kantokyvyksi määrättiin 30 tonnia. Määräys johtui Viipurinlahden luoteispuolelle Lappeenrannan suunnasta marssivien saksalaisten joukkojen tulosta. Heidän raskaimpiin taisteluvälineisiinsä kuului 24 tonnin painoisia rynnäkkötykkeitä ja -hauptseja. Kenraalimajuri H. Breusingin 122. Divisioonaa käyttäisi hyväkseen juuri Ykspäänjoen siltaa.

Vielä 19. kesäkuuta Juustila oli ainoa raskaan kaluston ylikul-kupaikka Saimaan kanavan eteläosassa. Tuona päivänä 1./Pion.P 26 otti vastaan 2. Tienhoitokomppanian rakentaman ponttonisillan Lavolan kartanon kohdalla muutama sata metriä pohjoiseen. Kartanon kohdalla oli myös polkusilta.⁴⁷ Ponttonisilta oli neljän tonnin kantoinen. 10.D:n pioneerikomendantin, majuri Klaus Koutsan käskystä Pion.P 26:n oli selvitettävä sillan lujittamismahdollisuus kuuden tonnin kuormitukselle. Siltaa tulivat tarvitsemaan vesistölinjan eteläpuolelle ryhmittyvät Erillinen Patataljoona 27:n osat ja 3. Pri-kaati, joilla ei ollut Juustilanselän-Lavolan itäpuolella varsinaisesti raskasta kalustoa. 3. Prikaati käytti aikanaan hyväkseen pääasiallisesti Ventelän siltoja.

Eversti Oinonen antoi 20.6. kirjallisen käskyn Lavolan sillan lujittamisesta. Työn teki Pion.P 14.⁴⁸ – Ponttonisilta oli myöhemmin valmistauduttava hävittämään siten, että toinen pää räjäytettäisiin, toinen poltettaisiin.

Panssaridivisioonan raskaan ponttonijoukkueen rakentama 50 tonnin ponttonisilta oli valmistunut 19.6. illalla Juustilan sulun pohjoispuolelle. Aputyövoimana oli ollut 1./Pion.P 2:n pioneereja. Varhain aamulla 20.6. joutui Juustila vihollisen kevyiden Petljakov-2 -pommikoneiden hyökkäyksen kohteeksi. Ponttonisilta säilyi ehjänä, mutta ponttonijoukkueen ja Pion.P 2:n tappiot olivat murheellisen suuret, 22 pioneeria.⁴⁹

Raskain kalusto, joka siltaa käytti, oli 47 tonnia painanut 3./I/Ps.Pr:n Klim Voroshilov-1 -kalusto. Silta keinui vaunujen alla. Ylikul-kupaikan ponttonisilta oli operatiivisesti tarkastellen äärimmäisen tärkeä – suomalaisille käyttökuntoisena, neuvostojoukoille tuhottuna. Panssaridivisioonan 1. Erillisen Raskaan Ponttonijoukkueen johtaja oli saanut käskyn sillan siirtämisestä ilmasuojaan silloin, kun kanavan ylitystarve päättyi. Muun muassa kaikilla panssarikomppanian ja rynnäkkötykkikomppanian päälliköillä oli oikeus tilata silta paikoilleen Juustilan kylästä puhelimitse.

Vanha Saimaan kanava. Piirros on Pertti Koistisen kirjasta Vanha ja uusi Saimaan kanava.

The Old Saimaa Canal. The map is from Pertti Koistinen's book, Vanha ja uusi Saimaan kanava (The Old and New Saimaa Canal).

Sotasaalissilta siirrettiin ilmasuojaan siten, että keskimmäiset siltajaksot irtotettiin ja hinattiin hinausmoottoriveneellä (78 hv:n Stalino-moottori, potkurikehän halkaisija 80 cm) 450 m pohjoiseen. Joukkue (1 ups + 5 au + 22 pion.) naamioi siellä kaluston rantaan. Kulturijaksot jäivät lähtö- ja tulo-rantaan.⁵⁰ Näin menetellen oli melko vaivatonta siirtää siltajaksoja ilmasuojaan ja takaisin paikoilleen. Paikalleensiirto tapahtui 30 minuutissa.

Ponttonisillan paikalleensiirtoon tuli tarvetta 22.6. illansuussa. Tuolloin Taisteluosasto Kiviperä (majuri Aaro Kiviperä, JP 5:n komentaja) ylittäisi kanavan siirtyäkseen Leitimojärven luoteispuoleiseen maastoon. Kanavalle siirtyi aluksi yksi 1./Pion.P 2:n joukkueista, myöhemmin koko komppania.⁵¹

Neuvostolentäjät häiritsivät ylikulkua Juustilan kanavalla ajoittain tehokkaasti. Myös vihollistykistön tulenkohdistusmahdollisuudet Juustilaan paranivat tunti tunnilta. Siksi oli tärkeää, että ensisijaisesti Panssaridivisioonan toimenpitein valmistauduttaisiin kanavan ylityksiin muuallakin kuin Juustilassa. Kenraalimajuri Lagus oli ehtinyt antaa ennen taisteluosaston lähtöä pioneerikommentajalleen käskyn (klo 17.55) ponttonisillan siirtämisestä Pällin sulun pohjoispuolelle.

Vajaa tunti käskyn jälkeen Kannaksen Joukkojen komentaja il-

1. Erillinen Raskas Ponttonijoukkue rakensi 19.6.1944 ponttonisillan Saimaan kanavan yli Juustilan kohdalle. Silta oli 50 tonnin kantoinen Kannakselta 1941 saatu sotasaalisilta. Se huojui Klim Voroshilov-1:n (47 tonnia) ylittäessä siltaa. Oheinen, panssari miesten kannalta mielenkiintoinen kuva on otettu 19. kesäkuuta hetkellä, jolloin kulturijaksot olivat paikoillaan, mutta keskelle sijoittuvat siltajaksot eivät. Syynä lienee ollut Viipurista Saimaan suuntaan käynnissä ollut evakuointiliikenne. Ponttonijoukkuetta johti tuolloin luutnantti Sulo Pärevalo. SA-kuva 155010.

1 Independent Heavy Pontoon Platoon built a pontoon bridge over the Saimaa Canal on 19 June 1944. The bridge, capable of carrying 50 tons, was taken as war booty on the Isthmus in 1941. The bridge swayed as a Klim Voroshilov-1 (47 tons) was crossing. The adjacent picture, of interest to tankmen, was taken on 19 June when the ramp sections were in place but not the bridge sections in the middle. The reason may have been evacuation traffic in progress from Viipuri towards Saimaa. The commander of the Pontoon Platoon at that time was Lieutenant Sulo Pärevalo.

moitti Lagukselle, että vihollisyhtymät olivat murtautuneet Tam-
misuolta Talin suuntaan, jonne näytti muodostuvan neuvostojouk-
kojen voimakas painopiste. Siellä olivat Polviselästä tuttu XXX
Kaartinarmeijakunta ja sen takana Neuvostoliiton sankarin, ken-
raaliluutnantti Ivan Alferovin komentama CIX Armeijakunta, mo-
lemmat täydennettyinä. Siksi yhtymän ainoaa raskasta ponttoni-
siltaa ei voitu siirtää Juustilasta mihinkään. Siltaa tarvittiin aluksi
taisteluosaston ylikulkuun, mutta koko siltakalustoa oli ryhdytty
jo kuljettamaan kanavaa pitkin kohti Pälliä.⁵²

Taisteluosasto Kiviperän (JP 5, tykistön tulenjohtue/18.D,
3./I/Ps.Pr. [raskas komppania], Panssarijääkäripataljoonan 4. Pans-
sarintorjuntatykkikomppania ja 1. Rynnäkkötykkikomppanian I
Joukkue) tulo Juustilaan vaikutti onnettomalta.

Ponttonisilta ei ollut paikallaan Tst.Os. Kiviperän saapuessa.
Niinpä T-34 -joukkueen johtaja ajoi sulun varsinaisella ylityspai-
kalla olleen rullasillan eteen. Majuri Kiviperän käskystä karkivau-
nu ryntäsi sulun yli. Sillan puoliväliin päästyään Sotka putosi rul-
lasillalta 4,5 m syvän sulun pohjalle sillan ranteen vahvuisten tu-
kiosien katkettua 28,5 tonnia painavan vaunun alla. Ajaja pulpahti
onkeksi pintaan. Kanavan reunalle jäänyt muu vaunumiehistö tar-
josi auliisti apuaan.

Toinen tärkeistä taisteluvaunuista lepäsi nyt 10,6 metriä leveän
sulun pohjalla. Pioneeripataljoona 2:n ja 41. Pioneerikolonnan pio-
neereja sitoutui siitä lähtien harmittavan paljon Sotkan nostotöi-
hin. "Nostosta" ei oikeastaan ollut kyse, vaan eräänlaisesta paalu-
tusvedosta: vaunu ensin pois sulusta ja sen jälkeen veto ylös ka-
navasta. Vaunu saatiin monien vaiheiden jälkeen kuiville vasta 19.
heinäkuuta.⁵³

Taisteluosaston raskas kalusto odotteli ponttonisiltaa rakentanei-
den pioneerien työn valmistumista Juustilan kylässä. Jääkärit oli-
vat ylittäneet kanavan pyörineen sulun kohdalta palkkia myöten.
Taisteluosasto ylitti kanavan viimein 23.6. klo 1.40 mennessä. Kim-
mastunut Lagus oli haukkunut lähimmät upseerinsa pataluhaksi.⁵⁴
Olisi venäläisiä varmaankin naurattanut, jos olisivat tienneet!

Kuusivaunuinen Panssari-ilmatorjuntapatteri suojaasi toistaiseksi
ainoaa ylikulkupaikkaa Juustilassa. Silti vihollistuli kohdistui sil-
taan. Jos ponttonisilta tuhoutuisi, panssariyhtymä jakautuisi inhot-
tavasti kahtia. Kenraalimajuri Lagus teroitti alijohtajilleen, että
kanava oli voitava ylittää myös muualla, vaikka Juustila merkitsi-

kin lyhintä tietä Portinhoikan alueille. Liikenne kanavan yli oli mahdollistettava kenraalin mukaan I-palkkisilloin myös Rättijärvellä, Pällissä ja Nuijamaalla.

Ensimmäiseksi kohteeksi Pioneeripataljoona 2:lle käskettiin 50 tonnin kenttäsilan rakentaminen Nuijamaan sululle. Kaksi perävaunuautoa lähetettiin Imatran Rautatehtaalte noutamaan teräspalkkeja. Siltatyöhön oli käsketty luutnantti Olli Wähän johtama 3. komppania. Pioneereja hoputettiin. Lagus seurasi työn edistymistä tunti tunnilta. Majuri Pyyry oli luvannut, että silta olisi valmis 26.6. iltaan mennessä.⁵⁵

Hankeella oli kiire, sillä Kannakselle oli saapumassa saksalaisapua: 303. Rynnäkkötykkiprikaati oli siirretty Narvan rintamalta Tallinnan kautta Helsinkiin, Lappeenrantaan ja sieltä 24.6. Kananojalle. Oesch alisti prikaatin kenraalimajuri Lagukselle. Koska yleistilanne oli vaikeutumassa, Lagus halusi siirtää kapteeni Friedrich Schererin komentamat Sturmgeschütz 40 -rynnäkkötykit, Sturmhaubitze 43 -rynnäkköhaupitsit sekä satakunta moottoriajoneuvoa turvallisesti Konnun ja Kilpeenjoen kautta Ihantalan edustalle. Juustilan sillat eivät sopineet tähän tarkoitukseen.

Pioneerit tekivät hyvää työtä Nuijamaalla. Luutnantti Wähä ilmoitti panssarivaunusillan valmistuneen 25.6. klo 23.35, tuntuvasti luvattua aiemmin.⁵⁶ Saksalaisavun kärkipatteri ylittikin sillan 26.6. aamuyöstä. Oman rynnäkkötykkipataljoonamme 1. komppania ja pataljoonalle alistettu III Liikkuva Korjausjoukkue alkoivat myös tästä lähtien käyttää Nuijamaan siltaa siirtymisiinsä. Siltaa käytettiin niin ikään myös huollon kuljetuksiin. Sen merkitys oli tämän jälkeen keskeinen.

Pioneerit tukevat VKT-linjan taisteluja

VKT-linjan Talin pääpiirteiselle tasalle ryhmitettyjen suomalaisen IV Armeijakunnan ja sitä vahventaneiden Panssaridivisioonasta perustettujen Taisteluosasto Kiviperän joukkojen ei onnistunut 25.6. puolilta päivin pysäyttää Talista Portinhoikan kautta kohti Juustilaa suunnattua venäläishyökkäystä. Panssaridivisioonaa oli alistettu IV AK:lle, jonka komentaja, kenraaliluutnantti Laatikainen päätti käyttää yhtymän pääosia vastahyökkäykseen Portinhoikkaan ja sieltä edelleen VKT-linjalle Taliin.

Juustilan sulun rullasilta mahdollisti tavanomaisen ajoneuvoliikenteen, mutta 3. /I/Ps.Pr:n 28,5 tonnia painanutta T-34 -vaunua silta ei kestänyt 22.6. klo 21.00. Kenraalimajuri Lagus piti Sotka-vaunua keskeisen tärkeänä taisteluvälineenä ja siksi sen irrotus- ja vetotyöhön ryhdyttiin heti. Vasta 19.7. taisteluvaunu nousi kanavasta sen länsirannalle. Työt sitoivat koko ajaksi 30-60 pioneeria. SA-kuva 40260.

The roller bridge at Juustila lock made ordinary motor traffic possible but on 22 June at 21.00 hours the bridge would not bear a T-34 tank weighing 28.5 tons belonging to 3 Company, 1 Battalion, Armoured Brigade. Major-General Lagus considered the Sotka tank of central importance as a combat vehicle and therefore its extrication and lifting began at once. The tank rose from the canal to its western bank only on 19 July. The work had tied down 30-60 sappers for the entire period.

Perustettiin Taisteluosasto Puroma (eversti Albert Puroma, Jääkäriprikaatin komentaja), joka aloitti 25.6. iltapäivällä siirtymisen Juustilan ponttonisillan kautta kanavan itäpuolelle. Pion.P 2:n 1. Komppania oli tuolloin paitsi epäonnisen T-34 -vaunun nostotyössä

Juustilan sululla, rakentamassa myös kevyttä puista kenttäsiltaa ja raskasta kenttäsiltaa sulun yli. Sotkan alla aiemmin pettäneen rullasillan paikalle oli yksi Pion.P 14:n pioneerijoukkueista rakentanut kevyen kenttäsilan. Kesäkuun 23. päivänä tehtiin uusi päätös: pioneerien rakentama kevyt silta oli purettava, koska sen rakenteet estivät Sotkan noston.⁵⁷ "Ryssän hommia", kirolivat pioneerit.

Sotkan noston mielekkyyttä voidaan arvostella siltäkin pohjalta, että kun Saksan toimittamat ja sotasaaliiksi saadut T-34- ja T-34-85 -vaunut liitettiin aikanaan Ps.Pr:n organisaatioon ja lähdettiin saman vuoden syyskuussa Pohjois-Suomeen, näitä vaunuja oli yhteensä 14. Muutakin vaunukaulustoa oli silloin Panssaririkaatilla: Stu-40 -kalustoa 44, Pz. IV -vaunuja 15, Vickers/T-26 -vaunuja noin sata ja muita panssariajoneuvoja kymmenkunta. Pohjois-Suomessa taisteltiin Tornion suunnalla lokakuun alkupuolella vain vajaan 1./I/Ps.Pr:n T-26 -kalustolla. Pohdiskelun arvoista siis on, pitkö 30-60 pioneeria käyttää T-34:n nostopuuhiihin kuukauden ajan. Toisaalta, sotanäyttämöiden loppuvaiheita ei kukaan voinut tietää.

Pion.P 2:n 1. komppania rakensi siis Juustilan sulun yli raskaan kenttäsilan.⁵⁸ Työn teki vänrikki Tapio Pietilän pioneerijoukkue, vaikka oli ennen sitä saanut käskyn osallistua Sotkan nostoon. Nostotyöhön oli haettu Imatran Rautatehtaalta I-palkkeja, taljoja, nostureita, vajereita ja työkaluja. Pietilän joukkue käskettiin kuitenkin puisen kenttäsilan rakennustyöhön.

Viipurilaisena rakennusmestarina Pietilä tunsi lähimaastot. Pian vedettiin paikalle paksuja kuusenrunkoja sillan vuoliksi ja kun silta saatiin valmiiksi, siitä laskettiin syntyneen 75 tonnin kantoinen.⁵⁹ Puiden tyvien halkaisijat olivat jopa 50 cm. Ylempien esikuntien asiakirjoissa ei ole merkintöjä sillasta, josta tehtiin kuitenkin ns. sekasilta Imatran Rautatehtaalta tuotuine teräspalkkivahenteineen.⁶⁰ Silta olisi siis kantanut yhden kerrallaan sille ajettuna kaikki taistelualan tunnetut ajoneuvot, myös vihollisen 47 tonnin KV-1 -taisteluvaunun, 46,3 tonnia painavan IS-2 -taisteluvaunun sekä 46 tonnin ISU-152 -rynnäkötykin.

Sulun molemminpuoliset reunakivetykset muodostivat tukevan silta-arkkurakenteen, joten "Pietilän sillasta" tuli hyvin käyttökelppoinen panssarijoukkojen tarpeita varten. Joukkueella on pitänyt olla myös veto- ja nostokalustoa sekä kunnan työvälineet. Niitä on saatu kaiketi lainaksi vieressä olleelta sotkannostotyömaalta.

3./Pion.P 2:n vänrikkejä Kuutilahden lohkolla Syvärillä kesällä 1943. Vasemmalla Olli Wähä, joka 3./Pion.P 2:n päällikkönä (luutnanttina) rakennutti kesäkuussa 1944 Saimaan kanavan yli raskaan kenttäsilan muun muassa Nuijamaan kohdalle. Oikealla Juustilassa 28.6.1944 luutnanttina venäläistykistön tuleen kaatunut Seppo Ikonen. Kuva: valokuvan osakopio Lasse Viannan kokoelmasta.

Ensigns of 3 Company, 2 Engineer Battalion in the Kuutilahti sector on the Svir in summer 1943. On the left Olli Wähä, who as commander of 3 Company, 2 Engineer Battalion (and as lieutenant) built the heavy field bridge over the Saimaa Canal at Nuijamaa in June 1944. On the right Seppo Ikonen who, as a lieutenant, was killed by Russian artillery fire at Juustila on 28 June 1944.

Tst.Os. Puromaan kuuluneet raskas panssarikomppania ja rynnäkkötykit käyttivät kanavan ylitykseen ponttonisiltaa, jota vihollisentäjät eivät silloin pyrkineet tuhoamaan. Heidän oman läpimurtojoukkonsa pisimmälle päässeet panssarit olivat näet jo Juustilankankaan pohjoispäässä. Mikäli läpimurtoa ei olisi 25.6. iltapäivällä kyetty pysäyttämään, venäläiset olisivat todennäköisesti pyrkineet ylittämään kanavan raskaan ponttonijoukkueen rakentamaa suomalaissiltaa pitkin.

Juustilan sulun yli rakennetut raskas ja kevyt kenttäsilta valmistuivat seuraavan vuorokauden puolella, 26.6. noin klo 4.00 mennessä. On ilmeistä, että raskas silta valmistui ensin ja siksi sitä on voitu käyttää ennen muuta Tst.Os. Puroman huoltoajoneuvojen molemminpuoliseen liikenteeseen.⁶¹ Myös eräät 2. Rynnäkkötykkikomppanian rynnäkkötykkivaunut ovat ylittäneet 26.6. aamupäivällä sulun raskasta sekasiltaa käyttäen palattuaan Leitimojärvelle tehdystä, menestyksellisestä vastahyökkäyksestä.⁶²

Nuijamaan sulun yli 25.6. valmistunut teräspalkkisilta oli keskeisen tärkeä varasiltana, mutta myös hitaasti liikkuneiden huollon ajoneuvojen ja reservien Saimaan kanavan ylityspaikkana. Nuijamaalla teräspalkkisillan ylittänyt saksalainen 303. Rynnäkkötykkiprikaati tarvitsi 26.6. alkaen Ps.DE:n pioneeritoimiston järjestämän upseeriopastuksen ja viitoituksen käytetyn ajouran varteen Kilpeenjoelle saakka. Toimenpiteistä vastasi toimistopäällikkö, turkulainen luutnantti Olli Vikstedt.⁶³

Arviointia

Operatiivista merkitystä on neuvostojoukoille ollut selvästikin heidän ilmavoimiensa menestyksellisellä hyökkäyksellä 10. Divisioonan pioneeritäydennyspaikkaa vastaan, joka tuhoutui osittain ja jäi 10.6. kokonaan vihollisten jalkoihin. Samaten Viipurin Maaskolan ratapihalla seisseen räjähdysainekuljetuksen tuhoaminen on merkinnyt vähintäänkin operatiivista askelta hyökkääjän edetessä kohti Kymijoki-linjaa, jonne Stavka oli Moskovan kartoillaan asettanut välitavoitteensa. Suomalaisten käynnistämät pioneerimateriaalin täydennyskuljetukset olivat kyllä käynnissä, mutta sietämättömän hitaasti ne tuntuivat kohti Kannasta etenevän.

IV AK:n Linnansaaren pioneerikenttämakasiinista olisi kaiken

järjen mukaan tullut jakaa räjähdysaineita ja miinoja kohti VKT-linjaa viivytäneille joukoillemme viimeistään 17.6. alkaen, jolloin VT-aseman jättäminen aloitettiin. Jo vuorokautta aiemmin oli kuitenkin aloitettu pioneirimateriaalin evakuointi, ja makasiinin räjähdysaine- ja miinavarastojen räjäytyksestä on edellä kerrottu.

Viipurin sulutustehtävissä toimineet pioneerit olivat hallinneet hermonsia ja osoittaneet hyvää taistelumoraalia. Saamansa käskyt he täyttivät tinkimättä ja aiheuttivat tuntuvaan harmia neuvostojoukoille, jotka valtasivat pala palalta suomalaista maaperää. Suomen Lukon sillat räjäytettiin usein vasta viime hetkellä vihollisen edettyä jo vastakkaiselle rannalle.⁶⁴ Kun räjähdysaineista vallitsi jatkuva puute, vaikuttaa suorastaan ihmeeltä, että Viipurin sillat ehdittiin tuhota neuvostoasevoimien edestä. Suomalaisten pioneerijohdon ja taistelupioneerien ammattitaito ja rohkeus pakottivat vihollisen nyt varovaisuuteen. Sen oli lopetettava kaikkalainen ryntäily. Hävitetyt sillat merkitsivät niin ikään ajanvoittoa ja ansaittua hengähdysaikaa puolustajille.

Juustilan sillat ja silta Nuijamaalla merkitsivät suomalaisille tuntuvaan operatiivista otetta Talin-Ihantalan suurtaistelujen kädenväännössä. Mikäli neuvostojoukot olisivat tuhonneet jotkin raskeista silloistamme, kuten sillat Juustilasta, olisi ollut vaara, että suomalaisten taistelujoukot olisivat voineet jakautua kahtia. Vastauksen antaminen siihen, miksi kenttäsiltoja ei rakennettu aiemmin Juustilan sululle, ei ole aivan vaivatonta. Näyttää kuitenkin siltä, että kenraalimajuri Laguksen ärtymyksen vuoksi pioneerijohdajien päähuomio kiinnittyi aluksi Sotkan nostoon. Kun pioneereilla oli eräessä vaiheessa luppoaikaa, Pion.P 2:n komentaja on antanut käskyn kenttäsiltojen rakentamisesta Juustilan sululle. Käskyä ei näytä antaneen Ps.D:n pioneerikomentaja.

Kanavaliikenne, ennen muuta Viipurin evakuointi, oli muun muassa paikalla käyneen Pion.P 26:n luutnantti Yrjö Kivirannan mukaan vielä 20.6. vilkasta. Siltoja ei Juustilan sulun yli voitu rakentaa, olihan ylitäyteen lastattujen lotjien ja hinaajien vetämien proomujen yritettävä selviytyä sujuvasti kohti Saimaata. Viipurin menetyksen jälkeisinä vuorokausina (21.–22.6.), jolloin kenttäsillat olisi tullut viimeistään rakentaa Juustilaan, vihollisen painopistesuunta ei ollut vielä selvinnyt IV AK:n johdolle, ja kuten tiedetään, pioneereillamme oli paljon muutakin tehtävää. Kun Pion.P 2:n yksiköitä alettiin alistaa Tst.Os. Puromalle Portinhoikan-Talin

taisteluja varten, pioneerit lähetettiin mukaan ilman mainittavia levon hetkiä.⁶⁵

Saimaan kanavan pohjoispäästä löytyi raskaita siltoja, mutta ennen kuin niitä olisi ylitetty idästä lännen puolelle, saattaa olla, että neuvostoasevoimien panssariyhtymät olisivat ylittäneet kanavan Juustilan kohdalla ennen omiamme. Suomalainen V Armeijakunta oli ryhmittynyt kanavasta länteen. Sielläkö olisi taisteltu seuraavaksi vai Salpa-linjalla?

Suomalaisten ilmatorjunta-aseet ovat joka tapauksessa toimineet aktiivisesti Juustilassa. Vaikka vihollisen ilmavoimat tuhosivat Juustilan kanavan sulkuportit kesäkuun lopulla, ylikulut saatiin jatkumaan.

Pioneeripataljoona 2 kärsi kesällä 1944 suuret tappiot.⁶⁶ Vaikka vertailupohja muihin pioneeripataljooniin puuttuu, tuotakoon majuri Pyyryn komentaman joukon tappioluvut yleiseen tietouteen:

- Pion.P 2:n kaatuneet	5 ups + 5 au + 30 pion =	40
- Pion.P 2:n haavoittuneet	6 ups + 26 au + 103 pion =	135
Yhteensä	11 ups + 31 au + 133 pion =	175

Kesän 1944 tappiot jakautuivat yksiköiden osalle seuraavasti:

- E/Pion.P 2 (ml. jääkärijoukkue)	14
- 1./Pion.P 2	45
- 2./Pion.P 2	71
- 3./Pion.P 2	45

Mainittakoon, että pataljoonan tappiot olivat 15.–16. kesäkuuta 28 sotilasta eli 16 prosenttia kokonaistappioista ja 20.6. Juustilassa 18 henkilöä (lähes 10 prosenttia kokonaistappioista). Tappiot olivat 26.–29. kesäkuuta 89 miestä (51 prosenttia kokonaistappioista). Pataljoona oli alistettu tuolloin Tst.Os. Puromalle. Vuosalmella heinäkuussa tappiot kohosivat 31 mieheen (18 prosenttia). Tilastoon ei ole viety 1. Erillisen Raskaan Ponttonijoukkueen eikä 41. Pioneerikolonnan tappioita.

Vaikka kirjoituksen aihepiiriin eivät ole kuuluneet Suomen asehankinnat Saksasta alkuvuonna 1944 eikä Saksan joukkojen ja aseiden muodossa Kannakselle lähettämä apu, kiistatta voidaan todeta, että ennen muuta Lento-osasto Kuhlmeyn apu aikaansai voi-

makkaan strategisen latauksen Kannaksen puolustukselle. Evers-tiluutnantti Kuhlmeyn komentaman Geschwaderin (lentorykmentin) Gruppet (laivueet) Staffeleineen (lentueineen) saapuivat Kannaksen taivaalle juuri sopivasti hetkellä, jolloin yleistilanne VKT-linjan läntisellä osalla alkoi olla veitsen terällä. Suomen ilmavoimien ja Saksan Luftwaffen yhteistyö ja maavoimiemme saama tuki osoittautuivat kesällä 1944 Karjalan kannaksella tuloksiltaan erittäin merkittäviksi.⁶⁷

Taistelut Kannaksella eivät olleet vielä päättyneet. Ankarimmat torjuntataistelut vasta alkoivat. 2. Divisioona oli vetäytynyt ennen heinäkuun 7:tä päivää Äyräpäänharjun tasalta Vuoksen yli Vuosalmelle. Ylimeno tapahtui syöksy- ja soutuvenein, moottoriponttoni-, ponttoni- ja ruuhikalustoin. Päämaja oli komentanut jääkärieversti Iivari Kaurasen johtamaan joukkojen ylimenoa Vuoksella.

Myös pioneerien sota läntisellä Kannaksella jatkui vielä. Suomalaiset olivat keskittäneet pioneeriaselajistaan Karjalan kannakselle kesäkuun loppuun mennessä 13 pioneeripataljoonaa ja viisi erillistä pioneerikomppaniaa eli 63 prosenttia kaikista pioneerijoukoista. Kannaksella toimivat lisäksi yhtymien pioneerihuoltomuodostelmat, noin puolet siltakomppanioista ja osa tienhoitokomppanioista.⁶⁸ Tämäkin osoittaa, minne Suomen puolustuksen painopiste oli suunnattu.

Lähdeviitteet

1. Eero-Eetu Saarinen, Pioneeriaselajin historia 1918–1968, Gummerus, Jyväskylä 1975, ss. 598–612.
2. Hans Metzger, Poliittiset aseveljet, Otava, Keuruu 1986, s. 242.
3. E.-E. Saarinen, s. 385.
4. Edellinen ja Pion.P 14 1941–1944, Julkaisutoimikunta Jouko Vartiainen, L. K. Laitakari, Antti Miikkulainen, P. K. Jaskari, Aimo Siltanen ja Antti Sokka, Ecapaino, Lahti 1961, s. 22.
5. Pion.P 2:n ak. n:o 1249/II/A sal./9.8.1944. Asiakirjaan on merkitty Pion.P 2:n kesä–heinäkuussa 1944 toimeenpanemat hävitykset.
6. Jatkosodan historia 6, WSOY, Porvoo 1994, ss. 181–182.
7. E.-E. Saarinen, s. 384 ja Pion.P 14 1941–1944, s. 22.
8. Ps.D:n spk. 21.6. klo 11.45 kertoo samaan aikaan kuitenkin majuri Heikki Mikkolan (I/Ps.Pr:n kom) pessimistisestä ilmoituksesta, joka liittyi I/JR 1:n olemattomaan puolustusvalmiuteen Kivisillansalmella. Tehokasta valmiutta ei kuvaa myöskään Ps.D:n spk. 22.6. klo 9.35. Silloin majuri Paavo Rasi (Ps.DE) ilmoitti eversti Albert Puomalle (JPr:n kom), ettei Rask.Psto 40 ole saanut oikeita ammuksia. Er.P 20

- on majuri Aaro Kiviperän (JP 5:n kom) samana päivänä klo 11 tekemän ilmoituksen mukaan ollut lohkollaan vauhko ja lähtenyt ammunnan alettua herkästi irti. – Huolia siis oli, vaikka vihollinen vaikuttiikin toistaiseksi melko toimettomalta.
9. Kalevi Sassi, Lehmänkalliolta Härkävuorelle, Kirjapaino Verbi Oy, Espoo 1993, ss. 80–81 (kartta) ja s. 83 (3.Pr:n käsky 22.6. klo 20.00).
 10. Niilo Lappalainen, Viipuri toisessa maailmansodassa, WSOY, Juva 1991, ss. 45–46.
 11. Kuten kohta 5.
 12. Ponttoniopas n:o 3, kalusto m/41-R, Päämaja, pioneerikomentaja 10.2.1942. Ponttonikalusto saatiin sotasaaliiksi kesällä 1941 Vuosalmen–Äyräpään rannoilta. Kaluston tekninen kuvaus esitetään opaskirjasessa.
 13. 1.Er.Rask.Mt.Pontt.K:n spk. 19.6.: Ponttonisilta (50 t) valmistui Juustilaan 19.6. iltana mennessä. Kulturijaksot pidettiin paikoillaan, mutta siltajaksoa ei jatkuvasti, koska evakuointiliikenne Viipurista kohti Saimaata oli vilkasta.
 14. Niilo Lappalainen, Viipuri toisessa maailmansodassa, WSOY, Juva 1991, s. 242 ja s. 259–262 ja 3./Pion.P 2:n spk. – Kalervo Kurkimäki (III/3./Pion.P 2:n johtaja) on haastattelun yhteydessä kuvannut oman joukkueensa ja rynnäkkötykkiyksikön saamia tehtäviä Kivisillansalmella 20.6. illalla.
 15. Kuten kohta 14 (Niilo Lappalainen).
 16. Pion.tsto/IV AKE:n spk. 14.6.1944, jossa merkintä PM:n ilmoituksesta sulutusmateriaalin junakuljetuksesta IV AK:lle ja luutnantti Haapion ilmoitus 16.6. kuljetus U/K/65006:n seitsemän junavaunun tuhoutumisesta Maaskolan ratapihalla edellisenä päivänä.
 17. Pion.tsto/10.D:n taistelukertomus toukokuulta, ss. 18–19.
 18. Pion-os pääll/IV AKE:n spk. 15.6.1944. Merkintä ylipäällikön tahdonilmauksesta ja sen välittämisestä divisioonien pioneerikomentajille klo 18.45–19.42.
 19. Toivo Härkönen, Sotavuodet etulinjalla, Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu 1985, ss. 246–248 ja teollisuusneuvos, majuri res. Toivo Härkösen haastattelu 21.2.1997. Lisäksi kuten kohta 17.
 20. Pion.tsto/10.D:n spk. ja Ps.D:n spk. 18.6.1944.
 21. Pion.tsto/10.D:n spk. 20.6.1944.
 22. E.-E. Saarinen, s. 422 ja Lauri Laitakarin haastattelu.
 23. Kuten edellinen.
 24. Jarmo Paananen, Viipurin siltojen hävittäminen, Hakku-lehti n:o 4/1991.
 25. Teollisuusneuvos Pauli Juntusen haastattelu Oulussa 1996.
 26. Pion.tsto/IV AKE:n spk. 14.6.1944. Merkintä eversti Oinosen antamasta käskystä päivittäisen Pion.KM:n sulutusmateriaalitilanneselvityksen saamisesta IV AKE:aan klo 20.00–21.00.
 27. Lauri Jäntti, Kolme sotaa ja yksi taistelu, WSOY, Juva 1990, ss. 156–158.
 28. Pion.tsto/IV AKE:n spk. 17.6.1944. Sot.virk. Ukon ilmoitus kapteeni Toivo Liukon tiedusteluun PM:n materiaalitäydennyksestä.
 29. Pion.tsto/IV AKE:n spk-merkintä Pion.KM:n räjähdyssainetilanteesta.
 30. Kuten kohta 17.
 31. Pion.P 2:n 3. komppanian spk. 20.6. klo 17.00–23.6. klo 14.50.
 32. Einari Törmäsen (41.Pion.kol:n johtaja) haastattelu syksyllä 1996.

33. Kuten kohta 14 (Niilo Lappalainen) ja everstilutnantti Uno Tarkin haastattelu keväällä 1997.
34. Kuten kohta 17.
35. Jarmo Paananen, Viipurin siltojen hävittäminen, Hakku-lehti n:o 4/1991.
36. Pion-os pääll/IV AKE:n spk. 20.6.1944. Merkintä pion-os pääll:n käsystä Pion.KM:lle klo 2.05.
37. Kuten kohta 21.
38. Jaakko Mikkolan (Jääk.Jjoht/Pion.P 26) haastattelu syksyllä 1996.
39. Pion.kom/Ps.D:n spk. 21.6. – Käsky Pion.P 2 kom:lle klo 19.00 lopettaa valmistelut Kivisillansalmen rautatiesillan hävittämisen viimeistelystä, koska Pion.P 26 hoitaisi tehtävän.
40. Ryn.Tyk.P:n taistelukertomus (s. 4), jonka mukaan kenraalimajuri Lagus kävi Kivisillansalmella 21.6. klo 1.50 ja totesi, etteivät vihollisen panssarivaunut voi käyttää osittain tuhottuja siltoja. Lagus jatkoi, että puolustus on vakiintunut. Kannanotto ei vakuuttanut hänen omiakaan alijohtajiaan (vrt. kohta 8).
41. Pion-os pääll/IV AKE:n spk. 22.6. – Merkintä 25 m:n aukon täydennysräjäytyksestä klo 15.15.
42. E.-E. Saarinen, s. 388.
43. E. Uustalo ja R. Moora, Soome poisid, Olion, Tallinn 1993, s. 242.
44. E. Nykvist, Sextiottan, Infanteriregemente 61 1941–1944, Boktryckeri Fram, Vasa 1990, ss. 287–300.
45. E/Pion.P 2:n ak. n:o 1382/II/sal./30.8.1944, Pion.P 2:n taistelukertomus Vuosalmen taisteluista. Pataljoona ryhmittyi nopeasti puolustukseen 13.7. aamulla ja esti torjuntatulellaan vihollisen ilmeisen läpimurron Pitsillanmäen alueella. Pion.P 2 luovutti tehtävänsä Sissiosasto Wege-liukselle 14.7. puolilta päivin ja siirtyi Ps.D:n reserviksi.
46. Pion.tsto/10.D:n taistelukertomus 23.6. – Kapt. Härkösen puhelinkäsky Pion.P 26:lle klo 21.50 Ykspään maantiesillan korjaamisesta.
47. Antti Juutilainen, Rinta rinnan, WSOY, Juva 1997, s. 249. Saimaan kanavan kaakkoispuolelle Lavolaan oli tarkoitus jättää sillanpää, jonka etureuna sijaitsisi (17.D:n lohkolle) Isoniityn–Rauhalan tasalla.
48. Kuten kohta 4, s. 10.
49. Ilmapommituksen aiheuttamat tappiot syntyivät lähinnä majoitusrakennuksiin osuneiden pommien takia. Asian osoitti todeksi pioneeri Toivo Karjalainen 1996 Utajärvellä (haastattelu).
50. Paavo Ollinsaaren haastattelu keväällä 1997. Ollinsaari toimi jatko- ja Lapin sodan aikana moottoriponttonikomppanioiden päällikkönä.
51. Pion.P 2:n 1. komppanian spk. 22.6. – 1.Er.Mt.Pont.J:n avuksi määrättiin klo 18.00 alkaen 1. komppanian pioneereja siirtämään raskasta ponttonikalustoa.
52. Pion.kom/Ps.D:n spk. 22.6. – Pion.kom:n käsky luutnantti Pärepalolle klo 18.15 koko ponttonikaluston siirtämisestä Pällin sulun yläpuolelle 17,5 km:n päähän pohjoiseen. Päätöksen kaluston siirrosta teki Lagus. Arveltiin, ettei panssareita tarvittaisi Talin–Portinhoikan suunnalla; taisteluitahan käytiin vielä Tammisuon alueilla. Uskottiin kenttäosaston ja rullasillan riittävän. – Pärevalo lähti miehineen ja kalustoineen. Klo 19.30 ilmoitti luutnantti Martti Kantele Ps.DE:sta, että käsky ponttonikaluston siirtämisestä takaisin Juustilaan oli lähtenyt lähettiupseerin välityksellä (Pärepalon perään). Tst.Os. Kiviperä tarvitsisi siltaa nopeasti. Lähetä tavoitti Pärepalon 4 km Juustilasta pohjoiseen. Sil-

- takalusto ei ehtinyt enää ajoissa takaisin.
53. Einari Törmäsen haastattelu keväällä 1997 ja Pion.kom/Ps.D:n spk. 19.7.
 54. Everstiluutnantti Heikki Mikkolan haastattelu, Panssari-lehti n:o 3/1989 (haastattelija Erkki Käkelä).
 55. Pion.kom/Ps.D:n spk. 24.6. – Klo 00.10 annettu käsky 50 tonnin sillan rakentamisesta Nuijamaalle. Majuri Pyyry ilmoitti Nuijamaan sillan valmistuvan 26.6. klo 24 mennessä.
 56. Pion.P 2:n 3. komppanian spk. 25.6. – Kenraalimajuri Lagus kiirehti sillan valmistumista, komppania työskenteli tehokkaasti ja niinpä luutnantti Olli Wähä pääsi ilmoittamaan, että silta oli valmistunut jo 25.6. klo 23.30.
 57. Ps.D:n spk. 23.6. – Merkintä, jonka mukaan Ps.DE:n psv.tston päällikkö, insinöörikapteeni Erkki Wegelius totesi klo 18.30, että T-34 voidaan kyllä nostaa Juustilan sulusta, kunhan IV AK:n rakentama kenttäsilta ensin puretaan.
 58. Pion.P 2:n 1. komppanian spk. 25.6. – Koko komppania Juustilassa. Sulun yli rakennettiin 75 tonnin ja 8 tonnin sillat. Sillat oli valmiina 26.6. klo 4.00 (raskas silta todennäköisesti aiemmin).
 59. Tapio Pietilän haastattelu Espoossa 1980-luvulla. Värikki Tapio Pietilä oli Juustilassa 1./Pion.P:n joukkueenjohtaja (ylennys heinäkuussa 1944 luutnantiksi).
 60. Esko Tupala, Pioneerina Kannaksella 1944, Hakku-lehti n:o 1/1992 ja Pioneerit sodassa 1939–1944, SASApaino, Salo 1994, ss. 216–217.
 61. Pioneerit Reino Mämmi on vahvistanut raskasta kenttäsiltaa käytetyn raskaan kaluston ylikulkuun ja hinaussiirtoihin (haastattelu Oulussa 1996).
 62. 2./Ryn.Tyk.P:n alikersantti res. Olli Soimalan haastattelu marraskuussa 1995.
 63. Pion.kom/Ps.D:n spk. – Luutnantti Olli Vikstedt sai käskyn viitoittaa saksalaista 303.Ryn.Tyk.Pr:a varten ajouran 26.6. Kananojalta Nuijamaalle, Konnunsuolle ja Kilpeenjoelle. Vikstedt myös opasti (kärkiajo-neuvo) saksalaiset Kilpeenjoelle. Kärkipatteri ylitti Nuijamaan sulun 26.6. alkuyöstä.
 64. Sotilasmestari Toimi Puputin haastattelu huhtikuussa 1997 Hämeenlinnassa. Kersantti Puputti (Pion.K/20.Pr.) hävitti henkilökohtaisesti Viipurin Sorvalin sillan räjäyttämällä.
 65. Pion.kom/Ps.D:n spk. 26.6. – Ps.D:n käsky 2. ja 3./Pion.P 2:n alistuksesta Tst.Os. Puromalle klo 17.25. Talin-Ihantalan taisteluihin osallistuivat myöhemmin myös Pion.P 2:n 1. komppania ja Jääkärijoukkue.
 66. Kanslianeuvos Lauri Jäntin kokoelma (SArk:n pienkokoelmat).
 67. Kuten kohta 6.
 68. E.-E. Saarinen, s. 388.

Summary

FIELD ENGINEERS ON THE WESTERN KARELIAN ISTHMUS IN JUNE 1944

The success of the work of field engineers on the battlefield is influenced by the number of sappers and the availability of materials and also by the preparation of plans and purposeful anticipatory leadership at different levels of command. The standard of training of sappers at command and subordinate levels and their ability to improvise in the way required by a rapidly changing situation can lead to good results even in difficult circumstances.

The great offensive on the Karelian isthmus in June 1944 demanded an enhanced ability to improvise on the part of the sappers fighting on the western part of the isthmus. During the massive strategic blow struck between 10 and 20 June 1944 by troops from the Leningrad front, the most important task of the field engineer units directly commanded by, or subordinate to, IV Corps was to delay the enemy by mining their line of advance and by destroying bridges in the terrain between the VT (Vammelsuu-Taipale) and VKT (Viipuri-Kuparsaari-Taipale) positions.

In connection with this, and at least as important, was the destruction of the numerous bridging points along the line of waterways between the north of the Gulf of Viipuri and the entrance to the Saimaa Canal so that Soviet armoured vehicles could not cross on 20 June from Viipuri to form a bridgehead to the west of the waterways.

Between 19 and 26 June 1944 the Armoured Division commanded by Major-General Ruben Lagus and the German 303 Assault Artillery Brigade under his command, which had been concentrated as a reserve for the troops on the isthmus, carried out counter-attacks east of the Saimaa Canal using crossing points at Juustila and Nuijamaa. In addition to their denial tasks, the sappers had to construct the bridges to make this possible.

At Viipuri the VKT position was situated on the wrong side of the line of the waterways as far as the defence was concerned. Already during the previous year (1943) the Finns had received information from German military sources about the Soviet army's power to break through and advance rapidly in a major offensive. With the benefit of hindsight it therefore seems highly remarkable that the evacuation of Viipuri and the defensive preparations of the VKT position were left to the last moment. Also the planning and physical preparation for the destruction of the key points in the rear of IV Corps, not to mention measures aimed at raising readiness for their implementation, were left to an excessively late

stage. The commander-in-chief had emphasized on 15 June 1944 that all bridges should be destroyed in the course of withdrawal. This order was transmitted to all the field engineer commanders under IV Corps but Colonel Matti Oinonen did not set in motion preparations to destroy bridging places in the Viipuri area using 14 Field Engineer Battalion which was under his command. The engineer commander of IV Corps was more concerned about the possible premature destruction of the Viipuri bridges than about the possibility that they might remain to be used as crossings by the enemy. Colonel Oinonen gave a written order to the engineer commander of 10 Division, Major Klaus Koutsa, to prepare to destroy the Viipuri bridges only in the morning of 19 June 1944. Luckily the engineer commander who received the order had already anticipated it by giving 26 Field Engineer Battalion the order to begin demolition preparations the previous day.

The enemy air force had caused great losses of engineer stores both to 10 Division and IV Corps. Because of this there were insufficient explosives to destroy the bridges. Orders were given to destroy wooden bridges by burning them and bridges that could not be burned by mining them with mines designed to blow gaps in the ice.

Even when the situation was critical, IV Corps's field engineer stores depot conscientiously followed the instructions received from its engineer commander about the rationing of materials and formal bureaucratic requirements. This made a difficult task even more difficult. It was also inconsistent that dozens of tons of different types of explosive had to be blown up when the engineer stores depot was destroyed on the evacuation of Viipuri. Why were these explosives not used when the need was acute?

The destruction of the bridges on the western isthmus and even at Viipuri succeeded surprisingly well despite defective coordination and lack of time and materials. This was thanks to capable, strong-nerved and responsible sappers and the capacity of their leaders to improvise. Soviet troops were not able after all to continue at speed across the line of the waterways to the road connections west of Viipuri and were unable to break the resistance of our troops, including that of the men of Colonel Alpo Marttinen's 61 Infantry Regiment, in the battle for Tienhaara.

Bridge building tasks in 1944 were not based on the use of standard equipment but principally on building bridges with materials available in the field. The sapper unit building bridges had always to plan and complete its task according to the requirements of the users of the bridge, the conditions of the crossing place and priority needs.

The roller bridges of the locks on the Saimaa Canal could not carry heavy vehicles, of which concrete proof was given when one of our own T-34 tanks which tried to cross fell into the canal,

causing the sappers a lengthy job to lift it out. The field bridges needed for armoured vehicles to cross were built using as their main beams I-girders brought from the Imatra Ironworks and large-diameter spruce-tree trunks. Construction was directed by leaders who were reservists with training as master builders. In addition to their professional skill, they often had a good knowledge of local conditions and were commanding men who had acquired the ability to use tools in building and in farming and forestry work.

The preservation intact of the only equipment in use by the heavy bridging platoon of the Armoured Division – equipment taken as war booty – demanded its continual movement from its place of concealment from the air to its point of use and back again. This equipment was saved intact from enemy air attacks but its construction detachment suffered the heavy losses of 22 sappers. The commencement of bridging work suffered in addition from the use of the Saimaa Canal by barges for evacuation traffic from Viipuri even on 20 June 1944 and from the fact that the picture of the main thrust of the enemy attack was then still unclear.

The bridges at Juustila and Nuijamaa gave the Finns a considerable operational grip in fighting the great battles of Tali-Ihantala.

At the beginning of June about 40 per cent of the Finnish defence forces' engineer troops had been concentrated on the Karelian isthmus and the growing pressure of the enemy offensive there is illustrated by the situation at the end of June when 63 per cent of our engineer troops were fighting on the isthmus.

KAPTEENI WILLIAM HUTCHEON HALLIN TOIMINNASTA SUOMEN VESILLÄ 1854–1855

Krimin sodan puhjetessa syksyllä 1853 Suomessa oltiin yleisesti sitä mieltä, että se ei meitä koske. Suomi on Suomi ja Krimin niemimaa hyvin kaukana meistä. Sotaa kutsuttiinkin täällä nimellä itämainen sota. Mutta Englannista ja Ranskasta katsottuna viholinen oli Venäjä. Se hallitsi Itämerta ja Suomenlahden rantoja ja sen kauppalaivat liikkuvat niin Itämerellä kuin Pohjanmerellä. Näin ollen myös Itämerestä oli tehtävä sotänäyttämö kuten Mustamerestä.

Englannissa ja Ranskassa ryhdyttiinkin varustamaan suurta laivasto-osastoa Itämeren operaatioihin.

Englannissa tämän osaston päällikkyyks annettiin vara-amiraali Charles Napierille, ja vaikka nimitystä arvosteltiin, Napierille annettu laivasto oli upea ja suuri. Siihen kuului yhdeksän höyrykoneilla varustettua taistelulaivaa: Duke of Wellington (131 tykkiä), Royal George (120), St Jean d'Acre (101), Princess Royal, Caesar, James Watt ja Nile, kaikissa 91 tykkiä, sekä Cressy ja Majestic, kummassakin 81 tykkiä. Lisäksi laivastoon kuului neljä vanhempaa, myös höyrykoneilla varustettua toisen linjan alusta: Edinburgh, Blenheim, Hogue ja Ajax, joissa oli 74 tykkiä, sekä neljä fregattia: Imperieuse (51), Arrogant (47), Amphion (34) ja Euryalus (51). Kaikki alukset olivat potkureilla varustettuja. Näiden lisäksi laivastoon kuului monta pienempää siipirataslaivaa, muun muassa fregatti Leopard (18), Valorous ja Odin (16) sekä Dragon, Hecla, Vulture, Driver ja Gorgon (6).

* (s. 1931) myyntipäällikkö, toiminut Oy Shell Ab:n palveluksessa 1957–1991 tehtävinä lento- ja laivapoltonesteiden kotimainen ja kansainvälinen toimitus ja myynti. Harrastuksina asehistoria ja erityisesti Hankoniemeen liittyvä sotahistoria. Helsingin Asehistoriallisen Seuran perustajajäsen ja moninkertainen puheenjohtaja. Asehistorian Liitto ry:n puheenjohtaja 1996–1998. Toimii aktiivisesti Hangon Rintamamuseon avustajakunnassa.

Varsinkin suurten alusten päälliköt olivat tunnettuja ja arvostetuja merikarhuja. Muuan pienimmän aluksen päällikkö on kuitenkin koko joukon värikkäin henkilö. Hänestä ja hänen edesottamistaan kerrotaan seuraavassa.

HMS Hecla oli pieni siipirasalus, joka oli rakennettu 1836. Alusta sanottiin useimmiten kuunariksi, mutta rakennuspiirustuksissa sen tyyppi on "sloop". Heclalla oli myös sisaralus Hecate, mutta se ei osallistunut Itämeren operaatioihin. Kapteeni William Hutcheon Hallille tarjoutui mahdollisuus osallistua tuleviin operaatioihin ottamalla pienen Heclan päällikkyuden. Hänen meriittinsä olisivat hyvin riittäneet suurempaan, mutta sellaista ei ollut tarjolla.

Old Nemesis, Fighting Hall

Hall oli todennäköisesti syntynyt 1797. Vanhemmista, puhumattaakaan heidän yhteiskunnallisesta asemastaan, ei ole tietoja. Monen nuorukaisen lailla Hall lähti merille hyvin nuorena eli neljäntoista ikäisenä. Ensimmäinen alus oli HMS Warrior. Tällä aluksella hän palveli seuraavat vuodet Itämerellä ja Pohjanmerellä. Vuoden 1815 lopussa hän sai siirron pieneen Lyra-nimiseen sluuppiin, jonka päällikkönä toimi Basil Hall. Mahdollisesta sukulaisuudesta ei ole tietoa, laivastossa palveli useita Hall-nimisiä meriupseereita ja päälliköitä. Seuraavina vuosina William Hall toimi eri puolilla maailmaa matkojen suuntautuessa Länsi-Intiaan, Välimerelle, Afrikaan ja moniin muihin paikkoihin, mutta 1836 hän jäi maihin Glasgowiin, jossa hän perehtyi aikansa uutuuteen, laivahöyrykoneisiin. Opinnot johtivat höyrylaivapalvelukseen Hudsoniin ja Delawareen. Tähän saakka Hallin karriääri oli normaali nuoren miehen meriura, mutta 1839 hänet nimitettiin päälliköksi Nemesis-alukseen, joka oli rakennettu Englannin Itä-Intian kauppakomppanian laiskuun Liverpoolissa. Nemesis oli raudasta rakennettu siipirasalus, joka huolimatta vahvasta aseistuksestaan ja rakennusmateriaalistaan pystyi kulkemaan matalissakin vesissä. Lisäksi Nemesis-alukseen rakennettiin Kiinassa aivan uutta ja siihen asti tuntematonta: se sai vettäpitävät laipiot.

Kiinassa Hall joutui taisteluihin muun muassa merirosvoja vastaan. Kanton-joella käydyssä kahakassa hän sai hyökkäystä joh-

Kapteeni Hall Tukholmassa kesäkuussa 1854.

Captain Hall in Stockholm in June 1854.

taessaan luodin reiteensä, josta hänelle jäi elinikäinen lievä jalkavamma. Näistä kahakoista hän sai lempinimen "Fighting Hall". Toisen episodin ansiosta hän saavutti loppuiäkseen miehistöjensä suosion. Jossakin Kaukoidän satamassa Hall oli menossa maihin paraatiunivormuun pukeutuneena. Tällöin joku miehistön jäsen putosi mereen ja oli hukkumaisillaan. Liekö Hall edes riisunut miekkansa, ennen kuin hän loikkasi miehen perään ja pelasti hänet. Edellinen lempinimi johtui osittain siitä, että hänet "Fighting Hall"-nimisenä voitiin erottaa toisesta tunnetusta Hallista, mutta edellä kerrotun pelastustyön jälkeen hänestä ryhdyttiin käyttämään nimeä "Old Nemesis". On mahdollista, että Hall menetti miekkansa pelastustyön yhteydessä; joka tapauksessa Nemesiksen miehistö lahjoitti hänelle uuden miekan osoituksena kiitollisuudestaan.

Intiasta Hall tuli maitse takaisin Englantiin jatkaakseen uraansa nyt Royal Navyn palveluksessa pestattuna kuningattaren huvipururen upseeriksi. Hän sai "steam commanderin" arvon, ja 1847–50 Hall komensi höyryfregatti Dragonia Välimerellä. Osoituksena Hal-

lin arvostuksesta höyrykoneiden asiantuntijana hänet valittiin Englannin tiedeakatemian jäseneksi vuonna 1847.

Tässä on lyhyesti kerrottu Old Nemesiksen tausta hänen höyrytessään kohti Suomen rannikoita talvella 1854 tarkoituksena estää venäläisten ja suomalaisten merenkulku ja tuhota sotilaallisia kohteita.

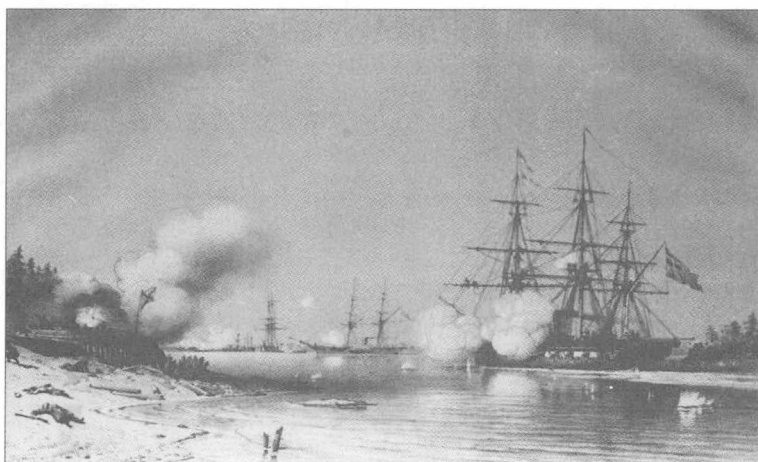
Hankoniemen vesillä

Toukokuun puolivälissä Englannin laivasto oli valinnut ankkuri-paikakseen Porkkalan tienoon. Osa purjehti Suomenlahdella estääkseen suomalaisten ja venäläisten merenkulun. Muutamat englantilaisalukset hakeutuivat myös Pohjanlahden vesille, mutta toukokuussa 1854 fregatti Arrogant (47), fregatti Dauntless ja pieni Hecla olivat Hästö Busön vesillä. Navigointi saaristossa oli englantilaisille hankalaa, vedet matalia ja kareja oli runsaasti. Suomen viranomaiset olivat talvella evakuoineet miesväen saaristosta. Pelättiin, eikä aivan aiheettomasti, että vihollinen pakottaisi miesväkeä toimimaan luotseina.

Englantilaisten parkassit soutelivat pitkin rannikkoa, kävivät maissa eri saarissa, ostivat joskus maitoa naisväeltä ja maksoivat vieraalla rahalla, mutta luotsiksi sopivaa miestä saarista haettiin.

Koön torppaan oli jäänyt muuan vanha mies, joka pelästyi perin pohjin englantilaisten noustessa maihin. Hän veti päähänsä likaisen turkislakin, ryömi peiton alle ja käänsi kasvonsa seinään päin. Vieraille naisväki yritti selittää miehen olevan hyvin vanha ja sairas. Se onnistuikin, ja ukko sai jäädä sänkyynsä vieraiden lähtiesä.

Näin kävi monessa muussakin saarella, kunnes eräänä päivänä Heclan parkassi yllätti Tvärminnen selällä kaksi ehkä luvatta kalaan lähtenyttä miestä. Isak Röman oli jo kuusissakymmenissä, mutta hänen toverinsa Adolf Bergman oli paljon nuorempi, 29-vuotias. Miehet hävisivät kilpasoudun ja heidät vietiin Heclaan Hallin puheille. Röman saattoi osata jopa jonkin verran englantia oltuaan nuorempana merillä. Kalastajilta selvisi, että Tammisaarella oli jokunen kauppalaiva ankkurissa. HMS Arrogantin päällikkö Yelverton oli aivan kuten Hallkin sitä mieltä, että Tammisaareen on hyökättävä heti seuraavana päivänä.

HMS Arrogant Vitsandin taistelussa. Taustalla HMS Hecla.

HMS Arrogant in the Battle of Vitsand.

Tiedossa ei ole, kuinka kalastajat pakotettiin luotsamaan laivat Tammisaareen. Ensini oli tarkoitus käydä Lappohjassa. Lähestyessä rantaa ehkäpä juomavettä hakemaan siellä olevasta lähteestä parkassi joutui tulituksen kohteeksi ja vetäytyi takaisin. Rannalla olikin Turusta komennetun Krenatööritarkk'ampujapataljoonan puoliplutoona väijyksissä. Hecla ja Arrogant vetäytyivät kauemaksi rannasta ja ampuivat muutaman kartessin kohti heitä seuraavia sotilaita. Alukset jäivätkin ankkuriin korkean hiekkarannan tuntumaan yöksi, mutta varhain aamulla ankkurit nostettiin ja matka kohti Tammisaarta alkoi. Rannalta käsin oli tietenkin helppo seurata alusten liikkeitä ja kasakkatiedustelijat pitivät Vitsandin kapeikkoon ryhmittyneet puolustajat tietoisina alusten liikkeistä.

Tässä yhteydessä ei ole tarkoitus kerrata Vitsandin taistelun tapahtumia pikkutarkasti. Salmen Hankoniemen puoleiselle rannalle oli kuitenkin ryhmittynyt Krenatööritarkk'ampujapataljoonan sotilaita. Heidän todellisesta miesmäärästä on edelleen epäselvyyttä, sillä Tammisaaren alueella olevat puolustajat oli jaettava siten, että myös itse kaupungin puolustukseen riitti väkeä. Vitsandin rannalla oli ainakin neljä tykkiä, todennäköisesti jopa kuusi, ja ainakin kak-

si komppaniaa miehistöä, turkulaisten lisäksi Hollannin prinssi Fredrikin mukaan nimetystä rykmentistä majuri Djergatsoffin komennossa.

Tykit oli sijoitettu viisaasti siten, että niillä pystyi tulittamaan salmeen tunkeutuvia laivoja keulasta perään. Sotilaat olivat harjulla puitten suojassa Lüttichin tussarit ladattuina.

Laivoissa oli kannet hiekoitettu, jottei vereen liukastuisi, rumpali oli valmiina rummuttamaan, jotteivät tuskanhuudot kuuluisi, ja tykit vedetty ampumaluukkuihin valmiina tulitukseen. Näin kaikki oli valmiina "ensimmäisen veripisaran juokuttamiseen".*

Varhain aamulla 20.5.1854 taistelu alkoi molemminpuolisella kovalla tulituksella. Laivoista merijalkaväki tulitti rantoja rihlatuilla musketeillaan ja minié-luodit ujelsivat ilmassa. Rannalta vastasivat Lüttichin tussarit tuleen, jolloin Kulikovin suunnittelemat sokeritopan muotoiset luodit iskivät laivoihin. Laivojen keulatykit ja rannalla olevat tykit kävivät hetken kaksintaistelua, mutta laivojen tunkeuduttua jonkin matkaa salmeen alkoivat täyslaidalliset syöstä rautaa kartesseina, räjähtävinä ammuksina ja umpiammuksina. Ranta oli tyhjennettävä. Arrogant kävi karilla pyrkiessään liian lähelle, mutta saatiin Heclan avustamana irrotetuksi.

Majuri Djergatsoff laukkasi metsän suojasta rannalle, tarinan mukaan sapeliaan heiluttaen. Siellä hänet tavoitti tykin ammus. Hänen kaatumisestaan on tosin muitakin versioita. Kerrotaan, että hän haavoittui kuolettavasti luodista ja jäi roikkumaan jalustimesta hevosen laukatessa takaisin leirialueelle. Hänet on haudattu joukkojensa leiripaikan läheisyyteen mäelle, jolla on edelleen nimi "Ryssbacken".

Tulitus oli niin ankaraa, että tienoon peitti mustaruudin savupilvi, puut pirstoutuivat tai vahingoittuivat luodeista. Vielä sata vuotta myöhemmin läheinen saha kieltäytyi ottamasta Vitsandin puita sahattaviksi. Vastarannalla olevaan torppaan iskeytyi niin paljon luoteja, että lehmät karkasivat metsään, samoin talossa olleet rotat, eivätkä ne kuulemma koskaan palanneet.

Kun puolustajat oli ajettu pakosalle, Hall astuu parkassiinsa ja soudattaa itsensä puolustajien tykkiasemien luo eräälle hiek-

* Kirjoittaja viittaa Topeliuksen runoon "Den första blodsdroppen", joka oli kirjoitettu Vitsandin taistelun johdosta ja julkaistiin kohta sen jälkeen.

kaniemelle salmen keskiosassa. Maasta poimitaan sotamuistoja kuten miekkoja, panosvöitä, lakkeja ja jopa pari pienempää tykkiäkin. Loput tykit naulataan.

Matkaa jatkettiin kohti Tammisaarta. Syväkulkuinen Arrogant jäi ankkuriin erään saaren luo Källvikenä vastapäätä, mutta pieni Hecla jatkoi matkaansa kohti Tammisaaren satamaa. Siellä se kaappasi ankkurissa olleen kuunari Augustan, kiinnitti sen rannapuoleiseen kylkeensä ja lähti paluumatkalle. Arrogant liittyi pian seuraan ja näin suuntauduttiin kohti avarampia vesiä.

Taistelussa kaatui Arrogantilla kaksi ja Heclalla yksi mies. Havoittuneiden joukossa oli muun muassa Heclan ensimmäinen upseeri (First Lieutenant) Reed, ja Hall itse sai myös lievän naarmun. Maissa kaatui todennäköisesti kuusi miestä ja kolme tykkihevosta. Suomalaisten kaatuneiden hauta on Tammisaaren vanhalla hautausmaalla, yksi maihin ajautunut englantilainen on haudattu Kavelholmeniin.

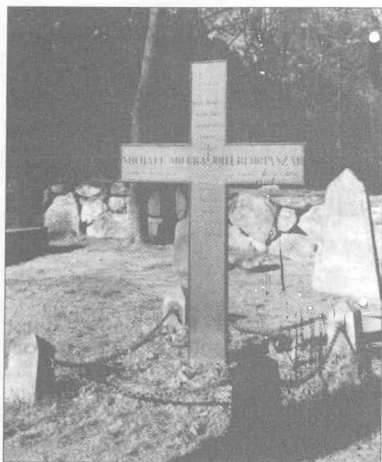
Tammisaarta puolustanut kenraaliluutnantti Ramsay ilmoitti taistelun jälkeen, että hyvän puolustuksen ansiosta vihollinen ei päässyt ampumaan ainuttakaan laukausta kohti Tammisaarta. Kapteeni Yelverton ilmoitti puolestaan esimiehelleen Charles Napierille, ettei yhtään laukausta ammuttu kohti Tammisaarta, aivan kuten ohjeissa oli määrätty. Näin molemmat osapuolet olivat tyytyväisiä lopputulokseen.

Vitsandin taistelua ylistettiin sekä Englannissa että Ranskassa ja sen tapahtumista painettiin värilitografeja molemmissa maissa, mutta se sai pian osakseen myös ankaraa arvostelua. *Helsingfors Tidningar* julkaisi 29.6.1854 otteita englantilaisista lehdistä, joissa koko hyökkäystä arvostellaan varsin kovasanaisesti. Examiner on kirjoittanut muun muassa: "Vaikka Tammisaaren operaatio olikin reippaasti suoritettu, on siitä sittenkin meluttu aivan liikaa, mutta ehkä näin tapahtuu sodan alussa..." Lehti viittaa myös *Daily Newsin* kirjoitukseen, jossa kapteeni Hallia kutsutaan Tammisaaren sankariksi, ja toteaa: "Aikoinaan meillä oli Acren sankari ja myös Niilin (tarkoittaen Nelsonia), mutta meidän aikanamme sellaista sankaria ei ole ollut Tammisaarella. Niin kauan kuin englantilainen urhoollisuus on vähentymätön, ei tarvita tällaisia ällöttäviä ylilyöntejä, joiden täytyy olla epämiellyttäviä tälle urhoolliselle miehelle, johon ne kohdistuvat." Olivatkohan ylilyönnit sittenkään niin ällöttäviä Hallille? Hän suorastaan haki julkisuutta, kuten pian saadaan havaita.

Kahden Vitsandin taistelussa kaatuneen krenatööritarck'-ampujan hauta Tammissaarella.

Kuva: Pehr-Erik Nyman.

The grave of two Finnish sharpshooters killed in the Battle of Vitsand.

Diplomaattinen tehtävä

Laivaston lähtiessä Englannista maaliskuussa siellä oltiin varsin toiveikkaita tuloksista. Menestykset olivat kuitenkin varsin vaatimattomia – muutama takavarikoitu penalus. Sen sijaan Viapori (vuodesta 1918 Suomenlinna), Kronstadt ja Bomarsund olivat koskemattomia tässä vaiheessa. Vitsandin taistelu tulikin kuin lahja taivaasta. Sen merkitystä liioiteltiin Napierin raporteissa ja varsinkin Englannin lehdistössä siihen saakka, kunnes Vitsandin taistelun varsinainen merkitys, tai oikeammin, merkityksen puute selvisi kaikille. Mutta rauta on taottava kuumana. Hall sai käskyn lähteä Heclalla Tukholmaan laivastovierailulle kesken sotaa.

Tehtävä sopi Hallille erinomaisen hyvin ja voidaan sanoa, että hän valloitti myös Tukholman. Ruotsalaiset kävivät katsomassa sankoin joukoin Heclaa ja hänen Vitsandista ottamiaan sotamuis-toja. Mukana ollut taiteilija Dolby ikuisti monta humoristista ta-pahtumaa Heclan kannelta näinä päivinä. Tykinkuulien tekemät urat ja monet luodit Heclan kyljissä saivat myös suurta huomiota. Laivalle ostettiin myös Tukholmasta ruokatarvikkeita, muun muas-sa eläviä lampaita ja kanoja. Nämä ja vierailijat täyttivät pienen Heclan kannen, ja tunnelma, ainakin Dolbyn piirrosten mukaan lähenteli markkinahumua. "Nemesis"-Hall tietenkin ui kuin kala

vedessä kertoessaan vierailijoille Heclan seikkailuista, mutta sota odotti sankariaan ja kohta oli Heclan lähdevä täyttämään tehtäviään Suomen saaristossa. Kesäkuun alussa Hecla jätti Tukholman taakseen ja siirtyi kohti seuraavia seikkailuja.

Bomarsundin ensimmäinen pommitus

Tukholman-matkan jälkeen Hecla purjehti Pohjanlahden eteläosissa jonkin aikaa, mutta sai kohta kontra-amiraali Plumridgelta käskyn ottaa komentoonsa kolme muuta pientä alusta, sillä aikaa kun Plumridge itse kävisi Barösundissa hakemassa tarvikkeita. Hall sattui olemaan neljästä päälliköstä vanhin, joten tehtävä lankesi hänelle senioriteetin oikeudella ennen HMS Valorousin kapteeni Bucklea, joka sattui olemaan vuoden verran Hallia nuorempi.

Ilmeisesti Hall päätti käyttää tilaisuutta hyväkseen, ja niinpä Hecla, Valorous, Vulture ja Odin höyryisivät kohti Bomarsundin linnoitusta. Väylä sinne oli erityisen sokkeloinen, mutta ainakin osaksi englantilaisten viitoittama, sillä kapteeni Sullivan Lightningaluksellaan oli luodannut kapean väylän Lumparninselälle. Sir Basil Greenhill kertoo teoksessaan *The British Assault on Finland 1854–1855* Hallin tuttuun tyyliin kaapanneen pari kalastajaa luotseikseen. Neljä alusta ilmestyi linnoituksen eteen ja ryhtyi sitä pommittamaan. Linnoitus vastasi tuleen ja saikin osumia laivoihin, jotka joutuivat vetäytymään. Suurten laivatykkien kantama oli parempi kun linnoituksen tykkien, joten tulitus jatkui.

Laivatykit eivät saaneet vakavia vaurioita linnoituksen muureihin, mutta sen takana ollut varastorakennus syttyi tuleen. Koko operaatio oli vailla merkitystä, mutta tulkoon kerrotuksi muuan pieni yksityiskohta: Heclan kannelle putosi linnoituksen ampuma kranaatti, jonka tulilanka savusi uhkaavasti. Midshipman (merikadetti) Lucas tarttui kranaattiin paljain käsin ja hänen onnistui heittää se laidan yli ennen sen räjähtämistä. Teko oli urhea, mutta Hall on myös osannut kuvata sen raporteissaan hyvin, sillä Lucas sai teostaan ylennyksen luutnantiksi ja lisäksi erittäin korkean kunniamerkin – Victorian ristin. Eikä siinä kaikki, aikanaan sotien jälkeen samainen Lucas avioitui Hallin tyttären kanssa!

Hyökkäys ei johtanut tuloksiin, ellei palanutta varastorakennusta sellaiseksi lasketa. Laivat kärsivät lieviä vaurioita. Liittyessään

muuhun laivastoon Hall ilmoitti muiden suureksi hämmästykseksi merkinantolipuilla: "Bomarsundia pommitettu menestyksellisesti". Napier ei oikein tahtonut hyväksyä koko yrittystä, mutta Englannissa lehdistö nosti Hallin lähes kansallissankariksi.

Laivaston keskuudessa kunnioitus oli huomattavasti hillitympää. Princess Royalin päällikkö, kapteeni Paget kirjoittaa kotiin: "... Hall on kunnan mies, mutta puhuu liikaa ..." Charles Napier toteaa epävirallisessa raportissaan meriministeriöön muun muassa, että "en voi hyväksyä kapteeni Hallin hyökkäystä sillä aikaa kun hänen esimiehensä oli väliaikaisesti muualla, vaikka ihailenkin hänen taitoaan sijoittaa laivansa linnoituksen tykkien kantaman ulkopuolelle. Vaikka Hall onnistuikin sytyttämään varastorakennuksen, tulos syntyi käyttämällä loppuun ammusvarat, jolloin saatettiin Plumridgen osasto taistelukyvyttömäksi siihen asti, kunnes täydennystä saatiin Englannista."

Todettakoon vielä, ettei myöskään kontra-amiraali Byam Martin kuulunut Hallin ihailijoihin. Hän kirjoittaa 29.6.1854: "Sir Charles ei ota todesta kaikkea mitä Hall sanoo. Hän kertoi minulle, että Hall on kirottu valehtelija eikä ole uskomista sanaankaan hänen raporteistaan. Nuori mies nimeltä Lucas, joka oli kutsuttu illastamaan Napierin luo, oli tämän lähes kuulustellessa häntä ilmoittanut aivan toisenlaisia lukumääriä Vitsandin hevosvetoisesta tykistöä, kuin mitä Hall oli raportoinut." (Greenhill-Giffard)

Edellä olevaan on tietenkin mahdotonta ottaa kantaa, todennäköisesti se pitää paikkansa Hallin osalta.

Hallilla oli kannattajansa Englannissa, vieläpä oikeassa paikassa, eli parlamentissa, jossa Sir James Graham ylisti häntä. Seurauksena oli, että William Hutcheon Hall nimitettiin HMS Blenheimin päälliköksi. Siirto tähän Heclaa huomattavasti suurempaan alukseen tapahtui vasta seuraavana talvikautena, sillä mainintaa mahdollisesta siirrosta jo kesällä 1854 HMS Blenheimiin ei ole löytynyt.

Bomarsund

HMS Hecla osallistui Bomarsundin linnoituksen varsinaiseen pommitukseen, ja sitä on kuvattu eri piirroksissa yhtenä monista aluksista Lumparnilla. Erittäin hyvän kuvauksen pommituksesta antaa

muuan litografia, joka kuvaa HMS Bulldogin peräkantta. Mukana kuvassa ovat Bulldogin kapteeni Hall, kontra-amiraali Chads, vara-amiraali Napier ja kontra-amiraali Plumridge. Kuvasta saa sen käsityksen, että herrat ovat kokoontuneet nauttiakseen yhdessä pommituksen iloista. Tilanne on varsin leppoisa, vaikka Bulldogin isoa tykkiä juuri laukaistaan. Piirtäjä on kuvassaan kunnioittanut varsin niukasti Charles Napierin olemusta. Hänestä käytetty nimitys Dirty Charles on ainakin tämän kuvauksen perusteella osuva; ne-näliina roikkuu taskusta ja varsin epäsotilaallinen olkihattu on suojaamassa kuumalta auringolta. Sen sijaan muut upseerit ovat hyvin edukseen univormuissaan.

Kuvassa näkyvä suuri tykki on todennäköisesti joko 68:n tai 98:n naulan tykki, todennäköisesti ns. swivel gun liikkuvalla lavetilla. Kannella näkyy pyöreä umpiammus ja oikealla mies, joka ottaa pienestä laatikosta jotakin joka voisi olla valmis ammus/ruutipakkaus-yhdistelmä.

Bomarsundin jälkeen

Merkintöjä William Hallista ja hänen Heclastaan ei Bomarsundin antautumisen jälkeen liioin ole. Hecla jatkoi purjehtimistaan pitkin rannikkoa; päivittäisten partiointien seuraamiseksi olisi tutkittava aluksen lokikirjaa, jota säilytetään Englannin valtionarkistossa Lontoossa.

Bomarsundin tuho osoitti, etteivät linnakkeet vastanneet tarkoitustaan, ne sitoivat paljon sotilaita ja olivat täysin kiinteitä. Liikkuva laivasto teki mitä halusi ja missä halusi. Ainoastaan Kronstadt vastasi tarkoitustaan, sen ohitse Pietariin ei Napier uskaltanut edes yrittää viedä laivojaan. Mutta Hangon vanha linnoitusjärjestelmä ei estänyt brittilaivastoa, ja Bomarsundin jälkeen päätettiin eri saarissa olevat linnakkeet hävittää. Elokuun 27. päivänä kello 10.00 Meijerfeldt lensi ilmaan 2 800 kg:n ruutimassan voimalla. Rungas tunti myöhemmin räjäytettiin Gustaf Adolf. Ruutimäärä oli täällä 3 200 kg. Neljännestuntia myöhemmin pamahti viimeisenä Gustafsvärn. Ruutimäärä oli valtava, kokonaista 9 600 kg. Muurien myötä linnoituksen vanhat Ruotsin vallan aikaiset tykit lensivät nekin mereen. Näin Hangon merilinnoitus lakkasi olemasta.

Koska Hanko ei näinä aikoina ollut muuta kuin pieni kalastaja-

kylä, ei siellä myöskään ollut puolustettavaa, joten räjäytystä seuraavana päivänä puolustajat aloittivat marssin kohti Helsinkiä. Hankoniemelle jäi ainoastaan partioivia kasakoita ja optinen lennätin Drottningbergetin huipulle. Molempien tehtävä oli seurata tapahtumia merellä ja raportoida niistä.

Kesä 1854 oli lipumassa kohti syksyä. Englannissa yleinen mieliala oli kovin pettynyt. Itämerelle lähetetty suuri laivasto ei saanut mahdollisuutta taistella Venäjän laivastoa vastaan. Suuret linjalaitivat makasivat toimeettomina, sillä aikaa kun pienet fregatit kaappasivat suomalaisten pieniä rannikkoaluksia, polttivat lautarhoja ja esittivät uhkavaatimuksia rannikkokaupungeille, ellei satamissa olevia pienaluksia luovuteta heille. Kesän toiminta oli ollut kaikkea muuta kuin suurten perinteiden mukaista. Odotetussa oli likapyykin pesu, kunhan laivasto talveksi saataisiin kotiin. Bomarsundin sotavangit vietiin Englantiin ja Ranskaan. Suomalaisten keväällä alkanut marssi päättyi näin sotavankeuteen. Englannissa, Lewesin kaupungissa heidän oleskelunsa oli varsin siedettävää, Ranskaan joutuneilla oli kovempi kohtalo. Sodan ensimmäisten vankien, Isac Römanin ja Adolf Bergmanin, myöhempiä vaiheita on yritetty jäljittää siinä kuitenkin onnistumatta.

*

Suuri laivasto oli purjehtinut pitkin Suomenlahtea, Pohjanlahtea ja Itämeren rantoja, kahakoinut siellä täällä, polttanut varastoja ja upottanut tai kaapannut pieniä kauppa-aluksia. Kesän suurin saavutus, Bomarsundin voitto, kalpeni sekin jo kesää myöten. Jo syyskuun alussa lähetettiin osa laivoista Kielin kautta kohti Englantia. Näiden joukossa oli myös HMS Hecla ja William Hutcheon Hall. Englannissa sanottiinkin, että "The British fleet with fiftythousand men sailed up the seas – then sailed home again (viisikymmentätuhatta brittien merisotilasta purjehti pitkin meriä pohjoiseen – ja sitten takaisin)".

*

Talvi 1854–55 ei muodostunut kummankaan maan laivastoille miksiäkään lepoheikoksi. Uusia suunnitelmia punottiin, jotta seuraavan kesän toiminta olisi tuloksetkaampi kuin kesän 1854 Itämeren-retken. Charles Napier joutui sekä parlamentin että yleisen mielipi-

teen epäsuosioon. Hän yritti sekä puhein että kirjoituksin selittää tulosten laihuutta siinä kuitenkin onnistumatta. Niinpä kontra-amiraali Dundas sai Englannin laivaston päällikkyyden seuraavaksi sotakesäksi.

*

William Hutcheon Hall luovutti Heclan päällikkyyden komentaja Hawkerille. Alus suunnisti kohti etelää, mutta eräänä tammikuun päivänä Hecla, joka todennäköisesti oli risteillyt Välimerellä, joutui myrskyn kouriin ja aamuyöstä 23. tammikuuta 1855 se ajautui rantaan Gibraltarin lähistöllä. Hawker antoi katkaista Heclan mastot, mutta sekään ei auttanut, vaan alus haaksirikkoutui.

William Hall oli jo kesällä nimitetty vapautuvan Blenheim-aluksen päälliköksi. Myös tämä alus oli aikoinaan saanut höyrykoneen, mutta se oli varustettu potkurilla. Heclahan oli ollut siipiraslaiva. Aseistuksessa oli huima ero, eri tietojen mukaan Blenheimilla oli 60 tai jopa 74 tykkiä.

Kun vertaa näitä kahta alusta, ei voi välttyä käsitykseltä, että pieni Hecla vastasi paremmin Hallin luonteenlaatua kuin hidas ja kömpelö Blenheim. Jopa sellainen ajatus tulee mieleen, että Hall nimenomaan sijoitettiin Blenheimiin, jotta hän paremmin pysyisi komennossa.

Kesän 1855 sotatapahtumat

Kuningatar Victorian huomattavin muutos vuoden 1855 purjehduskauteen Englannin Itämeren-laivaston osalta oli Napierin korvaaminen Dundasilla. Toinen merkittävä muutos oli HMS Blenheimin entisen päällikön, F. T. Pelhamin nimitys uuteen tehtävään, "Captain of the Fleet".

*

Laivastoon kuului nyttemmin "uivia pattereita" eli raskailla tykeillä ja mörssäreillä varustettuja hitaita ja kömpelöitä aluksia. Näiden mukaantulo osoittaa selvästi, että hyökkäystä kohti rannikkolinakkeita suunniteltiin. Oliko nyt kyseessä Pietariin kohdistuva hyökkäys, jota kovasti odotettiin, vai olisiko tulevan kesän kohde

Kapteeni Hallin alus HMS Blenheim 1855.

HMS Blenheim, Captain Hall's ship in 1855.

"vain" Viapori? Myös muita merkittäviä muutoksia oli tapahtunut. Laivastoon kuului vuoden 1855 kesällä tykkiveneitä, pieniä ketteriä potkurialuksia, jotka sopivat Suomen sokkeloiseen saaristoon.

Kuten edellisenä kesänäkin laivasto käytti Gotlannin Fårötä huoltotukikohtana ja jopa talvehti Fårösundissa 1954–55. Siellä oli hiiltä, sieltä saatiin myös vuoden 1855 kesällä kaikkea mitä laivasto saattoi tarvita turvassa vihollisen mahdolliselta hyökkäykseltä – kiitos Ruotsin puolueettomuuden.

*

Kesän sotaretki tuntuu alkaneen verkkaisesti, sillä 8. toukokuuta Duke of Wellingtonissa päivätyssä kirjeessä Dundas ilmoittaa siellä olevan suuren määrän aluksia ankkurissa, niiden joukossa myös Hall Blenheim-laivoineen. Hallin läsnäoloa tarvittiinkin. Muutamaa päivää aiemmin HMS Princess Alice oli ajanut karille ja saanut pahoja vaurioita. Dundas käski kapteeni Hallin valvomaan korjaustöitä. Hallilla oli runsaasti kokemusta varsinkin höyrykoneista,

mutta myös muista korjaustoista.

Hankoa kuitenkin pidettiin silmällä heti kauden alusta, sen ulkopuolella risteili useita aluksia R. Burges Watsonin komennossa. Kuten edellisenä kesänä saarto sulki Suomenlahden suun linjalla Hanko-Ristnan majakka Hiidenmaalla. Mukana Hangon vesillä oli myös ollut HMS Arrogant, joka kuitenkin kuunvaihteessa palasi Fåröhön, koska laivalla oli muutamia isorokkotapauksia.

Aluksen päällikkö, kapteeni Yelverton toivoi saavansa sairaat siirretyiksi maihin hoitoon. Toukokuun loppupuolella William Hall oli suuren laivasto-osaston mukana Tolbuhin majakan läheisyydessä. Osaston komentajana toimi kontra-amiraali Michael Seymor, hänen komentoonsa kuului myös seitsemän tykkivenettä.

*

Toukokuun 26:ntena 1855 kaapattiin ja poltettiin Hangon vesillä Porsskärin läheisyydessä muutama suomalaisalus, ja kaappausta seurasi varsin dramaattinen tapahtumasarja.

Morgonbladet-lehti kirjoittaa 4.6.1855 *Finlands Allmänna Tidningiä* lainaten: "Lauantaina 26.5. oli kaksi vihollisalusta lähestynyt Hankoniemen ja Tvärminnen kylän lähellä olevia Porsskärin ja Kummelskärin luotoja ja lähettänyt kuusi tai kahdeksan aseistettua parkassia kohti kahta suomalaisalusta, jotka vastatuulen takia odottivat saarten takana. Toinen aluksista, kuunari Johanna, omistaja helsinkiläinen konsuli Sundman, oli matkalla Helsinkiin polttopuulastissa. Englantilaiset veivät sen jonkin matkaa merelle, missä se Bäcklandin (nyk. Russarön) lähellä poltettiin. Miehistön onnistui paeta, mutta kapteeni Lundström ja hänen kymmenvuotias poikansa lienevät jääneet vihollisen käsiin."

Parkassit olivat lähteneet Esk- ja Cossack -nimisiltä englantilaisaluksilta. Samassa yhteydessä tuhottiin myös pari muuta pientä alusta, mutta näiden miehistöt olivat kuitenkin onnistuneet paikenemaan.

Myös Tvärminnen lähellä poltettiin pari kuunaria ja lisäksi yksi kaljaasi. Erään parkassin miehistö nousi maihin Tvärminnessä, irtotti ikkunan eräästä mökistä, mutta havaittuaan mökin tyhjäksi miehet kiinnittivät ikkunan jälleen ja poistuivat.

*

Kapteeni Lundströmin ja hänen poikansa jääminen vangeiksi johti pari päivää myöhemmin ikävään välikohtaukseen. HMS Cossackin lokikirja on keskiviikolta 6.6.1855 täynnä dramatiikkaa, päivän sivu on ensin kirjoitettu tiheästi vaakasuojaan, mutta koska kerrottavaa on paljon, käännettiin lokikirja poikittain ja kirjoitusta jatkettiin poikittain yli entisen tekstin. Teksti on vaikeasti tulkittavissa, mutta tapaus oli seuraavanlainen: HMS Cossack lähettää parkassin maihin Hangon satamaan. Muutaman miehistön jäsenen lisäksi veneessä on kaapatuista laivoista otettuja merimiehiä, joukossa kapteeni Lundström ja hänen poikansa. Ryhmää johtaa luutnantti Geneste, mukana on myös Cossackin lääkäri, tohtori Easton. Englantilaisten mukaan he lähestyivät rantaa kantaen valkoista lippua. Rantauduttuaan heidän kimppuunsa hyökkää kasakkaosasto tulittaen ja haavoittaen kuolettavasti useita niin Cossackin miehistöön kuin suomalaisiin kuuluvia, joukossa valitettavasti myös kapteeni Lundström. Muut joutuivat vangeiksi. Parkassi oli ammunnan aikana ajalehtinut rannasta, mutta eloon jäänyt matruusi onnistuu soutamaan sen takaisin Cossackiin. Hänen kertomuksensa on varsin värikäs, englantilaisten kimppuun oli hyökännyt jopa 500 kasakkaa.

Venäläisten kertomus oli täysin erilainen. Valkoista lippua ei ollut näytetty, vene oli aseistettu ja tarkoitus oli selvästikin käydä polttamassa lähellä oleva optinen lennätin, samalla kun vangit lasjetaan maihin.

Tapahtuma johti pitkään kirjeenvaihtoon korkeiden venäläisten ja englantilaisten viranomaisten välille. Englantilaiset väittivät, ettei parkassissa ollut aseistusta, venäläiset vuorostaan, että oli ja lisäksi vielä sytykkeitä lennätintä varten. Vastaväitteenä esitettiin, että aseet olivat peitteen alla laivaveneessä, joten kasakat eivät olleet voineet tietää niistä avatessaan tulen. Kapteeni Lundströmin kuolema poikansa silmien alla oli jo sellaisenaan järkyttävä, mutta paha ei loppunut siihen. Kuultuaan miehensä kohtalosta rouva Lundström järkyttyi niin, että hänkin menehtyi. Näin pikkuinen, kymmenvuotias merimiehenalku jäi täysin orvoksi.

Kahakasta on hyvin monta versiota. Mainittakoon, että Geneste, Easton ja kahdeksan muuta selvisivät hengissä ja joutuivat sotavankeuteen. Sotavankeudesta Easton kirjoitti veljelleen ja kertoi tarkemmin tapahtuman varsinaisesta kulusta.

Morgonbladet lainaa 11.6.1855 *Finlands Allmänna Tidningin* uu-

tista ja kertoo Hangon lennäinaseman todenneen 5.6., että Cossack-niminen alus laski miehiä maihin. Tänne komennettu sotilasosasto antoi englantilaisten nousta maihin ja etäännyä jonkin matkaa rannasta englantilaisen upseerin johtamana lennättimen suuntaan. Tällöin osa komennuskunnasta hyökkäsi tykillä varustetun parkassin kimppuun, muut sotilaat piirittivät loput englantilaisista ja ottivat heidät vangeikseen. – Muistettakoon, että Suomessa vallitsi ankara lehtisensuuri, joten mitään ei saanut julkais- ta ilman viranomaisten lupaa.

Seuraavana päivänä Cossack tulitti Hankoa, ja muutama raken- nus syyttyi tuleen.

"Hangon verilöylyä" ei kuitenkaan ollut vielä selvitetty lopulli- sesti. Oma osuutensa siihen oli myös William H. Hallilla. Oli kui- tenkin varsin lähellä, ettei kapteeni Hall saanut tätä tilaisuutta, niin kuin seuraavasta käy ilmi.

Merimiinat

Yksi tämän sodan uutuuksista oli merimiina, joka oli venäläisten kehittämä, joskin myös Alfred Nobel mainitaan sen keksijänä. Näi- tä laitteita, joita englantilaiset sanoivat "helvetinkoneiksi", oli siro- teltu varsinkin Kronstadtin vesille. Täällä Merlin-niminen alus ai- heutti yhden tällaisen laitteen räjähtämisen. Vauriot olivat melko vähäiset. Uusi ase kiinnosti tietysti englantilaisia suuresti, joten sellainen oli löydettävä ja tutkittava. Yksi miina saatiinkin parkas- sien avulla haalituksi merestä. Kontra-amiraali Seymor, Hallin esi- mies, ja tietenkin Hall itse, nostivat sen pikkuveneeseen, josta se tarkempia tutkimuksia varten nostettiin HMS Exmouthin kannelle. Täällä sitä tutkivat Seymor ja Hall, ympärillä oli muitakin, kaik- kiaan toistakymmentä henkilöä.

The Illustrated London News kertoo 21.6.1855 tapahtuneesta seu- raavaa: "Amiraali Seymor sormeili laitteessa olevaa jousta ja kertoi sen toiminnasta, jolloin se räjähti. Seymor sai vammoja ja lähellä ollut merimies lensi etukannelta pääkannelle, muutamilta paloi vaatteet, mutta kuin ihmeen kautta vakavilta vammoilta säästyt- tiin."

Viapori

Viaporin pommitus voidaan tässä sivuuttaa melko lyhyesti, vaikka linnoitus tätä kirjoitettaessa viettääkin 250-vuotisjuhliaan. Viaporin pommitusten päivistä on paljon kirjoitettu eikä siihen ole varsinaisesti uutta lisättävänä.

Selonteossaan Englannin meriministeriölle Dundas ei mainitse HMS Blenheimin osallistuneen pommitukseen. Blenheim on kuitenkin joskus nähty muiden laivojen joukossa pommitusta esittämissä piirroksissa.

Jos Bomarsundin valtaus oli edellisen kesän huipennus, oli Viaporin pommitus kesän 1855 kohokohta. Uudet aseet, uivat patterit, olivat osoittautuneet tehokkaiksi linnoituksia vastaan, mutta eivät kuitenkaan niin tehokkaiksi, että niillä voitaisiin uhata Kronstadtia. *The Illustrated London News* kertoo Viaporin pommituksesta koko sivun artikkelissaan. Varsinkin artikkelin loppuosa on mielenkiintoinen:

"Uivat patterit ampuivat 3 999 kappaletta 13:n tuuman ammuksia, joista jokainen painoi 210 naulaa (noin 95 kg) ja jokainen iski 75 tonnin voimalla. Lisäksi ammuttiin 18 palopommia. Paikalla oli 16 englantilaista tykkivenettä, jotka ampuivat 11 200 ammusta. Kaikkiaan englantilaiset käyttivät 156 000 naulaa eli 71 000 kg ruutia. Ranskalaiset ampuivat 3 000 kymmenen tuuman ammusta, joihin he käyttivät 36 000 naulaa eli noin 16 300 kg ruutia. Heidän tykkiveneensä ampuivat 6 000 laukausta, mihin he kuluttivat 38 000 kg ruutia, eli kaikki yhteensä 23 299 laukausta ja 106 000 kg ruutia." J. W. Carmichael lopettaa artikkelinsa sanoihin: "Eläkööt Englanti ja Ranska!"

Kapteeni Hall Hankoniemellä

Viaporin pommitus oli takanapäin, edessä lähinnä pitkästyttävä tehtävä meriliikenteen sulun ylläpitämisessä. Laivasto purjehti edestakaisin Suomenlahdella, uivat patterit oli lähetetty kohti kotisatamia, niiden tykit olivat loppuun ammuttuja, muutamat jopa räjähtäneet tulituksen aikana. Kotimatka, kuten tulokin, tapahtui hinauksessa.

Meriministeriölle ilmoitettiin syyskuun lopulla, että Hangossa

merenkulkua valvoo HMS Blenheim ja tykkiveneet Lark, Stork ja Snap. Täältä Hall lähetti pitkän raportin Dundasille. Raportti on varsin mielenkiintoinen.

Hall kertoo siinä polttaneensa Kapelhamnissa venäläisen kutte-
rin sekä kaapanneensa erään viranomaisen ja toisen henkilön, jotka
molemmat vapautettiin, kuten heille oli luvattu.

Syyskuun 26. päivänä Hall lähti kahdella tykkiveneellä tutki-
maan Hankoniemen itäistä saaristoa. Heitä seurasi maitse joukko
sotilaita, jotka ampuivat englantilaisia, mutta sotilaat karkotettiin
pian muutamalla umpiammuksella ja kranaatilla.

Pari päivää myöhemmin Hall toteaa "vihollisen saattavan tuoda
tykistöään ampumaetäisyydelle, nimittäin paikkaan, jossa tullira-
kennus ja muut valtionrakennukset ovat. Sen vuoksi päätin raivata
sankkaan metsään aukon sen kapean niemen poikki, joka johtaa
Hankoniemen kärkeen. Näin voimme nähdä mahdolliset joukot tai
tykit, joita tuotaisiin meitä häiritsemään. Siellä voimme myös kat-
kaista vihollisen vetäytymisen. Tutkittuani tämän alueen siirsin
Blenheimin lähelle rantaa ja kiinnitin sen köysin sivulaita kohti
rantametsää.

Avasin sen jälkeen reippaan tulituksen metsään, jotta siellä mah-
dollisesti piileskelevät sotilaat poistuisivat ja kohta tämän jälkeen
laskin maihin vanhemman luutnantti Jacksonin johtaman vahvan
merimies- ja merisotilasosaston. Miehet raivasivat kannaksen poik-
ki ulottuvan aukean metsään. Kapteeni Searlen johtamat merisoti-
laat ylläpitivät satunnaista tulitusta osaston oikealla sivustalla es-
tääkseen vihollisen mahdollisen yllätyksen, sillä olimme havainneet
joukkoja Hangon kylässä ja myös semaforiasemalla, jonka kolme
tykkivenettämme tuhosivat. Kun kaikki tehtävät maissa oli suori-
tettu, osasto palasi noin klo 16.00."

Näin syntyi Hankoniemellä paljon puhuttanut "englantilainen
linja", niemenkärjen poikki metsään raivattu aukko, joka sattumoi-
sin samalla toimi erinomaisena linjamerkkinä Hankoa lähestyt-
täessä. Hall ei mainitse itse, että raivauksen tarkoitus olisi ollut
juuri sisäänajolinjan aikaansaaminen, mutta sellaisena se on toi-
minut aina meidän päiviimme saakka. Sinne asennettu väylävalo
opasti myöhemmin merenkulkijoita satamaan. Linjalle pystytetty
pieni rautainen koppi, "majakkarakennus", on nykyisin nähtävissä
pienvenesataman alueella.

Hallin raporttia lukiessa saa sen käsityksen, että hänellä olisi

ollut "muurahaisia housuissaan", niin toimielias hän on syyskuun lopulla ollut.

Hall jatkaa raportointiaan: "... syyskuun 29. päivänä lähetin Stor-kin ja Larkin tuhoamaan ensimmäisen Hangosta itään olevan lennätinaseman, 3. lokakuuta läksin Snapin ja Stor-kin kanssa, joissa oli osasto merisotilaita ja merimiehiä, tuhoamaan toista tärkeätä lennätinasemaa eräässä saarella lähellä Tammisaareen johtavaa salmea. Tämän me suoritimme nousemalla maihin ja sytyttämällä sen tuleen. Saarella kuulumme myös, että vihollinen on vahvistanut varustuksiaan (Vitsandin) salmen luona ja rakentanut sillan salmen poikki."

Kyseeissä ei voi olla mikään muu kuin Koön saari, jonka korkeimmalla kalliolla oli semaforiasema. Koössä oli vain yksi torppa tähän aikaan. Vierailiko Hall itse siellä, vai miten saatiin tietää Vitsandin varustuksista? Luultavaa on, että semaforiaseman pieni miehistö piiloutui tai pakeni saaresta ja torppa sai todennäköisesti englantilaisia vieraita.

Tykkiveneet jatkoivat matkaansa kohti Vitsandin salmea. Hall totesikin, että saadut tiedot pitivät paikkansa, silta ja linnoitettu asema olivat siellä. Lähestyessään sitä Hall avasi tulen tarkistaakseen tykkien kantavuuden ja totesi edun olevan puolellaan. "Jatkoin tätä kaksi ja puoli tuntia ja poistuin paikalta vain siksi, että voisin navigoida päivänvalossa hankalaa väylää pitkin. (Tästä taistelusta ei suomalaisissa asiakirjoissa ole mainintaa. Paikalla oli mahdollisesti vain venäläistä sotaväkeä.) Minulla on täysi syy olettaa, että ne lukuisat ammukset ja kranaatit, jotka osuivat puolustusasemaan, aiheuttivat melkoista vahinkoa. Liityimme Blenheimin seuraan ankkuripaikalla illempana ja olen myöhemmin kuulut, että kaikki joukot täältä kiirehtivät kohti Tammisaarta tänä samana päivänä. Viimeinen ja ainut jäljellä oleva semaforiasema Tammisaaren ja Hangon välillä tuhottiin kahden tykkiveneen voimin 5.10." Hall jatkaa: "Tullessamme tänne Hankoon löysimme paikan, minne viime vuonna räjäytettyjen linnakkeiden tykkejä oli uponnut, ja onnistuimme, joskin vaivoin, nostamaan niistä seitsemän suurinta, painoltaan noin 3 500 kg. Kaikki ovat käyttökunnossa ja niissä on Venäjän vaakuna. Lisäksi nostimme yhden 10 tuuman mörssärin. Olen myös pyytänyt, että tämä lahti kartoitetaan, se on hyvä ja turvallinen ankkuripaikka." Hall lopettaa raporttinsa kehumalla upseeristoaan ja kertomalla, että hän on hyvin

tyytyväinen voidessaan raportoida, etteivät sen enempää Blenheim kuin tykkiveneenkään ole kärsineet tappioita, vaikka ovat usein olleet vihollisen kivääritulen ulottuvilla. "Tykkiveneissä moni luoti on kuitenkin läpäissyt partaat ja riippumatot." (Sotalaivoissa oli tapana ennen mahdollista taistelua kiertää miehistön riippumatot kireälle rullalle, joka sijoitettiin partaiden päälle näkö- ja sirpalesuojaksi.)

*

Vaikka Englannin meriministeriön ja Dundasin välinen virallinen kirjeenvaihto ei siitä kerrokaan, teki Hall edellistä raporttia seuraavana päivänä hänelle tyypillisen rohkean teon, jolla hän vielä kerran pääsi kotimaansa lehtien palstoille. Seuraava lainaus on 3.11.1855 ilmestyneestä *The Illustrated London News* -lehdestä:

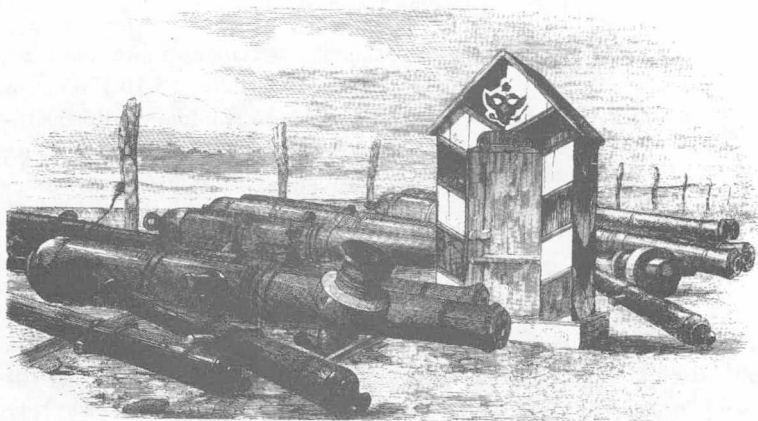
"Maanantaina 8.10. Hall johti osaston merijalkaväkeä ja sinitakkeja (merimiehiä) maihin Hankoon. Blenheim ja tykkiveneet varmistivat aivan rannan tuntumassa. Täällä poltettiin venäläisten parakkeja, varastoja sekä ratsuväen parakki ja tallit.

Tämän jälkeen marssittiin Blenheimin soittokunnan johtamana lähellä olevalle hautausmaalle, jossa Cossackin uhrin lepäivät. Blenheim ja tykkiveneet laskivat lippunsa puolitankoon. Haudalla merimiespappi Alexander suoritti hautajaismenot liittäen niihin sopivan rukouksen. Sitten haudalle sijoitettiin muistomerkki, jossa lyhyesti kerrottiin englanniksi ja ruotsiksi tästä surullisesta tapuksesta sekä myös kapteeni Lundströmin vaimon kuolemasta hänen kuultuaan katastrofista. Muistokivessä oli teksti:

«Pyhitetty muistoksi brittiläisille merimiehille ja eräälle suomalaiselle kapteenille, jotka venäläisen upseerin johtama sotaväki surmasi raa'alla tavalla, kun nämä marssivat valkoisen lipun turvin maihin Hangossa, sekä onnetoman kapteenin vaimolle, joka menehtyi kuultuaan katastrofista.»"

*

On mielenkiintoista ajatella, että keskellä sotaa astutaan maihin, poltetaan muutama rakennus, järjestäydytään hautakivi mukana marssimaan hautausmaalle, missä pystytetään hautamuistomerkki, suoritetaan hautausmenot ja marssitaan takaisin laivoille – kaikki vihollisen maaperällä.

Hallin merestä nostamat tykit kuljetettiin Englantiin, Woolwichin arsenaaliin syksyllä 1855. Kaikkiaan tykkejä oli yhdeksän suurta ja neljä pienempää putkea, lisäksi saaliiseen kuului pari mörssäriä sekä vahtikoppi. Tämä viimeksi mainittu sotamuisto oli tarkoitus sijoittaa erään Sir James Matthesonin kartanoon Sussexissa. Kaikki esineet oli varustettu Venäjän kaksoiskotkalla, joten vieläkin olisi ehkä mahdollista jäljittää niitä. Kuva: The Illustrated London News 9.2.1856.

On the occasion of the last visit of Her Majesty's Ship Blenheim to Hangö Captain Hall, C.B. landed his ship's boat and brought away various mementos in the shape of cannons and mortars, a Russian sentry-box, etc. A body of Russian troops on shore looked on during the operation but were kept from interfering by a wholesome fear of Blenheim's guns. The sentry-box was destined for the residence of Sir James Mattheson in Sussex. It would be most interesting to know if it is still there.

Tiedossa ei valitettavasti ole, kauanko muistomerkki sai olla paikallaan, tuskin montakaan päivää. Sen sijaan kapteeni Lundströmin vaatimaton hautakivi on edelleen nähtävissä lähes 150 vuoden ja monen Hankoa koskeneen koettelemuksen jälkeenkin.

*

Kohta tämän jälkeen tykkiveneet saivat käskyn suunnata kohti kotimaatansa. Dundas raportoi meriministeriölle 23.10.1855 antaneensa käskyn, jonka mukaan Blenheim ja Hankoon tullut Edinburgh vievät nostetut tykit Färöhön, mistä ne kuljetetaan edelleen Englantiin Coldstream-aluksella. Hall sai käskyn lähteä ensi tilassa, mutta Edinburghin oli jäätävä Hankoon odottamaan, kunnes jokin toinen alus vapauttaa sen.

Marraskuun 6:ntena Dundas ilmoitti Blenheimin ja Edinburghin siirtäneen tykkinsä Coldstreamiin ja lähteneensä Färöstä kotisatamiinsa Englantiin. Hangossa Hallin ankkuripaikalla merenkulkua piti silmällä HMS Imperieuse, jonka päällikkö R. B. Watson kirjoitti 26.11. esimiehelleen kontra-amiraali Baynesille muun muassa seuraavaa: "Löysin täältä Suomenlahdella operoivalle laivastollemme oivallisen ankkuripaikan, jonne johtaa helppo väylä. Ankkurissa olevan aluksemme mastoon kiinnitetty lyhty on nähtävissä kirkkaalla säällä viidentoista mailin etäisyydeltä, ja hyvän näkyvyyden vallitessa laivat voivat myös öiseen aikaan suunnistaa turvallisesti. Olen rakentanut Gustafsvärnin linnakkeelle suuren maamerkin, joka kapteeni Hallin raivaaman hakkuulinjan kanssa osoittaa ankkuripaikan päiväsaikaan hyvin."

*

Vuoden 1855 avovesikausi oli loppumaisillaan, ja jäiden tulo pakotti Watsoninkin lähtemään kohti Englantia. Talven aikana suunniteltiin suuria toimia Itämeren alueelle, mutta onneksi ja onneksemme solmittiin rauha ja Itämeri muuttui jälleen "rauhan mereksi".

William Hutcheon Hall jäi monen muun meriupseerin lailla maihin tämän sodan jälkeen.

Laivat ja niiden aseistus olivat näiden kahden kesäkauden kuluessa nopeasti vanhentuneet ja purjeiden käyttö lähes täysin lopetettu.

William H. Hall aateloitiin vuonna 1867, eli hänestä tuli Sir William Hutcheon Hall. Hänelle myönnettiin Bathin ritarikunnan komentajamerkki, ja hän yleni myös reservissä ja päätyi 1875 amiraaliksi. Eläkevuosinaan hän oli hyvin aktiivinen ja ajoi kirjoittamissaan pamfleteissa merimiesten asioita. Historia toisti itseään Hallin tyttären naidessa urhean kapteeni Lucasin, joka sai meri-

kadettina ollessaan Victorian ristin heitettyään Bomarsundin piirityksen aikana pommin laidan yli Heclasta 1854. Hall oli itse niin ikään naimisissa amiraalin tyttären kanssa; hänen vaimonsa Caroline oli amiraali Byngin tytär.

*

Hankoniemellä on jäljellä paljon muistoja näiltä ajoilta. Vitsandissa voi vielä erottaa puolustajien vallitukset. Myöhemmin rakennettu linnake, tai oikeastaan maavallitus on hyvin säilynyt. Salmen poikki kulkeneen kettingin kiinnityslenkki on vieläkin tukevasti kiinni kalliossaan. Löytyipä metsästä vielä ison rautapadan jäännöksiä. Liekö ollut sama pata, johon englantilaisten tykinkuula osui pilaten hyvän papukeiton?

Lähellä Hangon tietä Skogbyn tienoilla on joukko "ryssänuuneja", muistoja venäläisten komennuskunnasta – ehkäpä kasakoista, joiden tehtävänä oli seurata vihollisen liikkeitä.

Saaristolaisten kertomukset ovat jäämässä unhoon, niin monta sukupolvea on jo kulunut näistä ajoista. Tämän kirjoittaja on käyttänyt paljon aikaa selvittääkseen kaapattujen kalastajien, Bergmanin ja Römanin kohtaloa. Vieläkin se on epäselvä, takaisin he eivät koskaan tulleet. Römanin omaisuus, joka oli takavarikoitu hänen "astuttuaan" vihollisen palvelukseen, palautettiin vuonna 1856 hänen perheelleen. Nämä olivat varmasti omaisuutensa tarpeessa, vaikka kerrotaankin englantilaisten pitäneen huolta vaimosta tai ehkäpä leskestä. Bergman oli vielä vangiksi joutuessaan nuori mies, ja mitä todennäköisimmin hänet pantiin matruusiksi johonkin ainaista miehistöpulaa potevaan englantilaisalukseen.

Tammisaaren vanhalla hautausmaalla on rautainen risti merkkinä kahden kaatuneen suomalaisen tarkk'ampujan haudalla. Majuri Djergatsoffin hauta on vanhan Hangontien varrella, mäen päällä, joka hänen mukaansa on saanut nimen Ryssbacken.

Vitsandin taistelun yhteydessä tykinkuulasta päänsä menettänyt Heclan merimies lepää Källvikenin ulkopuolella olevalla saarella, hautapaikka ei ole merkitty. Vitsandin salmen rannoille on kasvanut jo monet uudet hongat, mutta vieläkin saattaa rannan hiekasta tulla esiin ruostunut kartessin kuula. Muistoina tästä sodasta ovat myös englantilaisten menettämä parkassi Kokkolassa ja William H. Hallin Englantiin viemät tykit Woolwichissä.

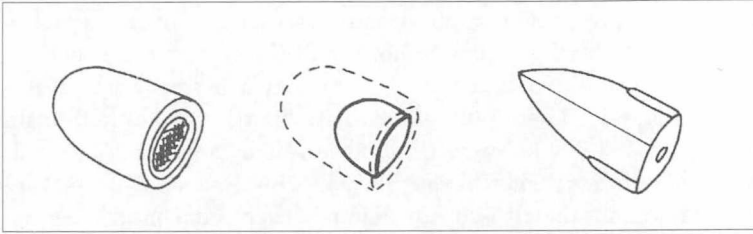
KRIMIN SODAN AIKANA SUOMESSA ESIINTYNEESTÄ ASEISTUKSESTA

Krimin sodasta muodostui vedenjakaja sotalaivojen, niiden aseistuksen ja myös joukkojen käsiaseistuksen osalta. Sodan alussa vielä viimeinen ja uudenaikainen asemalli oli jo parin vuoden kuluttua valmis poistettavaksi käytöstä. Käsiaseiden nopea muutosvaihe alkoi jo 1830-luvulla, jolloin ryhdyttiin kokeilemaan erityyppisiä luoteja. Ongelmana oli tehokkuuden ja tarkkuuden lisääminen, ilman että tulinopeus siitä kärsisi. Rihlojen antama etu tosin tunnettiin, mutta luodin työntäminen piippuun aseensa suusta oli rihlojen vuoksi entistä hankalampaa. Tiukka luoti juuttui helposti perille lyötäessä, väljä taas meni paikalleen helposti, mutta menetti sekä tehoa että tarkkuutta. Käyttökelpoisen ratkaisun tähän ongelmaan kehitti ranskalainen kapteeni Minié. Hänen kehittämänsä luoti oli täysin uudentyyppinen, pitkänomainen ja takaosastaan ontto. Onttoon tilaan oli sijoitettu pieni rautainen kuppi, jonka kaareva osa oli suunnattu luodin kärkeä kohti.

Itse luoti oli mitoitettu aseensa kaliiperia hieman pienemmäksi, joten se oli helppo työntää piippuun. Ammuttaessa rautakuppi työnnytti luodin sisään ja levitti sen tyveä. Näin luodista saatiin ammuttaessa tiivis, ja ladatessa se oli helppo työntää piippuun.

Hankoniemeltä on löydetty useita näitä englantilaisten merijalkaväen ampumia luoteja. Niistä voidaan myös päätellä käytetty ase. Englannissa oli todettu minié-luodin hyvät ominaisuudet, ja kaiken lisäksi niitä voitiin käyttää myös rihlatuissa aseissa. Uuden rihlatun kiväärin valmistaminen oli kuitenkin kallista ja vei paljon aikaa. Niinpä ainakin merijalkaväelle kehitettiin musketista m/1842 jälkikäteen rihlattu versio, jota virallisesti kutsuttiin nimellä "Pattern 1842 Rifled Musket" ja jossa käytettiin minié-luotia. Tätä mallia ei pidä sekoittaa myöhempiin kiväärimalleihin, joista käytettiin lähes samaa nimeä, "Rifle Musket", erona vain yksi d-kirjain.

Myös yhden käden aseissa oli murroskausi alkanut. Revolveri teki tuloaan muun muassa Samuel Coltin ansiosta, joka haistoi sodan tuulet ja perusti asetehtaan Lontooseen. Hänen Colt Navy -revolveristaan tuli suosittu ase. Englannissa oli myös muita revolverien valmistajia, esimerkiksi Adams, mutta verrattuna Colt

Englantilaisten rihlatuissa musketeissaan käyttämä Minié-luoti sekä muun muassa Turun Krenatööritarkk'ampujien Lüttichin tusareissaan käyttämä Kulikovin olakkeilla varustettu luoti. Minié-luoti laajeni ammuttaessa, tarttui rihloihin ja sai pituussuunnassaan pyörivän liikkeen. Kulikovin luodin olakkeet asetettiin kahteen vastaavaan uraan eli rihlaan ja siten se sai pyörivän liikkeensä. Pehr-Erik Nymanin kokoelma, piirtänyt Susanna Jyrkinen.

The British used a rifled musket firing Minié's expanding bullet while the defence used Kulikov's solid bullet with two protruding shoulders which fitted into corresponding grooves forming the rifling in their rifles.

Navyyn Adamsin ase oli tuskin prototyyppiä pitemmällä. Navy Coltin mukanaolosta Suomen rannikoilla voidaan vain esittää arvailuja – todennäköisesti monet upseerit olivat hankkineet niitä.

Rihlakiväärin tulo aiheutti ongelmia laiva- ja kenttätykistölle. Rihlakiväärin kantama nimittäin ylitti usein tykinkantaman ja tällöin tykkimiehet olivat tarkka-ampujien armoilla. Tähän ongelmaan haettiin ratkaisua varustamalla tykit suojakilvellä.

Venäläiset ja suomalaiset joukot

Myös Venäjällä suusta ladattavat rihlakiväärin tuottivat ongelmia. Kenraaliluutnantti Anders Edvard Ramsay, joka toimi tarkk'ampujapataljoonien tarkastajana, kiinnitti 1830-luvun loppupuolella huomionsa erääseen kaksirihlaiseen kivääriin, jota valmistettiin Liègeissä. Ase oli Braunschweigissa asuneen englantilaisen kenraalimajuri Bernerin suunnittelema. Siinä oli kaksi syvää rihlaa, joi-

den sijainti piipun suussa oli merkitty selvästi havaittavilla ja sormin tunnistettavilla urilla. Niihin asetettiin vyötetty palloluoti, ja se voitiin urien avulla tehdä myös pimeässä. Ramsay piti asetta hyvänä ja sai aikaan, että näitä aseita tilattiin 5 000 kpl, joista ensimmäiset 1 000 kpl varattiin Suomen Kaartia varten. Aseet valmistettiin Malherben tehdas Liègessä, joka tuohon aikaan tunnettiin paremmin saksankielisellä nimellään Lüttich; nimi pitäisi kuitenkin kirjoittaa Lyttich-muotoisena, jotta se ääntyisi oikein. Äänneasustaan ase sai Suomessa nimensä, jolla se edelleenkin tunnetaan: Lüttichin tussari.

Palloluoti ei tehnyt rihloille täyttä oikeutta. Se oli tavallista palloluotia vain hiukan tarkempi. Venäläinen eversti Kulikov kehitti pidemmän, sokeritopan muotoisen luodin, joka oli varustettu kahdella rihlauriin sopivalla olakkeella. Luoti pyöri ammuttaessa pituusakselinsa ympäri, sen lentoradasta tuli siten stabiili ja osumatarkkuus lisääntyi huomattavasti. Hyvän kuvauksen aseesta antaa *Sotahistoriallisen Seuran ja Sotamuseon vuosikirja 7* vuodelta 1971, jossa maisteri Matti Virtanen ansiokkaasti selostaa Venäjän vallan aikaista aseistusta. Mainittakoon vielä, että Turun tarkk'ampujat saivat 1840-luvulla käyttää Lüttichin tussareita vain ampumakoulutuksessa, mutta eivät sulkeisharjoituksissa. Kun pataljoona keväällä 1854 marssi jätse Bomarsundiin, se varustettiin Lüttichin tussareilla.

Eräässä helsinkiläisliikkeessä oli 1977 myynnissä "siviilimallinen" A. E. Ramsayn nimellä varustettu Lüttichin tussari. Kyseessä oli mitä todennäköisimmin kuulun kenraalin yksityisase, kenties lahja tehtaalta hankinnan yhteydessä.

Laivatykit

Englannin päätös ryhtyä sotaan Venäjää vastaan tehtiin kohta sen jälkeen kun venäläiset olivat hyökänneet turkkilaisten laivojen kimppuun Sinopen satamassa Mustallamerellä syksyllä 1853. Muutamassa tunnissa venäläiset upottivat pohjaan lähes koko Turkin laivaston. Sodan eräänä vaikuttimena oli venäläisten käyttämä, merisodassa siihen asti tuntematon ammus, räjähtävä kranaatti. Räjähtävä kranaatti ei ollut mikään uutuuus sen enempää Englannissa kuin Ranskassakaan. Sitä oli käytetty jo pitkään mörssäreis-

sä ja tykeissäkin, mutta vaarallisuutensa takia sitä pidettiin täysin sopimattomana puisissa laivoissa. Se saattoi ensinnäkin räjähtää jo ammuttaessa ja se oli ruutilatauksen takia kevyempi kuin umpikuula, joten sen läpäisykyky ei ollut yhtä hyvä. Lisäksi ammuksen lentorata oli epävakaampi ja kantomatka lyhyempi. Krimin sodan syttymisen hetkellä tilanteen katsottiin olevan niin vaarallinen, että sekä ranskalaiset että englantilaiset alukset varustettiin näillä räjähtävillä kranaateilla. Esimerkiksi Vitsandin taistelussa käytettiin räjähtäviä kranaatteja. Siellä käytettiin myös umpikuulia, jopa linnoituksia ja aluksia vastaan tarkoitettuja 68 naulan umpipalloja. Metsässä piileskeleviä joukkoja vastaan ammuttiin runsaasti kartesseja eli rautakuulia, jotka oli pakattu purjekankaisiin pusseihin. Rautakuulat olivat melko pieniä, halkaisijaltaan 20–50 mm. Niiden teho ei ehkä ollut paras mahdollinen pitemmällä etäisyydellä, ja niillä olikin tarkoitus lähietäisyydeltä puhdistaa vihollislaivan kansi.

Lähitilanteessa tosin tykit ladattiin muskettien luodeilla, joita kaadettiin putkeen jopa ämpärikaupalla. Kun tällainen luotimäärä pyyhkii kannen pituussuuntaan, tuho on täydellinen.

HMS Hecla, Arrogant ja Blenheim, joiden vaiheita edellä on seurattu, oli aseistettu aikansa "klassiseen" tapaan: pääaseistuksena oli 32 naulan tykki ja samakaliiperinen karronadi, joka oli lyhyt ja kevyempi, lähikantaman tykki, mutta nopeampi ja kevyempikäyttöinen.

Heclan etu- ja takakantta oli vahvistettu. Niille oli todennäköisesti sijoitettu 68 naulan liukuvalla lavetilla varustetut tykit tai karronadit.

Tehokkain ammus puisia laivoja vastaan oli vastikään laivakäyttöön otettu hehkuva umpipallo. Valkohehkuva 15-kiloinen rautapallo pureutui laivan puiseen kylkeen sytyttäen laudoituksen tuleen. Sen sammuttaminen oli lähes mahdotonta, ellei kuulaa saatu poistetuksi. Kuulien hehkutus oli varsin vaarallista itse laivallekin. Se edellytti tulta, jossa pallot ensin kuumennetaan ja siirretään sitten hehkuvina uunista tykeille. Putkeen työnnettävä ruutiannos oli eristettävä, ennen kuin hehkuva ammus voitiin työntää perään. Vaara ruudin syttymisestä oli varotoimista huolimatta aina suuri. Sen enempää Itämerellä kuin Mustallamerelläkään ei tätä vaaratilannetta syntynyt, sillä venäläiset varoivat visusti joutumasta meritaisteluun näissä asioissa täysin ylivoimaisia ranskalaisia ja englantilaisia vastaan.

Venäjä. Krimin sodan muistomitali v. 1853–1856 Yrjön nauhalla. Pehr-Erik Nymanin kokoelma.

Russia. Crimean War Commemorative Medal, 1853–1856, with the ribbon of the Order of St George.

The Baltic Medal kuvaa kuningatar Victoriaa, alla teksti "Victoria Regina". Kääntöpuolella Britanniaa kuvaava istuva hahmo, joka katsoo vasemman olkapäänsä yli. Taustalla kuvattu Bomarsundin ja Viaporin linnakkeet. Yläpuolella teksti "BALTIC", alimpana vuosiluku "1854–1855". Pehr-Erik Nymenin kokoelma.

The Baltic Medal shows on the obverse the crowned head of Queen Victoria and the inscription 'Victoria Regina'. The reverse side shows the seated figure of Britannia holding a trident in her hand and looking over her left shoulder. Behind her are depicted the fortresses of Bomarsund and Sveaborg, with the word 'BALTIC' above. In the exergue are the dates '1854–1855'.

Ominaista kaikille näille aseille, niin tykeille kuin käsiaseille, oli niiden uudenaikaisuus Krimin sodan alkaessa. Sodan päättyessä talvella 1856 useat niistä olivat jo vanhentuneet.

Laivat

Kertomuksessa on seurattu lähinnä kolmen englantilaisaluksen tekemisiä Itämerellä ja varsinkin Hangon vesillä. Nämä kolme kuvaavat kukin omalla tavallaan laivatekniikan edistymistä 1800-luvulla. Höyrykone oli keksitty jo 1700-luvulla, jolloin sitä käytettiin lähinnä paikalliskoneena esimerkiksi kaivosten tyhjennuspumppujen voimanlähteenä. Höyrykoneiden käyttöä laivoissa oli tosin kokeiltu jo saman vuosisadan lopulla, mutta tulokset eivät olleet lupaavia. Kokeita jatkettiin seuraavan vuosisadan alussa, jolloin ensiksi rakennettiin lähinnä höyryllä toimivia ruoppaajia. Ensimmäiset edes jonkin verran käyttökelpoiset alukset olivat hinaajia. Englannin meriministeriölle höyrykäyttöinen sota-alus oli täysin mahdollon ajatus, mutta hinaajiksi niitä hyväksyttiin jossakin määrin, koska niillä voitiin vetää sota-alukset satamiin ja niistä ulos.

Vielä vuonna 1828 ajateltiin, että mikäli onnistuttaisiin rakentamaan toimiva höyryllä liikkuva alus, koko Englannin laivasto vanhenisi hetkessä. Meriministeri, lordi Melville kirjoitti tuona vuonna: "Amiraliteetin lordit pitävät velvollisuutenaan kaikin keinoin estää höyryllä kulkevien laivojen käyttö, sillä höyryn käyttöönotto saattaa aiheuttaa kohtalokkaan iskun Imperiumin ylivoimalle merillä." Melville ei voinut kuitenkaan kääntää kehityksen kulkua. Hecla rakennettiin 1836, eikä se suinkaan ollut ensimmäinen Englannin laivaston höyryalus.

Epäkohtana näihin aikoihin pidettiin suuria siipirattaita, jotka olivat herkästi haavoittuvia ja estivät kunnon aseistuksen. Siipirattarakennelma vei jopa kolmanneksen laivan pituudesta, näin ollen aseistukselle jäi vastaavasti vähemmän tilaa. Sen sijaan siipirattasalukset olivat ketteriä kääntymään, mutta taas erittäin huonoja purjehtimaan. Hiilenkulutus oli mahtava, yhdessä koneiden vaatiman tilan kanssa hiilivarasto vei ennen niin käyttökelpoisesta sisätilasta suuren osan. Eikä siinä kaikki. Laivoihin ilmestyi uudentyyppinen miehistö, joka pysytteli kannen alla palvomassa tuota pelottavaa konetta. Kaiken lisäksi kannelle oli ilmestynyt savupiip-

pu, jonka paksu musta savu likasi ennen niin valkoiset purjeet.

HMS Arrogant oli valmistuessaan 1848 uudenaikainen puurakenteinen höyrypurjealus. Tyypiltään se oli ainoa, mutta hyvin onnistunut fregatti. Arrogantissa oli purjehdittaessa ylös nostettava potkuri, minkä vuoksi se oli myös hyvä purjealus. Ongelmana oli edelleen suuri hiilenkulutus.

Kapteeni William H. Hallin alus kesälle 1855 oli tyypiltään edellisistä poikkeava. Mallista käytettiin nimeä "blockship", ja alustyyppin ensisijainen tarkoitus oli toimia satamien puolustustehtävissä ja lähinnä rannikkopuolustuksessa. Blenheim oli vanha toisen linjan alus, joka varustettiin höyrykoneella ja potkurilla. Koska tilat eivät riittäneet tähän tarkoitukseen, alusta jatkettiin sen verran, että koneet saatiin sisään. Alkujaan Blenheimin tyyppisillä aluksilla oli 74 tykkiä, ja eräiden tietojen mukaan siinä oli uudessa muodossaan vain noin 60 tykkiä.

Sota-alusten miehistömäärä oli varsin mahtava. Tavanomainen 32 naulan tykki vaati vähintään seitsemän miestä, eli Blenheimin kaltainen alus tarvitsi yli 400 miestä pelkästään tykkejään varten. Lisäksi piti olla varsinaista purjehdusta hoitavia miehiä sekä laivaväestä erillään pysyttelevä merijalkaväki. Miehet elivät alakansilla päivästä toiseen, yläkansilla oltiin töissä, kun tarvittiin. Tykkien lomassa syötiin, yöksi ripustettiin riippumatot koukkuihin tykkien yläpuolelle kattoon. Lämmityslaitteita ei ollut, lämpimin paikka oli tietenkin konehuone ja laivan ruoanvalmistukseen tarvittava tulisija.

Krimin sodan jälkeen laivat olivat täysin vanhentuneita, uusi tekniikka, takaa ladattavat tykit ja sivupanssarit, tekivät tuloaan. Höyrykoneista, joita oli pidetty lähinnä apuna satamaan ja satamasta lähtöä varten, tuli nyt pääasiallinen voimanlähde purjeiden jäädessä joksikin aikaa vielä avuksi liikkumiselle. Mutta miehistön riippumatot olivat paikoitellen käytössä jopa vielä toisen maailmansodan aikoina.

Lähdeaineisto

Russian war, 1854, 1855, Baltic, official correspondence. The Navy Records Society.

Public Record Office, London, otteet lokikirjoista.

The British Assault on Finland 1854–1855, A Forgotten Naval War, Basil

Greenhill and Ann Giffard: Maininta Hallista Byam Martinin päiväkirjassa, ote Pagetin kirjeestä.
The Illustrated London News 1854–55.
Morgonbladet 1854–55.
The Directory of National Biography: William Hutcheon Hall.
The Times 30.7.1886. Epitaph of W. M. Hall.
The Guardian ja The Standard 1854.
Hangan linnoituksen räjäytys: Evl. Carl Olof Cronholmin päiväkirja 1854.
Battleships in transition, Andrew Lambert.
British military longarms 1715–1865, David Bailey.
Guns at Sea, Peter Padfield.
Örlogsfartyg genom seklen, Donald Macintyre, Basil W. Bathe.

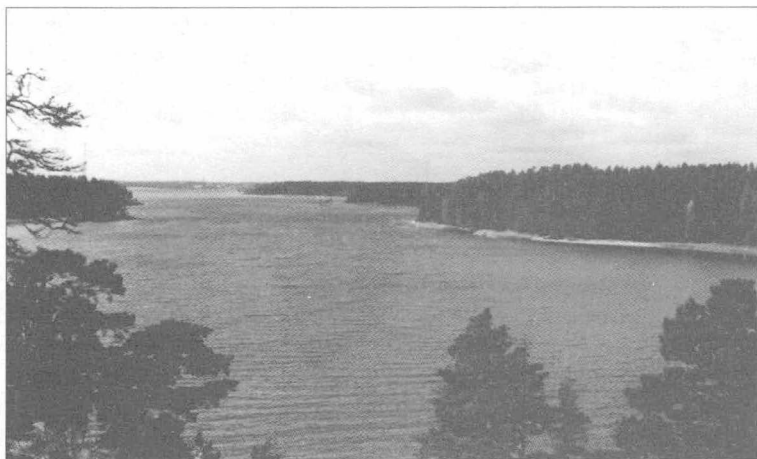
Summary

CAPTAIN HALL IN THE WATERS OFF HANKO, 1854–55

The British naval campaign in the Baltic during the Crimean War (1854–55) has been the subject of many articles in local newspapers. At that time almost every town with a port had some experience of the activities of the Royal Navy. The purpose of the navy's visits ranged from the burning of stores or vessels which had been laid up to the purchase of provisions for use on board. The Finnish merchant fleet suffered heavily, a great number of ships being either burnt, sunk or taken as prizes. The main achievements of the French and British naval force were, of course, the taking of Bomarsund and the bombardment of Sveaborg, both without any significant influence on the war, but very spectacular.

For the Finns in general the war did not matter much but those living on the coast were, of course, affected, especially the poor people living in the archipelago. One can, however, note with satisfaction that no reports can be found of brutality or the use of force of any kind against the local people.

This story follows the path of Captain William Hutcheon Hall and his two ships, HMS *Hecla* and HMS *Blenheim*, from his arrival in the archipelago outside the town of Ekenäs (Tammisaari) in early May 1854 to the autumn of 1855 when he left the Hanko peninsula as winter approached. There are many local legends from this period and even a mystery remains: what became of the two fishermen, Röman and Bergman, captured by the *Hecla's* long-boat, used as pilots for the raid into Ekenäs, and who never returned home to Tvärminne?

Vitsandin salmi. Kuva: Pehr-Erik Nyman.

The narrows of Vitsand.

We can be sure that Captain Hall treated them correctly as he seems to have been a very humane person indeed, although against his enemies he fully lived up to his nickname 'Fighting Hall'. Hall was a very colourful character. He had been master of the *Nemesis*, an iron vessel with a steam engine built for the East India Company. The ship was on the China station where the East India Company seems to have had constant battles against Chinese pirates. Here Hall earned his other nickname. He managed to save a seaman who had fallen overboard simply by jumping after him and thus preventing him from drowning. His crew appreciated this action so much that they gave Hall a presentation sword and after that he was also called 'Old Nemesis'.

From China Hall returned to England and became an officer aboard Queen Victoria's yacht in the 1840s. When the Crimean War started he applied for a command but, although his seniority would have justified a bigger vessel, he accepted the small sloop *Hecla* as no other was available. His operations with *Hecla* received great publicity; the artists and journalists on board the fleet no doubt found him a suitable person to draw and write about. This publicity and Hall's style of colourful reporting was probably less appreciated by his fellow captains.

Many memorials remain from those days. In Hanko we can still see the tombstone of the unfortunate Captain Lundström, mortally

wounded there, while in the churchyard at Ekenäs an iron cross marks the grave of two Finnish riflemen. The English seaman who lost his head and was thrown overboard from *Hecla* at Vitsand has his unmarked grave on a nearby island. Bomarsund has become a popular place for tourists. Sveaborg, which was always an unlucky place, has also become very popular and is in fact celebrating in the summer of 1998 the 250th anniversary of its foundation.

The proud British fleet with its hundreds of cannons became obsolete after this campaign. The first ironclads were built in both France and England in the years that followed. Somewhere in the arsenals of Woolwich are the guns from the former forts at Hanko raised by Captain Hall from the sea into which the Russians had thrown them. 'Old Nemesis' himself was probably put ashore as were many, or perhaps most, of his fellow captains. In the end he became an admiral and was appointed a Knight Commander of the Order of the Bath (KCB) in 1867. Hall was very much occupied during his retirement with social work among retired seamen; it seems quite natural that he used his energy for this kind of activity. Hall must have found great pleasure in marrying his daughter to none other than the famous Lieutenant Lucas who earned his Victoria Cross by throwing a shell overboard when *Hecla* was bombarding Bomarsund. History repeated itself: Hall himself married in 1845 the Hon. Hilare Caroline Byng, the third daughter of his first captain, Viscount Torrington.

Sir William Hutcheon Hall, K.C.B., F.R.S., died at the end of July 1886 at his residence in Phillimore Gardens, Campden Hill, London.

Those two unfortunate fishermen captured by Hall in May 1854 never returned home. Despite an extensive search at the Public Record Office their fate remains unknown.

At Lewes in England, where the prisoners from Bomarsund were taken, a grave with 28 Finnish names tells their story. The others returned to Finland in early 1856. In Finland a number of different types of memorial from those days are still to be seen. Perhaps the most interesting is the long-boat captured in the town of Kokkola and on show there.

The most comprehensive book about the Baltic campaign is by Basil Greenhill and Ann Giffard, *The British Assault on Finland, 1854–1855: a Forgotten Naval War*, which is a very detailed story of the war and can be highly recommended.

Translation by the author

ILMAVOIMIEN LENTOKALUSTO 30.11.1939–15.12.1944

Vuonna 1937 hyväksytyt ilmavoimien 5-vuotisperushankintaohjelma käsitti aiemman 12 laivueen sijasta 11 sotavahvuista laivuetta: 3 hävittäjälaivuetta, 3 kaukotoimintalaivuetta, 4 maayhteistoimintalaivuetta ja 1 meriyhteistoimintalaivueen. Toukokuun 20. päivänä 1938 eduskunta hyväksyi lain perushankintaohjelmaksi. Lain piiriin kuuluivat nämä 11 laivuetta, joiden yhteinen konemäärä oli 143 varsinaista ja 41 varakonetta. Espanjan sodasta tulleiden tietojen perusteella hävittäjälaivueiden konemäärä nostettiin 17:stä 27:een seuraavana vuonna. Ohjelma oli kokonaisuudessaan seuraava:

■ 4 maayhteistoimintalaivuetta	à 13 konetta + 4 varakonetta
■ 1 meriyhteistoimintalaivue	13 konetta + 6 varakonetta
■ 3 hävittäjälaivuetta	à 27 konetta + 4 varakonetta
■ 3 kaukotoimintalaivuetta	à 9 konetta + 3 varakonetta

Yhteensä koneita oli 173 ja varakoneita 43

Hankinnat etenivät syksyyn 1939 tultaessa niin, että yhdellä maayhteistoimintalaivueella ja meriyhteistoimintalaivueella oli vielä vanha kalusto, yksi hävittäjälaivue oli täysivahvuinen, toisella oli 10 täysin vanhentunutta konetta ja kolmatta ei edes oltu perustettu, kahdella kaukotoimintalaivueella oli määrävahvuinen kalusto pl. varakoneet ja kolmannen kalusto oli tilattu Valtion Lentokonetehaalta huhtikuussa 1939. Puolustusneuvosto teki kesäkuus-

* (s. 1940) majuri, filosofian lisensiaatti, kirjoittanut muun muassa teoksen Ilmasotakoulun historia 1918–1980 (1993) sekä useita sotahistoriaan liittyviä tieteellisiä artikkeleita.

sa kuitenkin päätöksen tilauksen lykkäämisestä ja yhden kauko-toimintalaivueen muuttamisesta hävittäjälaivueeksi, samalla hävit-täjälaivueen varakoneiden määrä nostettiin kuuteen. Syyskuun alussa tilattiin lentokoneelta 50 Fokker D.XXI -hävittäjää. YH:n alkaessa nähtiin, että sarja ei ehtisi valmiiksi ja tilausta ei vahvistettu. Sen sijaan tehtiin päätös 25 hävittäjän ostamisesta Ita-liasta. Hankintasopimus allekirjoitettiin 23.10., ja toimituksen mää-räaika oli 15.11. Saksa esti kuitenkin koneiden kuljetuksen rau-tateitse Ruotsiin, jossa ne piti koota ja lentää sen jälkeen Suomeen.¹

Tässä kirjoituksessa tarkastellaan ilmavoimien lentokaluston määrällistä kehitystä lentoyksiköittäin ja konetyypeittäin Talvisodan alusta vuoden 1944 loppuun.

Talvisota ja välirauha

Ilmavoimien lentokoneet Talvisodan alkaessa

Talvisodan aikana ilmavoimien käytössä ollut lentokalusto käsitti suuren määrän erityyppisiä hävittäjä-, pommittaja-, tiedustelu- ja yhteistoiminta- sekä koulu- ja harjoituskoneita. Konetyyppejä oli kaikkiaan 40: hävittäjiä 7, pommikoneita (kaukotoimintakoneita) 4, tiedustelu- ja yhteistoimintakoneita 7 ja koulu- ja harjoituskoneita 20 eri tyyppiä.

Sodan alussa ilmavoimilla olleista kahdesta hävittäjätyypistä Fokker D.XXI oli ohjausominaisuuksiltaan tyydyttävä mutta hidas. Sen asejärjestelmä oli suhteellisen heikko. Bristol Bulldog sen sijaan oli hävittäjänä täysin vanhentunut. Helmikuussa käyttöön saadut Fiat ja Morane-Saulnier -koneet olivat kehittyneempiä. Fiatin ohjausominaisuudet olivat hyvät ja suorituskyky riittävä. Koneen paineilmajärjestelmä toimi huonosti pakkasessa ja aiheutti häiriöitä muun muassa konekiväärien toiminnassa. Morane oli len-to-ominaisuuksiltaan ketterä, mutta sen nousukyky oli huono sekä aseistus ja tekniset järjestelmät epäluotettavia. Brewster ja Hawker Hurricane eivät ehtineet sotaan.

Pommikoneista Bristol Blenheim oli kohtuullisen hyvä ja riittä-vän nopea, tosin sen pommikuorma oli suhteellisen pieni (850–972 kg). Yhteistoimintakoneista Fokker C.X oli tyydyttävä, mutta pie-

Taulukko 1

Ilmavoimien sotakonetyypit Talvisodan aikana²
Types of combat aircraft in the Air Force during the
Winter War The aircraft procurement plan

Kone	Lyh.	Käytössä	Suurin lukum.
Hävittäjät			
Bristol Bulldog IVA	BU	Sodan alusta	10
Fokker D.XXI	FR	"	36
Gloster Gladiator II	GL	18.1.40 alkaen	30
Fiat G.50	FA	18.12.39 "	26
Morane-Saulnier M.S.406	MS	5.2.40 "	30
Brewster B-239	BW	5.3.40 "	6
Hawker Hurricane I	HC	9.3.40 "	8
Pommikoneet			
Bristol Blenheim Mk. I	BL	Sodan alusta	29
Bristol Blenheim Mk. IV	BL	25.1.40 alkaen	10
Douglas DC-2	DO	20.1.40 "	1
Ilyushin DB-3M	VP	3.3.40 "	1
Tiedustelu- ja yhteistoimintakoneet			
Blackburn Ripon IIF	RI	Sodan alusta	16
Junkers W 34	JU	"	1
Junkers K 43f	JU	"	6
Fokker C.VE ja C.VD	FO	"	9
Fokker C.X	FK	"	30
Koolhoven F.K.52	KO	19.1.40 alkaen	2
Westland Lysander I	LY	8.3.40 "	11

nen pommikuormansa (200–400 kg) takia syöksypommitustehtäviin heikkoko. Fokker C.VE oli jo vanhentunut. Ripon ja Junkers olivat sotatoimiin täysin soveltumattomia.³

Dragon, Klemm, Taylorcraft, Piper Cub, Cessna, Fairchild ja Waco pakko-otettiin ilmavoimien käyttöön YH:n alussa. De Havilland oli nelimoottorinen kuljetuskone, joka hankittiin lahjoitusvaroilla Suomen Punaiselle Ristille.⁵ Konetta käytettiin pari kertaa sairaankuljetukseen aivan sodan lopulla.

Taulukko 2

Ilmavoimien koulu- ja harjoituskonetyypit Talvisodan aikana⁴

Types of basic and advanced training aircraft in the Air Force during the Winter War

Kone	Lyh.	Käyttö	Käytössä	Suurin lukum.
Letov S 218 A "Smolik"	SM	Koulukone	Sodan alusta	32
VL Viima	VI	"	"	24
VL Tuisku	TU	Harj.kone	"	28
De Havilland D.H.60X Moth	MO	"	"	11
Sääski I ja VL Sääski II	SÄ	"	"	18
Aero A-32 GR "Aero-Jupiter"	AEj	"	"	10
VL Kotka	KA	"	"	5
Gloster Gamecock II "Kukko"	GA	Harj.häv.	"	8
Jaktfalken II	JF	"	15.12.39 alkaen	3
Gloster Gauntlet II	GT	"	10.3.40 "	2
Bristol Bulldog IIA	BU	"	15.12.39 "	2
Bristol Bulldog IVA	BU	"	5.2.40 "	5
VL Pyry	PY	"	10.1.40 "	1
Polikarpov I-15	VH	"	25.2.40 "	2
Avro 652A Anson I	AN	Harj.kone	Sodan alusta	3
De Havilland D.H.89A				
Dragon Rapide	RA	Koulukone	"	2
Klemm L 25 d VII R	KL	Harj.kone	"	2
Taylorcraft BC-12D	TA	"	"	2
Piper (Taylor) J-2 Cub	CU	"	"	2
Cessna C-37	CE	Yht.kone	"	1
Fairchild 24J 60 De Luxe	FD	"	"	1
Fieseler Fi 156 K-1 Storch	ST	"	"	2
Waco YKS-7	WA	"	"	1
De Havilland D.H.86B	DH	Kulj.kone	10.3.40 alkaen	1

Taulukko 3

Laivueiden lentokonetilanne 1.12.1939⁶ Aircraft strength in the squadrons on 1 December 1939

Laivue	Kone	Määrä- vahvuus	Lento- kunnossa	Korjatta- vana lv:ssa	Huom.
LeR 2					
LLv 24	FR	27+6	31	5	
LLv 26	BU	27+6	10	–	
LLv 28	–	27+6	–	–	
LeR 4					
	MO		3	–	viestikone
LLv 42	–	9+3	–	–	
LLv 44	BL	9+3	9	–	
LLv 46	BL	9+3	8	–	
LeR 1					
	ST		2	–	viestikone
LLv 10	FK	13+4	11	1	
LLv 12	FK	13+4	13	–	
LLv 14	FK, FO	13+4	11	–	FK 4, FO 7
LLv 16 (- ltue)	RI	9+2	9	–	
	SÄ, KA		2	2	viestikone SÄ 3, KA 1
Ltue/LLv 16	JU	4+2	4	1	
Merivoimat					
LLv 36	RI	13+4	6	–	
Ltue/T-LLv 39	JU	4+1	2	–	
Sotakoneita yhteensä		177+48	114 (121)	7(9)	
Täydennysyksiköt					
T-LeR 1			10	4	AEj, TU, KA, SÄ
T-LeR 2			10	1	GA, TU, KA, MO
T-LeR 4			7	–	AN, KA, RA, VI
T-LLv 39			7	–	TU, WA, FA, MO, GE, RI
Yhteensä			34	5	
ISK			56	–	SM, VI, SÄ, MO, TU, TA, CU, JU, GA, Aej
IlmV			5	–	FK, PY, MO, VI, TU
IPE			5	–	MO, VI
Yhteensä			66		
Yhteensä koneita			221	14	

Konetilanne lentoyksiköissä

Talvisodan alkaessa Päämajan johdossa olleiden hävittäjärykmentin, Lentorykmentti 2 (LeR 2), ja kaukotoimintarykmentin, Lentorykmentti 4 (LeR 4), lentolaivueet (Ilv) olivat vajaavahvuisia, ja kummastakin rykmentistä puuttui yksi laivue. Myös yhteistoimintarykmentin, Lentorykmentti 1:n (LeR 1) laivueiden konetilanne oli sama. Täydennyslentorykmenteillä 1, 2 ja 4 (T-LeR) ja Täydennyslentolaivue 39:llä (T-LLv 39) ei oltu määritetty lentokaluston määrävahvuuksia. Sama koski Ilmasotakoulua (ISK) ja Ilmailuvarikkoa (IlmV). Täydennysyksiköiden lentokoneet koottiin pääasiassa rykmenttien harjoituskoneista. Ilmapuolustuksen esikunnan (IPE) käytössä oli myös muutama koulu- ja harjoituskone yhteyskoneina.

Sodan alkaessa Valtion Lentokonetehtaalla oli korjattavana kaikkiaan 23 sotakonetta: 5 Fokker D.XXI, 5 Bulldog, 2 Blenheim, 4 Fokker C.X, 2 Fokker C.VE ja 5 Blackburn Ripon, sekä yhteensä 37 harjoitus- ja koulukonetta.

Määrävahvuuksien mukaan laivueilla piti olla 225 sotakonetta, koneita oli kuitenkin vain 121. Hävittäjälaivueiden konevahvuus 36 Fokker D.XXI:stä ja 10 Bulldogia oli 47 % määrävahvuudesta 99 hävittäjästä, kaukotoimintalaivueiden konevahvuus 17 Blenheimiä 44 % määrävahvuudesta 36 pommikoneesta, maayhteistoimintalaivueiden konevahvuus 29 Fokker C.X:tä, 7 Fokker C.VE:tä, 9 Riponia ja 5 Junkersia 82 % määrävahvuudesta 68 koneesta ja meriyhteistoimintalaivueen ja yhden lentueen konevahvuus 6 Riponia ja 2 Junkersia vain 36 % määrävahvuudesta 22 koneesta. Sotaan jouduttiinkin selvästi suunniteltua pienemmällä taistelukonemäärällä.

Rintamalaivueiden lentokonetilanne 15.12.1939–13.3.1940 kauden 1. ja 15. päivä on esitetty *taulukossa 4* ja sotakonettaappiot *taulukossa 5*.

Etenkin hävittäjä- ja kaukotoimintalaivueiden konetilanne parani huomattavasti tammi–helmikuun vaihteesta alkaen. Konehankinnoista kerrotaan jäljempänä omassa luvussa.

Taulukko 4

Rintamalaivueiden lentokonetilanne kuukauden 1. ja 15. päivä⁷

Aircraft strength in front-line squadrons on the 1st and 15th of the month

	Konevahvuus	Lentokunnossa
15.12.1939	101	90
1.1.1940	100	88
15.1.1940	108	94
1.2.1940	120	108
15.2.1940	134	112
1.3.1940	147	110
13.3.1940	164	140

Taulukko 5

Sotakonetappiot 30.11.1939–13.3.1940⁸

Combat aircraft losses, 30 November 1939–13 March 1940

Kone	Ilma- tst	Vih. it	Vih. pom- mitus	Ka- don- nut	Oma it	Kone- häiriö	Huo- no- sää	Harj. len- nolla	Tulo- mat- kalla	Tu- hottu	Yht.
BU	1	–	–	–	–	–	–	2	–	–	3
FA	1	–	–	–	–	–	–	–	2	–	3
FR	10	–	1	–	1	–	1	–	–	–	13
GL	13	–	–	–	–	–	–	1	–	–	14
HC	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1
MS	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
BL	6	–	–	1	–	2	2	–	1	–	12
FK	1	4	–	1	–	–	2	–	–	–	8
JU	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
RI	–	–	–	4	–	–	–	–	–	1	5
Yht.	34	4	1	6	1	2	5	3	4	1	61

Täydennys- ja koulutusyksiköissä menetettiin sodan aikana yhdeksän konetta: harjoituslennoilla tuhoutui seitsemän (Fokker C.VE 1, Camecock 4, Moth 1, Viima 1), vihollisen pommituksissa yksi Moth ja yksi Kotka tuhouttiin vetäydyttäessä uuden rajan taakse.

Lentolaivue 24 menetti kahden ensimmäisen sotakuukauden aikana vain kolme Fokker D.XXI -hävittäjää, vihollishävittäjät ampuivat alas kaksi ja oma ilmatorjunta yhden. Helmikuu oli laivueen osalta pahin tappiokuukausi, silloin menetettiin ilmataisteluissa kuusi konetta. Maaliskuun ilmataisteluissa tuhoutui vielä kaksi konetta. Laivueen koneista oli päivittäin keskimäärin lentokunnossa/korjattavana tai huollossa joulukuussa 28/4, tammikuussa 25/4, helmikuussa 21/4 ja maaliskuussa 16/8.

Venäläinen hävittäjä ampui alas yhden Lentolaivue 26:n 10 Bulldog-koneen heti sodan ensimmäisenä päivänä. Viikon kuluttua kaksi konetta vaurioitui pahoin pakkolaskussa. Tammikuussa ei ollut konetappioita. Kuukauden lopulla laivue sai 12 Gladiator-hävittäjää ja luovutti helmikuun alussa jäljellä olleet viisi Bulldog-konetta T-Lentorykmentti 2:lle. Helmikuun aikana laivue sai lisää 18 Gladiator ja 14 Fiat-hävittäjää sekä vielä ennen sodan päättymistä 12 Fiatia. Helmikuussa laivue menetti ilmataisteluissa 12 Gladiatoria ja yhden Fiat-koneen ja lento-onnettomuudessa yhden Gladiator-koneen. Kuukauden lopulla kunnossa olleet 15 Gladiatoria luovutettiin Lentorykmentti 1:lle. Koneista oli keskimäärin päivittäin lentokunnossa/korjattavana tai huollossa joulukuussa 6/3, tammikuussa 8/-, helmikuussa 20/1 ja maaliskuussa 11/8. Maaliskuussa laivueen Fiat-koneista, jotka eivät soveltuneet hyvin talvioloihin, vaurioitui peräti 13, lisäksi niissä oli paljon erityyppisiä käyttöhäiriöitä.

Lentolaivue 28 sai helmikuun aikana kaikkiaan 30 Morane-hävittäjää. Sodan aikana vihollishävittäjät ampuivat alas yhden ja vaurioittivat kolmea konetta. Maaliskuussa laivueella oli keskimäärin päivittäin kunnossa 21 konetta.

Lentolaivue 22 sai maaliskuun alussa Brewster ja Hurricane -hävittäjiä seuraavasti: 5.3. 3 Brewsteriä, 8.3. 8 Hurricanea, 10.3. yhden Brewsterin ja 11.3. yhden Brewsterin. Hurricaneet siirrettiin kuitenkin Lentolaivue 28:lle sodan loppuun saakka.

Lentorykmentti 2:n sodan alussa olleiden ja sodan aikana saamien koneiden yhteismäärä oli 148, niistä tuhoutui 27 (lisäksi kaksi Fiatia menetettiin siirtolennolla Suomeen), 41 vaurioitui pahoin ja

20 luovutettiin muille.

Lentolaivue 44:llä oli sodan alkaessa yhdeksän Blenheim-pommittajaa. Tammikuun 25. päivä laivue sai Lentolaivue 46:lta viisi Blenheimiä. Päivittäin koneista oli keskimäärin lentokunnossa/korjattavana tai huollossa joulukuussa 5/2, tammikuussa 4/5, helmikuussa 4/8 ja maaliskuussa 3/8. Vihollishävittäjät ampuivat alas tammikuussa yhden ja helmikuussa kaksi konetta. Ilmataisteluissa vaurioitui pahoin joulukuussa kaksi ja helmikuussa yksi kone. Las-kutelinehäiriöiden takia vaurioitui vielä pahoin helmikuussa kaksi ja maaliskuussa yksi Blenheim.

Lentolaivue 46:lla oli myös sodan alkaessa yhdeksän Blenheim-konetta, mutta laivue menetti 1.12. lento-onnettomuudessa yhden Blenheimin, ja tästä johtuu, että 1.12. lentokoneilmoituksessa on 8 konetta. Joulu-tammikuun aikana laivue menetti huonon sään aiheuttamissa lento-onnettomuuksissa kaksi konetta, vihollishävittäjät ampuivat alas yhden ja yksi tuhoutui startissa sattuneen moottorihäiriön vuoksi. Laivue sai 21.-29.1.1940 10 uutta Blenheim-konetta ja luovutti lentokunnossa olleet viisi vanhaa Lentolaivue 44:lle. Konetappiot helmi-maaliskuussa olivat neljä pahoin vaurioitunutta konetta: kaksi startissa moottorihäiriön takia ja kaksi ilmataisteluissa. Sodan päättyessä laivueella oli kuusi konetta. Päivittäin koneista oli keskimäärin lentokunnossa/korjattavana tai huollossa joulukuussa 5/3, tammikuussa 5/2, helmikuussa 7/3 ja maaliskuussa 4/4.

Lentolaivue 42 sai 12 Blenheim-konetta 26.2.1940. Koneista puuttui osittain aseistus, ja sitä ryhdyttiin kiireesti asentamaan. Maaliskuun 4. päivänä laivueella oli kunnossa olevia koneita vasta neljä ja kaksi päivää myöhemmin yhdeksän. Ennen sodan päättymistä vihollishävittäjät ampuivat alas yhden ja vaurioittivat pahoin yhtä konetta.

Sodan alussa Lentorykmentti 4:llä oli 17 konetta, ja sodan aikana se sai lisää 22. Rykmentti menetti sotatoimissa viisi ja muista syistä neljä konetta. Lisäksi pahoin vaurioituneita koneita oli 11.

Lentolaivue 10 sai joulukuun alussa huollossa olleen Fokker C.X:n kuntoon ja yhden Fokker C.X:n lisää lentokonetehtaalta. Laivueen kaikki koneet olivat lentokunnossa joulukuun 24. päivään asti. Tammikuussa menetettiin vihollisen alasampumana kolme ja tammi-helmikuussa kuusi konetta vaurioitui pahoin, niin että helmikuun lopulla laivueella oli enää viisi konetta. Maaliskuussa saa-

tiin yksi Fokker C.X lisää. Koneita oli päivittäin keskimäärin lentokunnossa/korjattavana tai huollossa joulukuussa 13/-, tammikuussa 10/1, helmikuussa 6/1 ja maaliskuussa 4/1. Joskus kovina pakkaspäivinä ei lentokuntoon saatu kuin pari kolme konetta.

Lentolaivue 12:n tappiot joulukuussa olivat neljä tuhoutunutta ja yksi pahoin vaurioitunut Fokker C.X. Tammikuussa ei ollut tapioita, mutta helmikuussa yksi kone paloi moottoria lämmitettäessä ja kaksi vaurioitui yöpommituslennolta palatessaan laskussa. Helmikuun lopulla laivue sai Lentolaivue 26:lta yhteensä kahdeksan Gladiator-hävittäjää ja luovutti neljä kahdeksasta Fokker C.X:stä Lentolaivue 16:lle. Koneita oli päivittäin lentokunnossa/korjattavana tai huollossa joulukuussa 10/-, tammikuussa 7/1, helmikuussa 10/1 ja maaliskuussa 8/3.

Lentolaivue 14:n koneista yksi Fokker C.X tuhoutui jo 2. joulukuuta ja kuukauden aikana vaurioitui pahoin kaksi Fokker C.VE-konetta. Laivue sai 25.12. Ruotsista lahjoituksena tulleet kolme vanhaa Fokker C.VD -konetta, jotka se kuitenkin luovutti jo tammikuun alussa Lentolaivue 16:lle. Tammikuussa vaurioitui ilmatistelussa yksi ja helmikuussa menetettiin vihollisen tuleenampumana yksi Fokker C.X. Helmikuussa saatiin Lentolaivue 26:lta kuusi Gladiator-hävittäjää ja luovutettiin jäljellä olleet Fokker C.VD:t Lentolaivue 16:lle. Maaliskuussa tuhoutui yksi ja vaurioitui pahoin yksi Gladiator. Koneita oli päivittäin keskimäärin lentokunnossa/korjattavana tai huollossa joulukuussa 10/-, tammikuussa 9/1, helmikuussa 9/1 ja maaliskuussa 7/2.

Lentolaivue 16 (-lentue) menetti joulukuussa kolme Riponia, kaksi katosi tiedustelulennolla ja yksi tuhoutui pakkolaskussa. Tammikuun tappiot olivat kaksi Riponia ja kaksi Fokker C.VE:tä ja maaliskuussa yksi Ripon. Rauhanteon jälkeen tuhoitiin evakuoinnin yhteydessä Värtsilässä kaksi pahoin vaurioitunutta Riponia. Laivue sai tammikuun alussa Lentolaivue 14:ltä kolme Fokker C.VE:tä ja helmi-maaliskuun vaihteessa vielä rykmentiltä kolme Fokker C.X:tä. Koneista oli keskimäärin päivittäin lentokunnossa/korjattavana tai huollossa joulukuussa 4/3, tammikuussa 4/2, helmikuussa 3/4 ja maaliskuussa 5/3. Pohjois-Suomen Ryhmälle alistettu 3. lentue menetti joulukuun lopussa kaksi Junkersia, toinen ammuttiin alas ja toinen lähetettiin korjattavaksi Ilmailuvarikolle. Lentueen konetilanne oli joulukuusta helmikuun lopulle varsin huono. Joulukuun viimeisellä viikolla ja tammikuun ensimmäi-

sellä viikolla lentokunnossa ei ollut yhtään konetta. Helmikuun lopulla Junkersit luovutettiin pois ja tilalle saatiin 5 Fokker C.VE:tä. Lentueella oli keskimäärin päivittäin lentokunnossa/huollossa tai korjattavana joulukuussa 3/1, tammikuussa 1/2, helmikuussa 2/2 ja maaliskuussa 5/- konetta.

Merivoimille alistettujen lentoyksiköiden, Lentolaivue 36 (LLv 36) ja Täydennyslentolaivue 39:n 1. lentue (1./T-LLv 39), konetilanne oli verraten huono koko sodan ajan. LLv 36:n kuudesta Riponista tuhoutui alasammuttuina kaksi ja yksi vaurioitui käyttökelvottomaksi. Loput kolme laivue luovutti T-LLv 39:lle ja sai tilalle helmikuun aikana Ilmailuvarikolta kaksi Ripon ja kaksi Koolhoven-konetta sekä maaliskuun alussa vielä yhden Riponin ja yhden Iljushin DB-3M -koneen. 1./T-LLv 39 ei sen sijaan kärsinyt tappioita.⁹

Taulukossa 6 on ilmavoimien lentokonetilanne 15.3.1940.

Lentokonehankinnat

Ilmavoimien esikunnan varusteosastolla laadittiin 9.12.1939 muistio ilmavoimien komentajalle, joka hyväksyi sen tulevien konehankintojen perustaksi. Muistiossa esitettiin hävittäjälaivueiden määrän nostamista kolmesta viiteen, jolloin niiden yhteenlaskettu konevahvuus olisi 165, jokaiseen laivueeseen kuuluisi 27+6 hävittäjää. Kaukotoimintalaivueiden ja tiedustelulaivueiden (maayhteistoimintalaivueiden) konevahvuudet säilyisivät ennallaan 36:na ja 68:na. Meritiedustelua varten tulisi olla vähintään kaksi 13+4 koneen laivuetta ja yksi erillinen 6-koneinen lentue eli yhteensä 40 konetta, joista osa olisi maakoneita. Seuraavat konehankinnat olisivat erittäin kiireelliset:

■ hävittäjät	66 kpl
■ kaukotoimintakoneet	24 kpl
■ tiedustelukoneet	34 kpl ¹¹

Konehankinnat ulkomailta käynnistettiin YH:n aikana. Lokakuun 23. päivänä tehtiin kauppasopimus 25 Fiat-hävittäjän ostamisesta Italiasta. Sodan puhjettua käynnistettiin pikaisesti konehankinnat. Ne suunnattiin Italian ohella Englantiin, Ranskaan ja Yhdysvaltoihin. Ilmapuolustuksen komentajan 13.12.1939 hyväksymä hankintasuunnitelma on *taulukossa 7*.

Taulukko 6

Ilmavoimien lentokonetilanne 15.3.1940¹⁰ Aircraft strength in the Air Force on 15 March 1940

Lentoyksikkö	Kone	Lentokunn- ossa	Korjat- tavana	Huom.
Rintamalaivueet				
LLv 22	BW	5	1	
LLv 24	FR	22	3	
LLv 26	FA, FK	15	9	FA 23, FK 1
LLv 28	MS, HC	27	6	MS 23, HC 10
LLv 42	BL	4	4	
LLv 44	BL, DO	3	3	BL 5, DO 1
LLv 46	BL	4	2	
LLv 10	FK	5	1	
LLv 12	FK, LY, GL	8	2	FK 3, LY 1, GL 6
LLv 14	FK, GL	10	1	FK 4, GL 7
LLv 16	FK, FO, RI	12	1	FK 3, FO 6, RI 4
LLv 36	KO, RI, VP	3	2	KO 2, RI 2, VP 1
1.ltu/T-LLv 39	JU, WA	3	-	JU 2, WA 1
Yhteensä		121	35	
Täydennysyksiköt				
T-LeR 1	AEj, TU, SÄ, FO, KA, VI, RI	7	8	
T-LeR 2	BU, GA, TU, JF, VH, GT, KA, MO, PY	19	4	
T-LeR 4	AN, KA, VI, JU, DH, RA	8	1	
T-LLv 39	JU, FD, MO, RI	1	3	
Yhteensä		35	16	
ISK	KL, SM, VI, SÄ, MO, TU, TA, CU, JUj	54	13	
Ilm.V	MO, VH	2	-	
IPE	MO, ST, KA, JUj	4	2	
Yhteensä		60	15	
Yhteensä koneita		216	66	

Taulukko 7

Konehankintasuunnitelma¹²
The aircraft procurement plan

Laivue	Hankittava kalusto	Tyyppi	Määrä	Tilausaika	Koneet laivueissa
LLv 26	Hävittäjä	Fiat G.50	25	Jouluk. -39	1.2.1940
LLv 28	"	Gloster Gladiator	50	"	1.3.1940
LLv 22	"	Brewster	44	"	1.3.1940
LLv 14	Yhteistoim.kone	Grumman/Lysander	15	"	1.3.1940
LLv 10	"	Valitsematta	15	"	1.3.1940
LLv 16	"	"	15	"	1.3.1940
LLv 46	Pommikone	Bristol Blenheim	12	"	1.3.1940
LLv 42	"	"	12	Tammik. -40	1.4.1940
LLv 12	Yhteistoim.kone	Valitsematta	15	Helmik. -40	1.5.1940
LLv 36	"	"	15	"	1.5.1940
LLv 14	"	"	15	Maalisk. -40	1.6.1940
LLv 24	Hävittäjä	Fokker D.XXI	50	Tehdään VL:lla	1.12.1940
LLv 44-46	Pommikone	Bristol Blenheim	15	"	1.9.1940

Taulukko 8

Talvisodan toteutuneet lentokonehankinnat¹³ Aircraft orders completed during the Winter War

Tyyppi	Saatu	Määräaika	Saapuivat	Huom.
FA	25	5.11.1939	1 kpl jouluk. -39 1 kpl tammik. -40 21 kpl 6.2.-5.3.40	2 tuhoutui matkalla
FA	10	22.1.1940	5.3.-19.6.40	
GL	30	-	18.1.-18.2.40	10 saatiin lahjoituksena
MS	30	-	5.-29.2.40	Saatiin lahjoituksena
BW	44	1.2.1940	4.3.-15.5.40	
HC	12	-	7.3.-10.3.40	1 tuhoutui matkalla ja 1 jäi Englantiin
BL	12		21.-29.1.40	1 tuhoutui matkalla 1 vaurioitui, jäi Ruotsiin
BL	12	-	26.2.1940	
DO	1	-	Tammik. -40	Saatiin lahjoituksena
LY	11	12.3.1940	8.3.-1.5.40	
KO	2	-	19.1.1940	Saatiin lahjoituksena
GT	22	-	18.1.-18.2.40	Saatiin lahjoituksena kokoamattomina
JF	3	-	15.12.1939	Saatiin lahjoituksena
FO	3	-	"	"
BU	2	-	"	"

Suunnitelmasta selviää, että lentokonetehtaalta tilatut koneet saataisiin käyttöön huomattavasti ulkomailta hankittavia myöhemmin. Syykin oli selvä. Lentokonetehdas sitoutui pääasiassa vauriorikojauksiin. Tästä hankintasuunnitelmasta toteutui *taulukossa* 8 esitetty määrä.

Täydennykseksi saadusta 139 hävittäjästä 99 ostettiin ja 40 saatiin lahjoituksena (30 Moranea Ranskasta ja 10 Gladiatoria Englannista). Lahjoituksen osuus oli varsin merkittävä. Vielä merkittävämpi se oli lentokoulutuksessa tarvittavien harjoituskoneiden osalta, sillä kaikki maahan tulleet koneet saatiin lahjoituksena, Gauntletit Englannista ja muut Ruotsista. Taulukoissa mainittujen koneiden lisäksi yritettiin ostaa muun muassa saksalaisilta Messerschmitt Bf 109 -hävittäjiä ja Junkers Ju 87 -syöksypommittajia, mutta tunnetusta syystä kauppoja ei syntynyt.¹⁴

Taulukko 9

Sotasaaliina saadut lentokoneet¹⁵ Aircraft obtained as war booty

Kone	Joukko-os.	VL:lla melk. valmis	VL:lla työn alla	VL:lla korj. myöh.	Yht.
Iljušin DB-3M	1	1	1	2	5
Tupolev SB-2	–	1	–	5	6
Polikarpov I-15	2	–	3	–	5
Polikarpov I-153	–	1	5	2	8
Polikarpov I-16	–	1	–	–	1
	3	4	9	9	25

Konehankintojen lisäksi ilmavoimien lentokalusto täydentyi vähäisessä määrin myös sotasaaliina saaduilla koneilla. *Taulukossa 9* on sotasaaliskonetilanne 13.3.1940.

Välirauha

Talvisodan päätyttyä ilmavoimiin perustettiin toinen hävittäjärykmentti, Lentorykmentti 3 (LeR 3), pommituslaivueiden määrää lisättiin yhdellä ja lentoyksiköt järjestettiin uudelleen. Lentorykmentti 1:n laivueista tehtiin ns. sekalaiivueita, joihin kuului hävittäjiä ja tiedustelukoneita.¹⁶ Laivueet säilyivät tiedustelu-/yhteistointilaiivueina. Lentorykmentti 4 oli pommitusrykmentti. Lentolaiivue 39 muuttui Erilliseksi Laivueeksi (Er.LLv). Hävittäjälaivueiden sodanajan määrävahvuudeksi tuli 30, tiedustelulaiivueiden 12+8 ja pommituslaivueiden 15 konetta. Er.LLv:n vahvuudeksi suunniteltiin 12 hävittäjää ja 4 pommikonetta. Toukokuun 24.–28. päivinä saapuivat Ranskan hallituksen lahjoittamat kuusi Caudron-Renault C.R.714 (CA) -hävittäjää Ilmailuvarikolle. Neljä koneista annettiin Lentolaiivue 30:lle. Kaksi vaurioitui jo siirtolennolla laivueeseen ja kaksi muuta joutui lentokieltoon. Maaliskuun alussa 1941 koneet luovutettiin takaisin Ilmailuvarikolle, ja ne poistettiin toukokuussa.¹⁷

Lentoyksiköiden konetilanne syyskuun alussa 1940 on *taulukossa 10* ja *11*.

Taulukko 10

Ilmavoimien sotakonetilanne 1.9.1940¹⁸ Aircraft strength in the Air Force on 1 September 1940

Lentoyksikkö	Kone	Lentokunnossa	Korjattavana	Huom.
LeR 1				
LLv 12	GL, LY, FK	12	4	GL 4, LY 10, FK 2
LLv 14	GL, FK	12	2	GL 5, FK 9
LLv 16	GL, FK	9	3	GL 4, FK 8
LeR 2				
LLv 24	BW	31	–	
LLv 26	FA, VH, BW, FK	18	12	FA 27, VH 1, BW 1, FK 1
LLv 28	MS	20	3	
LeR 3				
LLv 30	CA, HC, FK	9	4	CA 4, HC 8, FK 1
LLv 32	FR	12	3	
LLv 34	VH	–	1	
LeR 4				
LLv 42	BL	7	2	
LLv 44	BL	5	–	
LLv 46	BL, DO, VP	7	1	BL 6, DO 1, VP 1
LLv 48				Perustamatta
Er.LLv	GL, KO	3	1	GL 2, KO 2
Yhteensä		145	36	

Ilmailuvarikolla oli lisäksi kunnossa olevia sotakoneita kaksi, Brewster ja Caudron-Renault sekä varikolla ja lentokonetehtaalla korjattavana 31: Brewster 5, Fiat 5, Fokker D.XXI 4, Gladiator 1, Hurricane 1, Morane 5, VH (venäläinen hävittäjä) 9 ja Caudron-Renault 1.

Taulukko 11

Ilmavoimien koulu- ja harjoituskoneet 1.9.1940¹⁹ Basic and advanced training aircraft on 1 September 1940

Joukko-osasto	Kone	Lentokunnossa	Korjattavana
ISK	SM, SZ, VI, AEj, MO, TU, JUj	59	15
IPE	SZ, ST, CE	2	2
Ilm.V	SM, BC, JU, SÄ	11	3
LeR 1	FO	2	—
LeR 2	FO, MO	2	1
LeR 3	GT, TU, MO, BU, GA, JF, KA, PY	26	8
Er.LLv	JU, RI, TU	6	1
Yhteensä		108	30

Ilmailuvarikolla oli lisäksi varastoituna 10 lentokuntoista Smolik-alkeiskoulukonetta.

Ilmavoimien sotakonemäärä oli lisääntynyt 35 koneella Talvisodan päättymisestä. Tilanne oli etenkin hävittäjien osalta hyvä, kun kaikki Brewster-koneet oli saatu laivuekäyttöön. Myös koulu- ja harjoituskoneiden määrä kasvoi 22 koneella. Saksasta keväällä 1940 ostetut 30 Focke-Wulf FW 44 Stieglitz (SZ) -alkeiskoulukonetta saatiin Ilmasotakouluun 25.5.–15.8.1940.

Konetilanne parani vielä syksyn 1940 ja alkuvuoden 1941 aikana. Marras–joulukuussa 1940 saatiin Ilmailuvarikolle koottavaksi 12 uutta Morane-Saulnier -hävittäjää, joista osa tuli laivuekäyttöön seuraavana keväänä. Valtion Lentokonetehaalta valmistui talvella 1940 tilattu 50 Fokker D.XXI:n sarja laivuekäyttöön huhti–kesäkuussa 1941 ja jo 3.5.1939 tilatut 40 VL Pyry (PY) -harjoitushävittäjää tammi–heinäkuussa 1941. Lisäksi Saksasta ostetuista sotasaaliskoneista saatiin maahan 14.6. kolme Morane-Saulnieria ja 20.6. 16 Curtiss Hawk 75 A (CU) -hävittäjää.²⁰

Jatkosota

Ilmavoimien lentokonetilanne oli jatkosodan syttyessä paljon parempi kuin syksyllä 1939. Rintamalaivueissa oli heinäkuun alussa

Taulukko 12

Ilmavoimien sotakonetyypit jatkosodan aikana²¹ Types of combat aircraft in the Air Force during the Continuation War

Kone	Lyhenne	Käytössä
Hävittäjät		
Brewster B-239	BW	Sodan alusta
Curtiss Hawk 75 A	CU	"
Fiat G.50	FA	"
Fokker D.XXI	FR	"
Hawker Hurricane I	HC	"
Messerschmitt Bf 109 G	MT	13.3.1943 alkaen
Morane-Saulnier M.S. 406	MS	Sodan alusta
Polikarpov I-15	IH	"
Polikarpov I-153	IT	"
Polikarpov I-16	IR	"
VL Myrsky	MY	23.7.1944 alkaen
Lavotškin Lagg-3	LG	11.3.1943 alkaen
Curtiss P-40M Warhawk	KH	2.7.1944 alkaen
Pommikoneet		
Bristol Blenheim Mk. I ja IV	BL	Sodan alusta
Dornier Do 17 Z	DN	5.1.1942 alkaen
Iljušin DB-3M	DB	Sodan alusta
Iljušin IL-4	DF	5.6.1943 alkaen
Junkers Ju 88 A-4	JK	15.4.1943 alkaen
Petljakov Pe-2 ja 3	PE	6.7.1942 alkaen
Tupolev SB-2	SB	Sodan alusta
Tiedustelukoneet		
Fokker C.X	FK	Sodan alusta
Gloster Gladiator II	GL	"
Koolhoven F.K.52	KO	"
Westland Lysander I	LY	"
Blackburn Ripon IIF	RI	"
M.F. 11	NK	"
Dornier Do 22	DR	1.10.1941 alkaen
Beriev MRB-2 ja -2bis	VV, NA	Heinäk. -41 alkaen
Kuljetuskoneet		
Douglas DC-2	DO	Sodan alusta
Junkers W 34 ja K 43f	JU	"
Heinkel He 115 A	HE	"
Heinkel He 115 C	HE	14.5.1943 alkaen
Heinkel He 59 D	HL	14.5.1943 alkaen
Fokker F.VIII	FE	4.8.1941 alkaen
Fokker F.VIIA	FE	26.11.1941 alkaen
Arado Ar 196 A-2 ja 3	AR	13.9.1943 alkaen
Focke-Wulf Fw 58 Waihe	FH	13.9.1943 alkaen
Sud-Est LeO H-246	LeO	Kesäk. -44 alkaen

Taulukko 13

Ilmavoimien koulu- ja harjoituskoneityypit jatkosodan aikana²³

Types of basic and advanced training aircraft during the Continuation War

Kone	Lyh.	Käyttö	Käytössä
Letov S 218 A "Smolik"	SM	Koulukone	Sodan alusta
Focke-Wulf Fw 44 J Stieglitz	SZ	"	"
VL Viima	VI	"	"
Aero A-32 GR "Aero-Jupiter"	AEj	Harj.kone	"
Avro 652A Anson I	AN	"	"
Fokker C.VE	FO	"	"
VL Kotka	KA	"	"
De Havilland D.H.60X Moth	MO	"	"
Fieseler Fi 156 K-1 Storch	ST	"	"
VL Sääski	SÄ	"	"
VL Tuisku	TU	"	"
Cessna C-37	CE	"	"
Hanriot H.232	HT	"	21.8.1941 alkaen
Airspeed AS.6E Envoy	EV	"	25.4.1942 alkaen
Bristol Bulldog IIA ja IVA	BU	Harj.häv.	Sodan alusta
Gloster Gamecock II "Kukko"	GA	"	"
Gloster Gauntlet II	GT	"	"
Jaktfalken II	JF	"	"
VL Pyry	PY	"	"
Polikarpov UTI-4	VU	"	5.3.1942 alkaen
Beechcraft B17L	BC	Yht.kone	Sodan alusta
Desoutter Mk.II	DS	"	28.11.1941 alkaen
Polikarpov U-2	VU	"	5.3.1942 alkaen
Šavrov SH-2	AV	"	Elok. 1942 alkaen

224 sotakonetta: tiedustelu- ja yhteistoimintalaivueissa 49, hävittäjälaivueissa 153 ja pommituslaivueissa 22 (ks. *taulukko 15*). Lentokunnossa niistä oli 186 ja huollossa tai korjattavana 38. *Taulukossa 12* on ilmavoimien jatkosodassa käyttämät sotakonetyypit ja *taulukossa 13* koulu- ja harjoituskoneet.

Sotakoneiksi luokiteltuja koneita oli 37 eri tyyppiä: hävittäjiä 13, pommikoneita 7, tiedustelukoneita 8 ja kuljetuskoneita 9. Brewster

ja Messerschmitt 109 -hävittäjät sekä Junkers Ju 88 -pommikoneet olivat laivuekäyttöön tullessaan ensiluokkaisia, Curtiss, Fiat, Morane ja Hurricane -hävittäjät sekä Blenheim ja Dornier Do 17 -pommikoneet tyydyttäviä ja loput hävittäjät ja pommikoneet välttäviä. Muutama (4–5) Fokker D.XXI siirrettiin jo syksyllä 1941 Täydennyslentolaivue 35:een (T-Le.Lv. 35). Seuraavana vuonna laivue sai niitä saman verran lisää ja kesällä 1944 myös jäljellä olleet Fiat-koneet. Kaikki tiedustelukoneet olivat vanhentuneita, ja laivueisiin tuli jo sodan alussa parikymmentä Fokker D.XXI:tä hävittäjälaivueista. M.F. 11 ja Dornier Do 22 -koneet olivat meritiedustelukoneita, ja myöhemmin niitä käytettiin myös haavoittuneiden evakuointiin. Sotasaaliina saadut Beriev MRB-2 ja -2bis (VV ja NA) -koneet olivat venäläisiä meritiedustelukoneita. Kuljetuskoneista Heinkel He 115 C-tyyppi, Heinkel He 59, Arado Ar 196 ja LeO olivat saksalaisia lainakoneita ja niitä käytettiin lähinnä kaukpartioiden kuljetuksiin ja jossain määrin haavoittuneiden evakuointiin, LeO-konetta tosin vain rintaman omalla puolella. Yksi Arado Ar 196 ja yksi Heinkel He 115 jäivät 4.9.1944 jälkeen ilmapuolustuksen käyttöön.²²

Lentokonetilanneilmoituksissa koulu- ja harjoituskoneiksi luettuja koneita on kaikkiaan 24 eri tyyppiä. Suurin osa niistä oli sijoitettuna Lentosotakouluun (LSK), Ilmasotakoulun nimi vuodesta 1941 alkaen ja täydennyslentolaivueisiin. Rintamalaivueilla ja Ilmapuolustuksen esikunnalla oli niitä käytössään vain muutama yhteyskoneina.

Konetilanne lentoyksiköissä

Ilmavoimilla oli jatkosodan alussa 13 rintamalaivuetta, Lentolaivueet (Le.Lv.) 6, 12, 14, 15, 16, 24, 26, 28, 30, 32, 42, 44, ja 46. Le.Lv. 6 oli välirauhanaikainen Erillinen Lentolaivue. Le.Lv. 15 lakkautettiin helmikuussa 1942, ja sen tilalle perustettiin kesäkuusiksi 1942–1944 erilliset lento-osastot (Os.) Os. Rätty, Os. Malinen ja Os. Jauri. Joulukuussa 1941 perustettiin uusi pommituslaivue, Le.Lv. 48 ja maaliskuussa 1943 hävittäjälaivue, Le.Lv. 34. Täydennyslentolaivueita oli sodan alussa kolme, T-Le.Lv. 17, 25 ja 35. T-Le.Lv. 17 ja 25 lakkautettiin kuitenkin jo loppukesällä 1941. Tilalle perustettiin alkuvuonna 1942 Lentojoukkojen koulutuskeskus, joka

Taulukko 14

Ilmavoimien sotakonetilanne 1.8.1941²⁴ Aircraft strength in the Air Force on 1 August 1941

Laivue	Kunnossa	Korjattavana	Kone
Le.Lv. 6	6	3	IT 3+1, SB 1+2, KO 2
Le.Lv. 12	9	2	FK 3+1, FR 6+1
Le.Lv. 14	14	1	FK 5, FR 9+1
Le.Lv. 15	10	1	HE 1, JU 4, RI 4+1, VV 1
Le.Lv. 16	12	7	FK 3+1, GL 6+3, LY 3+3
Le.Lv. 24	28	7	BW
Le.Lv. 26	11	4	FA
Le.Lv. 28	23	7	MS
Le.Lv. 30	13	3	FR
Le.Lv. 32	24	6	CU 7+1, FR 15+3, HC 2+2
Le.Lv. 42	2	3	BL
Le.Lv. 44	7	1	BL
Le.Lv. 46	1	1	DB
Yhteensä	160	46	

lakkautettiin saman vuoden syksyllä ja T-Le.Lv. 17 perustettiin uudelleen. Myöhemmin laivueet nimettiin tehtävämukaisesti tiedustelu-, hävittäjä- ja pommituslentolaivueiksi (T.Le.Lv., H.Le.Lv. ja P.Le.Lv.). Laivueiden sijoitus lentorykmentteihin, joita oli sodan alussa neljä ja loppuvuodesta 1942 alkaen viisi, vaihteli sodan aikana, joten niiden sijoituksia ei mainita konevahvuuksia käsittelevissä taulukoissa. *Taulukossa 14* on ilmavoimien sotakonetilanne 1.8.1941.

Le.Lv. 15:n Junkersit ja Riponit olivat aseistettuja harjoituskooneita.

Lentokonetilanne laivueissa vaihteli viikoittain, jopa päivittäin huomattavasti sodan eri vaiheissa. Taistelujen kiivaudesta johtui, että tappiot ja korjausta aiheuttavat konevauriot saattoivat olla hyvinkin suuret. Lisäksi määräaikaishuollot vähensivät päivittäin sotakuntoisten koneiden määrää. Pienet vauriot korjattiin laivueissa ja suuremmat Lentovarikolla (Ilmailuvarikko) tai lentokonetehtaalalla. Varikko otti myös vastaan, tarkasti ja tarvittaessa huolsi ja korjasi täydennykseksi saadut koneet. *Taulukossa 15* on sotakonetilanne laivueittain 1941–1944 kesä- ja joulukuun viimeisten sota-

Taulukko 15

Sotakoneittamme laivueittain 1941-1944 kesä- ja joulukuun lopussa^{aa}
 Aireraft strenght by squadrons at the end of June and December, 1941-44

Laivue	1941			1942			1943			1944						
	Kun- nossa	Korjat- tavana	Korjat- nossa	Kun- nossa	Korjat- tavana	Korjat- nossa	Kun- nossa	Korjat- tavana	Korjat- nossa	Kun- nossa	Korjat- tavana	Korjat- nossa				
LeLv. 12	10	1	5	2	7	3	6	1	12	4	12	4	4	1	21	2
LeLv. 14	11		12	3	12	1	16	7	19	7	17	7	10	5	17	1
LeLv. 16	13	4	7	3	16	4	12	2	11	2	10	2	15	2	18	
LeLv. 24	31	1	18	17	23	5	21	2	20	2	14	2	14	10	31	
LeLv. 26	20	9	5	14	12	9	21	4	9	15	14	7	12	4	7	5
LeLv. 28	26	5	13	8	15	4	16	6	21	8	23	10	13	6	22	2
LeLv. 30	22	4	15	2	14	3	8		6	1	5		2	2	13	
LeLv. 32	30	5	10	8	10	3	9		7	2	18	2	11	5		
LeLv. 34									16	3	13	3	19	7	32	
LeLv. 6	6	4	6	3	8	4	17	1	19	3	16	3	14	3	14	1
LeLv. 42	8	2	3	2	6	5	5		5		16	2	17	1	10	3
LeLv. 44	7	1	4	3	10	2	10	1	22	4	7	5	12	1	7	4
LeLv. 46	2	2	1	1	6	4	9	3	7	1	11	5	7	2	5	5
LeLv. 48					4	2	8		6	5	13	3	15	7	7	7
T-LeLv. 35		2	4	2	4		9		6	2	11		22	9	32	3
T-LeLv. 17							1	1	4	2	8		6	1		
LeV			2				3		7	1	5	3	2	1		
Yhteensä	186	40	105	68	152	50	171	28	197	62	213	58	195	67	236	33

Taulukko 16

Laihueiden käytössä olleet konetyypit 1941–1944²⁶
Types of aircraft in squadron service, 1941–44

Laivue	1941	1942	1943	1944
Le.Lv. 12	FR, FK	FR, FK	FR, FK	FR, FK
Le.Lv. 14	FR, FO	FR, MS, FO	FR, MS	FR, MS
Le.Lv. 16	GL, FK, LY, KO, FE	GL, FK, LY, FE	GL, FK, LY	GL, FK, LY
Le.Lv. 24	BW	BW	BW	MT
Le.Lv. 26	FA	FA, HC, FK	FA, FK, RI	BW, FA, FK
Le.Lv. 28	MS	MS	MS	MS
Le.Lv. 30	FR	FR, IT, RI	FR, IT	MT, FA
Le.Lv. 32	CU, HC	CU	CU, LG	CU, LG
Le.Lv. 34			MT	MT
Le.Lv. 6	IT, SB	SB, DR, RI	SB, DR, FO, RI	SB, DR
Le.Lv. 42	BL	BL	BL	BL
Le.Lv. 44	BL	BL, JU	JK, JU	JK
Le.Lv. 46	DB	DN	DN, DB	DN, DB
Le.Lv. 48		DB, PE	BL, PE	BL, DB, DN, PE

konetilanneilmoitusten mukaan, *taulukossa 16* on laivueiden käytössä olleet konetyypit 1941–1944.

Taulukossa 15 joulukuun 1944 tilanne on 15.12.1944 sotakonetilanneilmoituksen mukainen. Lakkautetun Lentolaivue 15:n tilalle kesäkausiksi perustettujen lento-osastojen kalustona oli: Os. Rätty Heinkel He 115 ja 2 Junkers, Os. Malinen 3 Heinkel He 115, 2 Heinkel He 59, Arado Ar 196 ja FH sekä Os. Jauri 2 Heinkel He 115, 2 Heinkel He 59, 2 Arado Ar 196 ja 3 LeO. Os. Malinen menetti He 115 A -koneen heinäkuussa 1943 ja Os. Jauri molemmat saksalaiset Heinkel He 59 -koneensa elokuussa 1944.²⁷

Laihueiden konetilanne parani selvästi lentokonetehaalta valmistuneiden ja Saksasta ostettujen sotasaaliskoneiden ja vuodesta 1943 alkaen saksalaisten sotakoneiden tullessa laivuekäyttöön. Konehankinnoista on tarkempi selvitys jäljempänä. Le.Lv. 46 luovutti perustetulle Le.Lv. 48:lle Blenheim-koneensa saatuaan Dornier Do

Taulukko 17

Harjoitus- ja koulukonettaanne 1.8.1941-1.11.1944²⁸
Advanced and basic training aircraft strength, 1 August 1941-1 November 1944

Lainve	1941		1942		1943		1944									
	1.8.1941	1.12.1941	1.6.1942	1.12.1942	1.6.1943	1.12.1943	1.6.1944	1.11.1944								
	Kun- nossa	Korjat- tavana	Kun- nossa	Korjat- tavana	Kun- nossa	Korjat- tavana	Kun- nossa	Korjat- tavana	Kun- nossa	Korjat- tavana						
LSK	63	25	74	9	71	5	70	13	62	4	53	1	64	2	67	-
T-LeLv. 35	15	7	29	9	32	3	13	1	17	-	17	-	18	1	6	1
T-LeLv. 17	6	5	-	-	-	-	2	2	-	2	1	1	1	1	-	-
T-LeLv. 25	15	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
LeKonik	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ilmave	3	-	4	-	3	-	5	-	3	2	4	-	3	1	4	-
Mekkt	-	-	-	-	4	-	5	-	2	5	-	4	3	1	-	-
IlmavK	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	3	1	2
LeV	16	1	15	-	22	-	22	-	26	-	17	-	16	-	12	2
KleV 3	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
LeLv. 6	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	2	2	-
LeLv. 12	-	-	-	-	-	-	3	-	3	-	2	-	1	1	1	-
LeLv. 14	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	2	1	-	-
LeLv. 16	3	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-
LeLv. 24	1	1	1	-	1	-	-	-	2	-	-	1	-	-	2	-
LeLv. 26	1	-	-	-	4	-	3	-	2	-	1	-	2	-	1	-
LeLv. 28	1	-	1	-	1	-	2	-	1	-	1	-	2	-	1	-
LeLv. 30	-	-	2	-	-	1	1	-	1	-	2	-	4	-	1	-
LeLv. 32	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
LeLv. 34	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-
LeLv. 42	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	2	-	1	-
LeLv. 44	1	-	1	-	1	1	1	-	1	-	2	-	2	-	3	1
LeLv. 46	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	6	1
LeLv. 48	-	-	17	1	10	2	3	2	-	1	1	-	3	-	1	-
Os. Jauri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1
Yhteensä	128	46	147	19	153	13	132	18	124	15	107	7	130	9	113	7

Taulukko 18

Lentokonetappiot ja vauriopoistot vuosina 1941-1944
(15.12.1944 mennessä)
Aircraft lost and withdrawn from service as damaged, 1941-44
(to 15 December 1944)

Kone	1941		1942		1943		1944		Yht.
	Sotat.	Muut	Sotat.	Muut	Sotat.	Muut	Sotat.	Muut	
BW	1	2	9	1	7	1	9	2	32
CU	3	3	2	2	5	-	5	4	24
FA	1	-	2	4	1	3	-	3	14
FR	14	6	7	6	5	-	-	4	42
GL	2	1	1	2	-	2	-	3	11
HC	2	1	-	-	-	-	-	5	8
IT	-	2	2	-	2	3	1	1	11
IR	-	-	-	-	-	2	-	-	2
LG	-	-	-	-	-	-	-	1	1
MS	6	3	5	6	1	-	15	8	44
MT	-	-	-	-	5	5	24	25	59
MY	-	-	-	-	-	2	-	3	5
BL	12	3	5	5	4	4	11	3	47
DB	-	2	-	2	-	1	1	1	7
DF	-	-	-	1	-	-	-	-	1
DN	-	-	-	1	-	2	6	1	10
HE	-	-	-	-	1	-	-	-	1
JK	-	-	-	-	-	2	6	2	10
PE	-	-	-	1	1	1	4	-	7
SE	-	1	-	4	-	1	-	2	8
DR	-	-	-	1	-	-	-	1	2
FK	9	4	-	3	2	-	1	4	23
FO	1	-	1	-	1	2	-	4	9
KO	1	-	-	-	-	1	-	-	2
LY	4	2	-	1	-	-	-	2	9
NK	-	-	-	-	-	-	-	1	1
VV	-	-	-	3	-	-	-	-	3
AN	-	-	-	-	-	1	-	-	1
AV	-	-	-	1	-	-	-	-	1
CE	-	-	-	-	-	-	-	1	1
EV	-	-	-	-	-	1	-	-	1
FD	-	1	-	-	-	-	-	-	1
FE	-	1	-	-	-	1	-	-	2
VU	-	-	-	1	-	-	1	-	2
AEj	-	4	-	-	-	2	-	3	9
BU	-	3	-	4	-	2	-	2	11
GA	-	2	-	1	-	-	-	1	4
GT	-	4	-	4	-	2	-	4	14
JF	-	-	-	1	-	-	-	1	2
KA	-	-	-	2	-	1	-	-	3
MO	-	1	-	-	-	1	-	6	8
PY	-	4	-	1	-	6	-	5	16
RI	-	3	-	2	-	6	-	3	14
ST	-	-	-	-	-	-	-	1	1
UT	-	-	-	-	-	-	-	1	1
SÄ	-	5	-	5	-	1	-	-	11
TU	-	3	-	1	-	1	-	1	6
SM	-	1	-	-	-	12	-	12	25
SZ	-	1	-	1	-	-	-	3	5
VI	-	1	-	-	-	2	-	1	4
Yht.	56	64	34	67	35	71	84	125	536

17 -kaluston tammikuussa 1942. Le.Lv. 48:een koottiin vuonna 1944 lentokuvausvarustuksen saaneet Blenheim, Dornier Do 17 ja Petljakov Pe-2 -pommittajat. Ensimmäiset Messerschmitt 109 -hävittäjät taas annettiin uudelle hävittäjälaivueelle, Le.Lv. 34:lle vuonna 1943. Seuraavana vuonna myös Le.Lv. 24 ja 30 saivat Messerschmitt 109:t käyttöönsä. Edellinen luovutti Brewsterit Le.Lv. 26:lle, joka puolestaan antoi Fiat-koneensa T-Le.Lv. 35:lle. 14. Divisioonalle alistettu Le.Lv. 14 sai jo 1942 käyttöönsä Morane-hävittäjät, ja vuoden 1943 lopulta alkaen enemmistö laivueen koneista oli Moraneita. Lentovarikon sotakoneet olivat koelentueen hävittäjiä, joita käytettiin muun muassa Tampereen ilmapuolustuksessa.

Taulukossa 17 on harjoitus- ja koulukonetilanne 1.8.1941–1.11.1944 kesä- ja joulukuun 1. päivän harjoitus- ja koulukonetilanneilmoitusten mukaan.

Taulukossa 18 on lentokonetappiot ja vaurioistot vuosina 1941–1944 konetyypeittäin.

Sotatoimissa menetettiin 209 konetta ja lento-onnettomuuksien seurauksena 327. Sotakoneiden osalta tappioluvut ovat *taulukossa 19*.

Taulukko 19

Ilmavoimien sotakonetappiot 1941–1944 Combat aircraft lost by the Air Force, 1941–44

	1941		1942		1943		1944	
	Sotat.	Muut	Sotat.	Muut	Sotat.	Muut	Sotat.	Muut
Hävittäjät	29	18	28	21	26	18	54	59
Pommikoneet	12	6	5	15	6	11	28	10
Tied.koneet	15	21	1	7	3	3	1	11
Kulj.koneet	–	2	–	2	1	3	3	1
Yhteensä	56	47	34	45	36	35	86	81

Sotatoimissa menetettiin 209 ja lento-onnettomuuksissa 208 sotakonetta. Hävittäjien tappiot olivat sotatoimissa/muuten 137/116, pommikoneiden 51/42, tiedustelukoneiden 20/42 ja kuljetuskoneiden 4/8. Hävittäjien ja pommikoneiden tappiot sotatoimissa olivat suurimmat hyökkäysvaiheen ja torjuntataistelujen aikana sekä

Taulukko 20

Ilmavoimien sotakonetilanne 15.9.1944³¹
 Combat aircraft strength in the Air Force, 15 September 1944

Kone	Lentoyksiköissä	Tehdaskorjauksessa	Yhteensä
Hävittäjät			
BW	10	4	14
CU	13	6	19
FA	16	4	20
FR	20	15	35
HC		5	5
IT	8	5	13
KH	1		1
LG		2	2
MS	15	25	40
MT	83	19	102
MY	25	4	29
Yhteensä	191	89	280
Pommittajat			
BL	33	8	41
DB	5		5
DF	2	1	3
DN	3	2	5
JK	11	6	17
PE	1		1
SB	17		17
Yhteensä	72	17	89
Tied.koneet			
DR	2		2
FK	3	5	8
LY	2		2
Yhteensä	7	5	12
Kulj.koneet			
DO	1		1
HE	1		1
AR	1		1
NK	2		2
FH	1		1
JU	1		1
Yhteensä	7		7
Kaikki yhteensä	277	111	388

pommikoneiden vielä Lapin sodan aikana loka–marraskuussa 1944. Tiedustelukoneita menetettiin sotatoimissa eniten kesän ja syksyn 1941 hyökkäysvaiheessa. Sen jälkeen niitä käytettiin lähinnä vain huonoissa sääoloissa ja yöllä.

Sotatoimet Suomen ja Neuvostoliiton välillä päättyivät 4.9.1944. Kaksi viikkoa myöhemmin 19. 9. tuli voimaan välirauha. Välirauhansopimuksen 4. artiklassa määrättiin siirtämään kaikki koneet rauhanaikaisiin tukikohtiin ja kiellettiin niiden käyttö ilman Liittoutuneiden Valvontakomission (LVK) lupaa. Lokakuun 1. päivänä alkanutta Lapin sotaa varten muodostettiin erillinen lento-osasto, Osasto Sarko. Siihen kuuluivat Lentorykmentti 4:n pommituslentolaivueet, Tiedustelulentolaivue 14 ja Hävittäjälentolaivueet 26, 28 ja 34. Viimeksi mainittu ei kuitenkaan osallistunut sotaan.³⁰ Ilmavoimien sotakonetilanne 15.9.1944 konetyypeittäin on *taulukossa 20* ja koneiden sijoitukset laivueisiin 20.9.1944 LVK:lle annetun ilmoituksen mukaan *taulukossa 21*.

Taulukon 21 konemäärät tyypeittäin ovat: hävittäjät 157, pommikoneet 72, tiedustelukoneet 7 ja kuljetuskoneet 11. Viisi päivää aikaisempaan sotakoneilmoitukseen (*taulukko 20*) verrattuna, hävittäjiä on 34 vähemmän (Messerschmitt 109 1, Myrsky 2, Fokker D.XXI 15 ja Fiat 16), pommikoneita yhtä paljon, tiedustelukoneita kaksi enemmän (2 Gladiator) ja kuljetuskoneita (Junkers) kaksi enemmän. Hävittäjien ero selittyy sillä, että Messerschmitt 109 ja Myrsky -koneista yhteensä kolme oli vaurioitunut sekä pääosa Fokker D.XXI:stä ja kaikki Fiatit oli siirretty Lentosotakouluun. *Taulukossa 20* on yhtenä kuljetuskoneena Focke-Wulf Fw 58 Waihe (FH). FH oli saksalaisilta lahjaksi saatu kone, joka oli Päämajan tiedusteluosaston käytössä. Koneen tukikohta oli Mikkeli. Timo Heinosen kirjan Thulinista Hornetiin mukaan FH lennettiin Vaasaan lokakuussa ja sieltä Tampereelle 14.11. ja edelleen Malmille.³²

L e n t o k o n e h a n k i n n a t

Taulukossa 22 on Ilmavoimien esikunnan sotavarusteosaston lentokonehankinnat 1941–1944.

Taulukko 21

Ilmavoimien sotakonetilanne laivueittain 20.9.1944³¹ Combat aircraft strength in the Air Force by squadrons, 20 September 1944

Joukko	Kone	Lukumäärä	
Le.R 1			
TLe.Lv. 12	MY, BL	14, 2	= 16
HLe.Lv. 32	CU, KH	13, 1	= 14
Le.R 2			
HLe.Lv. 26	BW, IT, FK	10, 8, 3	= 21
HLe.Lv. 28	MT, MS	10, 5	= 15
Le.R 3			
TLe.Lv. 16	MY	9	= 9
HLe.Lv. 24	MT	29	= 29
HLe.Lv. 34	MT	30	= 30
Le.R 4			
PLe.Lv. 42	BL, JU	15, 1	= 16
PLe.Lv. 44	JK, JU	11, 1	= 12
PLe.Lv. 46	DN, DB, DF, SB, BL	3, 5, 2, 2, 4	= 16
PLe.Lv. 48	BL, PE	12, 1	= 13
Le.R 5			
PLe.Lv. 6	SB, DR, NK, FO	15, 2, 3, 1	= 21
HLe.Lv. 30	MT, GL	13, 2	= 15
TLe.Lv. 14	MS, FR, LY, JU	10, 5, 2, 1	= 18
Os. Jauri	HE, AR	1, 1	= 2
Yhteensä			247

Jatkosodan aikana Ilmavoimien esikunnan sotavarusteosasto hankki kaikkiaan 452 ja sai lahjoituksena 17 lentokonetta, niistä 461 oli sotakoneita. Vuonna 1941 ostetut kolme Hanriot H.232 -konetta (HT) olivat kaksimoottorisia koulukoneita ja 1944 ostetut viisi Focke-Wulf Fw 44 J Stieglitzia (SZ) alkeiskoulukoneita. Yksi HT tuhoutui jo siirtolennon alkuvaiheessa. Valtion lentokonetehtaalta ennen Talvisotaa tilattu 15 Blenheim-koneen sarja valmistui vuoden 1941 lopulla. Vuonna 1941 tilattiin uusi 30 Blenheim-koneen sarja ja seuraavana vuonna 10 Blenheimiä lisää, 50 kotimaista Myrsky ja 90 Humu (muunnettu Brewster) -hävittäjää, kaksi Pyörremyrsky-

Taulukko 22

**Ilmavoimien esikunnan hankkimat lentokoneet
1941–1944³³**

Aircraft acquired by the Air Force headquarters, 1941–44

	1941	1942	1943	1944
Lentokonetehtas				
BL	16	–	30	10
FK	–	5	–	–
MY	–	–	–	50
FR	–	–	–	5
Saksa				
DR	4	–	–	–
DN ¹⁾	–	17	–	–
JK	–	–	24	–
MT	–	–	40	121
SZ	–	–	–	5
JU	–	–	–	5
HT	3	–	–	–
MS	15	–	32	–
DB	6	–	–	–
DF	–	4	–	–
PE	6	–	–	1
SB	6	10	–	–
IT	–	10	–	–
CU	29	–	15	–
Koneita yhteensä	85	46	141	197

¹⁾*Saksan valtakunnanmarsalkka Göringin lahjoitus ilmavoimille.
The gift of German Reichsmarschall Göring to the Air Force.*

ky-hävittäjän prototyyppiä sekä 5 Fokker C.X -konetta. Blenheim ja Myrsky -sarjat valmistuivat, mutta Humusta ja Pyörremyrskystä tehtiin vain yksi kappale. Vuonna 1943 tilattiin vielä 5 Blenheim, 5 Fokker D.XXI (Twin Wasp -moottorilla) ja 5 (Mercury-moottorilla varustettua) Fokker D.XXI -konetta. Vain Mercury-moottorilla varustetut Fokkerit valmistuivat. Samassa yhteydessä tehtiin myös ennakkotilaus jälleen uuden kotimaisen hävittäjän prototyypin val-

mistamiseksi. Kyseessä oli Pyörremyrskyn muunnos Puuska. Tämä tilaus kuten muutkin tilaukset, mm. alkuvuonna 1944 tilattu 10 Myrskyn sarja, peruttiin syksyn 1944 ja kevään 1945 aikana. Uusien koneiden valmistuksen ohessa lentokoneitehtaalla korjattiin vuosina 1941–1944 sotakoneita: 438 kpl 1941, 343 kpl 1942, 211 kpl 1943 ja 350 kpl 1944 eli yhteensä 1 342 konetta. Koulu- ja harjoituskoneiden korjauksista huolehti Veljekset Karhumäki Oy seuraavasti: 42 kpl 1941, 42 kpl 1942, 61 kpl 1943 ja 69 kpl 1944 eli yhteensä 215 konetta.

Ulkomaiden koneiden hankinta oli mahdollista vain Saksasta. Ilmavoimien esikunnan ensimmäisenä sotavuonna ostamat koneet olivat saksalaisten sotasaaliiksi saamia koneita, samoin kaikki myöhemmin ostetut ranskalaiset (Morane), amerikkalaiset (Curtiss) ja venäläiset (Iljušin IL-4, Petljakov Pe-2, Tupolev SB-2 ja Polikarpov I-153) koneet. Ensimmäiset saksalaiset sotakoneet, Dornier Do 17 -pommittajat, saatiin lahjoituksena loppuvuodesta 1941, ja ne saapuivat maahan tammikuussa 1942. Seuraavana vuonna ostettiin 24 Junkers Ju 88 -pommikonetta ja 35 Messerschmitt Bf 109 G -hävittäjää. Sotatoimissa menetettyjen tilalle saatiin 6 ja ostettiin 120 Messerschmittiä. Saksasta saatujen koneiden lisäksi Valtion Lentokoneitehtaalla kunnostettiin omalla rintamalla sotasaaliiksi saatuja venäläisiä koneita 30: Iljušin DB-3M 5, Tupolev SB-2 9, Petljakov Pe-2 1, Polikarpov I-16 1, Polikarpov I-153 11 ja Lagg-3 3 kpl.³⁴

Lopuksi

Talvisodan alkaessa ilmavoimien lentokonehankinnat olivat vielä pahasti kesken. Laivueilla oli käytössään vain noin puolet vuonna 1937 määrävahvuuksien edellyttämästä sotakonemäärästä. Sodan alettua Ilmavoimien esikunta käynnisti nopeasti hankinnat ulkomailta Valtion Lentokoneitehtaan keskittyessä vaurioituneen kaluston korjaukseen.

Taulukossa 23 on ilmavoimien sotakonetilanne 1.12.1939 ja 15.3.1940 sekä konetappiot ja saatu täydennys Talvisodan aikana.

Taulukko 23

Ilmavoimien sotakonekaluston kehittyminen Talvisodassa The development of combat aircraft during the Winter War

Kone	1.12.1939	Tappiot	Täydennys	15.3.1940	Tehdas- korjauksessa
Hävittäjä	46	33	102	87	28
Pommittaja	17	12	23	20	8
Yht.kone	58	14	4	48	—
Yhteensä	121	58	129	155	36

Konehankinnat suunnattiin Italian ohella Englantiin ja Yhdysvaltoihin. Ilmavoimat osti Talvisodan aikana 35 Fiat, 20 Gloster Gladiator, 44 Brewster ja 12 Hawker Hurricane -hävittäjää, 24 Bristol Blenheim -pommittajaa sekä 11 Westland Lysander -yhteistoimintakoneita. Siirtolennoilla Suomeen menetettiin kaksi Fiat ja kaksi Hurricane -hävittäjää sekä kaksi Blenheim-pommittajaa. Lahjoituksena saatiin Ranskasta 30 Morane-Saulnier ja Englannista 10 Gloster Gladiator -hävittäjää. Määrä oli merkittävä sodan aikana täydennykseksi tulleista 102 hävittäjästä. Ostetut ja lahjoituksena saadut koneet tulivat laivueisiin kahta Fiat-hävittäjää lukuun ottamatta vasta tammikuun 1940 puolivälistä alkaen. Hävittäjistä sotaan ehtivät Gladiatorit, Fiatit ja Moranet. Brewsterit ja Hurricane sen sijaan eivät ehtineet antaa omaa panostaan hävittäjätorjuntaan. Pommikoneiden osalta Lentolaivue 46:n saamat 10 Bristol Blenheimiä saatiin laivuekäyttöön tammikuun loppuun mennessä, mutta Lentolaivue 42:n 12 koneesta, jotka saatiin maahan helmikuun lopulla, vain osa ehti sotaan. Ruotsi puolestaan lahjoitti Lentolaivue 44:n käytössä olleen Douglas DC-2 -koneen tammikuussa 1940. Yhteistoimintalaivueiden konetäydennys hoidettiin pääosin Lentolaivue 26:lta vapautuneilla Gladiator-koneilla. Ruotsista saatiin lahjoituksena joulukuussa 1939 kolme vanhaa Fokker C.VD ja tammikuussa 1940 kaksi Koolhoven F.K.52 -yhteistoimintakoneita. Ostetuista Lysander-koneista vain kaksi ehti Suomeen ja nekin vasta viisi päivää ennen sodan päättymistä. Sotakoneiden lisäksi saatiin lahjoituksena Englannista 22 Gloster Gauntlet ja Ruotsista 3 Jaktfalken ja 2 Bristol Bulldog -harjoitushävittäjää.

Välirauhan aikana ilmavoimien hävittäjä määrä lisääntyi kaikkiaan 126 koneella (39 Brewsteriä, 6 Caudron-Renaultia, 15 Morane, 50 Fokker D.XXI:tä ja 16 Curtissia). Lisäksi Saksasta ostetut 30 Stieglitz-alkaiskoulukonetta tulivat Ilmasotakouluun kesän 1940 kuluessa ja lentokone tehtaalta tilatut 40 Pyry-harjoitushävittäjää tammi–heinäkuussa 1941.

Jatkosodan alkaessa ilmavoimien sotakonetilanne oli etenkin hävittäjien osalta kohtuullisen hyvä. Pommikoneita ja tiedustelu-/yhteistoimintakoneita taas oli suunnilleen saman verran kuin Talvisodan päättyessä. *Taulukossa 24* on esitetty sotakonetilanne 1.7.1941, sotakonetappiot ja konetäydennys 1941–1944 sekä tilanne 15.12.1944.

Taulukko 24

Ilmavoimien sotakonetilanteen kehittyminen 1941–1944 The development of combat aircraft strength in the Air Force, 1941–44

Kone	1.7. 1941	1941		1942		1943		1944		15.12. 1944
		Tapp.	Täyd.	Tapp.	Täyd.	Tapp.	Täyd.	Tapp.	Täyd.	
Häv.	153	47	47	49	10	44	87	113	176	112
Pomm.	22	18	34	20	31	17	54	38	11	48
Tied.	49	21	–	8	5	6	–	12	–	74
Yht.	224	86	81	77	46	67	141	163	187	234

Koneostot ulkomailta olivat mahdollisia vain Saksasta. Jatkosodan kahtena ensimmäisenä vuonna ostetut koneet tulivat Saksan sotasaalisvarikoilta. Vuoden 1941 lopussa Saksan valtakunnanmarsalkka Göring lahjoitti ilmavoimille 17 käytettyä Dornier Do 17 -pommittajaa. Koneet lennettiin Suomeen tammikuussa 1942. Vasta seuraavana vuonna onnistuttiin ostamaan ensimmäiset saksalaiset sotakoneet, 24 Junkers Ju 88 -pommittajaa ja 35 Messerschmitt Me 109 -hävittäjää. Messerschmittejä ostettiin sodan aikana yhteensä 161 kpl. *Taulukossa* ilmenevän täydennyksen lisäksi lentokone tehtaalla kunnostettiin omalla rintamalla Talvi- ja Jat-

kosodan aikana sotasaaliiksi saatuja venäläisiä hävittäjiä 15 ja pommittajia 15. Näin ollen hävittäjien kokonaistäydennys (335) on selvästi suurempi kuin tappiot (227), mutta siitä huolimatta koneäärä on pienentynyt 41 koneella. Tiedustelukoneiden tilanne taas on päinvastainen, tappiot (47) ovat yli yhdeksän kertaa suuremmat kuin hankinnoin saatu täydennys (5). Asia selittyy sillä, että pääosa Fokker D.XXI -hävittäjistä annettiin tiedustelulentolaivueille ja Täydennyslentolaivue 35:lle jo sodan alkuvaiheessa. Myös osa Morane-hävittäjistä siirrettiin jo 1942 Tiedustelulentolaivue 14:ään, ja kesällä 1944 kaikki jäljellä olleet Fiat-hävittäjät Täydennyslentolaivue 35:een. Jatkosodan päättyttyä pääosa Fokkereista ja kaikki Fiatit siirrettiin Lentosotakouluun. Osa hävittäjistä oli myös lentokoneitehtaalla korjattavana. Pommikoneiden kokonaistäydennys (145) oli 52 konetta enemmän kuin tappiot (93), silti rivissä 15.12.1944 olleita koneita oli vain 26 enemmän kuin 1.7.1941. Vajaus selittyy tehdaskorjauksessa olleilla koneilla. Taulukon tappioluvuissa ei näy Saksalta 1944 lainaksi saatujen kahden Heinkel He 59 -koneen menetys kesällä 1944.

Lähdeviitteet

1. Peltonen, Martti, Keskustelua ilmavoimista 1920- ja 1930-luvuilla. Sotahistoriallinen Aikakauskirja 15. Jyväskylä 1997, s. 103–105.
2. SARK, Seeve, Olavi, Ilmapuolustus Suomen–Neuvostoliiton sodassa 1939–1940. Julkaisematon tutkimus Ilmavoimien esikunta 1941, liite 147.
3. Heinonen, Timo, Thulinista Hornetiin. 75 vuotta Suomen ilmavoimien lentokoneita. Jyväskylä 1992, s. 107, 113, 125, 140.
4. Seeve 1941, liite 148.
5. Heinonen 1992, s. 285.
6. Seeve 1941, liite 13. Lentokonetilanneilmoitus N:o 3 1.12.1939.
7. Seeve 1941, liite 114. Rintamalaivueilla olleet sotakoneet 30.11.39–13.3.40.
8. Seeve 1941, liite 30. Sodanaikaiset lentokonehankinnat. Liite 123. Tilasto lentokonetappioista 30.11.39–13.3.40.
9. Seeve 1941, s. 194, 199–200, 206–207, 217–218, 222–224, 231–232, 259–260, 266–267, 269, 272, 283, 289–290, 295–296. Heinosen 1992 s. 141 mukaan 4 Brewsteria tuli LLv 22:een jo 1.3.1940 ja sodan kestäessä laivue sai kaksi lisää. Pajari, Risto, Talvisota ilmassa. Porvoo 1971 s. 210–211. LLv 22 sai 4 Brewsteria 1.3.1940 ja sodan aikana vielä neljä lisää.
10. Seeve 1941, liite 18. Lentokonetilanneilmoitus N:o 10 15.3.1940.
11. Seeve 1941, liite 27. Ilmavoimien sodanaikainen lentokonetarve ja sen täydennys 9.12.1939.

12. Seeve 1941, liite 29.
13. Seeve 1941, liite 30; SArk, Salmela, E., Ilmavoimien lentokonehankinnat vv. 1934–1944 aikana. Mitä kokemuksia nämä hankinnat ovat antaneet tulevaisuuden hankintajärjestelyjä ajatellen? SKK:n diplomityö n:o 620 1954, liite 7; Heinonen 1992 s. 124–125.
14. Seeve 1941, s. 175.
15. Seeve 1941, liite 144. Sotasaaliskoneet 13.3.1940.
16. Seeve 1941, s. 236, 239–240.
17. Heinonen 1992, s. 160.
18. SArk T 19399 N:o 11 sal, Lentokonetilanneilmoitus N:o 17 1.9.1940.
19. Ibid.
20. SArk T 19399 N:o 11 sal, Sotakonetilanneilmoitukset n:o 18 ja 22 1940, T 19304 SN:o 5, Sotakonetilanneilmoitukset n:o 10, 14, 19 ja 24 1941, SN:o 6, sodan aikana maahan saapuneet lentokoneet; Heinonen 1992, s. 119, 158.
21. SArk, Gabrielsson, B., Ilmavoimat Suomen sodassa 1941–1945. Julkaisematon tutkimus Ilmavoimien esikunta 1949, s. 216, liite 54; T 19304 SN:o 6 sal, Sotakonetilanneilmoitus n:o 7 1941; Peltonen, Martti, Kaukopartioiden lentokuljetukset jatkosodassa ja Lapin sodassa. Sotahistoriallinen aikakauskirja 14 1995, s. 173, 187, 193, 195.
22. Heinonen 1992 s. 171–172; Pajari, Risto, Jatkosota ilmassa. Juva 1982, s. 124. Peltonen, Martti, Ilmasotakoulun historia. Vammala 1993, s. 200–202.
23. SArk, Gabrielsson 1949, s. 216; T 19304 SN:o 6 sal Ilmavoimien harjoitus- ja koulukonetilanne 1.12.1941.
24. SArk T 19304 SN:o 6 sal, Sotakonetilanneilmoitus n:o 7.
25. SArk T 19304 SN:o 6 sal, kesä- ja joulukuun viimeiset sotakonetilanneilmoitukset 1941; T 19401 N:o 29 sal, kesä- ja joulukuun viimeiset sotakonetilanneilmoitukset 1942; T 19402 N:o 44 sal, kesä- ja joulukuun viimeiset sotakonetilanneilmoitukset 1943; T 19403 N:o 58 sal, kesä- ja joulukuun viimeiset sotakonetilanneilmoitukset 1944.
26. SArk T 19304 SN:o 6 sal, T 19401 N:o 29 sal, T 19402 N:o 44 sal, T 19403 N:o 58 sal, Sotakonetilanneilmoitukset 1941–1944.
27. Peltonen, 1995, s. 181–201.
28. SArk T 19304 SN:o 6 sal ja 14 sal, T 19401, T 19402 N:o 44 sal, T 19403 N:o 58 sal ja 63 sal.
29. Gabrielsson 1949, liite 57. Lentokoneiden sotatappiot ja vauriopoistot vuosina 1941–44.
30. Peltonen, Martti, Ilmasota saksalaisia vastaan 1944–1945. Tiede ja Ase n:o 41 1983, s. 108, 120.
31. Ibid, s. 106.
32. Heinonen 1992, s. 276.
33. Gabrielsson 1949, liite 54. IlmavE:n Svar. 5:n hankkimat lentokoneet 1941–45.
34. Salmela 1954, liite 7; Gabrielsson 1949, s. 210–211. Hankintavuodet on otettu allekirjoitettujen hankintasopimusten perusteella.

Summary

AIRCRAFT OF THE FINNISH AIR FORCE, 30 NOVEMBER 1939 - 15 DECEMBER 1944

When the Winter War began the procurement of aircraft by the Finnish Air Force was still badly incomplete. Only about half (121) of the number of combat aircraft required (225) were in squadron service. (See *Tables 1-3*) The procurement of Bristol Blenheim bombers for the long-range squadron, ordered in April 1939 from the State Aircraft Factory in April 1939, was deferred in June for fulfilment later and the squadron was changed into a fighter squadron. In September 50 Fokker D.XXI fighters were ordered from the Aircraft Factory. When it became clear on mobilization that these aircraft would not be delivered in time for the possible outbreak of war, the order was not confirmed. Instead 25 Fiat G.50 fighters were purchased from Italy at the end of October. These aircraft should have arrived over land already by mid-November. However, Germany prevented their transport by rail and the bulk of them were only taken into squadron service in February 1940. The following table shows the number of combat aircraft in the Air Force on 1 December 1939 and 15 March 1940 as well as aircraft losses and replacements obtained during the Winter War.

Growth in the number of combat aircraft in the Air Force during the Winter War

Aircraft type	1.12.1939	Losses	Reinforce-ments	15.3.1940	Under repair
Fighters	46	33	102	87	28
Bombers	17	12	23	20	8
Cooperation	58	14	4	48	—
Total	121	58	129	155	36

Aircraft procurement was directed towards Britain and the United States as well as to Italy. During the Winter War the Air Force purchased 35 Fiat, 20 Gloster Gladiator, 44 Brewster and 12 Hawker Hurricane fighters, 24 Bristol Blenheim bombers and 11 Westland Lysander army cooperation aircraft. Two Fiat and two Hurricane fighters as well as two Blenheim bombers were lost while in transit by air to Finland. The Air Force received as gifts from

France 30 Morane Saulnier fighters and from Britain 10 Gloster Gladiator fighters. This was a significant number out of the 102 fighters received as reinforcements during the war. With the exception of two Fiat fighters, the aircraft purchased and received as gifts came into squadron service only from mid-January 1940 onwards. Of the fighters, the Gladiators, Fiats and Moranes arrived in time for the war. The Hurricanes and the first five Brewsters reached the squadrons only at the beginning of March 1940 and were not in time for the war. Of the bombers, the 10 Blenheims of 46 Squadron came into service by the end of January 1940 but of the 12 in 42 Squadron, which reached Finland at the end of February 1940, only some were in time for the war. Reinforcements for the cooperation squadrons were found principally by using the Gladiator aircraft released by 26 Squadron. There were gifts from Sweden: in December 1939 three old Fokker C.VD and in January 1940 two Koolhoven F.K.52 cooperation aircraft. Of the Lysanders which were purchased only two reached Finland and those only five days before the war ended. In addition to the combat aircraft, 22 Gloster Gauntlet fighter-trainers were received as gifts from Britain and 3 Jaktfalken and 2 Bristol Bulldog fighter-trainers from Sweden. (See *Tables 6 and 8*)

By mid-May 1940 all the Brewster fighters were in squadron service. At the end of the month six Caudron-Renault fighters given by France also arrived. (See *Table 10*) During autumn 1940 and winter 1941 12 Morane Saulnier fighters bought in Germany and the 50 Fokker D.XXI fighters ordered from the Aircraft Factory were brought into use. Of the aircraft bought in early 1941 from German war booty depots a further three Morane and 16 Curtiss Hawk fighters reached Finland before the start of the Continuation War. During the interim peace the number of fighters in the Air Force grew by 126 aircraft. The Caudrons were in fact removed from service as unfit for use already in May 1941. The 30 Stieglitz basic trainers bought from Germany reached the Flying Training School during summer 1940 and the 40 Pyry fighter-trainers ordered from the Aircraft Factory in January–July 1941.

At the beginning of the Continuation War the aircraft state of the Air Force was fairly good particularly in respect of fighters. The number of bombers and reconnaissance/cooperation aircraft was, however, about the same as at the end of the Winter War. (See *Tables 12–21*) *The following table shows the number of combat aircraft on 1 July 1941, combat aircraft losses and reinforcements 1941–44, and the number on 15 December 1944.*

Growth in the number of combat aircraft in the Air Force, 1941-44

		1941		1942		1943		1944		
Aircraft type	1.7.41	Losses	Reinf.	Losses	Reinf.	Losses	Reinf.	Losses	Reinf.	15.12.44
Fighters	153	47	47	49	10	44	87	113	176	112
Bombers	22	18	34	20	31	17	54	38	11	48
Recce	49	21	-	8	5	6	-	12	-	74
Total	224	86	81	77	46	67	141	163	187	234

The procurement of replacements was based on the Basic Procurement Programme from the late 1930s and the Procurement Plan made during the Winter War and subsequently amended. Foreign purchases of aircraft were possible only from Germany. During the first two years of the Continuation War the aircraft purchased came from the German war booty depots. At the end of 1941 the German Reichs Marshal Göring gave the Air Force 17 used Dornier Do 17 bombers. These aircraft were flown to Finland in January 1942. Only the following year did the first purchases of German combat aircraft succeed: 24 Junkers Ju-88 bombers and 35 Messerschmitt Me-109 fighters. Altogether 161 Messerschmitts were purchased during the war. In addition to the reinforcements shown in the table, the Aircraft Factory repaired 15 Russian fighters and 15 bombers taken as war booty on the Finnish front during the Winter and Continuation Wars. Thus the total number of fighter reinforcements (335) is over 100 aircraft greater than the losses (227) but in spite of that the number of aircraft diminished by 41. As far as reconnaissance aircraft are concerned, the situation is the opposite: the losses (47) were over nine times greater than the reinforcements obtained (5), yet the number of aircraft in the reconnaissance squadrons increased by 25. The explanation is that the majority of the Fokker D.XXI fighters were given to the reconnaissance squadrons and to 35 Reconnaissance Squadron already during the early phase of the war. Also some of the Morane fighters were transferred in 1942 to 14 Reconnaissance Squadron and in summer 1944 all the remaining Fiat fighters to 35 Replenishment Squadron. After the end of the Continuation War the majority of the Fokker D.XXI and all the Fiat fighters were transferred to the Flying Training School. Some fighters were also under repair at the Aircraft Factory. As regards bombers, the total number of reinforcements (145) was 52 aircraft more than the losses (93) but the number of aircraft shown on 15 December 1944 was only 26 more than on 1 July 1941. This discrepancy is explained by aircraft under repair at the factory.

Rykmentinkanuuna m/27-39 panssarintorjunta-aseena kesäkuussa 1944. SA-kuva 154350.

A captured m/27-39 regimental gun in anti-tank position in the summer of 1944.

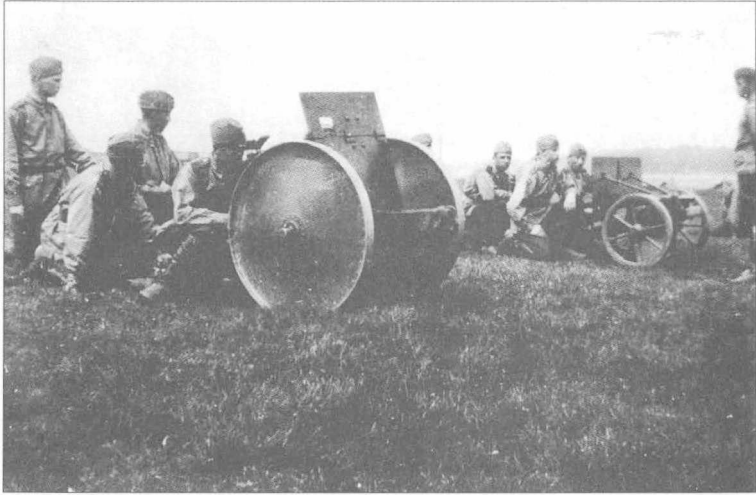
SUOMEN PANSRARINTORJUNNAN TYKKIASEISTUS

Panssaroidut ja kiinteillä aseilla varustetut hyökkäysvaunut tulivat suurvaltojen armeijoissa käyttöön ensimmäisen maailmansodan aikana ja vielä sodan kestäessä alettiin suunnitella ja valmistella niitä vastaan erilaisia torjuntakeinoja, eräänä näistä panssarin läpäiseviä ja vaunun toimintakyvyttömäksi tekeviä asetyyppejä.

Suomen vapaussodassa kevättalvella 1918 varsinaisia teloilla liikkuvia panssarivaunuja ei vielä ollut mukana, mutta kylläkin muutamia Venäjän armeijalta käyttöön saatuja tai vallattuja kevyesti panssaroituja autoja, joiden aseena oli yleensä konekivääri ja joissa panssarointi oli tarkoitettu suojaamaan miehistöä lähinnä vain tuon ajan tavanomaisten kiväärikaliperisten aseiden tulelta. Varsinaista torjunta-aseistusta niitä vastaan ei ollut, koska Suomen oloissa panssaroituja ajoneuvoja ei ollut koettu sanottavaksi uhkaksi eikä tällaisen "pikkuongelman" kanssa askartelemiseen tuolloin muutenkaan ollut aikaa. Sen sijaan on huomattava, että panssarijunia sotatoimissa käytettiin näyttävästikin, mutta niiden toiminta-alueet keskittyivät ainoastaan rautatieverkon mukaisesti ja torjuntakin oli ennakoitavissa toisella tavoin.

Pian vapaussodan jälkeen toimeenpannuissa laajoissa asehankinnoissa panssarivaunut olivat kuitenkin jo merkittävällä tavalla mukana. Ranskan ylijäämävarastoista ostettiin kesällä 1919 Suomeen 32 kappaletta ajanmukaisia kevyitä Renault-panssarivaunuja, joista muutama osallistui taistelutoimiinkin heimosotaretkikuntien mukana. Renault-vaunuista muodostettiin uusi aselajijoukko, joka toimi maailmansotien välisen ajan pääosin Hämeenlinnan seudulla ja tarjosi Suomen armeijalle mahdollisuuden totuttautua ajanmu-

* (s. 1948) tutkija, valtiotieteen maisteri, Sotahistoriallisen Seuran varapuheenjohtaja ja Sotahistoriallisen Aikakauskirjan toimituskunnan puheenjohtaja. Julkaissut useita sotilasaseita ja sotavarustusta koskevia tutkimuksia. Tekeillä väitöskirjatyo aiheesta "Sotasaalisaseistus itsenäisen Suomen maanpuolustuksessa".

Tällaisilla tsaarinaikaisilla pikkutykeillä arveltiin vielä 1930-luvulle asti voitavan karkottaa vihollispanssarit Suomen rajoilta: Venäläiset 37 mm:n jalkaväkitykit m/14 Obuhov ja m/15 Rosenberg (taustalla) reserviupseerioppilaiden harjoituksissa 1920-luvulla. Kuva: RUK.

Russian 37 mm m/14 Obukhov and m/15 Rosenberg infantry guns on peace time manoeuvres in the 1920s.

kaiseen sodankäyntiin, jossa panssarivaunut ovat merkittävänä osatekijänä taistelukentällä.

Pitkään vallitsi kuitenkin uskomus, etteivät vihollisen panssarivaunut pysty toimimaan Suomen maasto-olosuhteissa. Tämä virheellinen käsitys kumoutui 1930-luvun alussa, kun Karjalan kannaksella oli vuosina 1933–1934 järjestetty laajoja ajokokeiluja panssarivaunuilla. Tulokset olivat huolestuttavat. Käsky panssarintorjuntakoulutuksen aloittamisesta annettiin vuonna 1933 ja syksyllä 1934 yleisesikunnan päällikkö määräsi selvitettaviksi torjunta-aseistuksen tarpeellisuuden sekä tarkoitukseen parhaiten soveltuvat asetyypit.¹

Ilmeisesti edellä esitetystä syystä nimenomaisesti panssarintorjuntaan suunniteltuja suorasuuntaustykkejä ei Suomessa ymmär-

retty ryhtyä hankkimaan tai kehittelemään ennen kuin kaluston puute ehti nousta kriittiseksi uhkatekijäksi. Venäläisiltä joukoilta maahan jääneitä pieniä 37 mm:n jalkaväkitykkeitä m/14 Obuhov ja m/15 Rosenberg pidettiin lapsellisen lyhytnäköisesti myös hyökäysvaunujen torjuntaan soveltuvina. Näitä vanhanoloisia kömpelöitä aseita oli määrällisestikin mitättömän vähän – vain muutamia kymmeniä – ja niiden ampumatarvikkeet olivat läpäisykyvyltään heikkoja sekä panssarintorjuntaan epätarkoituksenmukaisia. Taisteluvaunujen nopea kehittyminen oli jättänyt nämä jalkaväkitykit taakseen jo viimeistään 1930-luvun alussa. Tästä huolimatta Suomen armeijan panssarintorjuntatykkien kokonaismäärään laskettiin vielä välirauhan aikana vanhat Rosenbergit ja Obuhovit, joita oli tuolloin jäljellä yhteensä 23 kappaletta (8+15).²

Panssarintorjuntakanuunoiden alkuhankintavaiheet

Saksassa oli 1930-luvun alussa kehitetty kevyt 37 mm:n panssarintorjuntakanuuna, jota Rheinmetall Borsig -yhtiö markkinoi myös ulkomaille. Vuoden 1936 alussa Suomen armeijan piirissä tehtiin esitys, että näitä ajanmukaisia aseita hankittaisiin Suomeen varusteineen ja ampumatarvikkeineen. Esitys kuitenkin kilpistyi siihen, että kauppapoliittisista syistä ja pohjoismaisen yhteistyön liputtamiseksi tilaus haluttiin mieluummin antaa kotimaisille tehtaille, joille kaavailtiin lisenssioikeuksia vastaavanlaisen ruotsalaisen Bofors-tykin valmistamiseen.³ Kun tämä hanke oli vielä alkutekijöissä, kului muutama ratkaisevan tärkeä vuosi, ennen kuin tilausvaltuudet pääsivät vaikuttamaan. Onnettomista ratkaisuista ei tällä kerralla enää voitu syyttää sotilaita.

Puolustusministeriön taisteluvälineosaston päällikkö eversti Tuomas Raatikainen teki maaliskuussa 1939 lähes kaksi viikkoa kestäneen vierailun Saksaan ja Unkariin neuvotellakseen sotatarvikehankinnoista ja saadakseen kuvan ajankohtaisen sodankäyntivälineistön kehittämislinjoista näissä maissa. Matkalla hän tapasi Suomessa paria vuotta aikaisemmin vierailleen kenraali Zieglerin, jonka mielestä suomalaisten kaavailema 20 mm:n panssarintorjunta-ase (pst-kivääri) oli jo tuohon aikaan aivan epärealistisen kevyt taistelukentälle. Zieglerin käsityksen mukaan panssarintorjuntatykkienkin kaliipereiksi tullee 37 mm:n asemesta 47 mm, 57 mm

tai peräti 75 mm.⁴ Raatikainen raportoi huolestuneena kuulemas-
taan esimiehilleen, mutta aseiden mallipäätökset oli jo tehty eikä
hänen viestiinsä tunnuttu suhtauduttavan tarvittavalla vakavuus-
della. Jälkeenpäin asioita tarkastellen kenraali Zieglerin antama
vihje oli täysin oikea ja hänen näkemyksensä osoittautui todeksi jo
muutamana vuoden kuluessa.

Sitä mukaa kun suomalaistenkin käsitykset asiassa vahvistuivat
ja päämäärät selkenivät, myös käsitteissä tapahtui muutoksia.
Aina Talvisotaan asti puhuttiin yleisesti hyökkäysvaunuista (hv) ja
hyökkäysvaunutorjunnasta (hvt). Näiden tilalle tulivat sittemmin
käsitteet panssarivaunu (psv) ja panssarintorjunta (pst). Vielä
1930-luvun lopulla käytetty nimitys "hv-vastatykki" ilmensi omalla
tavallaan asioiden haparoivaa tilaa. Sen asemesta käytettiin ase-
puolella jo välirauhan aikana lähes yksinomaan nimikettä panssa-
rintorjuntakanuuna (PstK) ja aseiden mallinimikkeinä alkuun ka-
liiperin ja lopuksi kauttaviivan jälkeen vuosimallin ilmaisevaa yh-
distelmää, esim. 37 PstK/36 (37 mm:n panssarintorjuntakanuuna
vuosimallia 1936). Luetteloissa ja tilastoissa esiintyi usein oli myös
lyhyempi muoto 37 K/36 silloin, kun väärinkäsityksen vaaraa mui-
den aselajien tykkimalleihin nähden ei ollut.

Jo käytön varhaisista vaiheista lähtien panssarintorjuntatykkejä
alettiin kutsua "piiskatykeiksi" tai "piiskoiksi". Tämä kutsumanimi
johtuu suuren lähtönopeuden omaavan suorasuuntausaseen am-
muksen pyyhkäisevästä lentoradasta ja piiskaniskua muistuttavas-
ta kovasta terävästä äänestä.

Pst-tykit ja kalustotilanteen kehittyminen sotavuosien aikana

Ensimmäiset varsinaiset panssarintorjuntatykit saatiin Suomen
puolustusvoimien käyttöön vasta aivan Talvisodan edellä. Näitä 37
mm:n Bofors-tyyppisiä aseita hankittiinkin sitten vuosina 1939–
1942 useita eriä, joiden valmistusmaina olivat Ruotsin ja Suomen
lisäksi myös Puola.

Talvisodan aikana käynnistetyt hätähankinnat toivat Suomeen
uusia tykkimalleja ja lisäsivät kalustokirjavuutta sekä ampumatar-
vikelajitelmaa huomattavasti. Aivan muuhun käyttöön hankittuja
20 mm:n Madsen-konetykkeitä käytettiin pst-tykkien korvikkeina.

Erästä Bofors-tykin ensimmäisistä mallikappaleista esitellään kenraaliluutnantti A. E. Heinrichsille ja tämän seurueelle ennen Talvisotaa. Kuva: Sotamuseo.

One of the first Bofors anti-tank guns being shown to senior officers before the Winter War.

Sodan kestäessä ja sen jälkeen välirauhan aikana maahan tuli kevyitä ranskalaisia 25 mm:n panssarintorjuntatykkeitä sekä kaksi pientä erää 47 mm:n Böhler-kanuunoita.

Sodan myötä käyttöön tulivat viholliselta vallatut 45 mm:n panssarintorjuntatykit, jotka jo alusta lähtien muodostivat huollon ja koulutuksen kannalta yhdenmukaisen ja määrällisesti merkittävän ryhmän. Tässäkin kohdin sotasaalis pelasti suomalaiset pahimmalta. Jatkosodan aikana ja etenkin hyökkäysvaiheessa 1941 venäläisten tykkien määrät kasvoivat niin huomattaviksi, että sodan kestäessä ja lukumäärän ylittäessä kuusisataa kappaletta "ryssän neljävitosesta" tuli kokonaisuuden kannalta joksikin aikaa Suomen panssarintorjunnan merkittävin tykkityyppi.

Poliittisten ja sotilaallisten suhteiden avautuminen Saksaan syyskesällä 1940 merkitsi aivan uutta käännettä Suomen asehankinnoille. Saksasta hankittiin lisää ranskalaisia pst-kanuunoita

Taulukko 1

Numerotietoja Suomessa käytettyjen panssarintorjuntatykkien ominaisuuksista

tykkimalli	kaliiperi	paino (t-as)	pituus	leveys	korkeus	putken pituus	lähtönop. m/sek.
20 K/40	20 mm	160 kg	250 cm	110 cm	80 cm	120 cm	730–890
25 K/34	25 mm	496 kg	392 cm	105 cm	109 cm	180 cm	918
25 K/37	25 mm	310 kg	ei tod.	ei tod.	ei tod.	181 cm	900
37 K/36	37 mm	375 kg	304 cm	109 cm	103 cm	174 cm	500–795
37 K/40	37 mm	450 kg	350 cm	160 cm	120 cm	157 cm	500–720
45 K/32	45 mm	425 kg	426 cm	137 cm	125 cm	197 cm	330–750
45 K/38-41	45 mm	550 kg	412 cm	165 cm	120 cm	197 cm	330–750
47 K/Böhler	47 mm	330 kg	313 cm	102 cm	88 cm	183 cm	250–630
50 K/38	50 mm	830 kg	475 cm	185 cm	105 cm	300 cm	550–1080
75 K/97-38	75 mm	1190 kg	485 cm	182 cm	115 cm	249 cm	450–570
75 K/40	75 mm	1425 kg	584 cm	198 cm	126 cm	345 cm	475–990
76 RK/27	76 mm	780 kg	350 cm	163 cm	114 cm	116 cm	332–397

Lähteet: Aseiden ohjekirjat, käyttöoppaat ja kokoomateokset.

Huom: Luvuissa on eri lähteissä huomattaviakin eroja, jotka saattavat johtua varusteiden ja valmistusmenetelmien muuttumisesta sarjatuotannon aikana. Kaikkia lukuja ei ole kyetty tarkistamaan mittaamalla.

Läpäisykykytietoja ei ole taulukossa, koska niitä ei ole saatavilla yhteismitallisina.

sekä tämän jälkeen myös saksalaisten omia, erittäin käyttökelpoisia ja ajanmukaisia tykkimalleja. Hankinnat jatkuivat jatkosodan päättymiseen asti ja niiden kautta päästiin Suomessakin suurempikaliiperisten ja yhä tehokkaampien tykkimallien käyttöön. Ongelmaksi muodostui kuitenkin se, että näitä ei saatu hankituksi riittävää määrää.

Seuraavassa on käsitelty Suomessa käytettyjen panssarintorjuntatykkien taustoja, hankintoja ja sodanaikaista käyttöä asemalleitain. Kun käytettävissä oleva sivumäärä on rajallinen, tarkastelusta on pääsääntöisesti jouduttu rajaamaan pois ampumatarvikkeiden osuus, joka kuitenkin on monen tykkimallin kehityksen ja ominaisuuksien ymmärtämisen kannalta miltei yhtä tärkeä kuin itse ase. Ampumatarvikkeisiin on viitattu silloin, kun niiden merkitys on ollut aseiden ominaisuuksia ratkaisevampi.

Ruotsalaiset 37 mm:n Bofors-panssarintorjuntakanuunat

Ruotsin puolustusvoimille kehitettiin vuonna 1934 pienikokoinen, kevyt ja jalkaväenaseena panssarintorjuntaan tuona aikana hyvin soveltuva 37 mm:n suorasuuntauskanuuna m/34, jonka sarjatuotanto aloitettiin Boforsin asetehtailla sekä Ruotsin armeijaa että ulkomaanvientiä varten. Aseen ruotsalaiseksi nimikkeeksi tuli 37 mm pansarvärnskanon m/34, lyhennettynä "37 mm pvkan m/34".

Eräiden sarjatuotannon aikana tehtyjen parannusten ja muutosten seurauksina tykistä on myös muunnosmallit m/38 ja m/39-34.⁵ Viimeksi mainittu nimike on saattanut sittemmin muuttua, koska Ruotsin armeijan asekuvas to vuodelta 1951 erittelee tyytit m/34, m/38 ja m/38 F. Lisäselvityksenä mainitaan, että m/34:ssä on suora (suorareunainen?) kilpi sekä teräspuolapyörät ja m/38 F poikkeaa ainoastaan erilaisten varusteidensa osalta.⁶

Alusta lähtien tiedettiin, että keksintö oli maailmanlaajuisesti huippuluokkaa. Siksi myös monet ulkovallat kiinnostuivat siitä ja tilasivat aseita Boforsilta tai hankkivat tuotantolisenssin. Tällaisia olivat Suomen ohella mm. Puola ja Tanska. Merkillepantavaa on, että 37 mm:n Bofors-tyyppisiä panssarintorjuntakanuunoita oli toisessa maailmansodassa käytössä molemmilla puolilla, koska Saksan armeija piti Tanskasta ja Puolasta valtaamia aseita etenkin vuoristojoukkojensa käytössä; samoin niitä oli myös Englannin armeijalla aina Pohjois-Afrikkaa myöten.⁷

Kun 37 mm:n tykki oli päätetty ottaa Suomen puolustusvoimien aseistukseen, Boforsin tehtaalta tilattiin erä uusia tykkeitä Suomeen vuonna 1938. Talvisodan syttymiseen mennessä niitä oli saatu maahan 48 kappaletta.⁸ Lokakuussa 1939 tilattiin 24 Bofors-tykkiä, jotka sovittiin korvattaviksi myöhemmin VTT:n valmistamilla vastaavanlaisilla tykeillä. Samalla ostettiin 24 kappaletta etuvaunuja tarvikkeineen sekä vielä 24 kpl 37 mm:n Bofors-tykkeitä, joista 16 kpl oli m/34 ja 8 kpl m/38. Tammikuussa 1940 Ruotsin valtiolta tilattiin vielä kahdessa erässä yhteensä 18 Bofors-panssarintorjuntatykkiä. Edellä mainittuihin kauppasopimuksiin sisältyi myös runsaasti panssarintorjuntaan tarkoitettuja ampumatarvikkeita 37 mm:n tykeille.⁹

Asiakirjat osoittavat siten, että ruotsalaisia Boforsin valmistamia 37 mm:n panssarintorjuntakanuunoita on Suomessa ollut käytössä

Toinen Uudenmaan Rakuunarykmentin panssarintorjuntaosaston tuliteristä Bofors-tykeistä Kuuterselässä YH:n aikana lokakuussa 1939. Kuva: Markus Palokangas.

The anti-tank detachment of the Uusimaa Dragoon Regiment received brand-new Bofors anti-tank guns on the Karelian Isthmus some weeks before the Winter War.

Eräs Bofors-tykeistä tosiolosuhteissa "siellä jossakin". Kuva: Sotamuseo.

A Bofors gun in front-line service.

ainakin kahta eri versiota: m/34 ja m/38. Talvikauden aikana 1939–1940 Ruotsista tilattujen kokonaismäärä on ollut 66 kappaletta. Kun tähän lisätään jo aiemmin näyte-eränä hankitut kappaleet, Ruotsista hankittujen Bofors-tykkien kokonaismäärä on ollut Suomessa suurimmillaan noin 60–80 kappaletta. Todellisuudessa luku lienee ollut tätäkin pienempi, koska ruotsalaisvalmisteisia Boforseja on väkisinkin ollut melkoinen osa Talvisodassa menetettyjen 37 mm:n pst-tykkien kokonaismäärästä, joksi Päämajan tykistökomentaja ilmoitti 24.4.1940 laaditussa taulukossa 66 kappaletta.¹⁰

Talvisodan päätyttyä osa Ruotsin Arme'förvaltningenilta saadusta kalustosta oli vielä maksamatta ja Norjan miehityksestä sekä maailmantilanteen yleisestä kehitymisestä huolestuneina Ruotsin viranomaiset pyysivät maksun sijasta saada uudempaa sotamateriaaliaan takaisin. Ylipäällikkö Mannerheimin suostumuksella puolustusministeriö päätti palauttaa erilaisia ruotsalaismallisia tykkejä sekä ruotsalaisen vapaaehtoisjoukon poistuessaan maahan jättämää kalustoa. Näihin sisältyi 20 kappaletta 37 mm:n panssarin-
torjuntakanuunoita, jotka poistuivat maasta keväällä 1940. Siten ruotsalaisten Bofors-tykkien kokonaismäärä Suomessa väheni merkittävästi välirauhan aikana.¹¹ Toukokuun 20. päivänä 1940 Päämajan tykistökomentajan määräyksestä laaditussa ase- ja ampu-
matarvikeinventointiluettelossa ruotsalaisten pst-tykkien kokonaismääräksi ilmoitettiin 25 kappaletta.¹²

Tämän jälkeen Boforsin tehtaan Ruotsissa valmistamat panssarin-
torjuntatykit jäivät samanmallisten suomalaisten joukossa pieneksi vähemmistöksi ja ne sulautettiin samaan nimikkeeseen 37 PstK/36. Ruotsalaisvalmisteisten tykkien käyttö ja elinkaari noudattivat siten suomalaisten kanssa samaa linjaa eikä malleja yleensä eritelty kenttäpalveluksessa toisistaan. Kun asetyyppi vuonna 1986 hylättiin ja poistettiin mallina Suomen puolustusvoimien aseistuksesta, Boforsin tekemiä kanuunoita oli suomalaisvalmisteisten joukossa toistakymmentä. Aseissa oli mallieroja ja eri versioita, joten Sotamuseon kokoelmiin siirrettiin useita kappaleita ja muut myytiin keräilyesineiksi.

Samalla kun Ruotsista tilattiin 37 mm:n Bofors-tykkejä Suomen armeijalle, hankittiin helmikuussa 1938 myös oikeudet kotimaista lisenssivalmistusta varten.¹³ Luontevin valmistuspaikka Suomessa oli Jyväskylän Rautpohjassa juuri toimintansa aloittanut Valtion Tykkitehdas, mutta useiden muiden samanaikaisten tuotantohankkeiden vuoksi sen kapasiteetti ei riittänyt tarvittavien määrien valmistamiseen. Siksi toiseksi valmistajaksi tuli Tampella Oy Tampereelta.

Suomessa valmistettavien Bofors-tykkien erät osaratkaisut suunniteltiin erilaisiksi kuin ruotsalaisessa alkuperäismallissa mm. siksi, että käytettäessä kotimaisia lavettivarusteita niiden säilytyskotelot kilvessä olivat suomalaismalliset. Myös kilpi tehtiin Suomessa reunoiltaan suoralinjaiseksi eikä aaltoilevaksi kuten oli Boforsin uusimmassa tykissä m/38.

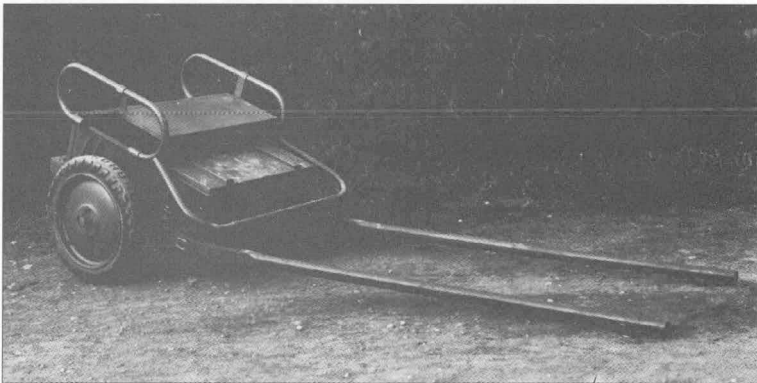
Syyskuun alussa 1939 puolustusministeriön taisteluvälineosasto oli tilannut uusia 37 HvtK/36 -tykkejä Valtion Tykkitehtaalta 50 kpl, joiden sopimuksen mukaan piti olla valmiina 8.2.1940, ja Tampellalta kaikkiaan 200 tykkiä, joiden tuli valmistua vuoden 1940 loppuun mennessä viidessä erässä.¹⁴ VTT aloitti aseiden sarjanumeroinnin n:osta 101 ja Tampella n:osta 201. Tampellan ensimmäiset kolme tykkiä n:ot 201–203 läpäisivät vastaanottotarkastuksen 10.8.1939.¹⁵ Toimitukset armeijalle toteutuivat siten, että kumpikin tehdas sai vuoden 1939 loppuun mennessä valmiiksi 48 tykkiä (yhteensä 96) ja Tampella vuonna 1940 loput 152 kpl sekä VTT tilatun määrän kuudella ylittäen 8 kappaletta. Tampella sai myöhemmin lisätilauksen ja toimitti vielä vuoden 1941 aikana 100 uutta tykkiä.¹⁶ Tällöin 37 mm:n ammus oli todettu panssareita vastaan liian heikoksi ja toisaalta käyttökelpoisten 45 mm:n sotasäälistykkien suuren määrän vuoksi uusiin tilauksiin ei ollut tarvetta.

Suomalaisia 37 PstK/36 -tykkejä valmistui siten vuosina 1939–1941 kaiken kaikkiaan 356 kappaletta, joista 300 tuotti Tampella ja muut 56 kpl Valtion Tykkitehdas. Suomessa valmistetut tykit olivat malliltaan samanlaisia, joskin valmistustavat ja eri alihankkijoilta tilatut pikkuosat ovat saattaneet aiheuttaa vähäisiä tehdas-kohtaisia eroja. Optiset tähtäimet tilattiin erikseen, ainakin alkuvaiheessa Saksasta.

Tampellan valmistama suomalainen 37 mm:n panssarintorjuntakanuuna m/36. Kuva: Sotamuseo.

A Finnish made 37 mm Bofors gun.

Panssarintorjuntakanuunan m/36 etuvaunu. Kuva: Sotamuseo.

A limber for the 37 mm m/36 anti-tank gun.

Uudet kotimaiset tykit joutuivat heti aivan tuliterinä suoraan eturintamakäyttöön Talvisodan sytyttyä 30.11.1939. Moni vuonna 1939 perustettu panssarintorjuntayksikkö sai aivan uudet tykit käyttöönsä vasta YH:n aikana muutamaa viikkoa ennen sotaa. Käyttötottumus aseisiin ja taistelutaktiikka vihollisen panssarivaunuja vastaan, nopeat tuliaseaman vaihdot jne., jouduttiin opettelemaan sodan kovissa olosuhteissa.¹⁷ Uusia tykkeitä myös tuhoutui ja menetettiin huolestuttavan runsaasti, Talvisodan ensimmäisen viikon aikana jo kymmenisen kappaletta. Tähän olivat syinä em. harjaantumattomuus ja Päämajan arvion mukaan erityisesti kevyen panssarintorjunta-aseen (pst-kivääri) puuttuminen jalkaväeltä, jolloin tykkeitä jouduttiin viemään liian eteen, josta niiden siirtäminen uusiin aseisiin kävi usein mahdottomaksi ja näin tykit jäivät panssarivaunukanuunoiden tarkan tulen armoille.¹⁸

Puolalaisvalmisteiset 37 mm:n Bofors-kanuunat

Suomen ohella myös Puola oli hankkinut Ruotsista Boforsin panssarintorjuntakanuunan m/34 valmistuslisenssin ja tuottanut aseita omista tehtaissaan sotavoimilleen nimikkeellä "Armata przeciwpancerna wz. 36", eli 37 mm:n pst-kanuuna m/36.¹⁹ Vuosimallinimike oli siten sama kuin suomalaisilla. Ruotsalaisista Boforsin aseista puolalaiset tykit poikkesivat eräissä yksityiskohdissaan, joista pyörien levyrakenne ja renkaan karkeampi kuviointi ovat tunnusomaisia. Toisin kuin ruotsalaisissa ja suomalaisissa sisarkanuunoissa, joiden pyörien pintakuviointi jätti pehmeään maastoon tai lumeen jäljen "OHOHOHOHOH", puolalaisista jäi vain karkea hammaslaidainen uudempaa saksalaista 37 mm:n panssarintorjuntakanuunaa muistuttava pyöränjälki.

Suomelle puolalaisia panssarintorjuntakanuunoita tarjottiin ensimmäisen kerran joulukuussa 1939 Unkarin sotasaalisvarastoista. Tällöin neuvoteltiin muun materiaalin ohella kymmenestä Bofors-tyyppisestä tykistä ja 6 000 niihin kuuluvasta ammuksesta.²⁰ Lopullinen hankintamäärä kuitenkin kasvoi neuvottelujen alkutilanteesta, koska puolalaisia 37 mm:n panssarintorjuntakanuunoita tuli Suomeen kaikkiaan 20 kappaletta.

Saksalaiset olivat antaneet puolalaiselle aseelle oman nimikkeen

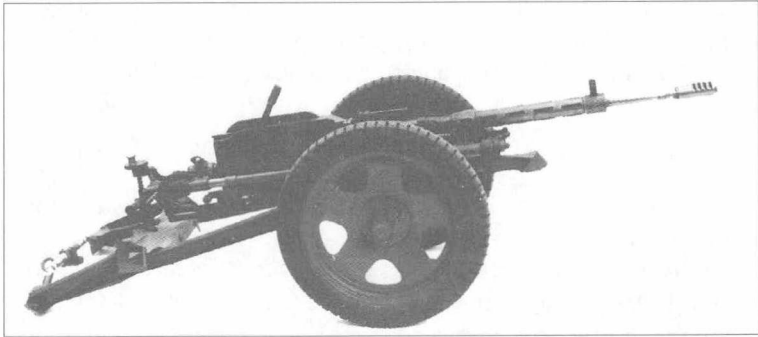
3,7 cm PaK 36(p). Sellaista käytettiin myös Suomessa, mutta käytännössä puolalaisvalmisteiset tykit palvelivat sodan ja rauhan aikana osana 37 mm:n Bofors-tyyppistä tykkikalustoa. Niiden käyttö päättyi vasta 1970-luvulla mallin hylkäyksen seurauksena.

Tanskalaiset 20 mm:n Madsen-konetykit

Tanskalainen Madsen-asetehdas oli 1920-luvun vaihteessa suunnitellun pikakiväärimallinsa pohjalta kehittänyt rumpulippaasta automaattisesti kerta- tai sarjatulta ampuvan 20 mm:n konetykin, josta tuli firmalle hyvä myynti- ja vientiartikkeli 1930-luvulla. Monen muun valtion tavoin myös Suomi ja sen puolustusvoimat toteisivat aseiden käyttökelpoiseksi varsinkin aluksissa sekä yleensä rannikkopuolustuksessa ja ryhtyivät hankintoihin. Näiden tuloksena Suomeen tuli etenkin Talvisodan aikana merkittäviä määriä Madsen-konetykin eri versioita, joita oli laivajalustalla, ajopyörästöllä ja kolmihaaraisella yleislavetilla, sekä parisenkymmentä pst-versiona matalalla pyöräjalustalla. Viimeksi mainitut saapuivat vasta kevättalvella 1940, eivätkä ehtineet enää sotatoimiin. Niiden nimikkeeksi tuli 20 PstK/40.

Kun panssarintorjunta-aseistuksesta oli Talvisodassa ankara puute, vakiomallisia Madsen-konetykkeitä irrotettiin raskaanpuoleisista yleisjalustoistaan ja jaettiin eräille panssarintorjuntayksiköille ahkioissa kuljetettaviksi. Uudenmaan Rakuunarykmentin pst-osastolla oli käytössään tällaisia apujalustoille tarkoitettuja tilapäisaseita Talvisodan loppuvaiheissa mm. Vilajoella.²¹

Välirauhan aikana ja vielä jatkosodan hyökkäysvaiheessa 20 mm:n Madseneita oli jaettuina joukoille panssarintorjunta-aseiksi. Kyseessä oli kuitenkin tilapäisratkaisu, joka vuoteen 1942 mennessä purkautui asteittain, kun joukot saivat käyttöönsä varsinaisia panssarintorjuntatykkeitä ja Valtion Kivääritehtaalta valmistuvia uusia panssarintorjuntakiväärejä. Vaikka pääosa kenttäjalustaisista 20 mm:n Madseneista merkittiin Päämajan asetilanneilmoituksissa pst-aseiden sarakkeisiin, jo 1.3.1942 mennessä ne oli siirretty pois maavoimien sotatoimiyhtymiltä ja keskitetty merivoimien käyttöön. Panssarintorjuntaan tuskin kukaan oli niitä koskaan halunnut tai tarkoittanut. Suurimmillaan Madsenien määrä oli syyskuussa 1943, jolloin 211 aseesta viisi oli suojeluskuntajärjestöllä ja kaikki muut 206 kappaletta merivoimien käytössä.²²

Madsen-konetykin panssarintorjuntaversio, joka Suomessa sai nimen 20 PstK/40. Kuvassa ilman rumpulipasta.

Kuva: Sotamuseo.

An anti-tank version of the 20 mm Madsen automatic gun.

Itävaltalaiset ja italialaiset 47 mm:n Böhler-kanuunat

Itävaltalainen Böhler-yhtiö tuotti vuonna 1935 oman 47 mm:n panssarintorjuntakanuunan m/35, joka oli ulkoisesti monissa kohdissa varsin poikkeuksellinen muihin aikansa jalkaväkitykkeihin verrattuna. Böhlerin kanuunassa oli kaarevahaarainen pyörälavetti, josta pyörät voitiin irrottaa ja tykki sijoittaa tuliasemassa matalle lautasmaisen etutallan ja lavettihaarojen muodostaman kolmipistekiinnityksen varaan. Rakenne oli muutenkin suunniteltu sellaiseksi, että ase voitiin helposti purkaa osiin vaikeakulkuisessa maastossa miehistön kannettavaksi. Ehkäpä juuri näistä syistä tykki oli monissa ratkaisussa poikkeava eikä siihen kuulunut minikäänlaista kilpeäkään antamaan suojaa miehistölle aseensa omaa suupainetta tai vihollisen tulitusta ja sirpaleita vastaan. Tätä taas vierastettiin vakiokäytössä ja miinuspuolelle voitiin laskea myös ammuksen heikohko iskuvoima. Vaikka ennakkoluuloja nostattavia ominaisuuksia oli useita, Böhler onnistui myymään huomattavia

Italialainen 47 mm:n Böhler-tykki m/39 rannikkovarmistuksessa Taipaleenjoen suulla helmikuussa 1942. Tykkiin on kiinnitetty talvikuljetusta varten jalakset. SA-kuva 73662.

An Italian m/39 Böhler gun in winter position.

eriä asettaan ja sen valmistuslisenssejä moneen maahan, mm. Hollantiin ja Liettuaan sekä Italiaan. Toisen maailmansodan tapahtumien myötä näitä sittemmin siirtyi mm. Saksan, Romanian ja Neuvostoliiton armeijoille.²³

Italia valmisti omissa asetehtaissaan 47 mm:n Böhler -tykkiä nimikkeellä "Cannone da 47/32 M35". Tässä luku 47 tarkoittaa kalii-

Kahdella itävaltalaisella 47 mm:n Böhler-kanuunalla m/35 aseistettu panssarintorjuntaosasto taisteluvalmiina jatkosodan alkupäivinä 30.6.1941. SA-kuva 40504.

An anti-tank detachment armed with two 47 mm Austrian m/35 guns.

peria millimetrein, 32 putken pituuskaliiperia ja 35 aseiden alkuperäistä vuosimallia. Erityisesti panssarintorjunta-ammusten käyttöä ja panssarintorjuntaominaisuuksien tehostamista varten aseesta oli kehitetty parannettu versio m/39.

Böhler-tykkejä tuli Suomeen kaksi vähäistä erää Talvisodan häntähankintojen seurauksena. Sveitsistä Ranskan kautta tilattuun sotamateriaaliin sisältyi kymmenen itävaltalaista 47 mm:n panssarintorjuntatykkiä m/35 ja niihin 5 000 laukausta. Aseet eivät kuitenkaan ehtineet Suomeen enää sodan kestäessä, vaan ne saatiin käyttöön vasta välirauhan aikana.²⁴ Tykit saivat Suomessa mallinimikkeen 47 PstK/35 ja niiden valmistusmaaksi on useissa asiakirjoissa merkitty Sveitsi. Talvisodan aikaisissa asiakirjoissa niiden

kaliiperi on usein myös merkitty virheellisesti 45 mm:ksi.

Helmikuussa 1940 Italiasta tarjottiin suomalaisille sotatarvikehankkijoille kahdentoista kappaleen erää italialaisvalmisteisia Böhler-tykkejä m/39. Kyseessä oli aseenn uudempi malli, jonka käyttöön itse Il Duce oli vahvistanut 7.3.1939. Kaupoista sovittiin, mutta näidenkin aseiden saapuminen Suomeen siirtyi välirauhan ajalle.²⁵

Vaikka 47 mm:n Böhler-kanuunat olivat perusrakenteeltaan samaa kantamalla, ne olivat peräisin eri maista, hieman eri versioina sekä erilaisella valmistustekniikalla tuotettuja ja erosivat yksityiskohdissa jonkin verran toisistaan. Itävaltalaisessa m/35:ssä oli metalliset umpilevytyörät ja putken päässä lisäksi suujarru, kun taas m/39:n pyörissä oli valettu puolamainen rakenne. Kun kaliiperi ja ampumatarviketyypit olivat kuitenkin samat ja kahden eri version yhteenlaskettu kappalemäärä (22) jäi vielä epätarkoituksenmukaisen pieneksi, Böhler-tykkien käyttö ja vaiheet kulkivat Suomessa pitkälti rinnakkain. Jatkosodan hyökkäysvaiheen aikana osa tykeistä oli aidosti panssarintorjuntakäytössä II Armeijakunnan joukoilla, mutta pian ne jätettiin Laatokan rannikkopuolustuksen varmistustehtäviin ja keväällä 1942 koko Böhler-kalusto siirrettiin osaksi merivoimien sekalaista aseistusta. Sen jälkeen näitä malleja ei enää ole laskettu maavoimien panssarintorjunta-aseistukseen kuuluviksi.

Ranskalaiset 25 mm:n

panssarintorjuntakanuunat m/34 ja m/37

Keveiden panssarivaunujen muodostaessa vielä olennaisimman vaunutyyppin Ranskan armeijalle oli 1930-luvun alussa suunniteltu puoliautomaattikoneistolla varustettu 25 mm:n torjuntakanuuna m/34, joka sittemmin oli Ranskan armeijan vakiomalli. Sitä valmistettiin Hotchkissin asetehtaalla. Myöhemmin 1930-luvun jälkipuoliskolla tykistä kehitettiin hieman kevyempi ja teknisesti paranneltu versio m/37, jonka läpäisykyky, ampumamatka ja muut ominaisuudet eivät juurikaan poikenneet m/34:n vastaavista. Päävalmistajana oli Puteaux'n asetehdas.²⁶

Kumpikin ranskalainen 25 mm:n panssarintorjuntatykkimalli on haaralavettinen, sienikumipyörillä, suppilomaisella liekinsammut-

timella ja kilvellä varustettu. Vanhempi versio m/34 on tunnistetavissa erikoismallisen kaksitasoisen sivuille taivutetun kilven ja metallisten umpilevyppyörien osalta, kun taas m/37:ssä on suurempi pystysaranoitu haitarimaisesti kokoon taitettava kilpi, sen etupuolella puolamaisilla teräslevyppyöriellä varustetut sienikumirenkaat, putkessa jäähdytyslaippoja ja kartiomaisessa liekinsammuttimessa erikoinen pyöreä laippalevy.

Kevyen ammustyypin, erittäin heikon vain noin 1 800 metriin jäävän kantaman ja huonon läpäisykyvyn vuoksi ranskalaiset 25 mm:n tykit olivat varsinaiseen panssarintorjuntaan lähes soveltumattomia jo toisen maailmansodan alkuvaiheista lähtien. Saksalaisten vallattua Ranskan näitä aseita jäi runsaasti saksalaisten haltuun ja niitä käytettiin lähinnä vain rannikkopuolustuksessa, joidenkin varuskuntajoukkojen toisarvoisena aseistuksena sekä siirrettiin sotasaalisvarastoihin, joista aseita myytiin edelleen mm. Suomeen.

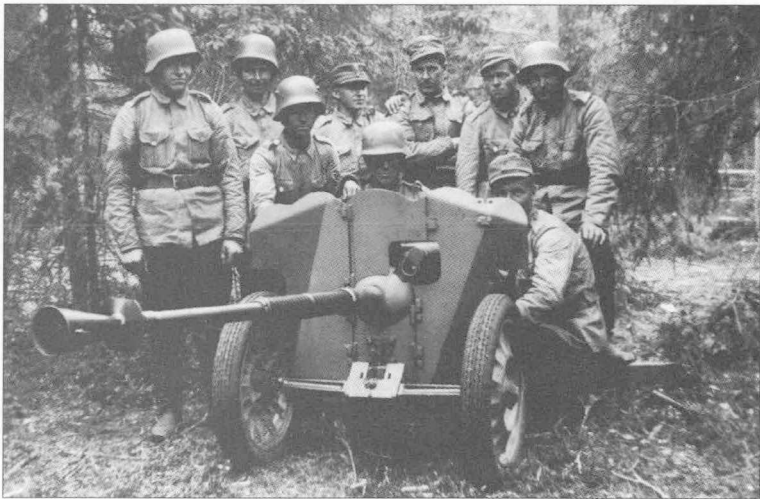
Ensimmäinen 40 kappaaleen erä 25 mm:n panssarintorjuntatykkeitä ja niihin 25 000 laukausta ostettiin Talvisodan hätähankintoina Ranskasta. Lähetys laivattiin Ranskasta 22.1.1940 ja saapui Trondheimin kautta Suomeen, joten sotaan nämä aseet ehtivät vasta aivan viime vaiheissa.²⁷ Tykit olivat tyyppiä m/37 ja aivan uusia. Noin puolet ehdittiin jakaa joukoille ja osa niistä osallistui taisteluihin.²⁸ Ranskan sotaministeriö oli alunperin luvannut Suomeen 50 tykkiä, mutta jälkitoimitukseen jääneet 10 kpl jäivät matkalle Saksan vallattua Norjan. Kesäkuussa 1940 tehdyn aseiden kokonaisinventoinnin mukaan 25 mm:n panssarintorjuntatykkien kokonaismäärä oli tuolloin 37 kappaletta.²⁹ Muutama ranskalainen kanuuna oli siten menetetty tai tuhoutunut jo heti käytön alkuvaiheissa.³⁰ Talvisodan jälkeen laaditussa Päämajan muistiossa todettiin joukoilta saatujen käyttökokemusten perusteella, että tykillä ampuminen oli helppoa, tähtäimet olivat hyvät ja hyvin suojatut, suuliekkiiä ei juurikaan havainnut ja lukkomekanismi oli yksinkertainen. Muut mekanismit olivat kuitenkin monimutkaiset ja heikot eikä läpäisykykyä voitu pitää aseiden painoon nähden edes tyydyttävänä.³¹

Kun Saksa aloitti asetointukset Suomeen syyskesällä 1940, tarjoutui mahdollisuus ostaa Ranskan valtauksen yhteydessä kertyneistä saksalaisista sotasaalisvarastoista 200 kappaletta 25 mm:n panssarintorjuntatykkeitä (2,5 cm Pak Franz.) varsin edulliseen hin-

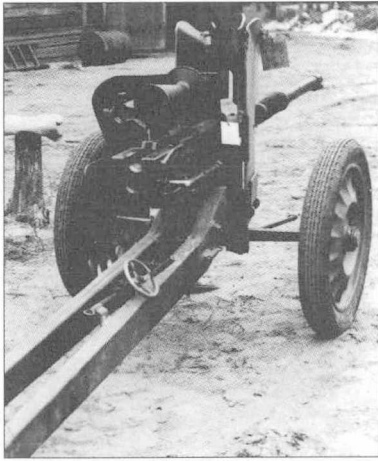
Ranskalainen 25 mm:n panssarintorjuntakanuuna m/34 "Marianne" asemassa heinäkuussa 1941. SA-kuva 27889.

A French 25 mm m/34 anti-tank gun.

Ranskalainen 25 mm:n panssarintorjuntakanuuna m/37 miehistöineen 1.7.1941. SA-kuva 24448.

A French 25 mm m/37 anti-tank gun.

Ranskalaisen tykin m/37 kilpi oli saranoitu ja voitiin tarvittaessa taittaa kokoon. Kartiomainen liekinsammutin on tässä irrotettu kuljetuksen ajaksi putken suusta ja asetettu kiinnikkeeseensä kilven sisäpinnalla. Sen vasemmalla puolella on optisen tähtäyskaukoputken kiinnitysholkki.

Kuva: Sotamuseo.

The shield of the French m/37 gun could be folded during transport etc.

taan. Tykkilähetys saapui Suomeen s/s Hohenhörnin lastina 10.12.1940.³² Saksalaisten lähetysilmoituksen mukaan koko määrästä oli 133 kpl raskasta versiota (m/34) ja 67 kappaletta kevyempää mallia (m/37).³³ Siten välirauhan aikana ranskalaisia pst-tykkejä oli Suomessa kaikkiaan 237 kappaletta, joista 133 oli mallia 34 ja 104 mallia 37.

Saksan kauppojen myötä ranskalaisten 25 mm:n tykkien kokonaislukumäärä nousi siten Talvisodan jälkeen huomattavan suureksi. Aseille laadittiin käyttösuunnitelmat ja ne jaettiin useiden samanaikaisesti perusteilla olevien tykkikomppanioiden käyttöön. Eräille yksiköille asia ei ollut erityisen mieluinen, koska ne saattoivat joutua vaihdossa luovuttamaan pois huomattavasti paremmiksi todetut 37 mm:n tykit ja toisaalta ammattisotilailla oli tuohon aikaan jo melko suuria epäilyksiä 25 mm:n kaliiperin tehoon tosioloissa. Rauhanajan koulutukseen ranskalaiset soveltuivat kuitenkin siinä missä muutkin ja uuden sodan syttyessä monessa pst-tyksikössä kalusto vaihdettiin jälleen 37-milliseen, tällä kertaa usein saksalaiseen.³⁴

Saksalaiset 37 mm:n
panssarintorjuntakanuunat

Uudenlaisiin tehtäviin tarkoitettuna jalkaväenaseena Saksan armeijalle päätettiin 1920-luvun jälkipuoliskolla ryhtyä kehittämään 3,7 cm:n tankintorjuntakanuunaa (Tankabwehrkanone, lyh. Tak). Sen tuli olla pyöräjalustalle asennettu ja hevos- tai traktori-vetoiseksi soveltuva. Ase kehitettiin tuotantovalmiiksi varsin pian ja kaksi puupyöräistä mallikappaletta toimitettiin kokeilukäyttöä varten jo tammikuussa 1928. Sarjatuotantoon pääseminen vei kuitenkin aikaa ja ensimmäinen 264 kappaleen erä hevosvetoisia tykkeitä valmistui Rheinmetallin tehtailta syksyllä 1932.

Jo vuonna 1934 lavettia uudistettiin ja muiden osaparannusten ohella suunniteltiin uudenlaiset kumipyörät niin, että tykki soveltuu myös moottorivetoisille yksiköille. Heinäkuussa 1936 asenimike tankintorjuntakanuuna muutettiin muotoon panssarintorjuntakanuuna (Panzerabwehrkanone, lyh. Pak) ja ylipäätänsäkin vuosina 1935–1936, kesken sarjatuotannon, tehtiin useita asteittaisia muutoksia tykin rakenteeseen. Putken valmistustapaa ja muotoa yksinkertaistettiin, tykin kilpeen vaihdettiin parannettujen tähtäin- ja lisävarusteiden edellyttämät isommat säilytyskotelot, pyöriä ja yleensäkin ajolaitetta kehitettiin jne. Tästä aiheutui useita eri variaatioita valmistumisajankohdan mukaan, mutta on korostettava sitä, että Saksan armeijassa ja sotateollisuudessa tykki tunnettiin virallisesti vain yhdellä perusnimikkeellä 3,7 cm:n panssarintorjuntakanuuna ilman vuosimallimäärettä. Aseen myöhäisemmästä moottorivetoisesta vakiomuodosta on kirjallisuudessa tosin käytetty myös nimikettä 3,7 cm Pak 35/36.

Vuodesta 1932 toisen maailmansodan syttymiseen 1.9.1939 ehdittiin 3,7 cm:n panssarintorjuntatykkeitä valmistaa Saksassa kaikkiaan 11 200 kappaletta. Sodan aikana mallia valmistui seuraavasti: syys–joulukuussa 1939 yhteensä 1 229 kpl, vuonna 1940: 2 713 kpl, vuonna 1941: 1 165 kpl ja vuonna 1942 tammi–maaliskuussa enää vain 32 kpl. Sota-ajan tuotantomääräksi jäi siten 5 139 tykkiä ja kokonaisvalmistusmäärä ylsi noin 16 340 aseeseen. Mallin tuotanto Saksassa päättyi maaliskuussa 1942, kun sodassa oli selvästi käynyt ilmi, että tykin läpäisykyky oli ajanmukaisia panssarivaunuja vastaan tehoton tai käyttökelvoton ja ylikaliiperiammuskin (Stielgranate 41) oli tyydyttävä ainoastaan hätätilanteisiin.³⁵

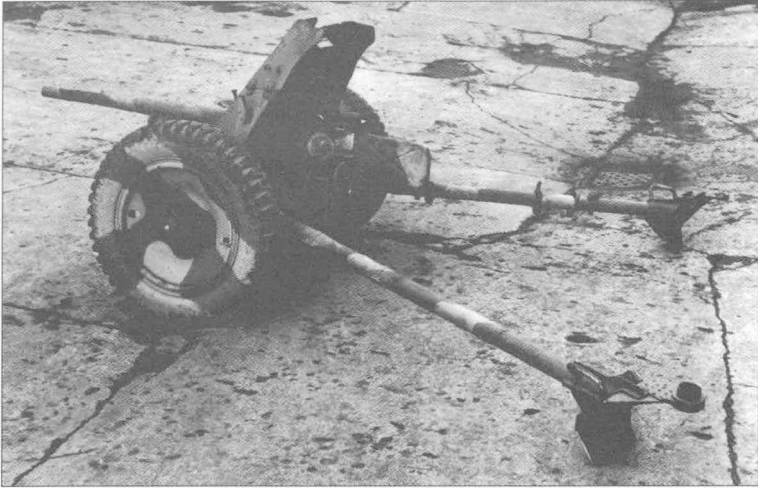
Suomessa taisteluvälinealan ammattilaiset olivat olleet kiinnostuneita saksalaisesta panssarintorjuntakanuunasta jo ennen Talvisotaa, mutta monenlaisista ulkopoliittisista syistä johtuvat paitioasetelmat estivät hankinnat. Talvisodan loppuvaiheessa tai pian sen jälkeen keväällä 1940 Suomeen saatiin kuitenkin 50 kappaleen erä saksalaisia 37 mm:n tykkeitä.³⁶ On mahdollista, että lähetys oli tullut Unkarin kautta. Toukokuun 20. päivänä 1940 tehdyssä aseinventoinnissa nämä oli merkitty 37 mm:n pst-tykkien sarakkeeseen viitehuomautuksena: "Lisäksi 50 kpl saksalaisia".³⁷

Myöhemmin samana vuonna suhteiden lämmentyessä Saksaan jo ensimmäiseen kauppasopimukseen N:o 1187 sisältyi 100 kappaleen erä tuliteriä 37 mm:n pst-tykkeitä varusteineen ja varaosineen. Lähetys saapui laivalla Suomeen jo 26.9.1940. Uudet tykit saivat Suomessa mallinimikkeen 37 PstK/40. Juuri ennen Saksan hyökkäystä Neuvostoliittoon ja jatkosodan syttymistä Suomeen laivattiin vielä 13.6.1941 kolmas lähetys, johon sisältyi 50 kappaletta 37 mm:n panssarintorjuntatykkeitä etuvaunuineen, varusteineen ja varaosasarjoineen.³⁸ Nämä ovat saattaneet olla osaksi vanhempaakin valmistussarjaa, mutta uudenveroisiksi kunnostettuja, koska Suomeen on tullut kahta asemallin eri aikoina tuotettua versiota.

Vanhempi suomalaisten käyttöön tulleista tykkityypeistä sai nimikkeen 37 PstK/37. Sen selvimpinä tuntomerkkeinä ovat jyrkkä ohentumiskohta putken keskivaiheilla ja tasaisella kuviolla varustetut sienikumirenkaat, kun taas m/40:n putki ohenee eteenpäin tasaisesti pitkin matkaa ja renkaissa on karkea zikzakmainen poikkitaikuviointi. Vähäisempiä eroja on myös eräissä koneistojen osaratkaisuisissa ja mm. varustekotelojen kiinnityskohdissa kilvessä.

Tykkihankintojen yhteydessä Suomeen ostettiin myös runsaasti 37 mm:n saksalaisten tykkien varaosia: mm. kokonaisia varaputkia ja lavetteja. Korjaus- ja huoltotoiminnan seurauksena uudemmanmallinen loivasti ohentuva putki m/40 saatettiin asentaa alkupe räisen loppuunkuluneen putken tilalle vanhempaan lavettityyppiin m/37 – tai päinvastoin. Näin syntyivät muunnosversiot m/40-37 ja m/37-40, joita oli etenkin sotien jälkeen huomattava osa koko kalustosta.

Suurimmillaan saksalaisten 37 mm:n panssarintorjuntatykkien määrä oli Suomessa jatkosodan syttyessä. Tuolloin aseita oli kaikkiaan 199 kappaletta. Päämajan asetilanelomakkeessa kaikki saksalaiset 37 mm:n tykit merkittiin m/40:n sarakkeeseen ja siten mal-

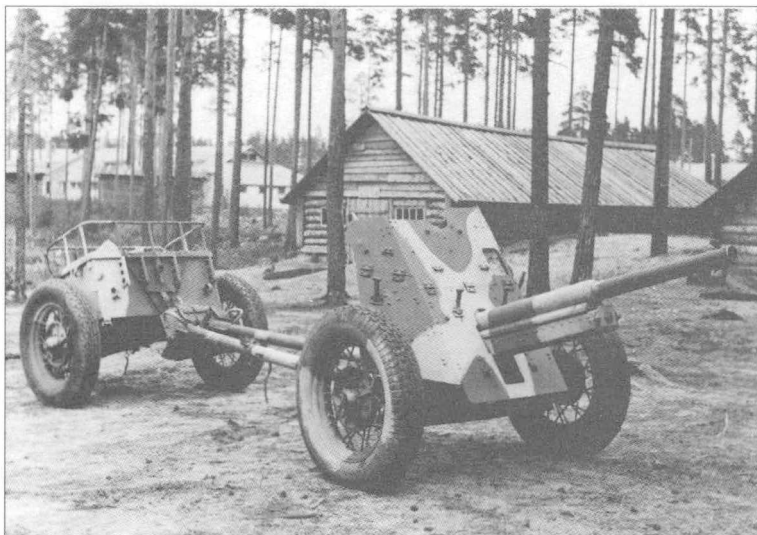

Saksalaisen 37 mm:n panssarintorjuntakanuunan uudempi versio, joka Suomessa sai nimikkeen 37 PstK/40. SA-kuva 113180.

A German 37 mm anti-tank gun. This later version was called in Finland model 40.

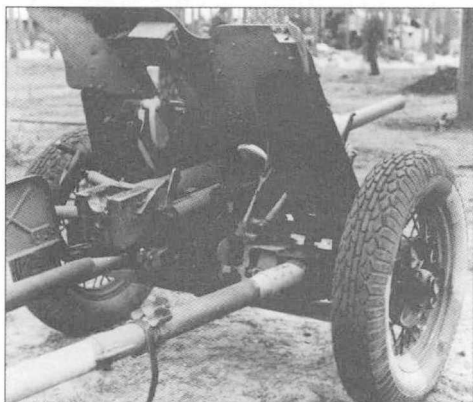
lijakaumasta ei ole tuolta ajalta käytettävissä tarkkaa erittelyä. Kun muunnosversioita ei silloin vielä juurikaan ollut, m/37:n ja m/40:n määrät lienevät olleet varsin samankaltaiset.

Jatkosodan syttyessä saksalaiset panssarintorjuntatykit olivat Suomen itäisen maarintaman ajanmukaisinta kalustoa ja mahdollisimman tarkkaan joukoille jaettuina. Loppukesällä 1941 niitä oli lukumääräisesti eniten Karjalan Armeijan käytössä: kaikkiaan 122 kappaletta.³⁹ Tolvajärvellä hyökkäysvaiheessa 1941 toimineen saksalaisen 163. Divisioonan upseerit olivat suorastaan katkeria siitä, että heille alistetulla suomalaisella pst-yksiköllä oli käytössään tulinäköviimeisintä mallia olevat 37 K/40 -tykit, kun heidän omaan kalustoonsa kuului pääosin mallin vanhimpia kantamuotoja, jotka olivat hankalampia käsitellä ja kaiken lisäksi vielä kovasti käytössä kuluneita.⁴⁰ Saksalaisten 37 mm:n tykkien aktiivikäyttö Suomen itäisillä rintamanosilla jatkui koko jatkosodan ajan, joskin niistä yhä suurempaa osaa oli myöhemmissä vaiheissa varaa pitää kor-

Venäläisen 45 mm:n panssarintorjuntatykin perustyyppi m/32 etuvaunuineen. Kuva: Sotamuseo 1577N83.

A Soviet 45 mm m/32 anti-tank gun with limber.

Venäläisen panssarintorjuntatykin konstruktio oli lähes suora kopio saksalaisesta 37 mm:n kanuunasta. Kuva: Sotamuseo.

The Soviet m/32 gun was a copy of the German 37 mm gun.

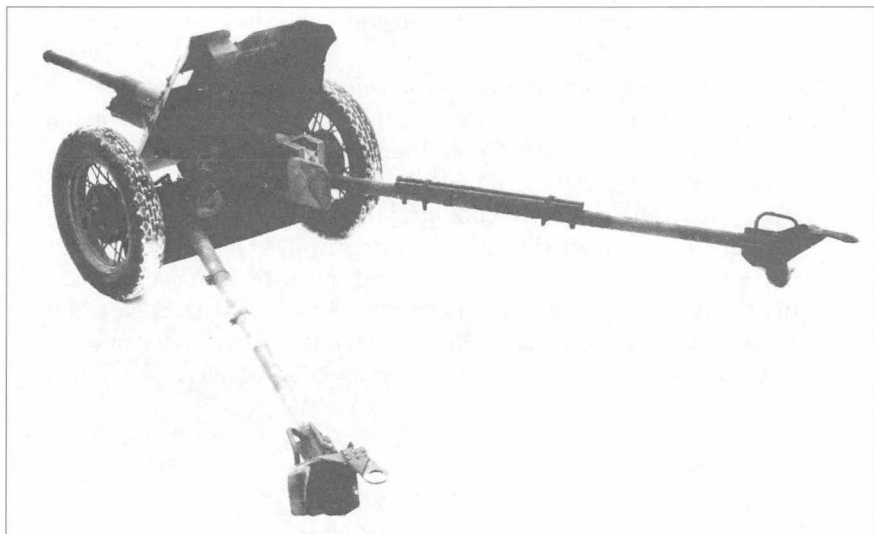
jaamoilla tai varikoissa. Tällöin oli kuitenkin jo saatu uudempia raskaita tykkimalleja tilalle.

Yleisimmät ampumatarviketyypit olivat panssariammukset ja sirpalekranaatit eri versioineen ja sytytintyypeineen. Näiden osoittauduttua tehottomiksi vahvemmin panssaroituja kohteita vastaan Suomeen hankittiin 5 000 kappaleen erä ylikaliiperiammukseksi juuri tälle tykille suunniteltuja Stielgranate 41 -ammuksia, joita Suomessa kutsuttiin varsikranaateiksi m/41.⁴¹ Näiden käytössä sattuneet lukuisat putkiräjähdykset aiheuttivat vuosina 1942–1943 kuitenkin sen, että suuri osa tykeistä oli pitkään taisteluelvottomina. Kun saksalaisilla oli samansuuntaisia kokemuksia itselläänkin, varsikranaattien käyttö harjoituksissa kiellettiin vuonna 1943.⁴²

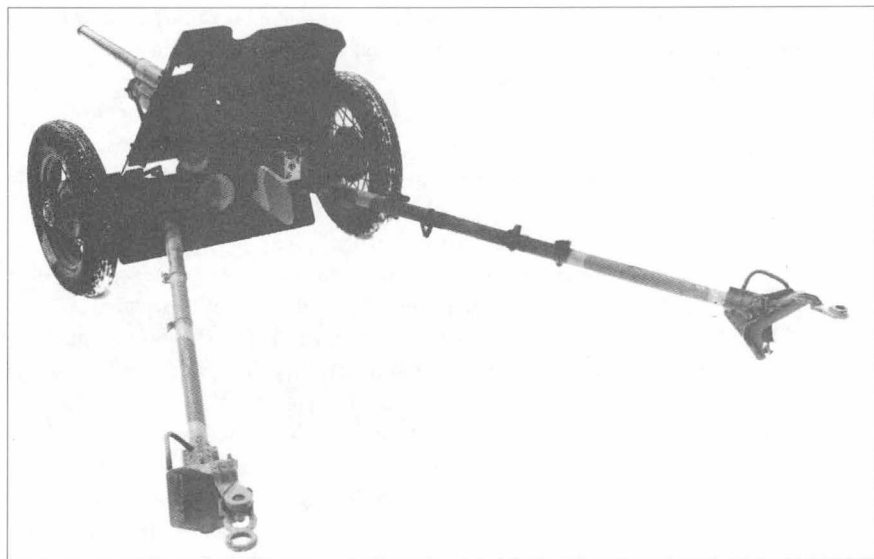
V e n ä l ä i s e t 4 5 m m : n p a n s s a r i n t o r j u n t a k a n u u n a t

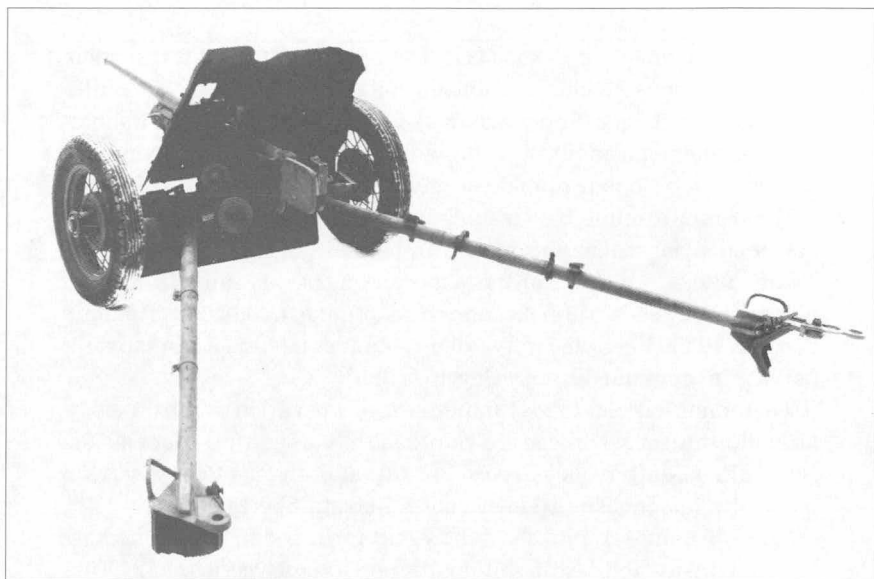
Kun puna-armeijassa 1930-luvun vaihteen tienoilla todettiin panssarintorjuntatykin tarve, Neuvostoliitolla oli läheistä puolustusvälineyhteistoimintaa ja toimivat kauppasuhteet ensimmäisen maailmansodan nöyrytyksistä toipuvan Saksan kanssa. Niinpä aseennäköinen malli hankittiin suoraan Rheinmetallilta ja 37 mm:n tykkejä ostettiin puna-armeijan käyttöön. Pian Neuvostoliitossa kuitenkin kehitettiin tykistä oma 45 mm:n versio, joka kaliiperia, tähtäyslaitteita ja eräitä valmistusteknillisiä ratkaisuja lukuun ottamatta oli selvä kopio saksalaisesta. Aseen malliksi tuli 45 mm:n panssarintorjuntakanuuna m/32 (45 mm Protivotankovaja Puška obr. 1932 g). Aluksi tykki oli puupyöräinen, mutta muutaman vuoden kuluessa puupyörät korvattiin tuotannossa pinnavanteisilla sienikumipyörillä.

Kun m/32:n ajolaitteen akselisto oli jäykkä ja rajoitti vetonopeuksia, siihen suunniteltiin ajojousitusjärjestelmä ja tykin eräitä vähäisempiä yksityiskohtia paranneltiin. Pyörien ja akseliston väliin lisättiin poikittaiset jousisylinterit, jolloin tykin leveys kasvoi 24 cm:llä. Korotuskoneiston käsipyörään lisättiin samalla painolaukaisin ja sivusuuntauskoneiston sekä puoliautomaattikoneiston rakennetta muutettiin. Myös pyörien laakeripesät uudistettiin, jolloin pinnapyörän rakenne myös muuttui. Näin syntyi parannettu versio m/37.

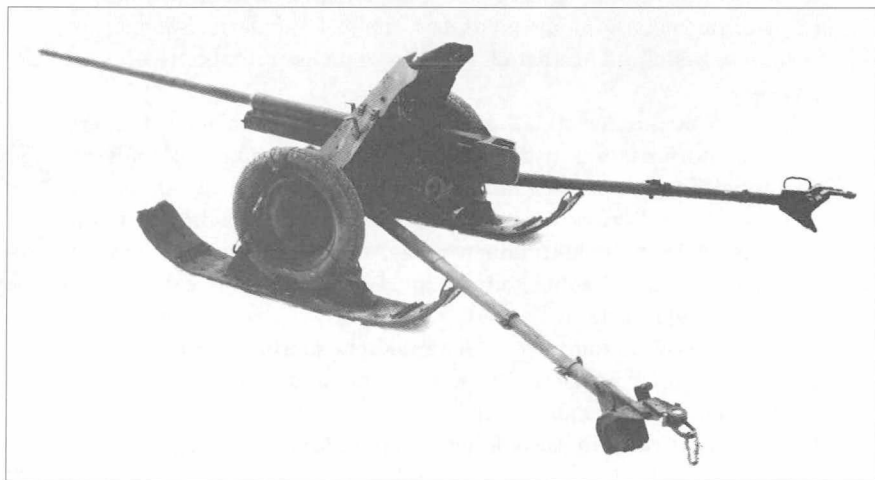

Soviet 45 mm anti-tank guns of types m/32, m/37, m/38 and m/42.

Venäläisen 45 mm:n panssarintorjuntatykin eri malleja. Vasemmalla ylhäällä kantamuoto m/32, sen alapuolella m/37 ja oikealla ylhäällä m/38 sekä alhaalla m/42. Merkittävimpinä eroina m/32:sta ovat m/37:ssä ajojousituksen kotelot lavettihaaroen tyvessä, pinnapyörän uudistettu rakenne, painolaukaisin suuntauspyörässä sekä varustekoteloiden sijoitus kilvessä. M/38:n ajousikotelot ovat kapeammat ja m/38-41:ssä sekä pitkäputkisessa m/42:ssa putken ohennuskohta oli lievempi ja vuodesta 1942 lähtien levypyörät olivat yleensä umpiterästä. SA-kuvat 5410, 5415, 5418 ja 5416/64.

Jo seuraavana vuonna ajojousituksen rakennetta kehitettiin vielä siten, että jousikotelot muutettiin pitkittäissuuntaisiksi. Muilta osin ase säilytti m/37:n perusominaisuudet. Varaosahuollon kannalta jousirakenteen muutos oli kuitenkin niin merkityksellinen, että uusi versio sai oman nimikkeen m/38.⁴³

Myöhemmin muutettiin valmistusmenetelmiä: putki tehtiin vai-pattomaksi ja sen muoto muuttui ohennuskohdasta loivemmaksi. Tykin ulkoisia mittoja, pituutta ja korkeutta, oli samalla hieman pienennetty. Tälle versiolle annettiin nimike m/38-41. Sittenmin vuosina 1943–1944 uusien tykkien tuotannossa entiset pinnapyörät korvattiin umpinaisilla teräslevypyörillä.⁴⁴

Tuotannon aikana tehdyt muutokset olivat varsin vähäisiä eivätkä vaikuttaneet olennaisesti tykin käsittelytapaan tai ulkonäköön. Aiemmin mainitun akselileveyden kasvamisen myötä myös tykin paino lisääntyi jousilaitteiden vuoksi 460:sta 550 kiloon.

Kun 45 mm:n ammuksen teho osoittautui sodan myötä heikohkoksi, tykistä kehitettiin pitkäputkinen erikoisversio m/42. Tätä erikoismallia esiintyi Suomen rintamalla jatkosodan loppuvaiheissa ja saatiin sotasaaliiksi muutama yksittäinen kappale.

Saksalaisten hyökättyä Neuvostoliittoon ja saarrettua Leningradin panssarintorjunta-aseista oli ankara pula. Niinpä liian heikoiksi vaunuihin osoittautuneista venäläisistä 45 mm:n panssarivaunukanuunoista m/38 valmistettiin eräänlaisia hätäaputykkeitä tekemällä niihin metallipajoissa yksinkertaisia ja kömpelöitä hevosve-toisia pyörälavetteja. Näitä tykkeitä käytettiin Suomenkin rintamalla ja niitä jäi jatkosodan päättyessä neljä kappaletta Suomen armeijan varastoihin. Mallista käytettiin Suomessa nimikettä 45 K/41 psv.

Suomen puolustusvoimat saivat ensimmäiset 45 mm:n venäläiset panssarintorjuntatykkinsä sotasaaliina Talvisodan alkupäivinä. Ase todettiin tarkoituksenmukaiseksi ja hyvin soveltuvaksi omaan käyttöön. Se oli rakenteeltaan yksinkertainen ja valmistustavaltaan karumpi kuin kotimainen tykki, mutta hieman suuremman kaliiperinsa vuoksi tehokkaampi juuri noina aikoina vahventuvia panssarointeja vastaan.⁴⁵

Talvisodassa 45 mm:n venäläisiä tykkeitä saatiin sotasaaliiksi eh-jinä tai korjauskelpoisina 125 kappaletta, mutta osa lienee mene-tetty sodan myöhemmissä vaiheissa.⁴⁶ Loppuun kuluneita on saa-tettu myös purkaa varaosiksi heti sodan päätyttyä. Aseistuksen ko-

konaisinventoinnissa 12.6.1940 tarkka luku oli 93.⁴⁷ Valtaosa näistä oli jäykkäkselista kantatyyppejä m/32.

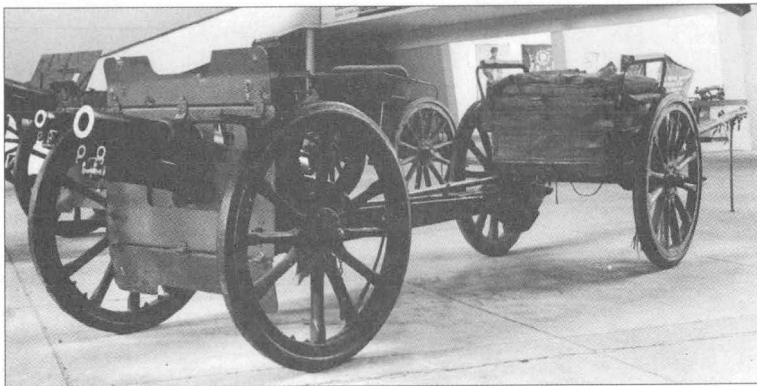
Jatkosodan hyökkäysvaiheessa venäläisten sotasaalistykkien määrä lisääntyi erittäin voimakkaasti. Sodan alkamispäivästä syyskuun loppuun mennessä 1941 – kolmessa kuukaudessa – suomalaiset olivat vallanneet viholliselta 394 panssarintorjuntatykkiä. Eniten sotasaalispiiskoja oli saatu VI AK:n alueilla: 123 kappaletta.⁴⁸ Käytännössä luvut tarkoittavat 45 mm:n kanuunan eri malleja, koska muunlaisia puna-armeijalla ei tuolloin juurikaan ollut käytössä.

Suurimmillaan 45 mm:n venäläisten tykkien määrä oli jatkosodan asemasotavaiheen aikana, jolloin niitä oli parhaimmillaan 671 kappaletta.⁴⁹ Kesällä 1944 suurhyökkäyksen torjunnassa tuhoutui tai menetettiin pitkälle toistasataa 45-millistä tykkiä, mutta toisaalta esim. Ilomantsin motin sotasaaliiseen sisältyi niitä kaikkiaan viisikymmentäkolme, joista monet olivat aivan uusinta tyyppiä m/38-41.

Sodan päätyttyä 45 mm:n panssarintorjuntatykkeitä oli vielä jäljellä viitisensataa kappaletta, joista kaikkein heikkokuntoisimmat romutettiin. Vuonna 1948 yhteismäärä oli 475. Näistä eniten oli kantatyyppejä m/32:ta 203 kpl, m/38:aa 133 kpl, m/37:ää 79 kpl, m/38-41:tä 54 kpl, pitkäputkista m/42:ta kaksi ja pulamallia m/41 neljä. Venäläiset panssarintorjuntatykit olivat sodan jälkeen pääosin varastoituina – vain yksitoista kappaletta oli joukoille jaettuna.⁵⁰

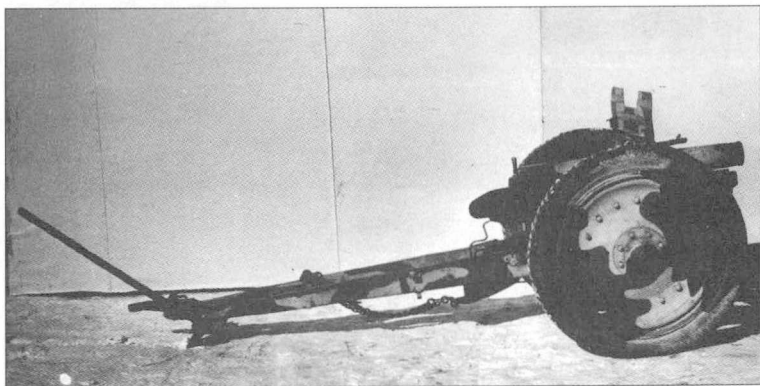
Venäläinen 76 mm:n rykmenttikanuuna m/27

Puna-armeijan jalkaväen organisaatioon kuului ennen toista maailmansotaa ja sen aikana jo rykmenttitasolla oma tykistöyksikkö. Jalkaväkirykmenteissä oli säännönmukaisesti kuusitykkinen oma patteri, jonka tehtävänä oli tukea jalkaväkeä epäsuoralla tulella ja tarvittaessa asettaa tykkejään suorasuuntauksella toimiviksi torjunta-aseiksi. Vuonna 1934 julkaistun puna-armeijan ohjekirjan mukaan rykmenttikanuunoiden tuli oli tarkoitettu ensisijaisesti vihollisen jalkaväkeä ja sen raskaita aseita, estelaitteita, tykistön tuhlia sekä panssarivaunuja vastaan.⁵¹

Venäläinen 76 mm:n rykmentinkanuuna m/27 etuvaunuineen. Kuva vuoden 1941 sotasaalisnäyttelystä. SA-kuva 8356.

A Soviet 76 mm m/27 regimental gun.

Teräslevypyörillä varustettu venäläisen 76 mm:n rykmentinkanunun uudempi versio m/27-39. SA-kuva 1005/60.

The later version of the 76 mm regimental gun was m/27-39.

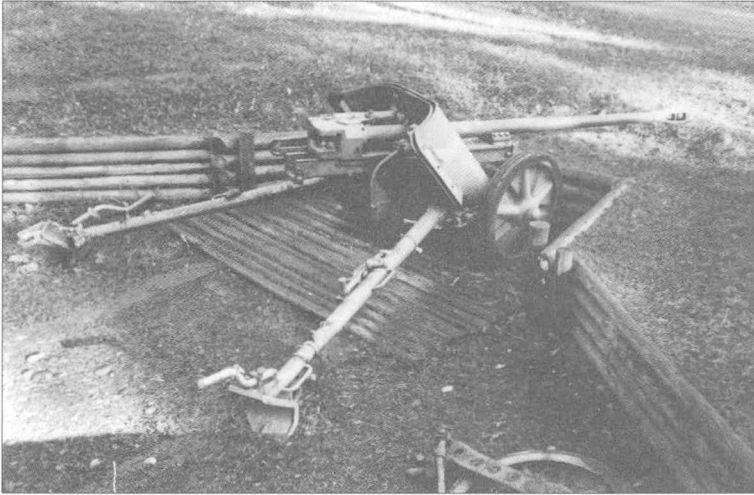
Rykmentintykistön perusaseeksi suunniteltiin 1920-luvulla lyhytputkinen ja palkkilavettinen kilvellä varustettu 76 mm:n kanuunahaupitsi m/27. Aseeseen kuului alunperin kovakumipinnoitteiset puiset puolapyörät, mutta vuonna 1939 ne korvattiin uusien tykkien tuotannossa sienikumirenkailla varustetuilla teräslevypyörillä, jolloin uudesta versiosta ryhdyttiin käyttämään nimikettä m/27-39.

Suomen armeija sai ensikosketuksensa venäläisiin rykmentinkanuunoihin Talvisodassa ja suuren sotasaaliin joukossa niitä oli korjauskelpoisina 46 kappaletta, jotka otettiin omien kenttätykistöjoukkojen kalustoksi. Aseen suomalaiseksi nimikkeeksi tuli 76 mm:n rykmentinkanuuna m/27 (76 RK/27). Jatkosodan aikana, etenkin sen alkuvaiheessa saatiin rykmentinkanuunoita sotasaaliiksi 214 kappaletta.⁵² Joukossa oli myös uudempaa levypyöräistä versiota m/27-39. Suomessa aseita ei kuitenkaan otettu jalkaväen organisaatioon, vaan niillä aseistettiin omia kevyitä tykistöpatte-ristoja.

Suurempikaliiperisten panssarintorjuntatykkien puutteen vuoksi Päämajan Ase-esikunnassa tehtiin kevättalvella 1944 päätös ryhtyä varustamaan panssarintorjuntaan tarkoitettuja tykkikomppanioita osaksi rykmentinkanuunoilla. Kyseessä oli korvike- ja hätäratkaisu, koska taisteluun ajanmukaisia vihollispanssareita vastaan kömpelöistä, korkeista ja kertaladattavina hitaista rykmentinkanuunoista ei kerta kaikkiaan ollut. Ammuttuaan suorasuuntauksella ensimmäisen laukauksensa tykki oli yleensä jo panssarivaunujen nopean ja tarkan tulen kohteena. Kesän 1944 torjuntataisteluissa menetettiin 29 rykmentinkanuunaa – moni niistä epäkiitollisessa panssarintorjuntatilanteessa.

Saksalainen 50 mm:n
panssarintorjuntakanuuna m/38

Kun saksalaisen 3,7 cm:n panssarintorjuntatykin teho ja läpäisykyky oli vaunupanssaroinnin jatkuvan vahvistumisen myötä jo Espanjan sisällissodan aikana 1936–1939 todettu liian heikoksi, niiden suunnittelijana ja tuottajana Rheinmetall sai ennen toista maailmansotaa vuonna 1938 Saksan sotavoimilta tehtävän kehittää tarkoitusta varten suurempikaliiperinen tykki. Näin syntyi puoliauto-

*Saksalainen 50 mm:n panssarintorjuntakanuuna m/38.
Kuva: Sotamuseo.*

A German 50 mm m/38 anti-tank gun.

maattinen pikatykki: 5 cm:n panssarintorjuntakanuuna m/38 (5 cm Pak 38), joka vasta vuoden 1940 lopusta saatiin tuotantoon. Huolimatta siitä, että asetta varten oli kehitetty erityinen kovasydäminen panssarikranaatti m/40, tykin teho osoittautui sodan jatkuessa puutteelliseksi ja tuotanto lakkautettiin vuonna 1943, jolloin Saksassa valmistuskapasiteetti siirrettiin isompikaliiperisiin 75 mm:n ja 88 mm:n panssarintorjuntatykkeihin.⁵³

Suomeen hankittiin 50 mm:n panssarintorjuntatykkeitä m/38 varusteineen ja varaosineen kahdessa erässä kaikkiaan 27 kappaletta. Lähetykset laivattiin siten, että 26.7.1942 saapui 12 tykkiä ja muut 15 kappaletta 19.12.1942. Joukkojen käyttöön ne tulivat jo elokuussa 1942, kun Aunuksen Ryhmä ja Maaselän Ryhmä saivat kumpikin kuusi tykkiä ja myöhemmästä lähetyksestä jaettiin samat määrät aseita vielä Kannaksen Ryhmän ja Panssaridivisioonan käyttöön. Muut olivat koulutusvälineinä ja varakalustona varikoissa.⁵⁴

Kun puolustusvoimien panssarintorjuntatykit inventoitiin ja niiden sijoituspaikat tarkistettiin 1.5.1944 hieman ennen puna-armei-

jan suurhyökkäystä, 50 K/38 -kaluston kokonaismäärä joukoilla oli 26 kappaletta. Näistä oli Panssaridivisioonalla ja Ratsuväkiprikaatilla kummallakin kuusi tykkiä, samoin 5. Divisioonalla ja 1. Divisioonalla. Laatokan Rannikkoprikaatin alaisella Panssarintorjuntakoulutuskeskuksella ja Suojeluskuntain Päälystökoululla oli koulutusta varten yhdet tykit.⁵⁵

Suomen metsäisissä olosuhteissa saksalaiset 50 mm:n tykit todettiin sodan loppuun asti kaiketikin varsin käyttökelpoisiksi eikä siten ilmennyt niin suurta tarvetta vaihtaa niitä järeämpiin, mutta myös raskaampiin 75 mm:n aseisiin kuin avoimilla aroilla uudempiä neuvostopanssareita vastaan taistelevilla saksalaisilla. Vielä kesäkuun lopussa 1944 Päämaja pyysi Saksan sotilasasiamiehen kautta saada luvattujen, mutta toimittamatta jääneiden 75 mm:n tykkien korvaukseksi 130–200 kappaletta 50 mm:n panssarintorjuntakanuunoita ja jokaisen mukana tuhat laukausta. Pyyntöä perusteltiin sillä, että 50 mm:n tykit pystyivät venäläiseen T-34-panssariin ja olivat suomalaisille käyttökelpoisia.⁵⁶

Tästä huolimatta jo käytössä olleita 50 mm:n tykkeitä tuhoutui ja menetettiin kesän 1944 suurhyökkäyksessä runsaasti. Muun muassa VT-linjassa Ratsuväkiprikaatin puolustusalueille Vammeljoella sijoitetuista Tykkieskadroonan kuudesta 50 mm:n tykistä useimmat tuhoutuivat vihollisen tulivalmisteluissa ja loputkin jäivät asemista irtautuneiden toimintakunnottomiksi vaurioittamina viholliselle. Tykkeitä ei voitu evakuoida asemistaan, koska ne olivat vihollisen suorasuuntaustulen ja tähystyksen alla, usein eturinteesiin sijoitetuissa pesäkkeissä, tai vailla vetokalustoa.⁵⁷

Kun asetappiot olivat olleet suuret ja oli käynyt ilmi, etteivät saksalaiset pysty toimittamaan Suomeen lisää 50 mm:n panssarintorjuntatykkeitä m/38, Päämaja päätti hajottaa jäljellä olevat tämänmalliset tykit Panssarijääkäripataljoonaan sekä 26., 27. ja 36. Tykkikomppanioihin siten, että kuhunkin komppaniaan tuli neljän 75 K/40 tykin ohella kaksi 50 K/38:aa.⁵⁸ Sodan loppuvaiheissa 50 mm:n tykit säästyivät suurilta menetyksiltä, mutta niitä oli kaluston tehokkaaseen uudelleenorganisointiin aivan liian vähän.

Ranskalais-saksalainen 75 mm:n panssarintorjuntakanuuna m/97-38 sai Suomessa lempinimen "mulatti". Kuva: Sotamuseo.

The Franco-German 75 mm m/97-38 anti-tank gun.

Ranskalais-saksalainen 75 mm:n
panssarintorjuntakanuuna m/97-38

Kun saksalaisten joukkojen kokemukset etenkin itärintamalla ja sittemmin myös Afrikassa osoittivat, että 50 mm:n kanuuna oli liian heikko raskaampia vihollispanssareita vastaan, käynnistettiin kiireisesti suurempikaliiperisen pst-tykkimallin suunnittelu. Samalla keksittiin tilapäisratkaisu, jolla tuotannossa olevia 50 mm:n tykin puolivalmiita osia kyettiin hyödyntämään siihen asti, kunnes uusi kokonaisratkaisu olisi päässyt täysimittaiseen sarjatuotantoon. Todettiin, että Ranskan valtauksen yhteydessä sotasaaliiksi saaduissa 7,5 cm:n kenttätykeissä m/1897 oleva putki soveltuisi eräin muutoksin suorasuuntauskäyttöön myös panssarivaunuja vastaan. Kenttätykin korkeasta ja rautavannepyörin varustetusta lavetista ei tähän tarkoitukseen ollut, joten varastossa olevista tykeistä irrotettiin putkia, jotka varustettiin suujarrulla ja asennettiin erinäisin lisäjärjestelyin 5 cm Pak 38:n laveteille. Näin syntyi

saksalais-ranskalainen välimalli 7,5 cm Pak 97-38, joita koottiin vuosina 1941–1942 kaikkiaan noin 700 kappaletta.

Suomesta tiedusteltiin 19.2.1943 mahdollisuutta ostaa 60 kappaletta erä 75 mm:n tykkejä Saksasta. Tähän saatiin myönteinen vastaus runsaan kolmen viikon kuluttua. Aseille sovittu kappalehinta oli melko edullinen; 12 000 RM (Reichsmark), kun 50 mm:n kannaunoista m/38 oli vastikään maksettu 24 625 RM kappaleelta.⁵⁹

Toimitukset alkoivat varsin nopeasti. Aseita saatiin aluksi 30 kappaletta 25.3.1943 ja sitten 16 kappaletta 16.6.1943, eli yhteensä 46 tykkiä. Muiden neljäntoista tykin kokoonpano jäi Saksassa kesken ilmeisesti siksi, että ranskalaisia kenttäkanuunan m/97 putkia oli varattuina Suomen puolustusvoimia varten tuolloin vain 60 kappaletta ja pidettiin tarkoituksenmukaisempana jättää niistä noin neljännes valmistuneiden tykkien varaputkiksi kuin koota kaikki kerralla ja jäädä kokonaan ilman varaosia. Siksi 46 tykkiin tuli neljätoista varaputkea kehtoineen ja 18.6.1943 saatiin erillisinä sama määrä 50 K/38:n uusia varalavetteja.⁶⁰ Kenties oli ajateltu, että tarvittaessa voidaan näiden osalta kokoonpanotyö tehdä Suomessaakin.

Tykkien putket oli muutoskorjattu ja niihin oli asennettu mm. suujarru, mutta ranskalaiset valmistusmerkinnät sekä alkuperäiset sarjanumerot olivat selvästi näkyvillä ja jopa kantakirjaan merkittyinä. Suomalaisissa rintamamiehissä tällainen ristisiitos herätti ihmetystä ja puhekielessä asemallista ryhdyttiin käyttämään kutsumanimeä "mulatti". Vaikka raskaanoloinen kenttäkanuunan putki ja alunperin 50-milliselä hoikalle putkelle tarkoitettu siro lavetti olivat jollakin tavoin epäilyksiä herättävä ja jopa hieman koomisen oloinen yhdistelmä, 75 K/97-38 oli teholtaan ja käyttöarvoltaan tuolloin niin kovan luokan ase, että kalusto jaettiin nopeasti etulinjakäyttöön tärkeimmille rintamanosille. Kesän 1944 torjuntataistelussa "mulatit" olivat täysipainoisesti mukana ja kärsivät myös tappioita. Seitsemän asetta jäi tuhoutuneina tai viholliselle menetettyinä taistelukentille.

Saksalainen 75 mm:n
panssarintorjuntakanuuna m/40

Jo vuodesta 1939 kehittelyn alaisena ollut ja 1940 Saksan armeijan sotavarustukseen mallina hyväksytty uusi 75 mm:n panssarintorjuntakanuuna 7,5 cm Pak 40 pohjautui Rheinmetallin ja Kruppin suunnittelemana 50 mm:n tykin m/38 hyväksi koettuihin perusratkaisuihin ja eroavaisuudet johtuivatkin paljolti juuri kaliiperin suurentamisen vaatimista seikoista. Suujarru oli selvästi isompi, kilpi kulmikkaampi ja lavettihaarojen päähän m/38:ssa miesvetoa varten kuuluva irrotettava lisäpyörä oli jätetty pois. Tykin tuotanto käynnistyi monessa Saksan asetehtaassa vuoden 1941 lopulla ja päättyi vasta vuonna 1945. Tuona aikana tykkeitä ehti valmistua suuria määriä, jotka yleensä jaettiin suoraan saksalaisten joukkojen käyttöön korvaamaan pienikaliiperisempi tai teknisesti vanhentunut kalusto. Niinpä m/40:n jakelun myötä myös panssarintorjuntakanuuna m/97-38 siirtyi saksalaisten eturintamilta reserveille tai toisen portaan joukoille.⁶¹

Kun suomalaisille oli esitelty saksalaisten uusi, kaikkein ajanmukaisinta kehitystä edustava 75 mm:n panssarijääkärikanuuna m/40, aseiden ostomahdollisuutta tiedusteltiin kevättalvella 1943. Sotatarvikkeiden myyntiin ulkomaille tarvittiin Saksassa aina Maavoimien yleisesikunnan (OKH) lupa, joten neuvottelut käytiin sotilasasiamiestietä. Aluksi saatiin lupa ostaa 50 uutta kanuunaa varusteineen ja varaosasarjoineen. Tykkien kappalehinnaksi varusteineen sovittiin 35 000 RM. Ensimmäisen tilauksen toimitukset Suomeen tapahtuivat kahtena 25 kappaleen eränä 23.5.1943 ja 16.6.1943.

Marraskuun lopulla 1943 kenraaliluutnantti Grandell kävi kahden päivän ajan neuvotteluja mahdollisista aseostoista saksalaisen kenraali Beckerin kanssa. Eräänä aiheena oli panssarintorjuntakaluston lisätarve. Saksalaiset suostuivat siihen, että Suomeen voidaan myydä 60 kappaletta uusia 75 mm:n kanuunoita m/40 siten, että toimitukset käsittävät noin kymmenen asetta kuussa. Grandell olisi halunnut tykkeitä varten myös aivan uudenlaisia kovasydämiisiä panssarikranaatteja, mutta Becker ilmoitti, että raaka-ainepulan vuoksi kauppaan ei voida suostua, ellei Suomi pysty itse toimittamaan valmistuksessa tarvittavaa wolframia.

Toisen tilauksen tykeistä saatiin Suomeen 40 kpl 21.2.1944, 20

"Taistelukenttien kuningatar", saksalainen 75 mm:n panssarintorjuntakanuuna m/40. SA-kuva 998/60.

The German 75 mm m/40 anti-tank gun was called "Queen of the Battlefields".

kpl 4.3.1944 ja loput 20 kpl 20.3.1944. Ylipäällikkö Mannerheim oli antanut Ase-esikunnan päällikölle jo ennakkoon käskyn uusien 75 mm:n tykkien jakamisesta yhtymille mahdollisimman nopeasti. Niillä aseistettiin tärkeimpiä tykkikomppanioita eri puolilla rintamaa. Siten Suomen puolustusvoimilla oli hyvissä ajoin ennen puna-armeijan suurhyökkäyksen alkamista jo pitkälle toistasataa uutta huippuajanmukaista panssarintorjuntatykkiä, joiden teho oli riittävä lähes kaikkia vihollisen käytössä olevia panssarivaunumalleja vastaan.

Tykkikauppoja jatkettiin vielä tämänkin jälkeen siten, että 1.7.1944 mennessä panssarintorjuntakanuunoita m/40 oli tilattu kaikkiaan 290 kappaletta, joista oli saatu em. 110 kappaletta. Torjuntataistelujen aikana heinäkuun alussa saatiin kaksi 20 kappaaleen lähetystä ja elokuussa tuli vielä 40 tykkiä lisää. Kriittisin sotavaihe oli tuolloin jo ohitettu, joten viimeisten erien tykit välttyivät ankarimmilta tappioilta ja kovimmalta kulutukselta, mutta täydensivät merkittävästi omia menetyksiä. Aiemmin joukoille jaetuista

useimmat olivat joutuneet erittäin kovaan käyttöön ja pahoihin paikkoihin. Niistä jäi kesän 1944 taistelukentille 60 kappaletta eli yli puolet koko senhetkisestä määrästä: pelkästään kesäkuussa menetettiin 56 saksalaista 75 mm:n kanuunaa m/40.⁶²

Raskaista tappioista puhuttaessa on toisaalta muistettava, että 75 K/40 -kalusto oli suomalaisille erittäin tärkeä ja merkittävä osa kesän 1944 torjuntavoittoa. Näillä tykeillä tuhottiin suuria määriä vihollisen ajanmukaisimpia panssarivaunuja ja pysäytettiin monta uhkaavaa hyökkäystä. Moni suomalainen taistelija teki urotoita ja eräät heistä saavuttivat jopa Mannerheim-ristin ritarin arvon juuri tykillä m/40. Kyseessä oli erinomainen ase, jonka liikuteltavuus miesvoimin suomalaisessa metsämaastossa oli kuitenkin hankalaa ja teki nopean tuliaseman vaihdon tai suoja-asemaan siirtymisen usein lähes mahdottomaksi. Kun taisteluetaisyydet olivat vielä melko lyhyet, alttius joutua havaituksi ja vihollispanssareiden nopean tulen kohteeksi oli suuri.

Jatkosodan päättyessä Suomen puolustusvoimat oli saanut Saksasta tilaamistaan kahdestasadastyhdeksästäkymmenestä 75 K/40 -tykistä useina toimituserinä kaikkiaan 210 kappaletta, joista kuusikymmentä oli tuhoutunut tai menetetty kesän 1944 suurtaisteluissa.⁶³ Jäljelle jääneet 150 tykkiä edustivat kuitenkin vielä merkittävää taisteluvoimaa.

Saksalaiset supistuvakaliiperiset 28/20 mm:n näyteaset m/PzB.41

Toisen maailmansodan alkuvaiheiden olosuhteissa Saksassa ryhdyttiin suunnittelemaan panssarintorjuntaan soveltuva kevyttä piikatuliasetta, joka on pyörälavetille asennettu, mutta käsikahvoilla konekiväärin tavoin vapaasti suunnattavissa. Kyseessä oli eräs sotavuosien ensimmäisistä salaisista suunnitteluprojekteista, mikä vaikutti olennaisesti myös lopputulokseen ja sen kohtaloon sodassa. Kun kevyeseen, so. pienikaliiperiseen aseeseen piti saada maksimaalinen teho, se kehitettiin nostamalla lähtönopeutta kartiomaisen piipun ja sen takaosan 28 mm:stä suuhun 20 mm:ksi supistuvan kaliiperin avulla.⁶⁴

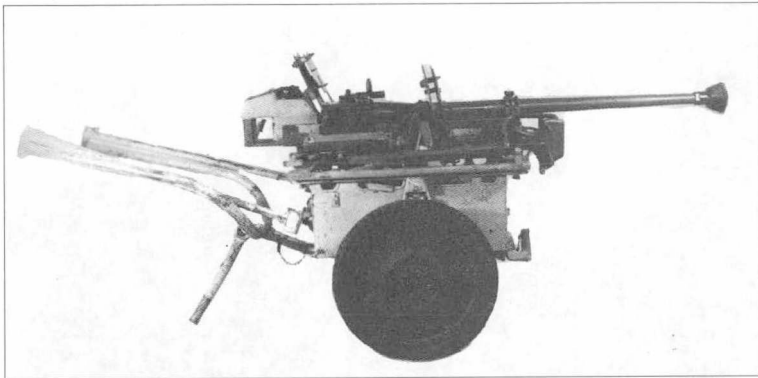
Suomalaiset olivat kuulleet saksalaisten uudenaikaisesta kevyestä panssarintorjunta-aseesta ja olivat kiinnostuneita saamaan sellai-

Saksalainen 75 PstK/40 osallistui merkittäväällä tavalla Kannaksen torjuntataisteluihin kesällä 1944. SA-kuvat 153641 ja 153706.

German 75 mm anti-tank guns were very important for the Finnish defence in the summer of 1944.

Saksalainen supistuvakaliiperinen 28/20 mm:n panssarintorjuntakanuuna m/41 vakiolavetilla ja kuljetusalustalla. SA-kuva 3402/65.

A German tapered bore 28/20 mm m/41 anti-tank gun.

sen kokeiltavakseen. Kenraaliluutnantti Grandell otti asian esille saksalaisen kenraali Beckerin kanssa marraskuussa 1943 käymis-
sään neuvotteluissa. Saksalaiset suostuivat myymään kaksi näy-
teasetta ja niihin kolmesataa laukausta.⁶⁵ Lähetys saapui Suomeen
10.4.1944.⁶⁶ Automaattitykkeitä ei koskaan käytetty rintamalla,
vaan ne toimitettiin koeasemalle tutkittaviksi. Sieltä ne joutuivat
sodan päättymisen jälkeen asevarikkoon osaksi rauhansopimuksen
tarkoittamaa ylimääräistä aseistusta.

Suomalainen 75 mm:n koetykki m/44

Kun jatkosodan aikana kävi ilmi, että suurin osa suomalaisten
panssarintorjuntatykeistä oli vihollisen ajanmukaisia taisteluvau-
nuja vastaan liian pienikaliiperisia ja heikkoja, ryhdyttiin toimen-
piteisiin tehokkaampien tykkien hankkimiseksi. Ostotiedustelut
suunnattiin Saksaan, josta uutta kalustoa sitten saatiinkin hanki-
tuksi, mutta ei riittäviä määriä. Siksi Päämajan Ase-esikunnan ja
Tampella Oy:n yhteistyönä käynnistettiin kotimaisen panssarintor-
juntatykin kehittämistyö jo vuonna 1942.

Taulukko 2

Tietoja panssarintorjuntaan käytettyjen tykkien hankinta-, käyttö- ja hylkäysajankohdista

tykkimalli	valmistusmaa	hankintamaa	hankinta-aika	pst-käyttö päättynyt	hylätty aseistuksesta
20 K/40 Madsen	Tanska	Ruotsi	1940	1942	1986
20/28 K/41	Saksa	Saksa	1944	koeseitea	1959
25 K/34	Ranska	Saksa	1941	1943	1959
25 K/37	Ranska	Ranska, Saksa	1940–1941	1943	1959
37 K/36 Bofors	Ruotsi	Ruotsi	1938–1940	1944	1986
37 K/36	Suomi	Suomi	1939–1941	1944	1986
37 K/36 P	Puola	Unkari	1940	1944	1979
37 K/37	Saksa	Saksa	1940–1941	1944	1979
37 K/40	Saksa	Saksa	1940–1941	1944	1979
45 K/32	Neuvostoliitto	sotasaalista	1939–1944	1960	1993
45 K/37	Neuvostoliitto	sotasaalista	1939–1944	1960	1993
45 K/38	Neuvostoliitto	sotasaalista	1939–1944	1960	1993
45 K/38-41	Neuvostoliitto	sotasaalista	1942–1944	1960	1993
45 K/42	Neuvostoliitto	sotasaalista	1944	1960	1986
47 K/35	Itävalta	Sveitsi	1940	1942	1959
47 K/39	Italia	Italia	1940	1942	1959
50 K/38	Saksa	Saksa	1942	1944	1986
75 K/97-38	Saksa (Ranska)	Saksa	1943	1986	1986
75 K/40	Saksa	Saksa	1943–1944	1986	1986
76 RK/27 (27-39)	Neuvostoliitto	sotasaalista	1939–1944	1960	1979

Huom: Panssarintorjuntakäytön päättymisellä tarkoitetaan ensisijaisesti pst-joukkojen perusaseistuksesta muuhun käyttöön siirtämistä. Hylkäysajankohdista on eräiden mallien kohdalla ollut asteittainen, useille vuosille jakaantuva. Silloin on vuodeksi valittu keskeisin.

Aseesta haluttiin tehdä pitkäputkinen ja mahdollisimman matala, joten putki suunniteltiin lähes pyörien akselilinjan tasalle. Myös kilpi suunniteltiin niin matalaksi, että se jäi pyörien lakikorkeuden alapuolelle. Lavettihaarat olivat kuljetusta varten taittavat ja moottorivetoon tykki kytkettiin putken etupäästä, jossa oli pitkä rei'itetty suujarru. Aseen kaliiperiksi kaavailtiin aluksi 57 tai 76 millimetriä ja sen varhaisesta perusrakenteesta tehtiin 1:1 kokoon puinen malli, jonka kuvat ja piirustukset lähetettiin kesäkuussa 1942 Päämajaan tykistön tarkastajalle.⁶⁷

Aseen yksityiskohtien konstruoinnin aikana sen kaliiperiksi vahvistettiin 75 mm ja prototyypin oli valmistumassa koeammunta-asteelle Tampellan tehtailla heinäkuussa 1944.⁶⁸ Väli- rauhansopimuksen ehtojen ja puolustusvoimien demobilisoinnin vuoksi sarjatuotanto ei koskaan päässyt alkamaan. Ainoana valmistunut prototyyppiä jäi historialliseksi kuriositeetiksi, jonka mahdolliselle jatkokehittelylle ei enää 1950-luvulla sinkojen nousukautena ollut edellytyksiä.

Panssarintorjuntatykkien käyttö jatkosodassa

Tarkasteltaessa panssarintorjuntatykkien jakelua ja käyttöä jatkosodan aikana Päämajan Ase-esikunnan joka kuukauden alussa joukoilta keräämien jalkaväkiasetilannekatsausten pohjalta voidaan todeta, että kesän ja syksyn 1941 hyökkäysvaiheessa tärkeimpiä malleja olivat 37 mm:n Bofors, 37 mm:n saksalaiset, 25 mm:n ranskalaiset ja 45 mm:n venäläiset pst-kanuunat. Näitä oli 1.7.1941 yhteensä 722 kappaletta (261+178+212+71). Ne oli jaettu valtaosin Karjalan Armeijan ja armeijakuntien käyttöön. Määrät eivät ilmeisesti kuitenkaan olleet vielä riittävät, koska puutteita oli kompensoitu 20 mm:n Madsen-konetykeillä, joka mallina oli muuten vakiintunut ensisijaisesti merivoimien asetyypiksi.

Vuoden 1941 loppua kohden panssarintorjunta-aseistuksen käytössä ja jakelussa on todettavissa selvä uudelleenjärjestely. Pienempikaliiperisten asetyypien määrät ovat jalkaväkijoukoissa selvästi vähentyneet sitä mukaa kun mm. tehokkaampaa sotasaalisalustoa on saatu tilalle. Siirryttäessä vuoteen 1942 Madsenit olivat jo poistuneet tilapäiskäytöstä ja suurin osa 25 mm:n ranskalaisista tykeistä oli siirretty kotiseudun varastoihin tai taistelutoiminnan

Sommeen motista kesällä 1941 koottuja sotasaalistykkejä. Alkuperäinen teksti kuuluu: "Ryssältä saatujen pst.tykkien lukuisuutta todistaa tämä kuva". SA-kuva 46099.

The number of captured Soviet anti-tank guns was very remarkable during the Finnish offensive in 1941.

kannalta toisarvoisten joukkojen käyttöön.

Maavoimien taisteluyhtymien kannalta toisarvoisten tai sekalaisen jalkaväkiasemallien hylkäämiseen ei sodan olosuhteissa yleensä ollut varaa, vaan jatkokäyttö siirtyi useimmiten kotijoukkojen, koulutuskeskusten ja meripuolustuksen piiriin. Kun pst-tykkejä kotirintamalla harvemmin tarvittiin ja vanhentuneen kaluston käyttö oli koulutuksessakin yleensä epätarkoituksenmukaista, meripuolustusjoukot saivat riesakseen valtaosan parhaat vuotensa sivuutaneista tykeistä. Ikivanhoja 37 mm:n venäläisiä jalkaväkitykkeitä m/14 ja m/15 oli vielä vuonna 1941 jäljellä kymmenen kappaletta ja kaikki sotavuotensa ne viettivät merivoimien hallussa ilman minkäänlaisia tappioita. Kahteen Talvisodan aikana hankittuun pieneen erään kuuluvia 47 mm:n Böhler-kanuunoita oli jatkosodan alkuvaiheissa mukana itärintaman sotatoimiyhtymillä, mutta pian osa niistä jätettiin Laatokan puolustukseen ja myöhemmin vuonna 1942 sekä italialainen m/39 että itävaltalainen m/35 siirrettiin

kumpikin malleina merivoimien aseistukseen, jolloin ne poistuivat maavoimien ja samalla panssarintorjunnan piiristä.

Heikoimpien mallien syrjäyttämiseen sodan aikana oli tarjoutunut mahdollisuus ennen kaikkea viholliselta hyökkäysvaiheessa vallatun 45 mm:n pst-tykkikaluston suuren määrän vuoksi. Sotasaaalistykit olivat yleensä vaurioituneita ja kunnostusta vaativia, mutta vähitellen niitä saatiin yhä enemmän omaan käyttöön korvaamaan heikompaa aseistusta. Vuoden 1943 alussa 45 mm:n venäläisten panssarintorjuntatykkien kokonaismäärä oli 636 kappaletta.⁶⁹

Vaikka panssarintorjuntatykkejä oli vuosina 1942–1943 määrällisesti runsaasti, asemallien ominaisuuksilla mitattuna tilanne oli silti huolestuttava. Siitä huolimatta, että 20-milliset ja 25-milliset aseet oli saatu siirretyksi pois, valtaosa kalustosta oli vieläkin liian heikkoa: 37-millistä ja 45-millistä, joiden teho uusimpia venäläispanssareita vastaan tiedettiin huonoksi tai vähintäänkin epävarmaksi.

Tilanne oli siis kaksijakoinen, toisaalta hyvä ja toisaalta huolestuttava. Tästä antaa kouriintuntuvan kuvan suora lainaus Päämajan huoltotilannekatsauksesta kolmannen sotavuoden päättyessä:

"Panssarintorjuntatykkutilanne muuttui jo ensimmäisen sotavuoden aikana suhteellisen hyväksi ensi sijassa runsaan sotasaaaliin ansiosta, ja toisena sotavuotena oli pst.-tykkejä huomattavasti yli tarpeen. Tosin sisältyvät lukuihin myös 20 K/40:t (163 kpl.), jotka olivat merivoimien käytössä, sekä 25 K/34-37:t (224 kpl.), joista vain pieni osa oli rannikkopuolustuksen aseina ja koulutuskäytössä. Loput olivat varikossa. Suurempikaliiperisten (37–75 mm:n) tykkien lukumäärä oli 1.287, joten tilanne oli hyvä, vaikka huomioitaisiin vain nämä aseet. Pst.tykkien suuri lukumäärä juontaa alkunsa sodan alussa vallinneesta hyvästä tilanteesta, ensimmäisen sotavuoden runsaasta sotasaaaliista sekä siitä, että on voitu hankkia 123 suurempitehoista pst.tykkiä. – On kuitenkin huomattava, että varsinaisina panssarintorjuntatykkeinä voidaan pitää vain 75 mm:n ja sitä suurempikaliiperisia tykkejä. 25, 37, 45 ja 50 mm:n pst.tykkejä on pidettävä tehottomina taistelussa panssareita vastaan."⁷⁰

Asiaa murehdittiin paitsi etulinjan taisteluhaidoissa myös Päämajassa. Saksasta asteittain saapuvan uuden 75 mm:n tykkierän nopeaa joukoille jakamista ja koko panssarintorjuntakaluston uudelleenjärjestelyä vauhditti marsalkka Mannerheimin voimakas huo-

Ruotsalaisvalmisteinen 37 mm:n Bofors-panssarintorjuntakanuuna hevosvedossa etuvaunuineen jatkosodan aikana. Huom. ruotsalaisen tykin kaarevareunainen kilpi. SA-kuva 26294.

A Swedish-made Bofors gun with limber being horse drawn during the 1941–44 war.

lestuminen raskaamman tykkikaluston vähydestä. Päämajan operatiivisen osaston 23.2.1994 Ase-esikunnalle antamalla käskyllä uudet tykit määrättiin jaettaviksi eri yhtymille, niiden tietyille tykkikomppanioille toimitettaviksi. Kannaksen Ryhmä sai suurimman osan, 30 tykkiä, joiden vaihdossa vapautuva 37 K/40 -kalusto käskettiin jättämään edelleenkin Kan.R:n haltuun ylimääräisiksi aseiksi.

Samalla määrättiin osalle tykkikomppanioista vaihdettaviksi 76 mm:n rykmentinkanuunat panssarintorjunta-aseiksi. Lisäksi suuressa osassa muita tykkikomppanioita määrättiin vaihdettaviksi 45 mm:n venäläiset sotasaalistykkit m/32–m/38 niiden käytössä siihen asti olleen 37 mm:n tykkiaseistuksen (37 K/36 ja 37 K/40 jne.) tilalle.⁷¹ Uudelleenjärjestelyn jälkeen jäi sekalaisia 37 mm:n aseita vielä yhdentoista tykkikomppanian käyttöön, mutta muilta osin yhtymien panssarintorjuntayksiköiden perusaseistuksen muodostivat

Saksasta ostettu tykki m/97-38 on saanut osuman vihollispanssariin Kannaksen torjuntataisteluissa Ihantalassa 30.6.1944. SA-kuva 55334.

An m/97-38 anti-tank gun in action in the summer of 1944.

keväällä 1944 saksalaiset 75, 50, ja 37 mm:n tykit sekä venäläiset 45 mm:n jalkaväkikanuunat ja 76 mm:n rykmentinkanuunat. Tällä kalustolla otettiin vastaan puna-armeijan kesäkuussa aloittama suurhyökkäys, jonka panssarintorjunnassa jatkosodan alkuvaiheen ranskalaisilla (25 mm), itävaltalaisilla ja italialaisilla (47 mm) tai tanskalaisilla (20 mm) tykeillä ei enää ollut osaa eikä arpaa. Talvisodan aikana niin suuresti kaivattu 37 mm:n Bofors-tykkikalustokin oli kesällä 1944 taistelevan jalkaväen kannalta jo lähes yhdentekevää ja jouti paremmin rannikkopuolustukselle veneiden ja maihinnousualusten upottamistehtäviin.

Panssarintorjuntatykkikaluston määrät ja vetotavat oli selvitetty Päämajassa keväällä 1944. Vetotapoja oli kolme: hevosveto, traktoriveto ja autoveto, minkä lisäksi oli vielä auton lavalla kuljettaminen. Näistä hevosveto oli kaikkein yleisin, sitten traktoriveto ja vain pienehkö osa tykeistä vedettiin tai kuljetettiin autoilla.⁷² He-

vosvetoa varten tykeille oli aisat ja yleensä myös etuvaunut, joissa ampumatarvikkeita kuljetettiin. Etuvaunujen käyttö ja merkitys olivat kuitenkin vähenemään päin ja heikommasta päästä niitä oli alettu romuttaa jo asemasodan aikana. Uusimmat ja raskaammat panssarintorjuntatykit kuten 75 K/40 oli kuitenkin tehty ainoastaan moottorivetoisiksi.

Kesän 1944 suurtaisteluissa Suomen armeija menetti 37–50 mm:n panssarintorjuntatykkejään 378 kappaletta, 75-millisiä 67 kappaletta ja panssarintorjunnan täydennyskalustona olleita 76 mm:n rykmentinkanuunoita 29 kappaletta. Tykkikaluston suurten menetysten syiksi arvioitiin Päämajassa vihollisen murskaava tulitoiminta ja nopea eteneminen, kuljetusvälineiden ja vetäjien puute sekä pitkäaikaisesta asemasodasta johtunut harjaantumattomuus joukkojen nopeaan liikkeellelähtöön.

Sodan päättyessä oli käynnissä uudelleenjärjestely, jolla Päämajan, divisioonien ja prikaatien panssarirykkikomppaniat oltiin aseistamassa 75 K/40 ja 75 K/97-38 -kalustolla ja toinen divisioonan panssarirykkikomppanioista 76 RK/27 -kalustolla. Kahdelle prikaatille panssarirykkikomppanialle jouduttiin kuitenkin kalustopuutteen takia poikkeuksellisesti jakamaan 50 mm:n ja yhdelle 45 mm:n panssarintorjuntatykit.⁷³ Pienempikaliiperisia tykkejä ei panssarintorjuntaan tuolloin enää kelpuutettu.

Elokuussa 1944 suomalaisten joukkojen haltuun jäi Ilomantsin motissa uusia venäläisiä 76 mm:n kanuunoita m/42 Zis 3.⁷⁴ Tykit olivat pitkäputkisia, matalahkoja ja suorasuuntausaseen oloisia. Puna-armeijassa ne oli tarkoitettu yhtälailla kenttätykin kuin panssarintorjuntatykin tavoin käytettäväksi. Kokonaislukumäärä oli kuitenkin niin pieni ja sota niin loppuillaan, että Suomen armeijassa 76 K/42 Zis ei koskaan ennättänyt panssarintorjuntaan.

Panssarintorjuntatykkien rooli taistelukentällä muuttui kesän 1944 aikana Suomessa merkittävästi. Syynä tähän olivat uudet rekyyllittömät panssarintorjunta-aseet: panssarinkauhu ja panssarinyrkki, jotka soveltuivat erityisen hyvin maamme metsäisiin olosuhteisiin. Päätäjien kannalta vaa'assa painoivat vielä taloudelliset seikat. Kun 75 K/40 maksoi suomalaisille vuonna 1944 varusteineen 35 000 Saksan valtakunnanmarkkaa (RM), panssarinkauhun sai satasella ja kauhun ammuksen tai nyrkin kahdellakymppillä.⁷⁵

Tilanne toisen maailmansodan jälkeen

Jatkosodan päättyessä syyskuussa 1944 Suomen koko ajanmukainen pst-tykkikalusto oli jaettuna täysimääräiseen käyttöön. Väli-
rauhansopimuksen ehtojen mukaisesti puolustusvoimat supistettiin
rauhanaikaiseen vahvuuteensa, jolle varattiin tarvittava aseistus
ja kaikki muu varastoitiin valvontakomission valvomiin keskusva-
rikoihin odottamaan Pariisin rauhansopimuksen tuomiota.

Kun oli epävarmaa, hyväksyttäisiinkö Suomen enää pitää lain-
kaan hallussaan reserviaseistusta, ja kun toisaalta tiedettiin, että
sodasta varastoitu "aseistuksen liikamäärä" saatetaan joutua luovuttamaan Neuvostoliitolle, oli selvää, että rauhan ajan puolustus-
voimille valikoitiin noissa oloissa parhaat mahdolliset osat sotama-
teriaalista. Tämä koski myös panssarintorjuntatykkejä, joista ensi-
sijaisesti hyväkuntoinen 75 mm:n kalusto ja parhaat muista ajan-
mukaisista malleista pidettiin joukkojen hallussa, kun taas muu
heikompi materiaali lähetettiin keskusvarikoihin.

Vaikka Pariisin rauhansopimuksessa syyskuussa 1947 selvästi
määrättiin, että Suomen on vuoden kuluessa luovutettava liittou-
tuneille (Neuvostoliitolle) aseistuksensa liikamäärä tai hävitettävä
se, mukaan tuli ulkopoliittisia tekijöitä ja entisten liittoutuneiden
keskinäisiä kiistoja, jotka suomalaisista riippumattomista syistä
viivyttivät toimenpiteisiin ryhtymistä. Kylmän sodan myötä Neu-
vostoliitto ilmeisesti laski pitävänsä Suomen otteessaan ja halusi
asevarastojen pysyvän toistaiseksi paikoillaan. Myöhemmin 1950-
luvun vaihteessa se kuitenkin ilmoitti Suomen voivan menetellä
varastojensa kanssa haluamallaan tavalla.

Kun ylimääräaseistuksen muodostama pattitilanne 1950-luvun
vaihteessa laukesi, Suomen puolustusvoimilla oli hallussaan kaik-
kiaan 1 308 panssarintorjuntatykkiä, jotka kertyivät kahdestakym-
menestä eri mallista seuraavasti:

25 K/34	ranskalainen	126 kpl
25 K/37	ranskalainen	100 kpl
28 K/41	saksalainen	2 kpl
37 K/36	suomalainen / ruotsalainen	237 kpl
37 K/36 P	puolalainen	18 kpl
37 K/37	saksalainen	48 kpl
37 K/37-40	saksalainen	9 kpl

37 K/40	saksalainen	41 kpl
37 K/40-37	saksalainen	42 kpl
45 K/32	venäläinen	203 kpl
45 K/37	venäläinen	79 kpl
45 K/38	venäläinen	133 kpl
45 K/38-41	venäläinen	54 kpl
45 K/42	venäläinen	2 kpl
45 K/41 psv	venäläinen	4 kpl
47 K/35	itävaltalainen	10 kpl
47 K/39	italialainen	12 kpl
50 K/38	saksalainen	15 kpl
75 K/97-38	saksalainen	39 kpl
75 K/40	saksalainen	144 kpl

Joukkojen käytössä edellä luetelluista tykeistä oli vain 255 kappaletta, joista 116 oli 75 mm:n saksalaisia kanuunoita m/40 ja muut pienempinä määrinä enimmäkseen suomalaisia ja saksalaisia 37 mm:n tykkeitä sekä 45 mm:n venäläisiä tykkeitä. Rajavartiolaitoksen käytössä oli myös kuusi 75 K/40 -tykkiä.⁷⁶ Kaikki muu kalusto – yli tuhat panssarintorjuntatykkiä – oli keskusvarikoissa, aina sodan päättymisestä lähtien jokseenkin siinä kunnossa, jollaisina joukot olivat ne demobilisaatioissa palauttaneet.

Varastoissa oli tuolloin myös yksi 57 mm:n panssarintorjuntatykki, jonka tarkempi malli ei ilmene asiakirjoista. Kyseessä on mitä ilmeisimmin ollut sotasaaliina saatu venäläinen 57 mm:n pitkäputkinen kanuuna m/38 Zis.

Jo vuonna 1948 oli tehty varustamissuunnitelmia, joiden perusteella 25 mm:n ranskalaisilla panssarintorjuntatykeillä ei tulevaisuudessa tulisi olemaan enää minkäänlaista perusteltua käyttöä. Nämä toivottiin voitavan hävittää, koska varastointi oli kannattamatonta. Myöhemmin 1950-luvulla ryhdyttiin myös muita ampumatarvikehuollon kannalta sekalaisia tykkimalleja karsimaan aseistuksesta. Tällöin saivat poistotuomion itävaltalaiset ja italialaiset 47 mm:n Böhler-tykit sekä saksalaiset supistuvakaliiperiset 20/28 mm:n automaattitykit m/41, joita oli vain kaksi näytekappaletta. Monenlaisten kaupantekovaiheiden jälkeen Samuel Cumingsin johtama kansainvälinen aseliike Interarmco osti Suomen puolustusministeriöltä vuonna 1959 suuren määrän erilaista ylijäämäaseistusta ja niihin kuuluvia ampumatarvikkeita. Kauppasopi-

Taulukko 3

Panssaritorjuntatykkien lukumäärätilanteita

Tykkimallit	30.11.1939	12.6.1940	1.7.1941	1.7.1942	1.7.1943	1.6.1944	1.8.1944	1.11.1944	1.7.1948	1.1.1985
25 K/34 ja 37	-	37	212	220	224	225	210	225	226	-
37 K/36	98	158	261	313	312	298	235	260	255	224
37 K/37 ja 40	-	40	178	173	175	170	133	129	140	67
45 K/venäläinen	-	93	71	671	592	585	383	486	471	433
47 K/35	-	-	10	10	10	10	10	10	10	-
47 K/39	-	-	12	12	12	12	12	12	12	-
50 K/38	-	-	-	-	27	27	14	15	15	13
75 K/97-38	-	-	-	-	46	46	39	39	39	39
75 K/40	-	-	-	-	50	110	94	142	144	141

Lähteet: Jb-asetilanne 12.6.1940, joukot ja varikot inventoinnin perusteella, SARk T 18419.

Päämajan Ase-esikunnan jalkaväkiasetilannelmoitukset 1.7.1941-1.11.1944, SARk T 19052/6 ja T 19054/9.

Pääesikunnan tväl-materiaalitilannelmoitus 1.7.1948, SARk T 19222/29.

Pääesikunnan tväl-osaston inventointiluettelot hylättäväästä aseistuksesta v. 1985, Sotamuseo.

Huom: Ankarlien taisteluvaiheiden aikana vaurioituneet tykit on laskettu uudelleen vahvuuksiin vasta taisteluelukoiksi kunnostettuina.

mukseen sisältyi 239 panssarintorjuntatykkiä ja niihin 237 300 laukausta.

Tällä kaupalla poistuivat Suomesta kaikki Böhler-tykit m/35 ja m/39 (10+12=22 kpl), molemmat saksalaiset näyteaseet m/41, kaikki ranskalaiset 25 mm:n tykit m/37 (100 kpl), yhtä Sotamuseolle jätettyä kappaletta lukuun ottamatta loput ranskalaiset "Marianet" m/34 sekä paljon muuta jalkaväki- ja tykistöaseistusta.⁷⁷ Kauppaa puuhanneet henkilöt halusivat tyhjentää varastoja niin tottaalisesti, että edes puolustusvoimien sisäisiä määräyksiä museokappaleiden jättämisestä jälkipolville ei välitetty noudattaa. Suomen panssarintorjunnan historian tallentamiselle tämä aiheutti korvaamattoman vahingon, jota ehkä hieman lievittää se, että Cummings myi suuren osan Suomesta ostamistaan pst-tykeistä Yhdysvaltoihin asekeräilijöille, joiden kokoelmissa näitä aseita on säilynyt.

Mainittakoon tässä yhteydessä, että samassa kaupassa myytiin Suomesta pois myös kaikki jäljellä olleet sotien aikaiset panssarinkauhut ja panssarinyrkit, joiden käytöstä oli päätetty luopua niiden vaarallisuuden vuoksi ja ennen kaikkea siksi, että ne voitiin korvata uusilla singoilla. Kotimaisia kevyitä sinkoja 55 S 55 oli valmistunut puolustusvoimille vuosina 1956–1959 kaikkiaan 4 300 kappaletta.⁷⁸

Kotimaisten sinkotyyppeiden tuotannon päästyä vauhtiin Pääesikunnan asetoimisto päätti vuonna 1960 korvata raskailla singoilla kaikki 45 mm:n ja 76 mm:n jalkaväkitykit (76 RK/27), joita oli tuolloin 470+166 kappaletta. Sen sijaan 75 mm:n kanuunat m/40 ja m/97-38, joita oli yhteensä 183 kappaletta (144+39), päätettiin säilyttää määrävahvuuksissa panssarintorjunta-aseina sinkoaseiden ohella.⁷⁹ Tehty päätös merkitsi sitä, että sotien aikaisista pst-tykeistä ainoastaan 75-milliset jäivät enää panssarintorjunta-aseiksi ja kaikki muut oli jo jatkosodan ajoista lähtien siirretty asteittain muihin käyttötarkoituksiin, rannikkopuolustukselle, maahanlaskujen torjuntaan jne.

Vaikka venäläisiä 45 mm:n sekä suomalaisia ja saksalaisia 37 mm:n panssarintorjuntatykkeitä onkin sotien jälkeisinä vuosikymmeninä käytetty sotilasopetuslaitoksissa ja joukoissa jalkaväen koulutusaseina, niiden käyttötarkoitus ja sodan ajan sijoitukset ovat painottuneet muuhun kuin panssarintorjuntaan. Tätä ilmentää myös niiden nimikkeen muuttuminen sotien aikaisesta muodosta panssarintorjuntakanuuna (PstK) jalkaväkikanuunaksi (JvK).

Suomen puolustusvoimien käytöstä poistettu 75 mm:n panssarintorjuntatykkikalusto koottiin vuonna 1987 Asevarikko 3:een Vammalaan hylkäystä ja jälkikäsitteilyä varten. Ylhäällä edessä m/97-38 -tykkejä ja alakuvassa osa yli sadastaneljästäkymmenestä m/40-tykistä. Kuvat: Sotamuseo/Markku Palokangas.

75 mm m/97-38 and m/40 guns withdrawn from service and collected at an Ordnance Depot in 1987.

Polttoleikkaamalla kiloromuksi paloiteltuja 75 mm:n panssarintorjuntatykkeitä asevarikon romukentällä vuonna 1988. Kuva: Sotamuseo/Markku Palokangas.

German 75 mm anti-tank guns cut into pieces at an Ordnance Depot's scrapyard in 1988.

Kun sekalaisimmat ja tehottomimmat asemallit oli karsittu pois, muu osa vanhaa panssarintorjuntatykkikalustoa pysyi puolustusvoimien käytössä ja sodanajan varauksissa 1980-luvulle asti. Tuolloin hylättiin ensiksi saksalaiset 37 mm:n tykit, joita myytiin lähinnä kokoelmaesineiksi niin kotimaahan kuin ulkomaillekin. Pian tämän jälkeen poistettiin käytöstä ja hylättiin 50 mm:n ja 75 mm:n saksalaiset tykit m/38 (13 kpl), m/97-38 (39 kpl) sekä m/40 (141 kpl). Kaikista näistä Sotamuseo pääsi valitsemaan useita kappaleita kokoelmiinsa ja puolustusvoimien muuhun perinnekäyttöön, minkä jälkeen loput asetettiin myyntiin. Vain harvoja heikkokuntoisia tai puutteellisia yksilöitä romutettiin. Myyntien kautta tykkeitä siirtyi sekä oman maan keräilijöille että ulkomaille. Vuonna 1998 tämän kaluston jälkikäsittely oli jo kokonaan ohitse.

Merivoimien ja rannikopuolustuksen käytössä koko sotien jäl-

keisen ajan olleet 20 mm:n Madsen-konetykit hylättiin asteittain 1980-luvulta lähtien ja niitä koottiin asevarikoihin odottamaan jälkikäsittelyä, johon kuuluivat museointi, myynti tai romutus. Hylkäysvaiheessa kenttälavettisia oli 102 kappaletta, joista 90 oli yleislavetilla ja 12 panssarintorjuntalavetilla⁸⁰

Suomen sotien panssarintorjuntatykkimalleista viimeisinä jäivät vielä kriisiajan varaukseen venäläiset 45 mm:n kanuunat, joiden yhteismäärä vuonna 1985 oli 433 kappaletta koostuen seuraavista malleista: 185 kpl m/32, 78 kpl m/37, 114 kpl m/38, 54 kpl m/38-41, ja 2 kpl m/42. Koulutuksellisista syistä jätettiin käyttöön vielä 202 kappaletta suomalais- ja ruotsalaisvalmisteisia 37 mm:n jalkaväki-kanuunoita m/36. Samaa mallia oli puolalaisvalmisteisena 19 kappaletta, jotka tuolloin kuitenkin hylättiin.⁸¹

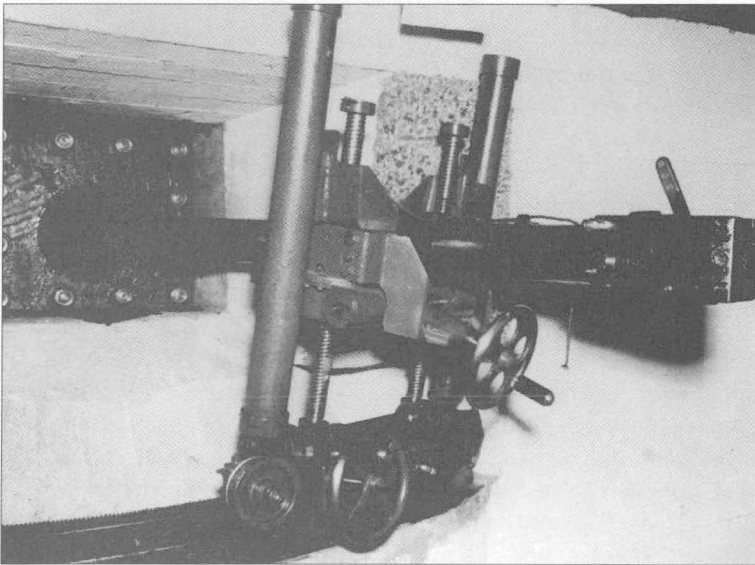
Talvisodan suurena toivona pidetty 37 mm:n Bofors-tykki poistui koulutuksesta ja hylättiin mallina Suomen puolustusvoimien aseistuksesta 1980-luvun lopulla. Kaluston jälkikäsittely tapahtui pääosin seuraavina vuosina.

Sitkeimpänä ja viimeisenä varauksissa pysyi viholliselta sodassa vallattu 45 mm:n tykkikalusto, yhteismäärältään 431 asetta. Venäläiset jalkaväkitykit m/32, m/37, m/38 ja m/38-41 poistettiin malleana puolustusvoimien käytöstä esittelyssä sotavarustepäällikölle 5.5.1993.⁸² Aseet koottiin aluevarastoista pääosin Vammalan Asevarikkoon sekä Santahaminaan ja niiden jälkikäsittely oli osittain kesken vielä vuonna 1998.

Päätteeksi

Panssarintorjuntatykit edustivat Suomen puolustusvoimille uutta, taistelukentällä välttämätöntä asetyyppeä, jonka hankinnat ja kehitysvaiheet keskittyvät poikkeuksellisen lyhyeen ajanjaksoon, toisen maailmansodan vuosiin 1939–1944. On suorastaan erikoista ja ainutlaatuista, että Suomen armeijalla ei ollut vuoden 1938 alussa yhtäkään ajanmukaista panssarintorjuntatykkiä ja vaikka sodista säilyneiden käyttö jatkui laajana 1980-luvulle asti, vuoden 1944 jälkeen Suomen puolustusvoimille ei ole enää hankittu ainoatakaan panssarintorjuntatykkiä. Suomen sotahistoriassa panssarintorjuntatykki on siten toisen maailmansodan tuote, ja ehkä aidommin kuin mikään muu taisteluväline.

Kuvaavaa panssarintorjuntatykkien merkitykselle historiassa on myös niiden kiivas mutta lyhyt elinkaari. Vuonna 1998 Suomen puolustusvoimien käytöstä oli hylätty kaikki panssarintorjuntatykit viimeistä myöten. Käytöstä poistuessaan kaikki ne olivat vielä keski-ikäisiä, useimmat vuosina 1935–1944 valmistuneita. Tällä kohden on selvä ero kenttätykistön kalustoon ja jopa käsiaseisiin, jotka ovat pysyneet käytössä usein lähes ihmisiän ajan. Panssarintorjuntatykkien lyhyt käyttöikä ilmentää sotatekniikan kiivasta kilpa-juoksua aseiden ja torjuntavälineiden kesken. Uudenlainen kalusto vanhenee nopeammin kuin perinteinen. Tämä taas viestittää asian tärkeydestä.

Suomalainen 45 mm:n korsukanuuna m/40 soveltui tarvittaessa myös panssarintorjuntaan. Näitä aseita valmistettiin Valtion Tykkitehtaalla sadan kappaleen sarja välirauhan ja jatkosodan aikana. SA-kuva 60725.

A Finnish 45 mm m/40 bunker gun.

Asetyydin merkityksen aliarvioiminen 1930-luvulle asti ja hankintapäätösten jättäminen niin myöhäiseksi, että jouduttiin myyjien armeille, ovat osoituksia inhimillisistä virhearvioinneista ja oikeansuuntaisten tulevaisuudenvisioiden puuttumisesta. Ajanmukaisen panssarintorjunta-aseistuksen hankkimistoimenpiteiden siirtymisestä 1930-luvun puoliväliin asti voidaan syyttää sotilaita, mutta tämän jälkeen kohtalokkaaksi muodostunut sotavälinehankinnan kytkeminen ulko- ja kauppapoliittisiin ideologioihin oli kuitenkin päällimmäisenä syynä Talvisodan luvattoman heikkoon panssarintorjuntatykkitalanteeseen ja menee täysimääräisesti poliittikkojen vastuulle.

Vaikka alkutilanne oli mahdollisimman huono, Suomessa tartuttiin määrätietoisesti toimeen ja vain muutamassa vuodessa luotiin panssarintorjunnan tykkiaseistus, jonka osalta kokonaistilannetta voitiin jo vuonna 1942 pitää jopa hyvänä. Kaliiperien osoittautuminen liian pieniksi ja heikoiksi oli panssarivaunujen nopeasta kehittymisestä johtunut yleismaailmallinen ilmiö, jonka ratkaisemiseen ryhdyttiin varsin nopeasti ja tarmokkaasti. Tästä on osoituksena mm. suomalaisen 75 mm:n kokeilutykin valmistuminen kesällä 1944. Suomen puolustusvoimien taisteluvälinehenkilöstö ansaitsee ainakin tältä osin sodanajan toiminnastaan jälkipolvien täyden kiitoksen ja kunnioituksen.

Suomen panssarintorjuntatykkiaseistukselle oli ominaista tavattoman suuri mallikirjavyys, joka on kaiken aikaa vaikeuttanut kaluston tarkoituksenmukaista käyttöä. Kalustokirjavyys on kuitenkin seurausta sotia edeltäneen ajan laiminlyönneistä ja tyyppillinen ominaisuus Suomen koko aseistukselle toisessa maailmansodassa ja sen jälkeen. Sodissa niin hankalana koettu kalustokirjavyys on myöhemmin muodostunut esineellisen sotahistoriamme rikkaudeksi. Harvalla maalla on historiassaan niin suurta ja moninaista lajitelmaa panssarintorjuntatykkejä kuin Suomella.

Lähestyttäessä 2000-lukua panssarintorjuntatykkejä ei enää vuosiin ole ollut Suomen maanpuolustuksessa. Niiden tehtävä on suoritettu ja aika umpeutunut. Panssarivaunut ja niiden torjuminen ovat kuitenkin pysyneet koko toisen maailmansodan jälkeisen ajan yhtenä maanpuolustuksemme olennaisesti vaikuttavana tekijänä, jonka merkitys jatkuu pitkälle tulevaisuuteen. Vaikka tykkien käyttäminen panssarintorjuntaan on Suomessa siirtynyt menneisyyteen ja tilalle ovat tulleet aivan uudenlaiset aseet ja välineet,

kaikki uusi rakentuu kuitenkin vanhan koetellun varaan. Panssarintorjuntatykeillä on siten joka suhteessa suuret ansiot ja kunniakas menneisyys taisteluissa Suomen itsenäisyyden puolesta.

Kirjoitus perustuu tekijällä työn alla olevaan laajempaan tutkimukseen "Suomen puolustusvoimien raskaat jalkaväenaseet 1918–2000", joka esittelee edellä olevaa yksityiskohtaisemmin paitsi panssarintorjuntatykit myös rekyylittömät pst-aseet, jalkaväkitykit, miinanheitin ja kranaatinheitin.

Lähdeviitteet

1. Kapteeni Juha Pekkola: Panssarintorjuntajärjestelmän kehittyminen itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä, SKK:n diplomityö, MSL 43 1995, s. 45–69.
2. Jv-asetilanne 12.6.1940, joukot ja varikot ilmoitusten perusteella, taulukko, SArk T 18419.
3. Talvisodan historia IV osa, s. 297.
4. Ev Raatikaisen matkakertomus Saksaan ja Unkariin 8.–20.3.1939, SArk T 20804/1.
5. Aktiebolaget Bofors 1941: 37 mm panssarvärnskanon m/38, Bilaga 1, s. 84, SMus.
6. Vapenregister för arme'n, 1951 upplaga, Stockholm 1951, s. VI:1.
7. Chamberlain and Gander: Anti-Tank Weapons, WW2 Fact Files, s. 36.
8. Juho Niukkanen: Talvisodan puolustusministeri kertoo, s. 175–176.
9. Tväl-os:n luettelo Ruotsin sotalaitokselta saadusta sotavarustuksesta sodan aikana 1939–1940, SArk T 20206/F-11 sal.
10. Jalkaväen asetilanne 30.11.1939–22.4.1940, PM Tyk.kom:n sekalaisia asiakirjoja 1939–1940, SArk T 20209/F-1 sal.
11. PLM:n käsky Päämajalle, T. 911sal/40/522, 11.4.1940, SArk T 18419.
12. Suomen armeijan käytettävänä olevat jv.aseet ja tykkikalusto sekä a-tarvikkeet 20.5.1940, SArk T 20209/F-1 sal.
13. Niukkanen, s. 175–176.
14. PLM:n hankintasopimukset 1921–1939, Käynnissä olevat tai alkamattomat hankinnat 1.9.1939, SArk T 18465.
15. PLM Tväl-os:n tarkastustoimiston vastaanottotodistus n:o 828, 10.8.1939, SArk T 18428.
16. Pv.PE:n tväl-os:n selostus Suomessa vv. 1936–1945 valmistuneista tväl-os:n alaisista aseista, laadittu 24.9.1946, SArk T 20207/F-16.
17. URR:n pst-osaston johtajana Talvisodassa toimineen evl Markus Palokankaan haastattelu 10.8.1998.
18. KanAE PM:n tykistökomentajalle n:o 722/tyk./181/sal. 10.12.1939, SArk T 18418.

19. Gander and Chamberlain: Small Arms, Artillery and special Weapons of the Third Reich, s. 123.
20. Suomalaisten sotatarvikehankkijoiden kirje kenrm L Grandellille Budapestista 31.12.1939, SARK T 19043.1.
21. URR:n pst-osaston johtajana Talvisodassa toimineen everstiluutnantti Markus Palokankaan haastattelu 10.8.1998.
22. Jv.asetilanneilmoitukset 1.3.1942 ja 1.9.1943, SARK T 19052/6.
23. Chamberlain and Gander: Anti-Tank Weapons, WW2 Fact Files, s. 3, 29.
24. Juho Niukkanen: Talvisodan puolustusministeri kertoo, s. 168.
25. Talvisodan historia, 4. osa, s. 271.
26. Gander and Chamberlain: Small Arms, Artillery and special weapons of the Third Reich, s. 122–123.
27. Niukkanen, s. 168, liite 5.
28. Selostus Ranskasta saatujen jv-aseiden ja a-tarvikkeiden käytöstä sodan aikana, liite 1 PM:n kirj. n:o 4034/Tyk.kom./20 sal. 711/40, SARK T 7759/21.
29. Jv-asetilanne 12.6.1940 (joukot ja varikot inventoinnin perusteella) SARK T 18419.
30. Taulukko: Jalkaväen asetilanne 30.11.1939–22.4.1940, PM Tykistökomentajan sekal. asiakirjoja, SARK T 20209/F-1 sal.
31. Ks. lähdeviite n:o 28.
32. Evl Martti Terän 3.12.1943 laatimat luettelot Saksasta sopimusten 1187, 1188 ja 1189 kohtien A, B, ja C perusteella saadusta sotamateriaalista, SARK T 20206/F-10 sal.
33. Saksalaisten lähetysilmoitukset Suomeen 1940, SARK T 20206/F 9–10.
34. RvPr:n tykkieskadroonan päällikkönä 1940–1942 toimineen evl Markus Palokankaan haastattelu 10.8.1998.
35. Die 3,7-cm-Pak und ihre Vorläufer, Waffen Revue n:o 72, 1988, s. 3–34.
36. Jv-asetilanne 30.11.1939–22.4.1940, PM Tyk-kom:n sekalaisia asiakirjoja, SARK T 20209/F-1 sal.
37. Suomen armeijan käytettävissä olevat jv-aseet ja tykkikalusto sekä a-tarvikkeet 20.5.1940, PM Tyk.kom. 24.5.1940, SARK T 20209/F1 sal.
38. Ks. lähdeviite n:o 32.
39. PM Tyk-os:n jv-aseilmoitus 1.8.1941, SARK T 19052/6.
40. Markus Palokangas, ks. lähdeviite 34.
41. Ks. lähdeviite n:o 32.
42. Huolto toisen sotavuoden aikana, PM N:o 3250/Huolto 1/1b.sal. 30.9.1943, SARK T 21903.
43. Vammalan Asevarikon varastonhoitaja Reijo Ruususen ilmoitus kirjoittajalle 5.10.1998.
44. Vammalan Asevarikon materiaaliosaston asejaoksen ilmoitus Sotamuseolle 10.3.1995, SMus.
45. Jalkaväenkenraali Adolf Ehrnroothin haastattelu 28.7.1998.
46. Tilasto jalkaväkiasetilanteesta sotakuukausien aikana (Talvisota), SARK T 18419.
47. Jv-asetilanne 12.6.1940, joukot ja varikot ilmoitusten perusteella, taulukko, SARK T 18419.
48. PM:n sotasaalisilmoitus ajalta 21.9.–30.9.1941, SARK T 12621/2.
49. Jv-asetilanne 1.7.1942, SARK T 19052/6.
50. Tväl-materiaalitalanne 1.7.1948, taulukko, SARK T 19222/29.
51. Venäjänkielinen materiaali ohje tykeille 76 RK /27 ja 122 H/10, Moskova

1934, Sotamuseon kokoelmat.

52. Eversti Jyri Paulaharjun laatima taulukko "Sotasaaliiksi saadut kenttättykit 1939–1945", jäljennös kirjoittajalla.
53. Die 5 cm Pak 38, Waffen Revue 31, s. 4905–4936.
54. PM:n TykOs:n jv-asetilanneilmoitukset 1.7.1941–1.12.1944, SArk T 19052/6 ja 19054/9.
55. PM:n Ase-esikunnan taulukko "Pst.tykkikalusto 1.5.44", SArk T 19051/33.
56. PM nr. 1893/1 a/Stal.tark.E/sal. 30.6.1944. SArk T 19051/33.
57. RvPrE:n ilmoitus IV AK:n tyk.kom:lle, n:o 62/Tväl./101 sal, 15.8.1944, SArk T 10487/12.
58. PM No 223/Op.1/10.b/sal. SArk T 19051/35.
59. Luettelo Tväl-Os:n Saksan sotavoimilta vastaanottamasta, 10.2.1942 jälkeen laivatusta materiaalista, 8.12.1943, SArk 20206/F-7 sal.
60. Ks. lähdeviite n:o 32.
61. Gander and Chamberlain: Small Arms, Artillery and special weapons of the Third Reich, s. 107–126.
62. Tst-välinekatsaus aikana 1.7.44–19.9.44, PM N:o 324/Ase 1/141 sal. 3.12.1944, SArk T 24257/10.
63. Sama.
64. Hoffschmidt & Tantom IV: German Tank and Antitank, s. 20.
65. Ks. lähdeviite n:o 32.
66. M Tväl-os:n luettelo Saksan sotavoimilta vastaanotetusta, 10.2.42 jälkeen laivatusta materiaalista, 8.12.1945, SArk T 20206/F-11 sal.
67. PM N:o 2502/Tyk.tark.tsto/3/sal, 28.6.1942, SArk T 19054/10.
68. Huolto kolmannen sotavuoden aikana, V osa, 19. Taisteluvälinehuolto, s. 431, SArk T 21903.
69. Ks. lähdeviite n:o 49.
70. Huolto kolmannen sotavuoden aikana, V osa, 19. Taisteluvälinehuolto, s. 419 ja 429, SArk T 21903.
71. PM N:o 391/Op.1/10a/sal. 23.2.1944, SArk T 19051/35.
72. Pst.tykkikalusto 1.5.1944, taulukko, SArk T 19051/33.
73. Pst.välinekatsaus 1.7.–19.9.1944. SArk T 24257/10.
74. Ilomantsin motin sotasaalisluettelo ajalta 1.8.–31.8.1944, SArk T 20206/F-12 sal.
75. Luettelo Tväl-os:n Saksan sotavoimilta vastaanottamasta, 10.2.1942 jälkeen laivatusta materiaalista, 8.12.1943, SArk T 20206/F-7 sal.
76. Asetilanneilmoitus 31.8.1951, PvPE tväl-os 11.9.1951, SArk T 20207/F-16.
77. PLM:n ja Interarmcon kauppasopimus 31.12.1959, N:o 5936/23/K/59, SArk T 22220/F-254.
78. Muistio psv-tston toimialaan kuuluvista tehtävistä ja niiden suorittamisesta, PE N:o 37/Psvtsto/Dd sal. 19.1.1960, SArk T 24130/D-1 sal.
79. Katsaus asetilanteeseen ja asehankintatarpeeseen pääkohdittain, PEasetsto 1.6.1960 Sal, SArk T 24257/6.
80. PEtväl-os:n asehylkästaulukko v:lta 1985 maj J Vehmaksen muistiinpanoin, kirjoittajalla.
81. PEasetston luettelo jalkaväen asehylkäyssuunnitelmaksi vuonna 1985, kirjoittajalla.
82. Esittely sotavarustepäällikölle 5.5.1993, 95/Mat-os/17a/sal, SMus.

Summary

ANTI-TANK GUNS USED BY THE FINNISH ARMY

Although the Finnish armed forces had already acquired over thirty Renault light tanks from France in 1919, the development and procurement of effective anti-tank weapons for use against enemy tanks remained overshadowed by other considerations until the latter part of the 1930s. Hardly any direct fire weapons for the anti-tank role were in service when the increased importance of the tank arm in military operations was really perceived in Finland. Only the short-barrelled infantry guns, Obukhov m/14 and Rosenberg m/15, dating from the First World War, could be regarded as substitutes. Even of these there was a total of only a score of more or less serviceable weapons.

Preparations for the procurement of guns expressly intended for the anti-tank role began seriously only in 1938. The committee for types of infantry and light anti-aircraft weapons, which was subordinate to the Weapons Planning Board, decided to propose an anti-tank weapons system on two levels: light, portable, short-range 13–20 mm anti-tank rifles to accompany infantry in the field, and secondly 37 mm direct-firing guns for use at longer range and with greater effectiveness.

Colonel T. Raatikainen, the head of the weapons section of the Defence Ministry, visited Germany and Hungary in March 1939. Afterwards he reported his impression that the types of weapons on which Finnish procurement plans were based were too light already from the outset. According to Raatikainen, with the strengthening of tank armour, the anti-tank gun should in future be chosen with a calibre of 47 mm, 57 mm or even 75 mm. Later study showed that Raatikainen was absolutely right but he was unable at the time to get his ideas accepted by the highest decision-making authorities.

When the Winter War began on 30 November 1939 the Finnish defence forces had managed to acquire only 98 of the new 37 mm anti-tank guns. Of these 48 were m/34 and m/38 Bofors guns made in Sweden. The others were almost the same in construction but had been manufactured under licence in Finland by Tampella Ltd (18 guns) and the State Artillery Factory (32 guns) with the Finnish designation 37 PstK/36. Orders had been placed for 200 of these weapons from Tampella and 50 from the State Artillery Factory so that the series would be delivered in several batches between June 1939 and December 1940. The sights for the guns were ordered separately from Germany. With the addition of a further fourteen 37 mm infantry guns of various types dating from the First World War, the total number of anti-tank guns in the Finnish defence

forces at the beginning of the Winter War comprised 112. There were altogether 32,000 rounds of ammunition for these weapons.

During the years 1939–41 a total of 356 of the 37 mm m/36 anti-tank guns were manufactured in Finland under licence from Bofors. Of these 300 were made by Tampella and 56 by the State Artillery Factory. During the Winter War a further eighteen Bofors new 37 mm m/38 guns were purchased from Sweden. However, in spring 1940 twenty Bofors guns were returned to Sweden. On the other hand it proved possible to buy from Hungarian war booty depots twenty Bofors guns made in Poland; these were designated 37 PstK/36P.

An order for a batch of fifty French 25 mm m/37 anti-tank guns was placed in France on an emergency basis during the Winter War; these were given the nickname 'Marianne' in Finland. Forty of these weapons reached Finland in February 1940 and the other ten remained in transit because of the occupation of Norway.

During the Winter War the Finnish army acquired as war booty and took into use 125 Russian 45 mm anti-tank guns of type m/32 and its improved versions m/37 and m/38. Since eleven of these guns were lost in action immediately after being taken into Finnish use, there remained as reinforcements during the Winter War 114 up-to-date and good guns, which in the situation at that time considerably eased the shortage of anti-tank weapons.

As the result of emergency procurement during the interim peace, two other types of 47 mm anti-tank guns also came to Finland. Ten m/35 Böhler guns were purchased in Switzerland and twelve m/39 guns, based on the same construction, in Italy (with the Italian designation 47/32). The small number and different calibre of these guns made their effective use in the army difficult.

After the Winter War, in autumn 1940, Germany's relations with the Soviet Union changed and with that the agreement between the two countries about their spheres of influence. Germany began arms supplies to Finland. Anti-tank weapons formed an important category on the Finnish list of requirements and several batches of them were bought from Germany between 1940 and 1944.

With the occupation of France, French 25 mm m/34 anti-tank guns and the newer version of that weapon, the m/37, had gathered in the German army's war booty depots. Finland bought in all 200 of these guns from Germany in 1940.

During the first phase of procurement, shipments also included German 37 mm m/37 and m/40 anti-tank guns, of which altogether 150 were obtained in 1940–41. These were mostly new or completely reconditioned quality weapons, which were used by front-line infantry units throughout the war. Since this type of German gun had been the pattern for the Russian 45 mm anti-tank gun, these weapons greatly resembled each other in their construction, appearance and operational characteristics.

However, more powerful and larger calibre guns were soon needed as the armour of Russian tanks became stronger. Thus in 1942–43 twenty-seven 50 mm m/38 guns were bought from Germany (5 cm Panzerabwehrkanone 38). Of these about half were lost during the war. The attempt to use even larger calibres in the anti-tank role led to the acquisition from Germany in 1943 of altogether forty-six m/97–38 guns, which mounted a modified captured French 75 mm m/97 field gun barrel on the carriage of the 50 mm m/38 guns mentioned above. Because of its Franco-German origin, this type of gun was nicknamed in Finland the 'mulatto'.

In the course of 1943–44 the Germans' new modern 75 mm m/40 (7.5 cm PaK 40) anti-tank gun was also brought into use by the Finns. Altogether 210 of these guns were purchased by Finland from Germany. As effective weapons they often found themselves in the worst places during defensive operations in summer 1944 and almost a quarter of them were destroyed or lost in the final phases of the war.

During the so-called Continuation War against the Soviet Union between 1941 and 1944 over 500 Russian 45 mm anti-tank guns were taken as war booty, some of which were however later lost. The new versions comprised the m/38–41, the production of which had been technically simplified, and the m/42 long-barrelled version. At its peak the total number of Russian 45 mm guns during the Continuation War rose to around 630. These war booty guns were in wide use by combat troops both at the front on land and even for coast defence, to which duty the lighter 25–37 mm guns were transferred as heavier artillery equipment was procured.

The need for defence against heavy enemy tanks in summer 1944 led to the use of 76 mm m/27 Russian regimental guns as substitutes for anti-tank guns. Because these guns were unwieldy and not designed for this role, they were easy targets for the enemy's up-to-date tank guns and they were lost in large numbers.

The real anti-tank guns also had a hard time during the final phases of the war. In the course of the most intensive phase of the defensive battles of summer 1944, during the three weeks between 9 June and 1 July 1944, 342 of the 37–50 mm anti-tank guns were destroyed or lost.

In April 1944 two modern reduced-calibre 28/20 mm m/41 automatic guns (28/20 Panzerbüchse 41) were purchased in Germany for trials. These guns were too late for use during the war but were at the proving establishments until the coming of peace.

The German 75 mm m/40 anti-tank gun had shown itself to be a particularly effective and powerful weapon and development work on the same type of gun was also started in Finland. The prototype of the Finnish 75 PstK/44 gun was produced just before the end of the war as the result of cooperation between the arms staff at

General Headquarters and Tampella Ltd. The project was interrupted because of the conditions imposed by the armistice agreement.

After the Second World War the surplus anti-tank guns were long preserved in the central storage depots. In September 1951 the inventory of the Finnish army included a total of 1,229 anti-tank guns. This total was composed of seven different calibres and twenty types of gun so that there was a considerable diversity of models. Between 1959 and 1962 the remaining 25 mm French anti-tank guns – 125 of the m/34 and 100 of the m/37 – were sold to the Interarms Company in the USA with the exception of one retained as a museum piece. All ten Austrian and twelve Italian 47 mm guns were included in the same deal as were both the reduced-calibre German PzB/41 trial guns.

After the wars the 75 mm heavy and 45 mm and 37 mm light guns were generally in use for training and held in wartime storage depots. Utilization of the lighter types of gun in particular broadened to include many purposes other than the anti-tank role. Thus the new designation 'infantry gun' (JvK) came into use in place of that of anti-tank gun. Only at the end of the 1970s, after replacement by rocket launchers and missiles, did the gradual withdrawal from service of the older wartime guns commence. First the German 37 mm guns were withdrawn at the beginning of the 1980s, then from 1986 all the 37 mm Bofors guns and the 50 mm and 75 mm German guns. Some were sent to museums, some sold for use by collectors or for display purposes, both in Finland and abroad, and to some extent they were also sold for scrap. By the end of the 1990s no direct-fire anti-tank guns used by the infantry during the war remained among the equipment of the Finnish defence forces.

Table 1 shows the most important statistics about the characteristics of anti-tank guns in regular use in the Finnish defence forces. *Table 2* gives information about the procurement, period of use and withdrawal of the types of anti-tank guns. *Table 3* shows the anti-tank guns in service at historically important moments. The subject of the article excludes guns mounted in tanks, field guns, anti-aircraft or coastal guns employed temporarily in the anti-tank role, and any anti-tank weapons not fulfilling the criteria for guns (which included a calibre of over 20 mm, etc.).

VUODEN 1997 TOIMINNASTA

Hallinto

Sotahistoriallisen Seuran vuosikokous pidettiin Helsingissä Säätytalolla 24. helmikuuta 1997. Kokouksen puheenjohtajana toimi yleisesikuntaeverstiluutnantti Antti Juutilainen ja sihteerinä valtiotieteen maisteri (väit.) Jari Leskinen. Pöytäkirjantarkastajiksi ja ääntenlaskijoiksi valittiin kirjastoamanuenssi Marja-Riitta Koski ja filosofian maisteri Tapio Koskimies.

Vuosikokouksessa suoritetussa vaalissa seuran hallituksen kokoonpano muuttui vakituisten ja varajäsenten osalta. Vuosikokouksen jälkeen hallitus aloitti työnsä seuraavalla kokoonpanolla: yleisesikuntaeverstiluutnantti, valtiotieteen maisteri Ari Raunio (puheenjohtaja), filosofian lisensiaatti Eero Elfvengren, yleisesikuntaeversti Pekka Kurenmaa, valtiotieteen maisteri (väit.) Jari Leskinen, professori Ohto Manninen, toimistos sihteeri Pirjo Pesonen, valtiotieteen maisteri Markku Palokangas, varatuomari Heikki Pohjolainen ja kommodori Erik Wihtol. Varajäseninä ovat toimitusjohtaja Aimo Astala, yleisesikuntaeverstiluutnantti Ove Enqvist ja valtiotieteen tohtori Esko Vuorisjärvi.

Vaalin jälkeen vuosikokouksen puheenjohtaja kiitti hallituksen vakinaisesta jäsenyydestä omasta tahdostaan luopuvia dosentti Martti Turtolaa, ekonomi Hannu Taunulaa ja majuri Heikki Pohjanpäättä erittäin ansiokkaasta toiminnasta seuran hyväksi.

Seuran sihteerinä on jatkanut VTT Jari Leskinen. Seuran hallitus järjestäytymiskokouksessaan valitsi keskuudestaan varapuheenjohtajaksi VTM Markku Palokankaan ja taloudenhoitajaksi toimitusjohtaja Aimo Astalan.

Vuosikokouksen valitsemina tilintarkastajina ovat toimineet HTM, ekonomi Seppo Okko ja toimistopäällikkö Leo Saulamo; varalla kapteeni Jarl Engström ja diplomi-insinööri Matti Hongisto.

Vuosikokous päätti hallituksen esityksestä olla muuttamatta jäsenmaksuja. Jäsenmaksut ovat edelleen seuraavat: vuosijäsenmaksu 100 markkaa, ainaisjäsenmaksu 1 000 markkaa ja lahjoittajajäsenmaksu 2 000 markkaa.

Sotahistoriallisen Seuran puheenjohtaja on vaihtunut vuosikokouksessa 24.2.1997. VTT Martti Turtola (oik.) luovuttaa tehtävät seuraajalleen ye-evil Ari Rauniolle. Kuva: Christina Backström-Kantola.

The Chairman of the Society for Military History changed at the annual general meeting on 24 February 1997. Dr Martti Turtola (on the right) hands over his duties to Lt Col. Ari Raunio.

Jäsenistö

Kertomusvuoden lopussa seurassa oli jäseniä yhteensä 495, joista kunniajäseniä 3, lahjoittajajäseniä 1 ja ainaisjäseniä 23 sekä kirjeenvaihtojäseniä 4. Toimintavuoden aikana seuraan liittyi 36 uutta jäsentä. Hallituksen tietojen mukaan seuraavat jäsenet siirtyivät ajasta ikuisuuteen: filosofian kandidaatti Jalo Ahlsten, valtiotieteen maisteri Carl Ehrnrooth, toimitusjohtaja Seppo Jylhä, pankinjohtaja Eero Herttola, diplomi-insinööri Kaarlo Karjalainen, eversti Olavi Lopmeri, majuri Heikki Pohjanpää ja kanslianeuvos Heikki Simola.

Valvontakomissioseminaari oli koonnut Säätytalolle täyden salin osallistujia. Tässä alustajana professori Ohto Manninen. Kuva: Christina Backström-Kantola.

The Control Commission Seminar at the House of the Estates attracted a full attendance. Professor Ohto Manninen was one of the opening speakers.

Seuran toiminta

Ennen vuosikokouksen sääntömääräisten asioiden käsittelyä seura järjesti 24. helmikuuta Säätytalolla seminaaritalaisuuden teemalla "Valvontakomission aika 1944–1947". Seminaarin esitelmistä vastasivat dosentti Martti Turtola, professori Ohto Manninen, VTT Pekka Visuri, kommodori Erik Wihtol ja dosentti Hannu Rautkallio. Paikalla oli noin 140 henkilöä.

Kevätkokous pidettiin 23. huhtikuuta Maanpuolustuskorkeakoululla. Seuran sihteeri VTM (väit.) Jari Leskinen piti väitöskirjansa "Vaiettu Suomen silta. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistoiminta Neuvostoliiton varalta vuosina 1930–1939" pohjalta esitelmän suomalais-virolaisesta sotilasyhteistyöstä maailmansotien välisenä aikana. Esitelmää seurasi 43 henkilöä.

Syysretkelle osallistuneita paikallisine oppaineen Ivangorodin linnoituksessa 7.9.1997. Kuva: Jaakko Julkunen.

Participants in the autumn excursion with their local guides at the fortification of Ivangorod on 7 September 1997.

Ensimmäinen syyskokous järjestettiin 28. lokakuuta Katajanokan kasinolla. Tällöin seuran edellinen puheenjohtaja dosentti Martti Turtola esitelmöi aiheesta "A. F. Airo sotatoimien johtajana". Dosentti Turtolan esitelmä pohjautui hänen julkaisemaansa elämäkertaan Aksel Fredrik Airosta. Paikalla oli 125 henkilöä.

Toinen syyskokous ja samalla vuoden viimeinen jäsenkokous pidettiin 9. joulukuuta niin ikään Katajanokan kasinolla. Dosentti Lassi Saressalo piti esitelmän aiheesta "Suomalaiset kaukopartiot jatkosodassa". Esitelmä perustui dosentti Saressalon pitkäaikaisiin tutkimuksiin suomalaisesta kaukopartiotoiminnasta viime sodissamme. Esitelmää kuunteli 93 henkilöä.

Jäsenretket

Seuran retket suuntautuivat Hämeeseen sekä Venäjälle ja Viroon. Toukokuun 24. päivänä tutustuttiin Hämeenlinnan Tykistömuuseon ja Tampereen teatteriin, jossa seurattiin asekatkennästä kertovaa näytelmää "Isänmaan miehet". Perinteinen syysretki järjestettiin 5.–8. syyskuuta VTM Pekka Silvastin johdolla. Matkan teemana oli "Leningradin saarto toisen maailmansodan aikana ja viikinkien idäntie". Vierailukohteina olivat muun muassa Pähkinälinna, Uusi Laatokka ja Olhava. Lisäksi tutustuttiin myös Yhinmäen (Krasnaja Gorka) linnoitukseen, Pietarhoviin ja Iivanan linnaan. Kevätretkelle osallistui 30 ja syysretkelle 82 henkilöä.

Julkaisutoiminta

Sotahistoriallisen Aikakauskirjan toimituskuntaan ovat kuuluneet VTM Markku Palokankaan johdolla FT Eero Elfvengren, ye-evers-tiluutnantti Antti Juutilainen, professori Ohto Manninen, toimituspäällikkö Pekka Saloranta ja kirjastoamanuenssi Marja-Riitta Koski. Aikakauskirja 16/1997 teemalla "Suomi valvonnassa 1944–1947" valmistui joulukuussa pidettyyn vuoden viimeiseen jäsenkokoukseen mennessä.